तैत्तिरीय आरण्यकम्

Colophon

This document was typeset using XƎLaTeX, and uses the Sanskrit 2003 font extensively. It also uses several LaTeX macros designed by *H. L. Prasād*. Practically all the encoding was done with the help of Ajit Krishnan's mudgala IME (`http://www.aupasana.com/`).

Acknowledgements

The initial ITRANS encodings of some of these texts were obtained from `http://sanskritdocuments.org/` and `https://sa.wikisource.org/`. Thanks are also due to Ulrich Stiehl (`http://sanskritweb.de/`) for hosting a wonderful resource for Yajur Veda, and also generously sharing the original Kathaka texts edited by Subramania Sarma.
See also `http://stotrasamhita.github.io/about/`

For Personal Use Only
Not For Commercial Printing/Distribution

अनुक्रमणिका

तैत्तिरीय आरण्यकम् 1

प्रथमः प्रश्नः — अरुणप्रश्नः 1
द्वितीयः प्रश्नः 32
तृतीयः प्रश्नः 45
चतुर्थः प्रश्नः 56
पञ्चमः प्रश्नः 75
षष्ठः प्रश्नः 101
सप्तमः प्रश्नः 112
अष्टमः प्रश्नः 118
नवमः प्रश्नः 123
दशमः प्रश्नः 126

कृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीय-काठकम् 146

प्रथमः प्रश्नः 146
द्वितीयः प्रश्नः 157
तृतीयः प्रश्नः 171

॥ तैत्तिरीय आरण्यकम् ॥

॥ प्रथमः प्रश्नः — अरुणप्रश्नः ॥

ॐ भद्रं कर्णेभिः शृणुयाम देवाः। भद्रं पश्येमाक्षभिर्यजत्राः। स्थिरैरङ्गैस्तुष्टुवाꣳ सस्तनूभिः। व्यशेम देवहितं यदायुः। स्वस्ति न इन्द्रो वृद्धश्रवाः। स्वस्ति नः पूषा विश्ववेदाः। स्वस्ति नस्तार्क्ष्यो अरिष्टनेमिः। स्वस्ति नो बृहस्पतिर्दधातु॥ ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः॥

भद्रं कर्णेभिः शृणुयाम देवाः। भद्रं पश्येमाक्षभिर्यजत्राः। स्थिरैरङ्गैस्तुष्टुवाꣳ सस्तनूभिः। व्यशेम देवहितं यदायुः। स्वस्ति न इन्द्रो वृद्धश्रवाः। स्वस्ति नः पूषा विश्ववेदाः। स्वस्ति नस्तार्क्ष्यो अरिष्टनेमिः। स्वस्ति नो बृहस्पतिर्दधातु। आपमापामपः सर्वाः। अस्मादस्मादितोऽमुतः॥ १॥

अग्निर्वायुश्च सूर्यश्च। सह सञ्चस्करद्धिया। वाय्वश्वा रश्मिपतयः। मरीच्यात्मानो अद्रुहः। देवीर्भुवनसूवरीः। पुत्रवत्वाय मे सुत। महानाम्नीर्महामानाः। महसो महसः स्वः। देवीः पर्जन्यसूवरीः। पुत्रवत्वाय मे सुत॥ २॥

अपाश्र्युष्णिमपा रक्षः। अपाश्र्युष्णिमपारघम्। अपाघ्रामप चावर्तिम्। अपदेवीरितो हित। वज्रं देवीरजीताꣳश्च। भुवनं देवसूवरीः। आदित्यानदितिं देवीम्। योनिनोर्ध्वमुदीषत। शिवा नः शन्तमा भवन्तु। दिव्या आप ओषधयः। सुमृडीका सरस्वति। मा ते व्योम सन्दृशि॥ ३॥

[१]

स्मृतिः प्रत्यक्षमैतिह्यम्। अनुमानश्चतुष्टयम्। एतैरादित्यमण्डलम्। सर्वैरेव विधास्यते। सूर्यो मरीचिमादत्ते। सर्वस्माद्भुवनादधि। तस्याः पाकविशेषेण। स्मृतं कालविशेषणम्। नदीव प्रभवात्काचित्। अक्षय्यात्स्यन्दते यथा॥४॥

तां नद्योऽभि समायन्ति। सोरुः सती न निवर्तते। एवं नानासमुत्थानाः। कालाः संवत्सरꣳ श्रिताः। अणुश्च महश्च। सर्वे समवयन्त्रितम्। सतैः सर्वैः समाविष्टः। ऊरुः सन्न निवर्तते। अधिसंवत्सरं विद्यात्। तदेव लक्षणे॥५॥

अणुभिश्च महद्भिश्च। समारूढः प्रदृश्यते। संवत्सरः प्रत्यक्षेण। नाधिसत्वः प्रदृश्यते। पटरो विक्लिधः पिङ्गः। एतद्वरुणलक्षणम्। यत्रैतदुपदृश्यते। सहस्रं तत्र नीयते। एकꣳ हि शिरो नाना मुखे। कृत्स्नं तदृतुलक्षणम्॥६॥

उभयतः सप्तेन्द्रियाणि। जल्पितं त्वेव दिह्यते। शुक्लकृष्णे संवत्सरस्य। दक्षिणवामयोः पार्श्वयोः। तस्यैषा भवति। शुक्रं ते अन्यद्यजतं ते अन्यत्। विषुरूपे अहनी द्यौरिवासि। विश्वा हि माया अवसि स्वधावः। भद्रा ते पूषन्निह रातिरस्त्विति। नात्र भुवनम्। न पूषा। न पशवः। नऽऽदित्यः संवत्सर एव प्रत्यक्षेण प्रियतमं विद्यात्। एतद्वै संवत्सरस्य प्रियतमꣳ रूपम्। योऽस्य महानर्थ उत्पत्स्यमानो भवति। इदं पुण्यं कुरुष्वेति। तमाहरणं दद्यात्॥७॥

[२]

साकञ्जानाꣳ सप्तथमाहुरेकजम्। षडुद्यमा ऋषयो देवजा इति। तेषामिष्टानि विहितानि धामशः। स्थात्रे रेजन्ते विकृतानि रूपशः। को नु मर्या अमिथितः। सखा सखायमब्रवीत्। जहाको अस्मदीषते। यस्तित्याज सखिविद्ꣳ सखायम्। न तस्य वाच्यपि भागो अस्ति। यदीꣳ शृणोत्यलकꣳ शृणोति॥८॥

न हि प्रवेद सुकृतस्य पन्थामिति। ऋतुर्ऋतुना नुद्यमानः। विनादाभिधावः। षष्टिश्च त्रिꣳशका वल्गाः। शुक्लकृष्णौ च षाष्टिकौ। सारागवस्त्रैर्जरदक्षः। वसन्तो वसुभिः सह। संवत्सरस्य सवितुः। प्रैषकृत्प्रथमः स्मृतः। अमूनादयतेत्यन्यान्॥९॥

अमूꣳश्च परिरक्षतः। एता वाचः प्रयुज्यन्ते। यत्रैतदुपदृश्यते। एतदेव विजानीयात्। प्रमाणं कालपर्यये। विशेषणं तु वक्ष्यामः। ऋतूनां तन्निबोधत। शुक्लवासा रुद्रगणः। ग्रीष्मेणऽऽवर्तते सह। निजहन् पृथिवीꣳ सर्वाम्॥१०॥

ज्योतिषाऽऽप्रतिख्येन सः। विश्वरूपाणि वासाꣳसि। आदित्यानां निबोधत। संवत्सरीणं कर्मफलम्। वर्षाभिर्ददताꣳ सह। अदुःखो दुःखचक्षुरिव। तद्माऽऽपीत इव दृश्यते। शीतेनाव्यथयन्निव। रुरुदक्ष इव दृश्यते। ह्लादयतेव ज्वलतश्चैव। शाम्यतश्चास्य चक्षुषी। या वै प्रजा भ्रꣳश्यन्ते। संवत्सरात्ता भ्रꣳश्यन्ते। याः प्रतितिष्ठन्ति। संवत्सरे ताः प्रतितिष्ठन्ति। वर्षाभ्य इत्यर्थः॥११॥

[३]

अक्षिदुःखोत्थितस्यैव। विप्रसन्ने कनीनिके। आङ्के चाद्गणं नास्ति। ऋभूणां तन्निबोधत। कनकाभानि वासाꣳसि। अहतानि निबोधत।

अन्नमश्नीत मृज्मीत। अहं वो जीवनप्रदः। एता वाचः प्रयुज्यन्ते। शारद्यत्रोपदृश्यते॥ १२॥

अभिधून्वन्तोऽभिघ्नन्त इव। वातवन्तो मरुद्गणाः। अमुतो जेतुमिषुमुखमिव। सन्नद्धाः सह ददृशे ह। अपध्वस्तैर्वस्तिवर्णैरिव। विशिखासः कपर्दिनः। अक्रुद्धस्य योत्स्यमानस्य। क्रुद्धस्येव लोहिनी। हेमतश्चक्षुषी विद्यात्। अक्ष्णयोः क्षिपणोरिव॥ १३॥

दुर्भिक्षं देवलोकेषु। मनूनामुदकं गृहे। एता वाचः प्रवदन्तीः। वैद्युतो यान्ति शैशिरीः। ता अग्निः पवमना अन्वैक्षत। इह जीविकामपरिपश्यन्। तस्यैषा भवति। इहेहवः स्वतपसः। मरुतः सूर्यत्वचः। शर्म सप्रथा आवृणे॥ १४॥

[४]

अतिताम्राणि वासाꣳसि। अष्टिवज्रिशतघ्नि च। विश्वे देवा विप्रहरन्ति। अग्निजिह्वा असश्चत। नैव देवो न मर्त्यः। न राजा वरुणो विभुः। नाग्निर्नेन्द्रो न पवमानः। मातृक्कच्चन विद्यते। दिव्यस्यैका धनुरार्त्निः। पृथिव्यामपरा श्रिता॥ १५॥

तस्येन्द्रो वम्रिरूपेण। धनुर्ज्यामछिनत्स्वयम्। तदिन्द्रधनुरित्यज्यम्। अभ्रवर्णेषु चक्षते। एतदेव शंयोर्बार्हस्पत्यस्य। एतद्रुद्रस्य धनुः। रुद्रस्य त्वेव धनुरार्त्निः। शिर उत्पिपेष। स प्रवर्ग्योऽभवत्। तस्माद्यः सप्रवर्ग्येण यज्ञेन यजते। रुद्रस्य स शिरः प्रतिदधाति। नैनꣳ रुद्र आरुको भवति। य एवं वेद॥ १६॥

[५]

अत्यूर्ध्वाक्षोऽतिरश्चात्। शिशिरः प्रदृश्यते। नैव रूपं न

वासाꣳसि। न चक्षुः प्रतिदृश्यते। अन्योन्यं तु न हिꣳस्रातः। सतस्तद्देवलक्षणम्। लोहितोऽक्षिण शारशीर्ष्णिः। सूर्यस्योदयनं प्रति। त्वं करोषि न्यञ्जलिकाम्। त्वं करोषि निजानुकाम्॥ १७॥

निजानुका मे न्यञ्जलिका। अमी वाचमुपासतामिति। तस्मै सर्व ऋतवो नमन्ते। मर्यादाकरत्वात्प्रपुरोधाम्। ब्राह्मण आप्नोति। य एवं वेद। स खलु संवत्सर एतैः सेनानीभिः सह। इन्द्राय सर्वान्कामानभिवहति। स द्रप्सः। तस्यैषा भवति॥ १८॥

अवद्रप्सो अꣳशुमतीमतिष्ठत्। इयानः कृष्णो दशभिः सहस्रैः। आवर्तमिन्द्रः शच्या धमन्तम्। उप्स्नुहि तं नृमणामथद्रामिति। एतयैवेन्द्रः सलावृक्या सह। असुरान् परिवृश्चति। पृथिव्यꣳशुमती। तामन्ववस्थितः संवत्सरो दिवं च। नैवं विदुषाऽऽचार्यान्तेवासिनौ। अन्योन्यस्मै द्रुह्याताम्। यो द्रुह्यति। भ्रश्यते स्वर्गाल्लोकात्। इत्यृतुमण्डलानि। सूर्यमण्डलान्याख्यायिकाः। अत ऊर्ध्वꣳ सनिर्वचनाः॥ १९॥

[६]

आरोगो भ्राजः पटरः पतङ्गः। स्वर्णरो ज्योतिषिमान् विभासः। ते अस्मै सर्वे दिवमातपन्ति। ऊर्जं दुहाना अनपस्फुरन्त इति। कश्यपोऽष्टमः। स महामेरुं न जहाति। तस्यैषा भवति। यत्ते शिल्पं कश्यप रोचनावत्। इन्द्रियावत्पुष्कलं चित्रभानु। यस्मिन्त्सूर्या अर्पिताः सप्त साकम्॥ २०॥

तस्मिन् राजानमधिविश्रयेममिति। ते अस्मै सर्वे कश्यपाज्ज्योतिर्लभन्ते। तान्त्सोमः कश्यपादधिनिर्द्धमति। भ्रस्ताकर्मकृदिवैवम्।

प्राणो जीवानीन्द्रियंजीवानि। सप्त शीर्षण्याः प्राणाः। सूर्या इत्याचार्याः। अपश्यमहमेतान्त्सप्त सूर्यानिति। पञ्चकर्णो वात्स्यायनः। सप्तकर्णश्च प्लाक्षिः॥ २१॥

आनुश्रविक एव नौ कश्यप इति। उभौ वेदयिते। न हि शेकुमिव महामेरुं गन्तुम्। अपश्यमहमेत्सूर्यमण्डलं परिवर्तमानम्। गार्ग्यः प्राणत्रातः। गच्छन्त महामेरुम्। एकं चाजहतम्। भ्राजपटरपतङ्गा निहने। तिष्ठन्नातपन्ति। तस्मादिह तम्रितपाः॥ २२॥

अमुत्रेतरे। तस्मादिहातम्रितपाः। तेषामेषा भवति। सप्त सूर्या दिवमनुप्रविष्टाः। तानन्वेति पथिभिर्दक्षिणावान्। ते अस्मै सर्वे घृतमातपन्ति। ऊर्जं दुहाना अनपस्फुरन्त इति। सप्तर्त्विजः सूर्या इत्याचार्याः। तेषामेषा भवति। सप्त दिशो नानासूर्याः॥ २३॥

सप्त होतार ऋत्विजः। देवा आदित्या ये सप्त। तेभिः सोमाभीरक्षण इति। तदप्याम्नायः। दिग्भ्राज ऋतून् करोति। एतयैवावृता सहस्रसूर्यताया इति वैशम्पायनः। तस्यैषा भवति। यद्याव इन्द्र ते शतꣳ शतं भूमीः। उतस्युः। नत्वा वज्रिन्त्सहस्रꣳ सूर्याः॥ २४॥

अनु न जातमष्ट रोदसी इति। नानालिङ्गत्वादृतूनां नानासूर्यत्वम्। अष्टौ तु व्यवसिता इति। सूर्यमण्डलान्यष्टात ऊर्ध्वम्। तेषामेषा भवति। चित्रं देवानामुदगादनीकम्। चक्षुर्मित्रस्य वरुणस्याग्नेः। आऽप्रा द्यावापृथिवी अन्तरिक्षम्। सूर्य आत्मा जगतस्तस्थुषश्चेति॥ २५॥

[७]

केदमभ्रं निविशते। कायꣳ संवत्सरो मिथः। काहः केयं देव रात्री।

क्व मासा ऋतवः श्रिताः। अर्द्धमासा मुहूर्ताः। निमेषास्तुटिभिः सह। क्वेमा आपो निविशन्ते। यदीतो यान्ति सम्प्रति। काला अप्सु निविशन्ते। आपः सूर्ये समाहिताः॥ २६॥

अभ्राण्यपः प्रपद्यन्ते। विद्युत्सूर्ये समाहिता। अनवर्णे इमे भूमी। इयं चाऽसौ च रोदसी। किꣳस्विदत्रान्तरा भूतम्। येनेमे विधृते उभे। विष्णुना विधृते भूमी। इति वत्सस्य वेदना। इरावती धेनुमती हि भूतम्। सूयवसिनी मनुषे दशस्ये॥ २७॥

व्यष्टभ्नाद्रोदसी विष्णवेते। दाधर्थ पृथिवीमभितो मयूखैः। किं तद्विष्णोर्बलमाहुः। का दीप्तिः किं परायणम्। एको यद्धारयद्देवः। रेजती रोदसी उभे। वाताद्विष्णोर्बलमाहुः। अक्षराद्दीप्तिरुच्यते। त्रिपदाद्धारयद्देवः। यद्विष्णोरेकमुत्तमम्॥ २८॥

अग्नयो वायवश्चैव। एतदस्य परायणम्। पृच्छामि त्वा परं मृत्युम्। अवमं मध्यमञ्चतुम्। लोकं च पुण्यपापानाम्। एतत्पृच्छामि सम्प्रति। अमुमाहुः परं मृत्युम्। पवमानं तु मध्यमम्। अग्निरेवावमो मृत्युः। चन्द्रमाश्चतुरुच्यते॥ २९॥

अनाभोगाः परं मृत्युम्। पापाः संयन्ति सर्वदा। आभोगास्त्वेव संयन्ति। यत्र पुण्यकृतो जनाः। ततो मध्यममायन्ति। चतुर्मग्निं च सम्प्रति। पृच्छामि त्वा पापकृतः। यत्र यातयते यमः। त्वं नस्तद्ब्रह्मन् प्रब्रूहि। यदि वैत्थाऽसतो गृहान्॥ ३०॥

कश्यपादुदिताः सूर्याः। पापान्निर्घ्नन्ति सर्वदा। रोदस्योन्तर्देशेषु। तत्र न्यस्यन्ते वासवैः। तेऽशरीराः प्रपद्यन्ते। यथाऽपुण्यस्य

कर्मणः। अपाण्यपादकेशासः। तत्र तेऽयोनिजा जनाः। मृत्वा पुनर्मृत्युमापद्यन्ते। अद्यमानाः स्वकर्मभिः॥ ३१॥

आशातिकाः क्रिमय इव। ततः पूयन्ते वासवैः। अपैतं मृत्युं जयति। य एवं वेद। स खल्वैवं विद्ब्राह्मणः। दीर्घश्रुत्तमो भवति। कश्यपस्यातिथिः सिद्धगमनः सिद्धागमनः। तस्यैषा भवति। आयस्मिन्त्सप्त वासवाः। रोहन्ति पूर्व्या रुहः॥ ३२॥

ऋषिर्ह दीर्घश्रुत्तमः। इन्द्रस्य घर्मो अतिथिरिति। कश्यपः पश्यको भवति। यत्सर्वं परिपश्यतीति सौक्ष्म्यात्। अथाग्नेरष्टपुरुषस्य। तस्यैषा भवति। अग्ने नय सुपथा राये अस्मान्। विश्वानि देव वयुनानि विद्वान्। युयोध्यस्मज्जुहुराणमेनः। भूयिष्ठां ते नम उक्तिं विधेमेति॥ ३३॥

[८]

अग्निश्च जातवेदाश्च। सहोजा अजिराप्रभुः। वैश्वानरो नर्यापाश्च। पङ्क्तिराधाश्च सप्तमः। विसर्पेवाऽष्टमोऽग्नीनाम्। एतेऽष्टौ वसवः, क्षिता इति। यथर्त्वैवाग्नेरर्चिर्वर्णविशेषाः। नीलार्चिश्च पीतकार्चिश्चेति। अथ वायोरेकादशपुरुषस्यैकादशस्त्रीकस्य। प्रभ्राजमाना व्यवदाताः॥ ३४॥

याश्च वासुकिवैद्युताः। रजताः परुषाः श्यामाः। कपिला अतिलोहिताः। ऊर्ध्वा अवपतन्ताश्च। वैद्युत इत्येकादश। नैनं वैद्युतो हिनस्ति। य एवं वेद। स होवाच व्यासः पाराशर्यः। विद्युद्वधमेवाहं मृत्युमैच्छमिति। न त्वकामꣳ हन्ति॥ ३५॥

य एवं वेद। अथ गन्धर्वगणाः। स्वानभ्राट्। अङ्गारिर्बम्भारिः।

हस्तः सुहस्तः। कृशानुर्विश्वावसुः। मूर्धन्वान्त्सूर्यवर्चाः। कृतिरित्येकादश गन्धर्वगणाः। देवाश्च महादेवाः। रश्मयश्च देवा गरगिरः॥ ३६॥

नैनं गरो हिनस्ति। य एवं वेद। गौरी मिमाय सलिलानि तक्षती। एकपदी द्विपदी सा चतुष्पदी। अष्टापदी नवपदी बभूवुषी। सहस्राक्षरा परमे व्योमन्निति। वाचो विशेषणम्। अथ निगदव्याख्याताः। ताननुक्रमिष्यामः। वराहवः स्वतपसः॥ ३७॥

विद्युन्महसो धूपयः। श्वापयो गृहमेधाश्चेत्येते। ये चेमेऽशिमिवि-द्विषः। पर्जन्याः सप्त पृथिवीमभिवर्षन्ति। वृष्टिभिरिति। एतयैव विभक्तिविपरीताः। सप्तभिर्वा तैरुदीरिताः। अमूँल्लोकान-भिवर्षन्ति। तेषामेषा भवति। समानमेतदुदकम्॥ ३८॥

उच्चैत्यवचाहभिः। भूमिं पर्जन्या जिन्वन्ति। दिवं जिन्वन्त्यग्नय इति। यदक्षरं भूतकृतम्। विश्वे देवा उपासते। महर्-षिमस्य गोप्तारम्। जमदग्निमकुर्वत। जमदग्निराप्यायते। छन्दोभिश्चतुरुत्तरैः। राज्ञः सोमस्य तृप्तासः॥ ३९॥

ब्रह्मणा वीर्यावता। शिवा नः प्रदिशो दिशः। तच्छं योरावृणीमहे। गातुं यज्ञाय। गातुं यज्ञपतये। दैवीः स्वस्तिरस्तु नः। स्वस्तिर्मानुषेभ्यः। ऊर्ध्वं जिगातु भेषजम्। शं नो अस्तु द्विपदे। शं चतुष्पदे। सोमपा (३) असोमपा (३) इति निगदव्याख्याताः॥ ४०॥

———————————————————[९]

सहस्रवृदियं भूमिः। परं व्योम सहस्रवृत्। अश्विना भुज्यूनासत्या। विश्वस्य जगतस्पती। जाया भूमिः पतिर्व्योम। मिथुनन्ता

अतुर्यथुः। पुत्रो बृहस्पती रुद्रः। सरमा इति स्त्रीपुमम्। शुक्रं वामन्यद्यजतं वामन्यत्। विषुरूपे अहनी द्यौरिव स्थः॥४१॥

विश्वा हि माया अवथः स्वधावन्तौ। भद्रा वां पूषणाविह रातिरस्तु। वासात्यौ चित्रौ जगतो निधानौ। द्यावाभूमी चरथः सꣳ सखायौ। तावश्विना रासभाश्वा हवं मे। शुभस्पती आगतꣳ सूर्यया सह। त्युग्रोह भुज्युमश्विनोदमेघे। रयिं न कश्चिन्ममृवां (२) अवाहाः। तमूहथुर्नौभिरात्मन्वतीभिः। अन्तरिक्षप्रुद्भिरपोदकाभिः॥४२॥

तिस्रः, क्षपस्त्रिरहातिव्रजद्भिः। नासत्या भुज्युमूहथुः पतङ्गैः। समुद्रस्य धन्वन्नार्द्रस्य पारे। त्रिभीरथैः शतपद्भिः षडश्वैः। सवितारं वितन्वन्तम्। अनुबध्नाति शाम्बरः। आपपूरुषम्बरश्चैव। सवितारेपसोऽभवत्। त्यꣳ सुतृप्तं विदित्वैव। बहुसोम गिरं वशी॥४३॥

अन्वेति तुग्रो वक्रियान्तम्। आयसूयान्त्सोमतृप्सुषु। स सङ्ग्रामस्तमौद्योऽत्योतः। वाचो गाः पिपाति तत्। स तद्गोभिः स्तवाऽत्येत्यन्ये। रक्षसानन्विताश्च ये। अन्वेति परिवृत्याऽस्तः। एवमेतौ स्थो अश्विना। ते एते द्युः पृथिव्योः। अहरहर्गर्भं दधाथे॥४४॥

तयोरेतौ वत्सावहोरात्रे। पृथिव्या अहः। दिवो रात्रिः। ता अविसृष्टौ। दम्पती एव भवतः। तयोरेतौ वत्सौ। अग्निश्चादित्यश्च। रात्रेर्वत्सः। श्वेत आदित्यः। अह्नोऽग्निः॥४५॥

ताम्रो अरुणः। ता अविसृष्टौ। दम्पती एव भवतः। तयोरेतौ वत्सौ।

वृत्रश्च वैद्युतश्च। अग्नेर्वृत्रः। वैद्युत आदित्यस्य। ता अविसृष्टौ। दम्पती एव भवतः। तयोरेतौ वत्सौ॥४६॥

उष्मा च नीहारश्च। वृत्रस्योष्मा। वैद्युतस्य नीहारः। तौ तावेव प्रतिपद्येते। सेयꣳ रात्री गर्भिणी पुत्रेण संवसति। तस्या वा एतदुल्बणम्। यद्रात्रौ रश्मयः। यथा गोर्गर्भिण्या उल्बणम्। एवमेतस्या उल्बणम्। प्रजयिष्णुः प्रजया च पशुभिश्च भवति। य एवं वेद। एतमुद्यन्तमपियन्तं चेति। आदित्यः पुण्यस्य वत्सः। अथ पवित्राङ्गिरसः॥४७॥

[१०]

पवित्रवन्तः परिवाजमासते। पितैषां प्रत्नो अभिरक्षति व्रतम्। महः समुद्रं वरुणस्तिरोदधे। धीरा इच्छेकुर्धरुणेष्वारभम्। पवित्रं ते विततं ब्रह्मणस्पते। प्रभुर्गात्राणि पर्येषिविश्वतः। अतप्ततनूर्न तदामो अश्नुते। शृतास इद्वहन्तस्तत्समाशत। ब्रह्मा देवानाम्। असतः सद्ये ततक्षुः॥४८॥

ऋषयः सप्तात्रिश्च यत्। सर्वेऽत्रयो अगस्त्यश्च। नक्षत्रैः शङ्कृतोऽवसन्। अथ सवितुः श्यावाश्वस्याऽवर्तिकामस्य। अमी य ऋक्षा निहितास उच्चा। नक्तं ददृश्रे कुहचिद्दिवेयुः। अदब्धानि वरुणस्य व्रतानि। विचाकशच्चन्द्रमा नक्षत्रमेति। तत्सवितुर्वरेण्यम्। भर्गो देवस्य धीमहि॥४९॥

धियो यो नः प्रचोदयात्। तत्सवितुर्वृणीमहे। वयं देवस्य भोजनम्। श्रेष्ठꣳ सर्वधातमम्। तुरं भगस्य धीमहि। अपागूहत सविता तृभीन्। सर्वान्दिवो अन्धसः। नक्तं तान्यभवन्दृशे। अस्थ्यस्था

सम्भविष्यामः। नाम नामैव नाम मे॥५०॥

नपुꣳसकं पुमाꣳस्त्र्यस्मि। स्थावरोऽस्म्यथ जङ्गमः। यजेऽयक्षि यष्टाहे च। मया भूतान्ययक्षत। पशवो मम भूतानि। अनूबन्ध्योऽस्म्यहं विभुः। स्त्रियः सतीः। ता उमे पुꣳस आहुः। पश्यदक्षण्वान्नविचेतदन्धः। कविर्यः पुत्रः स इमा चिकेत॥५१॥

यस्ता विजानात्सवितुः पितासत्। अन्धो मणिमविन्दत्। तमनङ्गुलिरावयत्। अग्रीवः प्रत्यमुञ्चत्। तमजिह्वा असश्चत। ऊर्ध्वमूलमवाक्छाखम्। वृक्षं यो वेद सम्प्रति। न स जातु जनः श्रद्दध्यात्। मृत्युर्मा मारयादितिः। हसितꣳ रुदितं गीतम्॥५२॥

वीणापणवलासितम्। मृतं जीवं च यत्किञ्चित्। अङ्गानि स्त्रेव विद्धि तत्। अतृष्यꣳस्तृष्यध्यायत्। अस्माज्जाता मे मिथू चरन्न्। पुत्रो निर्ऋत्या वैदेहः। अचेता यश्च चेतनः। स तं मणिमविन्दत्। सोऽनङ्गुलिरावयत्। सोऽग्रीवः प्रत्यमुञ्चत्॥५३॥

सोऽजिह्वो असश्चत। नैतमृषिं विदित्वा नगरं प्रविशेत्। यदि प्रविशेत्। मिथौ चरित्वा प्रविशेत्। तत्सम्भवस्य व्रतम्। आतमग्ने रथं तिष्ठ। एकाश्वमेकयोजनम्। एकचक्रमेकधुरम्। वातध्राजिगतिं विभो। न रिष्यति न व्यथते॥५४॥

नास्याक्षौ यातु सञ्जति। यच्छ्वेतान् रोहिताꣳश्चाग्नेः। रथे युक्त्वाऽधि-तिष्ठति। एकया च दशभिश्च स्वभूते। द्वाभ्यामिष्टये विꣳशत्या च। तिसृभिश्च वहसे त्रिꣳशता च। नियुद्भिर्वायविह ता विमुञ्च॥५५॥

आतनुष्व प्रतनुष्व। उद्धमऽऽधम सन्धम। आदित्ये चन्द्रवर्णानाम्। गर्भमाधेहि यः पुमान्। इतः सिक्तꣳ सूर्यगतम्। चन्द्रमसे रसं कृधि। वारादं जनयाग्रेऽग्निम्। य एको रुद्र उच्यते। असङ्ख्याताः सहस्राणि। स्मर्यते न च दृश्यते॥५६॥

एवमेतं निबोधत। आमन्द्रैरिन्द्र हरिभिः। याहि मयूररोमभिः। मा त्वा केचिन्नियेमुरिन्न पाशिनः। दधन्वेव ता इहि। मा मन्द्रैरिन्द्र हरिभिः। यामि मयूररोमभिः। मा मा केचिन्नियेमुरिन्न पाशिनः। निधन्वेव तां (२) इमि। अणुभिश्च महद्भिश्च॥५७॥

निघृष्वैरसमायुतैः। कालैर्हरित्वमापन्नैः। इन्द्रऽऽयाहि सहस्रयुक्। अग्निर्विभ्राष्टिवसनः। वायुः श्वेतसिकद्रुकः। संवत्सरो विषूवर्णैः। नित्यास्तेऽनुचरास्तव। सुब्रह्मण्योꣳ सुब्रह्मण्योꣳ सुब्रह्मण्योम्। इन्द्रऽऽगच्छ हरिव आगच्छ मेधातिथेः। मेष वृषणश्वस्य मेने॥५८॥

गौरावस्कन्दिन्नहल्यायै जार। कौशिकब्राह्मण गौतमब्रुवाण। अरुणाश्वा इहागताः। वसवः पृथिविक्षितः। अष्टौदिग्वाससोऽग्नयः। अग्निश्च जातवेदाश्चेत्येते। ताम्राश्वास्ताम्ररथाः। ताम्रवर्णास्तथा-ऽसिताः। दण्डहस्ताः खादग्दतः। इतो रुद्राः पराङ्गताः॥५९॥

उक्तꣳ स्थानं प्रमाणं च पुर इत। बृहस्पतिश्च सविता च। विश्वरूपैरिहऽऽगताम्। रथेनोदकवर्त्मना। अप्सुषा इति तद्वयोः। उक्तो वेषो वासाꣳसि च। कालावयवानामितः प्रतीज्या। वासात्या इत्यश्विनोः। कोऽन्तरिक्षे शब्दं करोतीति। वासिष्टो रौहिणो मीमाꣳसां चक्रे। तस्यैषा भवति। वाश्रेव विद्युदिति। ब्रह्मण

उदरणमसि। ब्रह्मण उदीरणमसि। ब्रह्मण आस्तरणमसि। ब्रह्मण उपस्तरणमसि॥ ६०॥

[१२]

[अपक्रामत गर्भिण्यः]

अष्टयोनीमष्टपुत्राम्। अष्टपत्नीमिमां महीम्। अहं वेद न मे मृत्युः। न चामृत्युरघाऽऽहरत्। अष्टयोन्यष्टपुत्रम्। अष्टपदिदमन्तरिक्षम्। अहं वेद न मे मृत्युः। न चामृत्युरघाऽऽहरत्। अष्टयोनीमष्टपुत्राम्। अष्टपत्नीममूं दिवम्॥ ६१॥

अहं वेद न मे मृत्युः। न चामृत्युरघाऽऽहरत्। सुत्रामाणं महीमू षु। अदितिर्द्यौरदितिरन्तरिक्षम्। अदितिर्माता स पिता स पुत्रः। विश्वे देवा अदितिः पञ्चजनाः। अदितिर्जातमदितिर्जनित्वम्। अष्टौ पुत्रासो अदितेः। ये जातास्तन्वः परि। देवां (२) उपप्रैत्सप्तभिः॥ ६२॥

परा मार्ताण्डमास्यत्। सप्तभिः पुत्रैरदितिः। उपप्रैत्पूर्व्यं युगम्। प्रजायै मृत्यवे तत्। परा मार्ताण्डमाभरदिति। ताननुक्रमिष्यामः। मित्रश्च वरुणश्च। धाता चार्यमा च। अंशश्च भगश्च। इन्द्रश्च विवस्वाꣳश्चेत्येते। हिरण्यगर्भो हꣳसः शुचिषत्। ब्रह्मजज्ञानं तदित्पदमिति। गर्भः प्राजापत्यः। अथ पुरुषः सप्त पुरुषः॥ ६३॥

[यथास्थानं गर्भिण्यः]

[१३]

योऽसौ तपन्नुदेति। स सर्वेषां भूतानां प्राणानादायोदेति। मा मे प्रजाया मा पशूनाम्। मा मम प्राणानादायोदगाः। असौ

योऽस्तमेति। स सर्वेषां भूतानां प्राणानादायाऽस्तमेति। मा मे प्रजाया मा पशूनाम्। मा मम प्राणानादायाऽस्तङ्गाः। असौ य आपूर्यति। स सर्वेषां भूतानां प्राणैरापूर्यति॥ ६४॥

मा मे प्रजाया मा पशूनाम्। मा मम प्राणैरापूरिष्ठाः। असौ योऽपक्षीयति। स सर्वेषां भूतानां प्राणैरपक्षीयति। मा मे प्रजाया मा पशूनाम्। मा मम प्राणैरपक्षेष्ठाः। अमूनि नक्षत्राणि। सर्वेषां भूतानां प्राणैरपप्रसर्पन्ति चोत्सर्पन्ति च। मा मे प्रजाया मा पशूनाम्। मा मम प्राणैरपप्रसृपत मोत्सृपत॥ ६५॥

इमे मासाश्चार्धमासाश्च। सर्वेषां भूतानां प्राणैरपप्रसर्पन्ति चोत्सर्पन्ति च। मा मे प्रजाया मा पशूनाम्। मा मम प्राणैरपप्रसृपत मोत्सृपत। इम ऋतवः। सर्वेषां भूतानां प्राणैरपप्रसर्पन्ति चोत्सर्पन्ति च। मा मे प्रजाया मा पशूनाम्। मा मम प्राणैरपप्रसृपत मोत्सृपत। अयꣳ संवत्सरः। सर्वेषां भूतानां प्राणैरपप्रसर्पति चोत्सर्पति च॥ ६६॥

मा मे प्रजाया मा पशूनाम्। मा मम प्राणैरपप्रसृप मोत्सृप। इदमहः। सर्वेषां भूतानां प्राणैरपप्रसर्पति चोत्सर्पति च। मा मे प्रजाया मा पशूनाम्। मा मम प्राणैरपप्रसृप मोत्सृप। इयꣳ रात्रिः। सर्वेषां भूतानां प्राणैरपप्रसर्पति चोत्सर्पति च। मा मे प्रजाया मा पशूनाम्। मा मम प्राणैरपप्रसृप मोत्सृप। ॐ भूर्भुवः स्वः। एतद्वो मिथुनं मा नो मिथुनꣳ रीद्ध्वम्॥ ६७॥

[१४]

अथऽऽदित्यस्याष्टपुरुषस्य। वसूनामादित्यानाꣳ स्थाने

स्वतेजसा भानि। रुद्राणामादित्यानाꣳ स्थाने स्वतेजसा भानि। आदित्यानामादित्यानाꣳ स्थाने स्वतेजसा भानि। सताꣳ सत्यानाम्। आदित्यानाꣳ स्थाने स्वतेजसा भानि। अभिधून्वता-मभिघ्नताम्। वातवतां मरुताम्। आदित्यानाꣳ स्थाने स्वतेजसा भानि। ऋभूणामादित्यानाꣳ स्थाने स्वतेजसा भानि। विश्वेषाँ देवानाम्। आदित्यानाꣳ स्थाने स्वतेजसा भानि। संवत्सरस्य सवितुः। आदित्यस्य स्थाने स्वतेजसा भानि। ॐ भूर्भुवः स्वः। रश्मयो वो मिथुनं मा नो मिथुनꣳ रीद्ध्वम्॥ ६८॥

[१५]

आरोगस्य स्थाने स्वतेजसा भानि। भ्राजस्य स्थाने स्वतेजसा भानि। पटरस्य स्थाने स्वतेजसा भानि। पतङ्गस्य स्थाने स्वतेजसा भानि। स्वर्णरस्य स्थाने स्वतेजसा भानि। ज्योतिषीमतस्य स्थाने स्वतेजसा भानि। विभासस्य स्थाने स्वतेजसा भानि। कश्यपस्य स्थाने स्वतेजसा भानि। ॐ भूर्भुवः स्वः। आपो वो मिथुनं मा नो मिथुनꣳ रीद्ध्वम्॥ ६९॥

[१६]

अथ वायोरेकादशपुरुषस्यैकादशस्त्रीकस्य। प्रभ्राजमानानाꣳ रुद्राणाꣳ स्थाने स्वतेजसा भानि। व्यवदातानाꣳ रुद्राणाꣳ स्थाने स्वतेजसा भानि। वासुकिवैद्युतानाꣳ रुद्राणाꣳ स्थाने स्वतेजसा भानि। रजतानाꣳ रुद्राणाꣳ स्थाने स्वतेजसा भानि। परुषाणाꣳ रुद्राणाꣳ स्थाने स्वतेजसा भानि। श्यामानाꣳ रुद्राणाꣳ स्थाने स्वतेजसा भानि। कपिलानाꣳ रुद्राणाꣳ स्थाने स्वतेजसा भानि। अतिलोहितानाꣳ रुद्राणाꣳ स्थाने स्वतेजसा भानि। ऊर्ध्वानाꣳ

रुद्राणाꣳ स्थाने स्वतेजसा भानि॥ ७०॥

अवपतन्तानाꣳ रुद्राणाꣳ स्थाने स्वतेजसा भानि। वैद्युतानाꣳ रुद्राणाꣳ स्थाने स्वतेजसा भानि। प्रभ्राजमानीनाꣳ रुद्राणीनाꣳ स्थाने स्वतेजसा भानि। व्यवदातीनाꣳ रुद्राणीनाꣳ स्थाने स्वतेजसा भानि। वासुकिवैद्युतीनाꣳ रुद्राणीनाꣳ स्थाने स्वतेजसा भानि। रजतानाꣳ रुद्राणीनाꣳ स्थाने स्वतेजसा भानि। परुषाणाꣳ रुद्राणीनाꣳ स्थाने स्वतेजसा भानि। श्यामानाꣳ रुद्राणीनाꣳ स्थाने स्वतेजसा भानि। कपिलानाꣳ रुद्राणीनाꣳ स्थाने स्वतेजसा भानि। अतिलोहितीनाꣳ रुद्राणीनाꣳ स्थाने स्वतेजसा भानि। ऊर्ध्वानाꣳ रुद्राणीनाꣳ स्थाने स्वतेजसा भानि। अवपतन्तीनाꣳ रुद्राणीनाꣳ स्थाने स्वतेजसा भानि। वैद्युतीनाꣳ रुद्राणीनाꣳ स्थाने स्वतेजसा भानि। ॐ भूर्भुवः स्वः। रूपाणि वो मिथुनं मा नो मिथुनꣳ रीद्वम्॥ ७१॥

[१७]

अथाग्नेरष्टपुरुषस्य। अग्नेः पूर्वदिश्यस्य स्थाने स्वतेजसा भानि। जातवेदस उपदिश्यस्य स्थाने स्वतेजसा भानि। सहोजसो दक्षिणादिश्यस्य स्थाने स्वतेजसा भानि। अजिराप्रभव उपदिश्यस्य स्थाने स्वतेजसा भानि। वैश्वानरस्यापरदिश्यस्य स्थाने स्वतेजसा भानि। नर्यापस उपदिश्यस्य स्थाने स्वतेजसा भानि। पङ्क्तिराधस उदग्दिश्यस्य स्थाने स्वतेजसा भानि। विसर्पिण उपदिश्यस्य स्थाने स्वतेजसा भानि। ॐ भूर्भुवः स्वः। दिशो वो मिथुनं मा नो मिथुनꣳ रीद्वम्॥ ७२॥

[१८]

दक्षिणपूर्वस्यां दिशि विसर्पी नरकः। तस्मान्नः परिपाहि। दक्षिणापरस्यां दिश्यविसर्पी नरकः। तस्मान्नः परिपाहि। उत्तरपूर्वस्यां दिशि विषादी नरकः। तस्मान्नः परिपाहि। उत्तरापरस्यां दिश्यविषादी नरकः। तस्मान्नः परिपाहि। आ यस्मिन्त्सप्त वासवा इन्द्रियाणि शतक्रतवित्येते॥ ७३॥

[१९]

इन्द्रघोषा वो वसुभिः पुरस्तादुपदधताम्। मनोजवसो वः पितृभिर्दक्षिणत उपदधताम्। प्रचेता वो रुद्रैः पश्चादुपदधताम्। विश्वकर्मा व आदित्यैरुत्तरत उपदधताम्। त्वष्टा वो रूपैरुपरिष्टादुपदधताम्। संज्ञानं वः पश्चादिति। आदित्यः सर्वोऽग्निः पृथिव्याम्। वायुरन्तरिक्षे। सूर्यो दिवि। चन्द्रमा दिक्षु। नक्षत्राणि स्वलोके। एवा ह्येव। एवा ह्यग्ने। एवा हि वायो। एवा हीन्द्र। एवा हि पूषन्। एवा हि देवाः॥ ७४॥

[२०]

आपमापामपः सर्वाः। अस्मादस्मादितोऽमुतः। अग्निर्वायुश्च सूर्यश्च। सह सञ्चस्करद्भिया। वाय्वश्वा रश्मिमपतयः। मरीच्यात्मानो अद्रुहः। देवीर्भुवनसूवरीः। पुत्रवत्वाय मे सुत। महानाम्नीर्महामानाः। महसो महसः स्वः॥ ७५॥

देवीः पर्जन्यसूवरीः। पुत्रवत्वाय मे सुत। अपाश्च्युष्णिमपा रक्षः। अपाश्च्युष्णिमपारघम्। अपाघ्रामपचावर्तिम्। अपदेवीरितो हित। वज्रं देवीरजीताꣳश्च। भुवनं देवसूवरीः। आदित्यानदितिं देवीम्। योनिनोर्ध्वमुदीषत॥ ७६॥

भद्रं कर्णेभिः शृणुयाम देवाः। भद्रं पश्येमाक्षभिर्यजत्राः। स्थिरैरङ्गैस्तुष्टुवाꣳ सस्तनूभिः। व्यशेम देवहितं यदायुः। स्वस्ति न इन्द्रो वृद्धश्रवाः। स्वस्ति नः पूषा विश्ववेदाः। स्वस्ति नस्तार्क्ष्यो अरिष्टनेमिः। स्वस्ति नो बृहस्पतिर्दधातु। केतवो अरुणासश्च। ऋषयो वातरशनाः। प्रतिष्ठाꣳ शतधा हि। समाहितासो सहस्रधायसम्। शिवा नः शन्तमा भवन्तु। दिव्या आप ओषधयः। सुमृडीका सरस्वति। मा ते व्योम सन्दृशि॥ ७७॥

[२१]

योऽपां पुष्पं वेद। पुष्पवान् प्रजावान् पशुमान् भवति। चन्द्रमा वा अपां पुष्पम्। पुष्पवान् प्रजावान् पशुमान् भवति। य एवं वेद। योऽपामायतनं वेद। आयतनवान् भवति। अग्निर्वा अपामायतनम्। आयतनवान् भवति। योऽग्नेरायतनं वेद॥ ७८॥

आयतनवान् भवति। आपो वा अग्नेरायतनम्। आयतनवान् भवति। य एवं वेद। योऽपामायतनं वेद। आयतनवान् भवति। वायुर्वा अपामायतनम्। आयतनवान् भवति। यो वायोरायतनं वेद। आयतनवान् भवति॥ ७९॥

आपो वै वायोरायतनम्। आयतनवान् भवति। य एवं वेद। योऽपामायतनं वेद। आयतनवान् भवति। असौ वै तपन्नपामायतनम्। आयतनवान् भवति। योऽमुष्य तपत आयतनं वेद। आयतनवान् भवति। आपो वा अमुष्य तपत आयतनम्॥ ८०॥

आयतनवान् भवति। य एवं वेद। योऽपामायतनं वेद।

आयतनवान् भवति। चन्द्रमा वा अपामायतनम्। आयतनवान् भवति। यश्चन्द्रमस आयतनं वेद। आयतनवान् भवति। आपो वै चन्द्रमस आयतनम्। आयतनवान् भवति॥ ८१॥

य एवं वेद। योऽपामायतनं वेद। आयतनवान् भवति। नक्षत्राणि वा अपामायतनम्। आयतनवान् भवति। यो नक्षत्राणामायतनं वेद। आयतनवान् भवति। आपो वै नक्षत्राणामायतनम्। आयतनवान् भवति। य एवं वेद॥ ८२॥

योऽपामायतनं वेद। आयतनवान् भवति। पर्जन्यो वा अपामायतनम्। आयतनवान् भवति। यः पर्जन्यस्यऽऽयतनं वेद। आयतनवान् भवति। आपो वै पर्जन्यस्यऽऽयतनम्। आयतनवान् भवति। य एवं वेद। योऽपामायतनं वेद॥ ८३॥

आयतनवान् भवति। संवत्सरो वा अपामायतनम्। आयतनवान् भवति। यः संवत्सरस्यऽऽयतनं वेद। आयतनवान् भवति। आपो वै संवत्सरस्यऽऽयतनम्। आयतनवान् भवति। य एवं वेद। योऽप्सु नावं प्रतिष्ठितां वेद। प्रत्येव तिष्ठति॥ ८४॥

इमे वै लोका अप्सु प्रतिष्ठिताः। तदेषाऽभ्यनूक्ता। अपाꣳ रसमुदयꣳसन्न्। सूर्ये शुक्रꣳ समाभृतम्। अपाꣳ रसस्य यो रसः। तं वो गृह्णाम्युत्तममिति। इमे वै लोका अपाꣳ रसः। तेऽमुष्मिन्नादित्ये समाभृताः। जानुदघ्नीमुत्तरवेदीं खात्वा। अपां पूरयित्वा गुल्फदघ्नम्॥ ८५॥

पुष्करपर्णैः पुष्करदण्डैः पुष्करैश्च सꣳस्तीर्य। तस्मिन्विहायसे। अग्निं प्रणीयोपसमाधाय। ब्रह्मवादिनो वदन्ति। कस्मात्प्रणीते-

ऽयमग्निश्चीयतै। साप्रणीतेऽयमप्सु ह्ययं चीयतै। असौ भुवनेप्यनाहिताग्निरेताः। तमभित एता अबीष्टका उपदधाति। अग्निहोत्रे दर्शपूर्णमासयोः। पशुबन्धे चातुर्मास्येषु॥८६॥

अथो आहुः। सर्वेषु यज्ञक्रतुष्विति। एतद्ध स्म वा आहुः शाण्डिलाः। कमग्निं चिनुते। सत्रियमग्निं चिन्वानः। संवत्सरं प्रत्यक्षेण। कमग्निं चिनुते। सावित्रमग्निं चिन्वानः। अमुमादित्यं प्रत्यक्षेण। कमग्निं चिनुते॥८७॥

नाचिकेतमग्निं चिन्वानः। प्राणान्प्रत्यक्षेण। कमग्निं चिनुते। चातुरहोत्रियमग्निं चिन्वानः। ब्रह्म प्रत्यक्षेण। कमग्निं चिनुते। वैश्वसृजमग्निं चिन्वानः। शरीरं प्रत्यक्षेण। कमग्निं चिनुते। उपानुवाक्यमाशुमग्निं चिन्वानः॥८८॥

इमाँल्लोकान्प्रत्यक्षेण। कमग्निं चिनुते। इममारुणकेतुकमग्निं चिन्वान इति। य एवासौ। इतश्चाऽमुतश्चाऽव्यतीपाती। तमिति। योऽग्नेर्मिथूया वेद। मिथुनवान्भवति। आपो वा अग्नेर्मिथूयाः। मिथुनवान्भवति। य एवं वेद॥८९॥

[२२]

आपो वा इदमासन्त्सलिलमेव। स प्रजापतिरेकः पुष्करपर्णे समभवत्। तस्यान्तर्मनसि कामः समवर्तत। इदꣳ सृजेयमिति। तस्माद्यत्पुरुषो मनसाऽभिगच्छति। तद्वाचा वदति। तत्कर्मणा करोति। तदेषाऽभ्यनूक्ता। कामस्तदग्रे समवर्तताधि। मनसो रेतः प्रथमं यदासीत्॥९०॥

सतो बन्धुमसति निरविन्दन्न्। हृदि प्रतीष्या कवयो मनीषेति।

उपैनन्तदुपनमति। यत्कामो भवति। य एवं वेद। स तपोऽतप्यत। स तपस्तप्त्वा। शरीरमधूनुत। तस्य यन्माꣳसमासीत्। ततोऽरुणाः केतवो वातरशना ऋषय उदतिष्ठन्॥ ९१॥

ये नखाः। ते वैखानसाः। ये वालाः। ते वालखिल्याः। यो रसः। सोऽपाम्। अन्तरतः कूर्मं भूतꣳ सर्पन्तम्। तमब्रवीत्। मम वैत्वङ्माꣳसा। समभूत्॥ ९२॥

नेत्यब्रवीत्। पूर्वमेवाहमिहासमिति। तत्पुरुषस्य पुरुषत्वम्। स सहस्रशीर्षा पुरुषः। सहस्राक्षः सहस्रपात्। भूत्वोदतिष्ठत्। तमब्रवीत्। त्वं वै पूर्वꣳ समभूः। त्वमिदं पूर्वः कुरुष्वेति। स इत आदायापः॥ ९३॥

अञ्जलिना पुरस्तादुपादधात्। एवाह्येवेति। तत आदित्य उदतिष्ठत्। सा प्राची दिक्। अथाऽरुणः केतुर्दक्षिणत उपादधात्। एवाह्यग्न इति। ततो वा अग्निरुदतिष्ठत्। सा दक्षिणा दिक्। अथारुणः केतुः पश्चादुपादधात्। एवा हि वायो इति॥ ९४॥

ततो वायुरुदतिष्ठत्। सा प्रतीची दिक्। अथारुणः केतुरुत्तरत उपादधात्। एवाहीन्द्रेति। ततो वा इन्द्र उदतिष्ठत्। सोदीची दिक्। अथारुणः केतुर्मध्य उपादधात्। एवा हि पूषन्निति। ततो वै पूषोदतिष्ठत्। सेयं दिक्॥ ९५॥

अथारुणः केतुरुपरिष्टादुपादधात्। एवा हि देवा इति। ततो देवमनुष्याः पितरः। गन्धर्वाप्सरसश्चोदतिष्ठन्। सोर्ध्वा दिक्। या विप्रुषो विपरापतन्। ताभ्योऽसुरा रक्षाꣳसि

पिशाचाश्चोदतिष्ठन्न्। तस्मात्ते पराभवन्न्। विप्रुड्भ्यो हि ते समभवन्न्। तदेषाऽभ्यनूक्ता॥ ९६॥

आपो ह यद्बृहतीर्गर्भमायन्न्। दक्षं दधाना जनयन्तीः स्वयम्भुम्। तत इमेध्यसृज्यन्त सर्गाः। अद्भ्यो वा इदꣳ समभूत्। तस्मादिदꣳ सर्वं ब्रह्म स्वयम्भ्विति। तस्मादिदꣳ सर्वꣳ शिथिलमिवाऽध्रुवमिवाभवत्। प्रजापतिर्वाव तत्। आत्मनाऽऽत्मानं विधाय। तदेवानुप्राविशत्। तदेषाऽभ्यनूक्ता॥ ९७॥

विधाय लोकान् विधाय भूतानि। विधाय सर्वाः प्रदिशो दिशश्च। प्रजापतिः प्रथमजा ऋतस्य। आत्मनाऽऽत्मानमभि संविवेशेति। सर्वमेवेदमाप्त्वा। सर्वमवरुध्य। तदेवानुप्रविशति। य एवं वेद॥ ९८॥

[२३]

चतुष्टय्य आपो गृह्णाति। चत्वारि वा अपाꣳ रूपाणि। मेघो विद्युत्। स्तनयित्नुर्वृष्टिः। तान्येवावरुन्धे। आतपति वर्ष्यां गृह्णाति। ताः पुरस्तादुपदधाति। एता वै ब्रह्मवर्चस्या आपः। मुखत एव ब्रह्मवर्चसमवरुन्धे। तस्मान्मुखतो ब्रह्मवर्चसितरः॥ ९९॥

कूप्यां गृह्णाति। ता दक्षिणत उपदधाति। एता वै तेजस्विनीरापः। तेज एवास्य दक्षिणतो दधाति। तस्माद्दक्षिणोऽर्धस्तेजस्वितरः। स्थावरा गृह्णाति। ताः पश्चादुपदधाति। प्रतिष्ठिता वै स्थावराः। पश्चादेव प्रतितिष्ठति। वहन्तीर्गृह्णाति॥ १००॥

ता उत्तरत उपदधाति। ओजसा वा एता वहन्तीरिवोद्वतीरिव आकूजतीरिव धावन्तीः। ओज एवास्योत्तरतो दधाति।

तस्मादुत्तरोऽर्धं ओजस्वितरः। सम्भार्या गृह्णाति। ता मध्य उपदधाति। इयं वै सम्भार्याः। अस्यामेव प्रतितिष्ठति। पल्वल्या गृह्णाति। ता उपरिष्टादुपादधाति॥ १०१॥

असौ वै पल्वयाः। अमुष्यामेव प्रतितिष्ठति। दिक्षूपदधाति। दिक्षु वा आपः। अन्नं वा आपः। अद्भ्यो वा अन्नं जायते। यदेवद्भ्योऽन्नं जायते। तदवरुन्धे। तं वा एतमरुणाः केतवो वातरशना ऋषयोऽचिन्वन्न्। तस्मादारुणकेतुकः॥ १०२॥

तदेषाऽभ्यनूक्ता। केतवो अरुणासश्च। ऋषयो वातरशनाः। प्रतिष्ठाꣳ शतधा हि। समाहितासो सहस्रधायसमिति। शतशश्चैव सहस्रशश्च प्रतितिष्ठति। य एतमग्निं चिनुते। य उचैनमेवं वेद॥ १०३॥

[२४]

जानुदघ्नीमुत्तरवेदीं खात्वा। अपां पूरयति। अपाꣳ सर्वत्वाय। पुष्करपर्णꣳ रुक्मं पुरुषमित्युपदधाति। तपो वै पुष्करपर्णम्। सत्यꣳ रुक्मः। अमृतं पुरुषः। एतावद्वा वाऽस्ति। यावदेतत्। यावदेवास्ति॥ १०४॥

तदवरुन्धे। कूर्ममुपदधाति। अपामेव मेधमवरुन्धे। अथौ स्वर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै। आपमापामपः सर्वाः। अस्मादस्मादितोऽमुतः। अग्निर्वायुश्च सूर्यश्च। सह सञ्चस्करद्भिया इति। वाय्वश्वा रश्मिमपतयः। लोकं पृणच्छिद्रं पृण॥ १०५॥

यास्तिस्रः परमजाः। इन्द्रघोषा वो वसुभिरेवाह्येवेति। पञ्चचितय उपदधाति। पाङ्क्तोऽग्निः। यावानेवाग्निः। तं चिनुते। लोकं

पृणया द्वितीयामुपदधाति। पञ्च पदा वै विराट्। तस्या वा इयं पादः। अन्तरिक्षं पादः। द्यौः पादः। दिशः पादः। परोरजाः पादः। विराज्येव प्रतितिष्ठति। य एतमग्निं चिनुते। य उचैनमेवं वेद॥ १०६॥

[२५]

अग्निं प्रणीयोपसमाधाय। तमभित एता अबीष्टका उपदधाति। अग्निहोत्रे दर्शपूर्णमासयोः। पशुबन्धे चातुर्मास्येषु। अथो आहुः। सर्वेषु यज्ञक्रतुष्विति। अथ ह स्माहारुणः स्वायम्भुवः। सावित्रः सर्वोऽग्निरित्यननुषङ्गं मन्यामहे। नाना वा एतेषां वीर्याणि। कमग्निं चिनुते॥ १०७॥

सत्रियमग्निं चिन्वानः। कमग्निं चिनुते। सावित्रमग्निं चिन्वानः। कमग्निं चिनुते। नाचिकेतमग्निं चिन्वानः। कमग्निं चिनुते। चातुर्होत्रियमग्निं चिन्वानः। कमग्निं चिनुते। वैश्वसृजमग्निं चिन्वानः। कमग्निं चिनुते॥ १०८॥

उपानुवाक्यमाशुमग्निं चिन्वानः। कमग्निं चिनुते। इममारुणकेतुकमग्निं चिन्वान इति। वृषा वा अग्निः। वृषाणौ सꣳस्फालयेत्। हन्येतास्य यज्ञः। तस्मान्नानुषज्यः। सोत्तरवेदिषु क्रतुषु चिन्वीत। उत्तरवेद्याꣳ ह्यग्निश्चीयते। प्रजाकामश्चिन्वीत॥ १०९॥

प्राजापत्यो वा एषोऽग्निः। प्राजापत्याः प्रजाः। प्रजावान् भवति। य एवं वेद। पशुकामश्चिन्वीत। संज्ञानं वा एतत् पशूनाम्। यदापः। पशूनामेव संज्ञानेऽग्निं चिनुते। पशुमान् भवति। य एवं वेद॥ ११०॥

वृष्टिकामश्चिन्वीत। आपो वै वृष्टिः। पर्जन्यो वर्षुको भवति। य एवं

वेद। आमयावी चिन्वीत। आपो वै भेषजम्। भेषजमेवास्मै करोति। सर्वमायुरेति। अभिचरꣳश्चिन्वीत। वज्रो वा आपः॥ १११॥

वज्रमेव भ्रातृव्येभ्यः प्रहरति। स्तृणुत एनम्। तेजस्कामो यशस्कामः। ब्रह्मवर्चसकामः स्वर्गकामश्चिन्वीत। एतावद्वा वाऽस्ति। यावदेतत्। यावदेवास्ति। तदवरुन्धे। तस्यैतद्व्रतम्। वर्षति न धावेत्॥ ११२॥

अमृतं वा आपः। अमृतस्यानन्तरित्यै। नाप्सु मूत्रपुरीषं कुर्यात्। न निष्ठीवेत्। न विवसनः स्नायात्। गुह्यो वा एषोऽग्निः। एतस्याग्नेरनतिदाहाय। न पुष्करपर्णानि हिरण्यं वाऽधितिष्ठेत्। एतस्याग्नेरनभ्यारोहाय। न कूर्मस्याश्नीयात्। नोदकस्याघातुकान्येनमोदकानि भवन्ति। अघातुका आपः। य एतमग्निं चिनुते। य उचैनमेवं वेद॥ ११३॥

[२६]

इमानुकं भुवना सीषधेम। इन्द्रश्च विश्वे च देवाः। यज्ञं च नस्तन्वं च प्रजां च। आदित्यैरिन्द्रः सह सीषधातु। आदित्यैरिन्द्रः सगणो मरुद्भिः। अस्माकं भूत्वविता तनूनाम्। आप्लवस्व प्रप्लवस्व। आण्डीभवज मा मुहुः। सुखादीन्दुःखनिधनाम्। प्रतिमुञ्चस्व स्वां पुरम्॥ ११४॥

मरीचयः स्वायम्भुवाः। ये शरीराण्यकल्पयन्न्। ते ते देहं कल्पयन्तु। मा च ते ख्यास्म तीरिषत्। उत्तिष्ठत मा स्वप्त। अग्निमिच्छध्वं भारताः। राज्ञः सोमस्य तृप्तासः। सूर्येण सयुजोषसः। युवा सुवासाः। अष्टाचक्रा नवद्वारा॥ ११५॥

देवानां पूरयोध्या। तस्याꣳ हिरण्मयः कोशः। स्वर्गो लोको ज्योतिषाऽऽवृतः। यो वै तां ब्रह्मणो वेद। अमृतेनऽऽवृतां पुरीम्। तस्मै ब्रह्म च ब्रह्मा च। आयुः कीर्तिं प्रजां ददुः। विभ्राजमानाꣳ हरिणीम्। यशसा सम्परीवृताम्। पुरꣳ हिरण्मयीं ब्रह्मा॥ ११६॥

विवेशाऽपराजिता। पराङेत्यज्यामयी। पराङेत्यनाशकी। इह चामुत्र चान्वेति। विद्वान्देवासुरानुभयान्। यत्कुमारी मन्द्रयते। यद्योषिद्यत्पतिव्रता। अरिष्टं यत्किं च क्रियते। अग्निस्तदनुवेधति। अश्रृतासः श्रृतासश्च॥ ११७॥

यज्वानो येऽप्ययज्वनः। स्वर्यन्तो नापेक्षन्ते। इन्द्रमग्निं च ये विदुः। सिकता इव संयन्ति। रश्मिभिः समुदीरिताः। अस्माल्लोकादमुष्माच्च। ऋषिभिरदात्पृश्निभिः। अपेत वीत वि च सर्पतातः। येऽत्र स्थ पुराणा ये च नूतनाः। अहोभिरद्भिरक्तु-भिर्व्यक्तम्॥ ११८॥

यमो ददात्ववसानमस्मै। नृ मुणन्तु नृपात्वर्यः। अकृष्टा ये च कृष्टजाः। कुमारीषु कनीनीषु। जारिणीषु च ये हिताः। रेतः पीता आण्डपीताः। अङ्गारेषु च ये हुताः। उभयान् पुत्रपौत्रकान्। युवेऽहं यमराजगान्। शतमिन्नु शरदः॥ ११९॥

अदो यद्ब्रह्म विलबम्। पितृणां च यमस्य च। वरुणस्याश्विनोरग्नेः। मरुतां च विहायसाम्। कामप्रयवणं मे अस्तु। स ह्येवास्मि सनातनः। इति नाको ब्रह्मिश्रवो रायो धनम्। पुत्रानापो देवीरिहऽऽहित॥ १२०॥

विशीर्ष्णीं गृध्रशीर्ष्णीं च। अपेतो निर्ऋतिꣳ हथः। परिबाधꣳ श्वेतकुक्षम्। निजङ्घꣳ शबलोदरम्। स तान् वाच्यायया सह। अग्ने नाशय सन्दृशः। ईर्ष्यासूये बुभुक्षाम्। मन्युं कृत्यां च दीधिरे। रथेन किꣳशुकावता। अग्ने नाशय सन्दृशः॥ १२१॥

[२८]

पर्जन्याय प्रगायत। दिवस्पुत्राय मीढुषे। स नो यवसमिच्छतु। इदं वचः पर्जन्याय स्वराजे। हृदो अस्त्वन्तरन्तर्द्युयोत। मयोभूर्वातो विश्वकृष्टयः सन्त्वस्मे। सुपिप्पला ओषधीर्देवगोपाः। यो गर्भमोषधीनाम्। गवां कृणोत्यर्वताम्। पर्जन्यः पुरुषीणाम्॥ १२२॥

[२९]

पुनर्मामैत्विन्द्रियम्। पुनरायुः पुनर्भगः। पुनर्ब्राह्मणमैतु मा। पुनर्द्रविणमैतु मा। यन्मेऽद्य रेतः पृथिवीमस्कान्। यदोषधीरप्यसरद्यदापः। इदं तत्पुनराददे। दीर्घायुत्वाय वर्चसे। यन्मे रेतः प्रसिच्यते। यन्म आजायते पुनः। तेन मामृतं कुरु। तेन सुप्रजसं कुरु॥ १२३॥

[३०]

अद्भ्यस्तिरोऽधाऽजायत। तव वैश्रवणः सदा। तिरोऽधेहि सपत्नान्नः। ये अपोऽश्नन्ति केचन। त्वाष्ट्रीं मायां वैश्रवणः। रथꣳ सहस्रवन्धुरम्। पुरुश्चक्रꣳ सहस्राश्वम्। आस्थायायाहि नो बलिम्। यस्मै भूतानि बलिमावहन्ति। धनं गावो हस्ति हिरण्यमश्वान्॥ १२४॥

असाम सुमतौ यज्ञियस्य। श्रियं बिभ्रतोऽन्नमुखीं विराजम्।

सुदर्शने च क्रौञ्चे च। मैनागे च महागिरौ। शतद्वाट्टारगमन्ता। सꣳहार्यं नगरं तव। इति मन्त्राः। कल्पोऽत ऊर्ध्वम्। यदि बलिꣳ हरेत्। हिरण्यनाभये वितुदये कौबेरायायं बलिः॥ १२५॥

सर्वभूताधिपतये नम इति। अथ बलिꣳ हृत्वोपतिष्ठेत। क्षत्रं क्षत्रं वैश्रवणः। ब्राह्मणा वयꣳ स्मः। नमस्ते अस्तु मा मा हिꣳसीः। अस्मात्प्रविश्यान्नमद्धीति। अथ तमग्निमादधीत। यस्मिन्नेतत्कर्म प्रयुञ्जीत। तिरोऽधा भूः। तिरोऽधा भुवः॥ १२६॥

तिरोऽधाः स्वः। तिरोऽधा भूर्भुवः स्वः। सर्वेषां लोकानामाधिपत्ये सीदेति। अथ तमग्निमिन्धीत। यस्मिन्नेतत्कर्म प्रयुञ्जीत। तिरोऽधा भूः स्वाहा। तिरोऽधा भुवः स्वाहा। तिरोऽधाः स्वः स्वाहा। तिरोऽधा भूर्भुवः स्वः स्वाहा। यस्मिन्नस्य काले सर्वा आहुतीर्हुता भवेयुः॥ १२७॥

अपि ब्राह्मणमुखीनाः। तस्मिन्नह्नः काले प्रयुञ्जीत। परः सुप्तजनाद्वेपि। मास्म प्रमाद्यन्तमाध्यापयेत्। सर्वार्थाः सिद्ध्यन्ते। य एवं वेद। क्षुध्यन्निदमजानताम्। सर्वार्था न सिद्ध्यन्ते। यस्ते विघातुको भ्राता। ममान्तर्हृदये श्रितः॥ १२८॥

तस्मा इममग्रपिण्डं जुहोमि। स मेऽर्थान्मा विवधीत्। मयि स्वाहा। राजाधिराजाय प्रसह्यसाहिने। नमो वयं वैश्रवणाय कुर्महे। स मे कामान्कामकामाय मह्यम्। कामेश्वरो वैश्रवणो ददातु। कुबेराय वैश्रवणाय। महाराजाय नमः। केतवो अरुणासश्च। ऋषयो वातरशनाः। प्रतिष्ठाꣳ शतधा हि। समाहितासो सहस्रधायसम्। शिवा नः शन्तमा भवन्तु। दिव्या आप ओषधयः। सुमृडीका

सरस्वति। मा ते व्योम सन्दृशि॥ १२९॥

[३१]

संवत्सरमेतद्व्रतं चरेत्। द्वौ वा मासौ। नियमः समासेन। तस्मिन्नियमविशेषाः। त्रिषवणमुदकोपस्पर्शी। चतुर्थकालपानभक्तः स्यात्। अहरहर्वा भैक्षमश्नीयात्। औदुम्बरीभिः समिद्भिरग्निं परिचरेत्। पुनर्मामैत्त्विन्द्रियमित्येतेनऽनुवाकेन। उद्धृतपरिपूताभिरद्भिः कार्यं कुर्वीत॥ १३०॥

असञ्चयवान्। अग्नये वायवे सूर्याय। ब्रह्मणे प्रजापतये। चन्द्रमसे नक्षत्रेभ्यः। ऋतुभ्यः संवत्सराय। वरुणायारुणायेति व्रतहोमाः। प्रवर्ग्यवदादेशः। अरुणाः काण्डऋषयः। अरण्येऽधीयीरन्न्। भद्रं कर्णेभिरिति द्वे जपित्वा॥ १३१॥

महानाम्नीभिरुदकꣳ सꣳस्पर्श्य। तमाचार्यो दद्यात्। शिवा नः शन्तमेत्योषधीरालभते। सुमृडीकेति भूमिम्। एवमपवर्गे। धेनुर्दक्षिणा। कꣳसं वासश्च क्षौमम्। अन्यद्वा शुक्लम्। यथाशक्ति वा। एवꣳस्वाध्यायधर्मेण। अरण्येऽधीयीत। तपस्वी पुण्यो भवति तपस्वी पुण्यो भवति॥ १३२॥

[३२]

भद्रं कर्णेभिः शृणुयाम देवाः। भद्रं पश्येमाक्षभिर्यजत्राः। स्थिरैरङ्गैस्तुष्टुवाꣳ सस्तनूभिः। व्यशेम देवहितं यदायुः। स्वस्ति न इन्द्रो वृद्धश्रवाः। स्वस्ति नः पूषा विश्ववेदाः। स्वस्ति नस्तार्क्ष्यो अरिष्टनेमिः। स्वस्ति नो बृहस्पतिर्दधातु॥

॥ ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥

॥ द्वितीयः प्रश्नः ॥

ॐ नमो ब्रह्मणे नमो अस्त्वग्नये नमः पृथिव्यै नम ओषधीभ्यः। नमो वाचे नमो वाचस्पतये नमो विष्णवे बृहते करोमि॥ ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः॥

सह वै देवानां चासुराणां च यज्ञौ प्रततावास्तां वयꣳ स्वर्गं लोकमैष्यामो वयमैष्याम इति तेऽसुराः सन्नह्य सहसैवाचरन् ब्रह्मचर्येण तपसैव देवास्तेऽसुरा अमुह्यꣳस्ते न प्राजानꣳस्ते पराऽभवन्ते न स्वर्गं लोकमायन् प्रसृतेन वै यज्ञेन देवाः स्वर्गं लोकमायन्न प्रसृतेनासुरान् पराभावयन् प्रसृतो ह वै यज्ञोपवीतिनो यज्ञोऽप्रसृतोऽनुपवीतिनो यत्किं च ब्राह्मणो यज्ञोपवीत्यधीते यजत एव तत्तस्माद्यज्ञोपवीत्येवाधीयीत याजयेद्यजेत वा यज्ञस्य प्रसृत्या अजिनं वासो वा दक्षिणत उपवीय दक्षिणं बाहुमुद्धरतेऽव धत्ते सव्यमिति यज्ञोपवीतमेतदेव विपरीतं प्राचीनावीतꣳ संवीतं मानुषम्॥ १॥

[१]

रक्षाꣳसि ह वा पुरोऽनुवाके तपोग्रमतिष्ठन्त तान् प्रजापतिवरेणोपामन्त्रयत तानि वरमवृणीतऽऽदित्यो नो योद्धा इति तान् प्रजापतिरब्रवीद्योधयध्वमिति तस्मादुत्तिष्ठन्तꣳ ह वा तानि रक्षाꣳस्यादित्यं योधयन्ति यावदस्तमन्वगात्तानि ह वा एतानि रक्षाꣳसि गायत्रियाऽभिमन्त्रितेनाम्भसा शाम्यन्ति तदु ह वा एते ब्रह्मवादिनः पूर्वाभिमुखाः सन्ध्यायां गायत्रियाऽभिमन्त्रिता आप ऊर्ध्वं विक्षिपन्ति ता एता आपो वज्रीभूत्वा तानि रक्षाꣳसि

मन्देहारुणे द्वीपे प्रक्षिपन्ति यत्प्रदक्षिणं प्रक्रमन्ति तेन पाप्मानम् अवधून्वन्त्युद्यन्तमस्तं यन्तम् आदित्यमभिध्यायन् कुर्वन् ब्राह्मणो विद्वान्त्सकलं भद्रमश्नुतेऽसावादित्यो ब्रह्मेति ब्रह्मैव सन् ब्रह्माप्येति य एवं वेद॥ २॥

[२]

यद्देवा देवहेळनं देवासश्चकृमा वयम्। आदित्यास्तस्मान्मा मुञ्चतर्तस्यर्तेन मामित। देवा जीवनकाम्या यद्वाचाऽनृतमूदिम। तस्मान्न इह मुञ्चत विश्वे देवाः सजोषसः। ऋतेन द्यावापृथिवी ऋतेन त्वꣳ सरस्वति। कृतान्नः पाह्येनसो यत्किं चानृतमूदिम। इन्द्राग्नी मित्रावरुणौ सोमो धाता बृहस्पतिः। ते नो मुञ्चन्त्वेनसो यदन्यकृतमारिम। सजातशꣳसादुत जामिशꣳसाज्ज्यायसः शꣳसादुत वा कनीयसः। अनाधृष्टं देवकृतं यदेनस्तस्मात् त्वमस्माञ्जातवेदो मुमुग्धि॥ ३॥

यद्वाचा यन्मनसा बाहुभ्यामूरुभ्यामष्ठीवद्भ्याꣳ शिश्नैर्यदनृतं चकृमा वयम्। अग्निर्मा तस्मादेनसो गार्हपत्यः प्रमुञ्चतु चकृम यानि दुष्कृता। येन त्रितो अर्णवान्निर्बभूव येन सूर्यं तमसो निर्मुमोच। येनेन्द्रो विश्वा अजहादरातीस्तेनाहं ज्योतिषा ज्योतिरानशान आक्षि। यत्कुसीदमप्रतीत्तं मयेह येन यमस्य निधिना चरामि। एतत्तदग्ने अनृणो भवामि जीवन्नेव प्रति तत्ते दधामि। यन्मयि माता यदा पिपेष यदन्तरिक्षं यदाशसातिक्रामामि त्रिते देवा दिवि जाता यदाप इमं मे वरुण तत्त्वा यामि त्वं नो अग्ने स त्वं नो अग्ने त्वमग्ने अयासि॥ ४॥

[३]

यदद्दीव्यन्नृणमहं बभूवादित्सन्वा सञ्जगर जनेभ्यः। अग्निर्मा तस्मादिन्द्रश्च संविदानौ प्रमुञ्चताम्। यद्धस्ताभ्यां चकर किल्बिषाण्यक्षाणां वग्नुमुपजिघ्नमानः। उग्रंपश्या च राष्ट्रभृच्च तान्यप्सरसावनुदत्तामृणानि। उग्रंपश्ये राष्ट्रभृत्किल्बिषाणि यदक्षवृत्तमनुदत्तमेतत्। नेन्न ऋणानृणव इत्समानो यमस्य लोके अधिरज्जुराय। अव ते हेळ उदुत्तममिमं मे वरुण तत्त्वा यामि त्वं नो अग्ने स त्वं नो अग्ने। सङ्कुसुको विकुसुको निर्ऋथो यश्च निस्वनः। तेऽ(१)स्मद्यक्षममनागसो दूराद्दूरमचीचतम्। निर्यक्षममचीचते कृत्यां निर्ऋतिं च। तेन योऽ(१)स्मत्समृच्छातै तमस्मै प्रसुवामसि। दुःशꣳसानुशꣳसाभ्यां घणेनानुघणेन च। तेनान्योऽ(१)स्मत्समृच्छातै तमस्मै प्रसुवामसि। सं वर्चसा पयसा सन्तनूभिरगन्महि मनसा सꣳ शिवेन। त्वष्टा नो अत्र विदधातु रायोऽनुमार्ष्टु तन्वो(१) यद्विलिष्टम्॥५॥

[४]

आयुष्टे विश्वतो दधदयमग्निर्वरेण्यः। पुनस्ते प्राण आयाति परायक्ष्मꣳ सुवामि ते। आयुर्दा अग्ने हविषो जुषाणो घृतप्रतीको घृतयोनिरेधि। घृतं पीत्वा मधु चारु गव्यं पितेव पुत्रमभिरक्षतादिमम्। इममग्न आयुषे वर्चसे कृधि तिग्ममोजो वरुण सꣳशिशाधि। मातेवास्मा अदिते शर्म यच्छ विश्वे देवा जरदष्टिर्यथाऽसत्। अग्न आयूꣳषि पवस आ सुवोर्जमिषं च नः। आरे बाधस्व दुच्छुनाम्। अग्ने पवस्व स्वपा अस्मे वर्चः सुवीर्यम्।

दधद्रयिं मयि पोषम्॥ ६॥

अग्निरृषिः पवमानः पाञ्चजन्यः पुरोहितः। तमीमहे महागयम्। अग्ने जातान्प्रणुदा नः सपत्नान्प्रत्यजाताञ्जातवेदो नुदस्व। अस्मे दीदिहि सुमना अहेळञ्छर्मन्ते स्याम त्रिवरूथ उद्भौ। सहसा जातान्प्रणुदा नः सपत्नान्प्रत्यजाताञ्जातवेदो नुदस्व। अधि नो ब्रूहि सुमनस्यमानो वयꣳ स्याम प्रणुदा नः सपत्नान्। अग्ने यो नोऽभितो जनो वृको वारो जिघाꣳसति। ताꣳस्त्वं वृत्रहञ्जहि वस्वस्मभ्यमाभर। अग्ने यो नोऽभिदासति समानो यश्च निष्ट्यः। तं वयꣳ समिधं कृत्वा तुभ्यमग्नेऽपि दध्मसि॥ ७॥

यो नः शपादशपतो यश्च नः शपतः शपात्। उषाश्च तस्मै निम्रुक्च सर्वं पापꣳ समूहताम्। यो नः सपत्नो यो रणो मर्तोऽभिदासति देवाः। इध्मस्येव प्रक्षायतो मा तस्योच्छेषि किं चन। यो मान्द्वेष्टि जातवेदो यं चाहं द्वेष्मि यश्च माम्। सर्वाꣳस्तानग्ने सन्दह याꣳश्चाहन्द्वेष्मि ये च माम्। यो अस्मभ्यमरातीयाद्यश्च नो द्वेषते जनः। निन्दाद्यो अस्मान्दिप्साच्च सर्वाꣳस्तान्मष्मषा कुरु। सꣳशितं मे ब्रह्म सꣳशितं वीर्या(१)म्बलम्। सꣳशितं क्षत्रं मे जिष्णु यस्याहमस्मि पुरोहितः। उदेषां बाहू अतिरमुद्वर्चो अथो बलम्। क्षिणोमि ब्रह्मणाऽमित्रानुन्नयामि स्वा(१)म् अहम्। पुनर्मनः पुनरायुर्म आगात्पुनश्चक्षुः पुनः श्रोत्रं म आगात्पुनः प्राणः पुनराकूतं म आगात्पुनश्चित्तं पुनराधीतं म आगात्। वैश्वानरो मेऽदब्धस्तनूपा अवबाधतां दुरितानि विश्वा॥ ८॥

[५]

वैश्वानराय प्रतिवेदयामो यदीनृणꣳ सङ्गरो देवतासु। स एतान्पाशाँन् प्रमुचन् प्रवेद स नो मुञ्चातु दुरितादवद्यात्। वैश्वानरः पवयान्नः पवित्रैर्यत्सङ्गरमभिधावाँम्याशाम्। अनाजानन्मनसा याचमानो यदत्रैनो अव तत्सुवामि। अमी ये सुभगे दिवि विचृतौ नाम तारके। प्रेहामृतस्य यच्छतामेतद्बद्धकमोचनम्। विजिहीर्ष्व लोकान्कृधि बन्धान्मुञ्चासि बद्धकम्। योनेरिव प्रच्युतो गर्भः सवाँन् पथो अनुष्व। स प्रजानन्प्रतिगृभ्णीत विद्वान्प्रजापतिः प्रथमजा ऋतस्य। अस्माभिर्दत्तं जरसः परस्तादच्छिन्नं तन्तुमनुसञ्चरेम॥९॥

ततं तन्तुमन्वेके अनु सञ्चरन्ति येषाँ दत्तं पित्र्यमायनवत्। अबन्ध्वेके ददतः प्रयच्छाद्दातुं चेच्छक्नुवाꣳसः स्वर्ग एषाम्। आरभेथामनु सꣳरभेथाꣳ समानं पन्थामवथो घृतेन। यद्वाँ पूतं परिविष्टं यदग्नौ तस्मै गोत्रायेह जायापती सꣳरभेथाम्। यदन्तरिक्षं पृथिवीमुत द्यां यन्मातरं पितरं वा जिहिꣳसिम। अग्निर्मा तस्मादेनसो गार्हपत्य उन्नो नेषद्दुरिता यानि चकृम। भूमिर्माताऽदितिर्नो जनित्रं भ्राताऽन्तरिक्षमभिशस्त एनः। द्यौर्नः पिता पितृयाच्छं भवासि जामि मित्वा मा विविवित्सि लोकात्। यत्र सुहार्दः सुकृतो मदन्ते विहाय रोगं तन्वा(१)ꣳ स्वायाँम्। अश्लोणाङ्गैरहुताः स्वर्गे तत्र पश्येम पितरं च पुत्रम्। यदन्नमद्म्यनृतेन देवा दास्यन्नदाँस्यन्नुत वा करिष्यन्। यद्देवानां चक्षुष्यागो अस्ति यदेव किं च प्रतिजग्राहमग्निर्मा तस्मादनृणं कृणोतु। यदन्नमद्मि बहुधा विरूपं वासो हिरण्यमुत गामजामविम्ँ। यद्देवानां चक्षुष्यागो

अस्ति यदेव किं च प्रतिजग्राहमग्निर्मा तस्मादनृणं कृणोतु। यन्मया मनसा वाचा कृतमेनः कदाचन। सर्वस्मात्तस्मान्मेळितो मोग्धि त्वꣳ हि वेत्थ यथातथम्॥ १०॥

[६]

वातरशना ह वा ऋषयः श्रमणा ऊर्ध्वमन्थिनो बभूवुस्तानृषयोऽर्थमायꣳस्ते निलायमचरꣳस्तेऽनुप्रविशुः कूश्माण्डानि ताꣳस्तेष्वन्वविन्दञ्छ्रद्धया च तपसा च तानृषयोऽब्रुवन्कथा निलायं चरथेति त ऋषीनब्रुवन्नमो वोऽस्तु भगवन्तोऽस्मिन्ध्याम्नि केन वः सपर्यामेति तानृषयोऽब्रुवन्पवित्रं नो ब्रूत येनारिपसः स्यामेति त एतानि सूक्तान्यपश्यन् यद्देवा देवहेळनं यददीव्यन्नृणमहं बभूवऽऽयुष्टे विश्वतो दधदित्येतैराज्यं जुहुत वैश्वानराय प्रतिवेदयाम इत्युपतिष्ठत यदर्वाचीनमेनो भ्रूणहत्यायास्तस्मान्मोक्ष्यध्व इति त एतैरजुहवुस्तेऽरेपसोऽभवन्कर्मादिष्वेतैर्जुहुयात्पूतो देवलोकान्त्समश्नुते॥ ११॥

[७]

कूश्माण्डैर्जुहुयाद्योऽपूत इव मन्येत यथा स्तेनो यथा भ्रूणहैवमेष भवति योऽयोनौ रेतः सिञ्चति यदर्वाचीनमेनो भ्रूणहत्यायास्तस्मान्मुच्यते यावदेनो दीक्षामुपैति दीक्षित एतैः सतति जुहोति संवत्सरं दीक्षितो भवति संवत्सरादेवऽऽत्मानं पुनीते मासं दीक्षितो भवति यो मासः स संवत्सरः संवत्सरादेवऽऽत्मानं पुनीते चतुर्विꣳशतिꣳ रात्रीर्दीक्षितो भवति चतुर्विꣳशतिरर्धमासाः संवत्सरः संवत्सरादेवऽऽत्मानं पुनीते द्वादश रात्रीर्दीक्षितो

भवति द्वादश मासाः संवत्सरः संवत्सरादेवऽऽत्मानं पुनीते षड्रात्रीर्दीक्षितो भवति षड्वा ऋतवः संवत्सरः संवत्सरादेवऽऽत्मानं पुनीते तिस्रो रात्रीर्दीक्षितो भवति त्रिपदा गायत्री गायत्रिया एवऽऽत्मानं पुनीते न माꣳसमश्नीयान्न स्त्रियमुपेयान्नोपर्यासीत जुगुप्सेतानृतात्पयो ब्राह्मणस्य व्रतं यवागू राजन्यस्यामिक्षा वैश्यस्याथो सौम्येप्यध्वर एतद्व्रतं ब्रूयाद्यदि मन्येतोपदस्यामीत्योदनं धानाः सक्तून्घृतमित्यनुव्रतयेदात्मनोऽनुपदासाय॥ १२॥

[८]

अजान् ह वै पृश्नीꣳस्तपस्यमानान् ब्रह्म स्वयम्भ्वभ्यानर्षत्त ऋषयोऽभवन्तदृषीणामृषित्वं तां देवतामुपातिष्ठन्त यज्ञकामास्त एतं ब्रह्मयज्ञमपश्यन्तमाहरन्तेनायजन्त यदृचोऽध्यगीषत ताः पयआहुतयो देवानामभवन् यद्यजूꣳषि घृताहुतयो यत्सामानि सोमाहुतयो यदथर्वाङ्गिरसो मध्वाहुतयो यद्ब्राह्मणानीतिहासान् पुराणानि कल्पान्गाथा नाराशꣳसीर्मेदाहुतयो देवानामभवन्ताभिः क्षुधं पाप्मानमपाघ्नन्नपहतपाप्मानो देवाः स्वर्गं लोकमायन् ब्रह्मणः सायुज्यमृषयोऽगच्छन्॥ १३॥

[९]

पञ्च वा एते महायज्ञाः सतति प्रतायन्ते सतति सन्तिष्ठन्ते देवयज्ञः पितृयज्ञो भूतयज्ञो मनुष्ययज्ञो ब्रह्मयज्ञ इति यदग्नौ जुहोत्यपि समिधं तद्देवयज्ञः सन्तिष्ठते यत्पितृभ्यः स्वधा करोत्यप्यपस्तत्पितृयज्ञः सन्तिष्ठते यद्भूतेभ्यो बलिꣳ हरति तद्भूतयज्ञः सन्तिष्ठते यद्ब्राह्मणेभ्योऽन्नं ददाति तन्मनुष्ययज्ञः

सन्तिष्ठते यत्स्वाध्यायमधीयीतैकामप्यृचं यजुः साम वा तद्ब्रह्मयज्ञः सन्तिष्ठते यदृचोऽधीते पयसः कूल्या अस्य पितृन्त्स्वधा अभिवहन्ति यद्यजूꣳषि घृतस्य कूल्या यत्सामानि सोम एभ्यः पवते यदथर्वाङ्गिरसो मधोः कूल्या यद्ब्राह्मणानीतिहासान् पुराणानि कल्पान्गाथा नाराशꣳसीर्मेदसः कूल्या अस्य पितृन्त्स्वधा अभिवहन्ति यदृचोऽधीते पयआहुतिभिरेव तद्देवाꣳस्तर्पयति यद्यजूꣳषि घृताहुतिभिर्यत्सामानि सोमाहुतिभिर्यदथर्वाङ्गिरसो मध्वाहुतिभिर्यद्ब्राह्मणानीतिहासान् पुराणानि कल्पान्गाथा नाराशꣳसीर्मेदाहुतिभिरेव तद्देवाꣳस्तर्पयति त एनं तृप्ता आयुषा तेजसा वर्चसा श्रिया यशसा ब्रह्मवर्चसेनान्नाद्येन च तर्पयन्ति॥ १४॥

[१०]

ब्रह्मयज्ञेन यक्ष्यमाणः प्राच्यां दिशि ग्रामादछदिर्दर्शं उदीच्यां प्रागुदीच्यां वोदित आदित्ये दक्षिणत उपवीयोपविश्य हस्तावव निज्य त्रिराचामेद्द्विः परिमृज्य सकृदुपस्पृश्य शिरश्चक्षुषी नासिके श्रोत्रे हृदयमालभ्य यत्त्रिराचामति तेन ऋचः प्रीणाति यद्द्विः परिमृजति तेन यजूꣳषि यत्सकृदुपस्पृशति तेन सामानि यत्सव्यं पाणिं पादौ प्रोक्षति यच्छिरश्चक्षुषी नासिके श्रोत्रे हृदयमालभते तेनाथर्वाङ्गिरसो ब्राह्मणानीतिहासान् पुराणानि कल्पान्गाथा नाराशꣳसीः प्रीणाति दर्भाणां महदुपस्तीर्योपस्थं कृत्वा प्राङासीनः स्वाध्यायमधीयीतापां वा एष ओषधीनाꣳ रसो यद्दर्भाः सरसमेव ब्रह्म कुरुते दक्षिणोत्तरौ पाणी पादौ कृत्वा सपवित्रावोमिति

प्रतिपद्यत एतद्वै यजुस्त्रयीं विद्यां प्रत्येषा वागेतत्परममक्षरं तदेतदृचाऽभ्युक्तमृचो अक्षरे परमे व्योमन् यस्मिन्देवा अधि विश्वे निषेदुर्यस्तन्न वेद किमृचा करिष्यति य इत्तद्विदुस्त इमे समासत इति त्रीनेव प्रायुङ्क्त भूर्भुवः स्वरित्याहैतद्वै वाचः सत्यं यदेव वाचः सत्यं तत्प्रायुङ्क्तार्थं सावित्रीं गायत्रीं त्रिरन्वाह पच्छौऽर्धर्चशोऽनवानꣳ सविता श्रियः प्रसविता श्रियमेवऽऽप्नोत्यथौ प्रज्ञातयैव प्रतिपदा छन्दाꣳसि प्रतिपद्यते॥ १५॥

[११]

ग्रामे मनसा स्वाध्यायमधीयीत दिवा नक्तं वेति ह स्मऽऽह शौच आह्नेय उतारण्येऽबल उत वाचोत तिष्ठन्नुत व्रजन्नुतऽऽसीन उत शयानोऽधीयीतैव स्वाध्यायं तपस्वी पुण्यो भवति य एवं विद्वान्त्स्वाध्यायमधीते नमो ब्रह्मणे नमो अस्त्वग्नये नमः पृथिव्यै नम ओषधीभ्यः। नमो वाचे नमो वाचस्पतये नमो विष्णवे बृहते करोमि॥ १६॥

[१२]

मध्यन्दिने प्रबलमधीयीतासौ खलु वावैष आदित्यो यद्ब्राह्मण-स्तस्मात्तर्हि तेऽक्षिणष्ठं तपति तदेषाऽभ्युक्ता। चित्रं देवानामुदगा-दनीकं चक्षुर्मित्रस्य वरुणस्याग्नेः। आप्रा द्यावापृथिवी अन्तरिक्षꣳ सूर्य आत्मा जगतस्तस्थुषश्चेति स वा एष यज्ञः सद्यः प्रतायते सद्यः सन्तिष्ठते तस्य प्राक् सायमवभृथो नमो ब्रह्मण इति परिधानीयां त्रिरन्वाहाप उपस्पृश्य गृहानेति ततो यत्किं च ददाति सा दक्षिणा॥ १७॥

[१३]

तस्य वा एतस्य यज्ञस्य मेघो हविर्धानं विद्युदग्निर्वर्षꣳ हविः स्तनयित्नुर्वषट्कारो यद्वस्फूर्जति सोऽनुवषट्कारो वायुरात्माऽमावास्याँ स्विष्टकृद्य एवं विद्वान्मेघे वर्षति विद्योतमाने स्तनयत्यवस्फूर्जति पवमाने वायावमावास्यायाꣳ स्वाध्यायमधीते तप एव तत्तप्यते तपो हि स्वाध्याय इत्युत्तमं नाकꣳ रोहत्युत्तमः समानानाँ भवति यावन्तꣳ ह वा इमां वित्तस्य पूर्णां ददत्स्वर्गं लोकं जयति तावन्तं लोकं जयति भूयाꣳसं चाक्षय्यं चाप पुनर्मृत्युं जयति ब्रह्मणः सायुज्यं गच्छति॥ १८॥

[१४]

तस्य वा एतस्य यज्ञस्य द्वावनध्यायौ यदात्माऽशुचिर्यद्देशः समृद्धिर्दैवतानि य एवं विद्वान्महारात्र उषस्युदिते व्रजꣳस्तिष्ठन्नासीनः शयानोऽरण्यै ग्रामे वा यावत्तरसꣳ स्वाध्यायमधीते सर्वाँल्लोँकाञ्जयति सर्वाँल्लोँकाननृणोऽनुसञ्चरति तदेषाभ्युक्ता। अनृणा अस्मिन्ननृणाः परस्मिꣳस्तृतीये लोके अनृणाः स्याम। ये देवयाना उत पितृयाणाः सर्वान्पथो अनृणा आक्षीयेमेत्यग्निं वै जातं पाप्मा जग्राह तं देवा आहुतीभिः पाप्मानमपाघ्नन्नाहुतीनां यज्ञेन यज्ञस्य दक्षिणाभिर्दक्षिणानां ब्राह्मणेन ब्राह्मणस्य छन्दोभिश्छन्दसाꣳ स्वाध्यायेनापहतपाप्मा स्वाध्यायो देवपवित्रं वा एतत्तं योऽनूत्सृजत्यभागो वाचि भवत्यभागो नाके तदेषाऽभ्युक्ता। यस्तित्याज सखिविदꣳ सखायं न तस्य वाच्यपि भागो अस्ति। यदीꣳ शृणोत्यलकꣳ शृणोति न हि प्रवेद सुकृतस्य पन्थामिति तस्मात्स्वाध्यायोऽध्येतव्यो यं यं क्रतुमधीते तेन तेनास्येष्टं

भवत्यग्नेर्वायोरादित्यस्य सायुज्यं गच्छति तदेषाऽभ्युक्ता। ये अर्वाङुत वा पुराणे वेदं विद्वाꣳसमभितो वदन्त्यादित्यमेव ते परिवदन्ति सर्वे अग्निं द्वितीयं तृतीयं च हꣳसमिति यावतीर्वै देवतास्ताः सर्वा वेदविदि ब्राह्मणे वसन्ति तस्माद्ब्राह्मणेभ्यो वेदविद्भ्यो दिवे दिवे नमस्कुर्यान्नाश्लीलं कीर्तयेदेता एव देवताः प्रीणाति॥ १९॥

[१५]

रिच्यत इव वा एष प्रेव रिच्यते यो याजयति प्रति वा गृह्णाति याजयित्वा प्रतिगृह्य वाऽनश्नन्त्रिः स्वाध्यायं वेदमधीयीत त्रिरात्रं वा सावित्रीङ्गायत्रीमन्वातिरेचयति वरो दक्षिणा वरेणैव वरꣳ स्पृणोत्यात्मा हि वरः॥ २०॥

[१६]

दुहे ह वा एष छन्दाꣳसि यो याजयति स येन यज्ञक्रतुना याजयेत्सोऽरण्यं परेत्य शुचौ देशे स्वाध्यायमेवैनमधीयन्नासीत तस्यानशनं दीक्षा स्थानमुपसद आसनꣳ सुत्या वाग्जुहूर्मन उपभृद्धृतिर्ध्रुवा प्राणो हविः सामाध्वर्युः स वा एष यज्ञः प्राणदक्षिणोऽनन्तदक्षिणः समृद्धतरः॥ २१॥

[१७]

कतिधावकीर्णी प्रविशति चतुर्धेत्याहुर्ब्रह्मवादिनो मरुतः प्राणैरिन्द्रं बलेन बृहस्पतिं ब्रह्मवर्चसेनाग्निमेवेतरेण सर्वेण तस्यैतां प्रायश्चित्तिं विदाञ्चकार सुदेवः काश्यपो यो ब्रह्मचार्यवकिरेदमावास्यायाꣳ रात्र्यामग्निं प्रणीयोपसमाधाय द्विराज्यस्योपघातं जुहोति

कामावकीर्णोऽस्म्यवकीर्णोऽस्मि काम कामाय स्वाहा कामाभिद्रुग्धोऽस्म्यभिद्रुग्धोऽस्मि काम कामाय स्वाहेत्यमृतं वा आज्यममृतमेवऽऽत्मन्धत्ते हुत्वा प्रयताञ्जलिः कवातिर्यङ्ङग्निमभिमन्त्रयेत सं माऽऽसिञ्चन्तु मरुतः समिन्द्रः सं बृहस्पतिः। सं माऽयमग्निः सिञ्चत्वायुषा च बलेन चऽऽयुष्मन्तं करोत मेति प्रति हास्मै मरुतः प्राणान्दधति प्रतीन्द्रो बलं प्रति बृहस्पतिर्ब्रह्मवर्चसं प्रत्यग्निरितरत्सर्वꣳ सर्वतनुर्भूत्वा सर्वमायुरेति त्रिरभिमन्त्रयेत त्रिषत्या हि देवा योऽपूत इव मन्येत स इत्थं जुहुयादित्थमभिमन्त्रयेत पुनीत एवऽऽत्मानमायुरेवऽऽत्मन्धत्ते वरो दक्षिणा वरेणैव वरꣳ स्पृणोत्यात्मा हि वरः॥ २२॥

[१८]

भूः प्रपद्ये भुवः प्रपद्ये स्वः प्रपद्ये भूर्भुवः स्वः प्रपद्ये ब्रह्म प्रपद्ये ब्रह्मकोशं प्रपद्येऽमृतं प्रपद्येऽमृतकोशं प्रपद्ये चतुर्जालं ब्रह्मकोशं यं मृत्युर्नावपश्यति तं प्रपद्ये देवान् प्रपद्ये देवपुरं प्रपद्ये परीवृतो वरीवृतो ब्रह्मणा वर्मणाऽहं तेजसा कश्यपस्य यस्मै नमस्तच्छिरो धर्मो मूर्धानं ब्रह्मोत्तरा हनुर्यज्ञोऽधरा विष्णुरहृदयꣳ संवत्सरः प्रजननमश्विनौ पूर्वपादावत्रिर्मध्यं मित्रावरुणावपरपादावग्निः पुच्छस्य प्रथमं काण्डं तत इन्द्रस्ततः प्रजापतिरभयं चतुर्थꣳ स वा एष दिव्यः शाक्करः शिशुमारस्तꣳ ह य एवं वेदाप पुनर्मृत्युं जयति जयति स्वर्गल्लोकं नाध्वनि प्रमीयते नाप्सु प्रमीयते नाग्नौ प्रमीयते नानपत्यः प्रमीयते लघ्वान्नो भवति ध्रुवस्त्वमसि ध्रुवस्य क्षितमसि त्वं भूतानामधिपतिरसि त्वं भूतानाꣳ श्रेष्ठोऽसि त्वां

भूतान्युप पर्यावर्तन्ते नमस्ते नमः सर्वं ते नमो नमः शिशुकुमाराय नमः ॥ २३ ॥

[१९]

नमः प्राच्यै दिशे याश्च देवता एतस्यां प्रतिवसन्त्येताभ्यश्च नमो नमो दक्षिणायै दिशे याश्च देवता एतस्यां प्रतिवसन्त्येताभ्यश्च नमो नमः प्रतीच्यै दिशे याश्च देवता एतस्यां प्रतिवसन्त्येताभ्यश्च नमो नम उदीच्यै दिशे याश्च देवता एतस्यां प्रतिवसन्त्येताभ्यश्च नमो नम ऊर्ध्वायै दिशे याश्च देवता एतस्यां प्रतिवसन्त्येताभ्यश्च नमो नमोऽधरायै दिशे याश्च देवता एतस्यां प्रतिवसन्त्येताभ्यश्च नमो नमोऽवान्तरायै दिशे याश्च देवता एतस्यां प्रतिवसन्त्येताभ्यश्च नमो नमो गङ्गायमुनयोर्मध्ये ये वसन्ति ते मे प्रसन्नात्मानश्चिरं जीवितं वर्धयन्ति नमो गङ्गायमुनयोर्मुनिभ्यश्च नमो नमो गङ्गायमुनयोर्मुनिभ्यश्च नमः ॥ २४ ॥

[२०]

ॐ नमो ब्रह्मणे नमो अस्त्वग्नये नमः पृथिव्यै नम ओषधीभ्यः। नमो वाचे नमो वाचस्पतये नमो विष्णवे बृहते करोमि ॥

॥ ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥

॥ तृतीयः प्रश्नः ॥

चित्तिस्स्रुक् । चित्तमाज्य□म् । वाग्वेदिः । आधीतं बर्हिः । केतो अग्निः । विज्ञातमग्निः । वाक्पतिर्होता□ । मन उपवक्ता । प्राणो हविः । सामा□ध्वर्युः । वाचस्पते विधे नामन्न् । विधेम ते नाम । विधेस्त्वमस्माकन्नाम । वाचस्पतिस्सोमं पिबतु । आऽस्मासु नृम्णन्धात्स्वाहा□ ।। (1) 2.0 पृथिवी होता दश । 2 । 2.1 पृथिवी होता□ । द्यौरध्वर्युः । रुद्रो□ऽग्नीत् । बृहस्पतिरुपवक्ता । वाचस्पते वाचो वीर्येण । संभृततमेनायक्ष्यसे । यजमानाय वार्य□म् । आसुवस्करस्मै । वाचस्पतिस्सोमं पिबतु । जजनदिन्द्रमिन्द्रियाय स्वाहा□ ।। (2) । 3.0 अग्निर्होताऽष्टौ । 3 । 3.1 अग्निर्होता□ । अश्विना□ऽध्वर्यू । त्वष्टाऽग्नीत् । मित्र उपवक्ता । सोमस्सोमस्य पुरोगाः । शुक्रश्शुक्रस्य पुरोगाः । श्रातास्त इन्द्र सोमाः□ । वातापेर्ह्वनश्रुतस्स्वाहा□ । (3) । 4.0 सूर्यन्ते नव । 4 । 4.1 सूर्यन्ते चक्षुः । वातं प्राणः । द्यां पृष्ठम् । अन्तरिक्षमात्मा । अङ्गै□र्यज्ञम् । पृथिवीꣳ शरीरैः । वाचस्पतेऽच्छिद्रया वाचा । अच्छिद्रया जुह्वा□ । दिवि देवावृधꣳ होत्रा मेरयस्व स्वाहा□ । (4) 5.0 अपात्त्रीणि च । (5) । 5.1 महाहविर्होता□ । सत्यहविरध्वर्युः । अच्युतपाजा अग्नीत् । अच्युतमना उपवक्ता । अनाधृष्यश्चा□प्रतिधृष्यश्च यज्ञस्याभिगरौ । अयास्य उद्गाता । वाचस्पते हृद्विधे नामन्न् । विधेम ते नाम । विधेस्त्वमस्माकन्नाम । वाचस्पतिस्सोममपात् । मा दैव्यस्तन्तुश्छेदि मा मनुष्यः । नमो दिवे । नमः पृथिव्यै

स्वाहा□ । (5) । 6.0 वाग्घोता नव । 6 । 6.1 वाग्घोता□ । दीक्षा पत्नी□ । वातो□ऽध्वर्युः । आपोऽभिगरः । मनो हविः । तपसि जुहोमि । भूर्भुवस्सुवः । ब्रह्म स्वयंभु । ब्रह्मणे स्वयंभुवे स्वाहा□ । (6) 7.0 प्रतिष्ठा प्राणश्च मे भूयादनाधृष्यस्सर्वश्च मे भूयात् ।। 7 । (ब्राह्मणो यज्ञो□ऽग्निर्भर्ता पृथिवी प्रतिष्ठाऽन्तरिक्षव्विँष्ठा वायुः प्राणश्चन्द्रमा ऋतूनन्नं प्राणस्य प्राणो द्यौरनाधृष्य आदित्यस्स तेजस्वी प्रजापतिरिदꣳ सर्वꣳ सर्वश्च मे भूयात् ।।) 7.1 ब्राह्मण एकहोता । स यज्ञः । स मे ददातु प्रजां पशून्पुष्टिय्यँशः । यज्ञश्च मे भूयात् । अग्निर्द्विहोता । स भर्ता । स मे ददातु प्रजां पशून्पुष्टिय्यँशः । भर्ता च मे भूयात् । पृथिवी त्रिहोता । स प्रतिष्ठा । (7) । 7.2 स मे ददातु प्रजां पशून्पुष्टिय्यँशः । प्रतिष्ठा च मे भूयात् । अन्तरिक्षश्चतुर्होता । स विष्ठाः । स मे ददातु प्रजां पशून्पुष्टिय्यँशः । विष्ठाश्च मे भूयात् । वायुः पञ्चहोता । स प्राणः । स मे ददातु प्रजां पशून्पुष्टिय्यँशः । प्राणश्च मे भूयात् । (8) 7.3 चन्द्रमाष्षड्होता । स ऋतून्कल्पयाति । स मे ददातु प्रजां पशून्पुष्टिय्यँशः । ऋतवश्च मे कल्पन्ताम् । अन्नꣳ सप्तहोता । स प्राणस्य प्राणः । स मे ददातु प्रजां पशून्पुष्टिय्यँशः । प्राणस्य च मे प्राणो भूयात् । द्यौरष्टहोता । सोऽनाधृष्यः । (9) । 7.4 स मे ददातु प्रजां पशून्पुष्टिय्यँशः । अनाधृष्यश्च भूयासम् । आदित्यो नवहोता । स तेजस्वी । स मे ददातु प्रजां पशून्पुष्टिय्यँशः । तेजस्वी च भूयासम् । प्रजापतिर्दशहोता । स इदꣳ सर्वम्□ । स मे ददातु प्रजां पशून्पुष्टिय्यँशः । सर्वश्च मे भूयात् । (10) । 8.0 दीक्षया

पात्रैरेकञ्च ।। 8 । 8.1 अग्निर्यजुर्भिः । सविता स्तोमैः□ । इन्द्र उक्थामदैः । मित्रावरुणावाशिषा□ । अङ्गिरसो धिष्णियैरग्निभिः । मरुतस्सदोहविर्धानाभ्या□म् । आपः प्रोक्षणीभिः । ओषधयो ब्र्हिषा□ । अदितिर्वेद्या□ । सोमो दीक्षया□ । (11) 8.2 त्वष्टेध्मेन । विष्णुर्यज्ञेन । वसव आज्येन । आदित्या दक्षिणाभिः । विश्वे देवा ऊर्जा । पूषा स्वगाकारेण । बृहस्पतिः पुरोधया□ । प्रजापतिरुद्गीथेन । अन्तरिक्षं पवित्रेण । वायुः पात्रैः□ । अहॅ श्रद्धया□ । (12) 9.0 अनुष्टुग्दिशष्षड्ज । 9 । 9.1 सेनेन्द्रस्य । धेना बृहस्पतेः□ । पत्थ्या पूष्णः । वाग्वायोः । दीक्षा सोमस्य । पृथिव्यग्नेः । वसूनाङ्गायत्री । रुद्राणा□न्त्रिष्टुक् । आदित्यानाञ्जगती । विष्णोरनुष्टुक् । (13) । 9.2 वरुणस्य विराट् । यज्ञस्य पङ्क्तिः । प्रजापतेरनुमतिः । मित्रस्य श्रद्धा । सवितुः प्रसूतिः । सूर्यस्य मरीचिः । चन्द्रमसो रोहिणी । ऋषीणामरुन्धती । पर्जन्यस्य विद्युत् । चतस्रो दिशः । चतस्रोऽवान्तरदिशाः । अहश्च रात्रिश्च । कृषिश्च वृष्टिश्च । त्विषिश्चापचितिश्च । आपश्चौषधयश्च । ऊर्क्च सूनृता च देवानां पत्नयः । (14) । 10.0 दाता पुरुषमपः प्रतिग्रहीत्रे नव च ।। 10 । 10.1 देवस्य त्वा सवितुः प्रसवे । अश्विनो□र्बाहुभ्या□म् । पूष्णो हस्ता□भ्यां प्रतिगृह्णामि । राजा□ त्वा वरुणो नयतु देवि दक्षिणेऽग्नये हिरण्यम् । तेनामृतत्वमश्याम् । वयो दात्रे । मयो मह्यमस्तु प्रतिग्रहीत्रे । क इदङ्कस्मा अदात् । कामः कामाय । कामो दाता । (15) 10.2 कामः प्रतिग्रहीता । कामꣳ समुद्रमाविश । कामेन त्वा प्रतिगृह्णामि । कामैतत्ते□

। एषा ते काम दक्षिणा । उत्तानस्त्वा□ङ्गीरसः प्रतिगृह्णातु । सोमाय वासः । रुद्राय गाम् । वरुणायाश्व□म् । प्रजापतये पुरुषम् । (16) । 10.3 मनवे तल्प□म् । त्वष्ट्रेऽजाम् । पूष्णेऽवि□म् । निर्ऋत्या अश्वतरगर्दभौ । हिमवतो हस्तिन□म् । गन्धर्वाप्सराभ्यस्स्त्रगलङ्करणे । विश्वे□भ्यो देवेभ्यो धान्यम् । वाचेऽन्न□म् । ब्रह्मण ओदनम् । समुद्रायापः । (17) 10.4 उत्तानाया□ङ्गीरसायानः । वैश्वानराय रथ□म् । वैश्वानरः प्रत्नथा नाकमारुहत् । दिवः पृष्ठम्भन्दमानस्सुमन्मभिः । स पू□र्ववज्जनयज्जन्तवे धन□म् । समानमज्मा परियाति जागृविः । राजा□ त्वा वरुणो नयतु देविदक्षिणे वैश्वानराय रथ□म् । तेनामृतत्वमश्याम् । वयो दात्रे । मयो मह्यमस्तु प्रतिग्रहीत्रे । (18) 10.5 क इदङ्कस्मा अदात् । कामः कामाय । कामो दाता । कामः प्रतिग्रहीता । कामꣳ समुद्रमा विश । कामेन त्वा प्रतिगृह्णामि । कामैतत्ते□ । एषा ते काम दक्षिणा । उत्तानस्त्वा□ङ्गीरसः प्रतिगृह्णातु । (19) 11.0 आत्मा जनानाव्विँकुर्वन्तव्विँपश्चिं प्रजाना□व्वँसुधानी□व्विँराजञ्चरन्तङ्गोमतीं मे नियच्छत्वेकचक्रव्व्यो मन्मायय देव एकरूपा अष्टौ च । 11 । 11.1 सुवर्णङ्घर्मं परिवेद वेनम् । इन्द्रस्यात्मानन्दशधा चरन्तम् । अन्तस्समुद्रे मनसा चरन्तम् । ब्रह्मान्वविन्दद्दशहोतारमर्णे□ । अन्तः प्रविष्टश्शास्ता जनानाम् । एकस्सन्बहुधा विचारः । शतꣳ शुक्राणि यत्रैकं भवन्ति । सर्वे वेदा यत्रैकं भवन्ति । सर्वे होतारो यत्रैकं भवन्ति । समानसीन आत्माH जनानाम् । (20) । 11.2 अन्तः प्रविष्टश्शास्ता

जनानाꣳ सर्वा□त्मा । सर्वाः□ प्रजा यत्रैकं भवन्ति । चतुꣳहोतारो यत्र संपदङ्गच्छन्ति देवैः । समानसीन आत्मा जनानाम् । ब्रह्मेन्द्रमग्निञ्जगतः प्रतिष्ठाम् । दिव आत्मानꣳ सवितारं बृहस्पति□म् । चतुꣳहोतारं प्रदिशोऽनु क्लृप्तम् । वाचो वीर्यन्तपसाऽन्वविन्दत् । अन्तः प्रविष्टङ्कर्तारमेतम् । त्वष्टारꣳ रूपाणि विकुर्वन्तं विपश्चिम् । (21) 11.3 अमृतस्य प्राणय्यँज्ञमेतम् । चतुꣳहोतृणामात्मानङ्कवयो निचिक्युः । अन्तः प्रविष्टङ्कर्तारमेतम् । देवानां बन्धु निहितङ्गुहासु । अमृतेन क्लृप्तय्यँज्ञमेतम् । चतुꣳहोतृणामात्मानङ्कवयो निचिक्युः । शतन्नियुतः परिवेद विश्वा विश्ववारः । विश्वमिदव्वृंणाति । इन्द्रस्यात्मा निहितः पञ्चहोता । अमृतन्देवानामायुः प्रजाना□म् । (22) । 11.4 इन्द्रꣳ राजानꣳ सवितारमेतम् । वायोरात्मानङ्कवयो निचिक्युः । रश्मिꣳ रश्मीनां मध्ये तपन्तम् । ऋतस्य पदे कवयो निपा□न्ति । य आ□ण्डकोशे भुवनं बिभर्ति । अनिर्भिण्णस्सन्नथ लोकान् विचष्टे□ । यस्या□ण्डकोशꣳ शुष्ममाहुः प्राणमुल्ब□म् । तेन क्लृप्तोऽमृतेनाहमस्मि । सुवर्णङ्कोशꣳ रजसा परीवृतम् । देवाना□व्वँसुधानी□व्विँराज□म् । (23) । 11.5 अमृतस्य पूर्णान्तामु कलाव्विँचक्षते । पादꣳ षड्वौतुर्न किलाविविथ्से । येनर्तवः पञ्चधोत क्लृप्ताः । उत वा षड्वा मनसोत क्लृप्ताः । तꣳ षड्वौतारमृतुभिः कल्पमानम् । ऋतस्य पदे कवयो निपा□न्ति । अन्तः प्रविष्टङ्कर्तारमेतम् । अन्तश्चन्द्रमसि मनसा चरन्तम् । सहैव सन्तन्न विजानन्ति देवाः । इन्द्रस्यात्मानꣳ शतधा चरन्तम् ।

(24) । 11.6 इन्द्रो राजा जगतो य ईशे□ । सप्तहोता सप्तधा विक्लृप्तः । परेण तन्तुं परिषिच्यमानम् । अन्तरादित्ये मनसा चरन्तम् । देवानाꣳ हृदयं ब्रह्मान्वविन्दत् । ब्रह्मैतद्ब्रह्मण उज्जभार । अर्कॐ श्चोतन्तꣳ सरिरस्य मध्ये□ । आ यस्मि□न्थ्सप्त पेरवः । मेहन्ति बहुलाꣳ श्रिय□म् । बह्वश्वामिन्द्र गोमतीम् । (25) । 11.7 अच्युतां बहुलाꣳ श्रिय□म् । स हरिर्वसुवित्तमः । पेरुरिन्द्राय पिन्वते । बह्वश्वामिन्द्र गोमतीम् । अच्युतां बहुलाꣳ श्रिय□म् । मह्यमिन्द्रो नियच्छतु । शतꣳ शता अस्य युक्ता हरीणाम् । अर्वाङा यातु वसुभी रश्मिरिन्द्रः । प्रमꣳहमाणो बहुलाꣳ श्रिय□म् । रश्मिरिन्द्रस्सविता मे नियच्छतु । (26) । 11.8 घृतन्तेजो मधुमदिन्द्रियम् । मय्ययमग्निर्दधातु । हरिः पतङ्गः पटरी सुपर्णः । दिविक्षयो नभसा य एति । स न इन्द्रः कामवरन्ददातु । पञ्चारञ्चक्रं परिवर्तते पृथु । हिरण्यज्योतिस्सरिरस्य मध्ये□ । अजस्रज्योतिर्नभसा सर्पदेति । स न इन्द्रः कामवरन्ददातु । सप्त युञ्जन्ति रथमेकचक्रम् । (27) । 11.9 एको अश्वो वहति सप्तनामा । त्रिणाभि चक्रमजरमनर्वम् । येनेमा विश्वा भुवनानि तस्थुः । भद्रं पश्यन्त उपसेदुरग्रे□ । तपो दीक्षामृषयस्सुवर्विदः । ततः क्षत्रं बलमोजश्च जातम् । तदस्मै देवा अभि सन्नमन्तु । श्वेतꣳ रश्मिं बोभुज्यमानम् । अपान्नेतारं भुवनस्य गोपाम् । इन्द्रन्निचिक्युः परमे व्योमन्न् । (28) 11.10 रोहिणीः पिङ्गला एकरूपाः । क्षरन्तीः पिङ्गला एकरूपाः । शतꣳ सहस्राणि प्रयुतानि नाव्यानाम् । अयय्यँश्श्वेतो रश्मिः । परि सर्वमिदञ्जगत् । प्रजां पशून्धनानि

। अस्माकन्ददातु । श्वेतो रश्मिः परि सर्वं बभूव । सुवन्मह्यं पशून् विश्वरूपान् । पतङ्गमक्तमसुरस्य मायया□ । (29) । 11.11 हृदा पश्यन्ति मनसा मनीषिणः । समुद्रे अन्तः कवयो विचक्षते । मरीचीनां पदमिच्छन्ति वेधसः । पतङ्गो वाचं मनसा बिभर्ति । ताङ्गन्धर्वोऽवदद्गर्भे अन्तः । तान्द्योतमानाꣳ स्वयं मनीषाम् । ऋतस्य पदे कवयो निपा□न्ति । ये ग्राम्याः पशवो विश्वरूपाः । विरूपास्सन्तो बहुधैकरूपाः । अग्निस्ताꣳ अग्रे प्रमुमोक्तु देवः । (30) 11.12 प्रजापतिः प्रजया सव्विँदानः । वीतर् स्तुकेस्तुके । युवमस्मासु नियच्छतम् । प्रप्र यज्ञपतिन्तिर । ये ग्राम्याः पशवो विश्वरूपाः । विरूपास्सन्तो बहुधैकरूपाः । तेषाꣳ सप्तानामिह रन्तिरस्तु । रायस्पोषाय सुप्रजास्त्वाय सुवीर्याय । य आरण्याः पशवो विश्वरूपाः । विरूपास्सन्तो बहुधैकरूपाः । वायुस्ताꣳ अग्रे प्रमुमोक्तु देवः । प्रजापतिः प्रजया सव्विँदानः । इडायै सृप्तङ्घृतवच्चराचरम् । देवा अन्वविन्दन्गुहा हितम् । य आरण्याः पशवो विश्वरूपाः । विरूपास्सन्तो बहुधैकरूपाः । तेषाꣳ सप्तानामिह रन्तिरस्तु । रायस्पोषाय सुप्रजास्त्वाय सुवीर्याय ।। (31) 12.0 पूरुषः पुरो□ऽग्रतोऽजायत कृतोऽकल्पयन्नासन्द्वे च ।। 12 ।। (ज्यायानधि पूरुषः । अन्यत्र पुरुषः ।।) 12.1 सहस्रशीर्षा पुरुषः । सहस्राक्षस्सहस्रपात् । स भूमिं विश्वतो वृत्वा । अत्यतिष्ठद्दशाङ्गुलम् । पुरुष एवेदꣳ सर्व□म् । यद्भूतं यच्च भव्य□म् । उतामृतत्वस्येशानः । यदन्नेनातिरोहति । एतावानस्य महिमा । अतो ज्यायाꣳश्च पूरुषः । [32] 12.2 पादो□ऽस्य

विश्वा॑ भू॒तानि॑ । त्रि॒पाद॑स्या॒मृत॑न्दि॒वि । त्रि॒पादू॒र्ध्व उदै॒त्पुरु॑षः । पादो॒ऽस्ये॒हाभ॑वा॒त्पुनः॑ । तत॒ो विष्व॒ङ्व्य॑क्रामत् । सा॒श॒ना॒न॒श॒ने अ॒भि । तस्मा॒द्विराड॑जायत । वि॒राजो॒ अधि॒ पूरु॑षः । स जा॒तो अत्य॑रिच्यत । प॒श्चाद्भूमि॒मथो॑ पु॒रः । [33] 12.3 यत्पुरु॑षेण ह॒विषा॒ । दे॒वा य॒ज्ञमत॑न्वत । व॒स॒न्तो अ॑स्यासी॒दाज्य॒म् । ग्री॒ष्म इ॒ध्मश्श॒रद्ध॒विः । स॒प्तास्या॑सन्परि॒धयः॑ । त्रिस्स॒प्त स॒मिधः॑ कृ॒ताः । दे॒वा यद्य॒ज्ञन्त॑न्वा॒नाः । अब॑ध्न॒न्पुरु॑षं प॒शुम् । तं य॒ज्ञं ब॒र्हिषि॒ प्रौक्षन्न् । पुरु॑षं जा॒तम॑ग्र॒तः । [34] 12.4 तेन॑ दे॒वा अय॑जन्त । सा॒ध्या ऋष॑यश्च ये । तस्मा॒द्य॒ज्ञात्स॑र्व॒हुतः॑ । सम्भृ॑तं पृषदा॒ज्यम् । प॒शूꣳस्ताꣳश्च॑क्रे वाय॒व्यान् । आ॒र॒ण्यान्ग्रा॒म्याश्च॒ ये । तस्मा॒द्य॒ज्ञात्स॑र्व॒हुतः॑ । ऋचः॒स्सामा॑नि जज्ञिरे । छन्दाꣳ॑सि जज्ञिरे॒ तस्मा॒त् । यजु॒स्तस्मा॑दजायत । [35] 12.5 तस्मा॒दश्वा॑ अजायन्त । ये के चो॑भ॒याद॑तः । गावो॑ ह जज्ञिरे॒ तस्मा॒त् । तस्मा॒ज्जा॒ता अ॑जा॒वयः॑ । यत्पुरु॑षं॒ व्य॑दधुः । क॒ति॒धा व्य॑कल्पयन् । मुखं॒ किम॑स्य॒ कौ बा॒हू । कावू॒रू पादा॑वुच्येते । ब्रा॒ह्म॒णो॒ऽस्य॒ मुख॑मासीत् । बा॒हू रा॑ज॒न्यः॑ कृ॒तः । [36] 12.6 ऊ॒रू तद॑स्य॒ यद्वैश्यः॑ । प॒द्भ्याꣳ शू॒द्रो अ॑जायत । च॒न्द्रमा॒ मन॑सो जा॒तः । चक्षो॒स्सूर्यो॑ अजायत । मुखा॒दिन्द्र॑श्चा॒ग्निश्च॑ । प्रा॒णाद्वा॒युर॑जायत । नाभ्या॑ आसीद॒न्तरि॑क्षम् । शी॒र्ष्णो द्यौस्सम॑वर्तत । प॒द्भ्यां भूमि॒र्दिश॒श्श्रोत्रा॒त् । तथा॑ लो॒काꣳ अ॑कल्पयन्न् । [37] 12.7 वेदा॒हमे॒तं पुरु॑षं म॒हान्त॒म् । आ॒दि॒त्यव॑र्णं तम॑स॒स्तु पा॒रे । सर्वा॑णि रू॒पाणि॑ वि॒चित्य॒ धीरः॑ । नामा॑नि कृ॒त्वाऽभि॒वद॒न् यदास्ते॒ ।

धाता पुरस्ताद्यमुदाजहार । शक्रः प्रविद्वान्प्रदिशश्चतस्रः । तमेवं विद्वानमृत इह भवति । नान्यः पन्था अयनाय विद्यते । यज्ञेन यज्ञमयजन्त देवाः । तानि धर्माणि प्रथमान्यासन् । ते ह नाकं महिमानः सचन्ते । यत्र पूर्वे साध्यास्सन्ति देवाः ।। [38] 13.0 जायते वशे सप्त च ।। 13 ।। 13.1 अद्भ्यः सम्भूतः पृथिव्यै रसा□च्च । विश्वकर्मणस्समवर्तताधि । तस्य त्वष्टा विदधद्रूपमेति । तत्पुरुषस्य विश्वमाजानमग्रे□ । वेदाहमेतं पुरुषं महान्त□म् । आदित्यवर्णं तमसः परस्तात् । तमेवं विद्वानमृत इह भवति । नान्यः पन्था विद्यतेऽयनाय । प्रजापतिश्चरति गर्भे अन्तः । अजायमानो बहुधा विजायते । [39] 13.2 तस्य धीराः परिजानन्ति योनि□म् । मरीचीनां पदमिच्छन्ति वेधसः । यो देवेभ्य आतपति । यो देवानां□ पुरोहितः । पूर्वो यो देवेभ्यो जातः । नमो रुचाय ब्राह्मये । रुचं ब्राह्मं जनयन्तः । देवा अग्रे तदब्रुवन्न् । यस्त्वैवं ब्रा□ह्मणो विद्यात् । तस्य देवा असन्वशे□ । ह्रीश्च ते लक्ष्मीश्च पत्न्यौ□ । अहोरात्रे पार्श्वे । नक्षत्राणि रूपम् । अश्विनौ व्यात्त□म् । इष्टं मनिषाण । अमुं मनिषाण । सर्वं मनिषाण ।। [40] 14.0 एकं प्रजाना□ङ्गसाथान्नव ।। 14 । 14.1 भर्ता सन्म्रियमाणो बिभर्ति । एको देवो बहुधा निविष्टः । यदा भारन्तन्द्रयते स भर्तु□म् । निधाय भारं पुनरस्तमेति । तमेव मृत्युममृतन्तमाहुः । तं भर्तारन्तमु गोप्तारमाहुः । स भृतो म्रियमाणो बिभर्ति । य एनव्वेद सत्येन भर्तु□म् । सद्यो जातमुत जहात्येषः । उतो जरन्तन्न जहात्येक□म् । (41)

14.2 उतो बहूनेकमहर्जहार । अतन्द्रो देवस्सदमेव प्रार्थः । यस्तद्वेद यत आबभूव । सन्धाञ्च याꣳ सन्दधे ब्रह्मणैषः । रमते तस्मिन्नुत जीर्णे शयाने । नैनञ्जहात्यहस्सु पूर्व्येषु । त्वामापो अनु सर्वा□श्चरन्ति जानतीः । वथ्सं पयसा पुनानाः । त्वमग्निꣳ हव्यवाहꣳ समि□न्थ्से । त्वं भर्ता मातरिश्वा□ प्रजाना□म् । (42) 14.3 त्वय्यँङ्गस्त्वमुवेवासि सोमः । तव देवा हवमायन्ति सर्वे□ । त्वमेकोऽसि बहूननुप्रविष्टः । नमस्ते अस्तु सुहवो म एधि । नमो वामस्तु शृणुतꣳ हवं मे । प्राणापानावजिरꣳ सञ्चरन्तौ । ह्वयामि वां ब्रह्मणा तूर्तमेत□म् । यो मान्द्वेष्टि तञ्जहितय्युँवाना । प्राणापानौ सव्विँदानौ जहितम् । अमुष्यासुनामा सङ्गसाथाम् । (43) 14.4 तं मे देवा ब्रह्मणा सव्विँदानौ । वधाय दत्तन्तमहꣳ हनामि । असज्जजान सत आबभूव । यय्यँङ्गजान स उ गोपो अस्य । यदा भारन्तन्द्रयते स भर्तु□म् । परास्य भारं पुनरस्तमेति । तद्वै त्वं प्राणो अभवः । महान्भोगः प्रजापतेः । भुजः करिष्यमाणः । यद्देवान्प्राणयो नव ।। (44) 15.0 मृत्यवे वीराꣳश्चत्वारि च ।। 15 । 15.1 हरिꣳ हरन्तमनुयन्ति देवाः । विश्वस्येशानव्वृँषभं मतीनाम् । ब्रह्म सरूपमनुमेदमागा□त् । अयनं मा विवधीर्विक्रमस्व । मा छिदो मृत्यो मा वधीः । मा मे बलव्विँवृहो मा प्रमोषीः । प्रजां मा मे रीरिष आयुरुग्र । नृचक्षसन्त्वा हविषा विधेम । सद्यश्चकमानाय । प्रवेपानाय मृत्यवे□ । (45) 15.2 प्रास्मा आशा अश्रृण्वन्न् । कामेनाजनयन्पुनः । कामेन मे काम आगा□त् । हृदयाद्धृदयं मृत्योः । यदमीषामदः

प्रियम् । तदैतूपमामभि । परं मृत्यो अनु परेहि पन्था□म् । यस्ते स्व इतरो देवयाना□त् । चक्षुष्मते शृण्वते ते□ ब्रवीमि । मा नः प्रजाꣳ रीरिषो मोत वीरान् । प्र पूर्व्यं मनसा वन्दमानः । नाधमानो वृषभञ्चर्ष्णीनाम् । यः प्रजानामेकराण्मानुषीणाम् । मृत्युय्यँजे प्रथमजामृतस्य ।। (46) 16.1 तरणिर्विश्वदर्शतो ज्योतिष्कृदसि सूर्य । विश्वमा भासि रोचनम् । उपयामगृहीतोऽसि सूर्याय त्वा भ्राजस्वत एष ते योनिः सूर्याय त्वा भ्राजस्वते ।। (47) ।। 16 ।। 17.1 आ प्यायस्व मदिन्तम सोम विश्वाभिरूतिभिः । भवा नः सप्रथस्तमः ।। (48) ।। 17 ।। 18.1 ईयुष्टे ये पूर्वतरामपश्यन् व्युच्छन्तीमुषसं मर्त्यासः । अस्माभिरू नु प्रतिचक्ष्याऽभूदो ते यन्ति ये अपरीषु पश्यान् ।। 49 । 18 ।। 19.1 ज्योतिष्मतीं त्वा सादयामि ज्योतिष्कृतं त्वा सादयामि ज्योतिर्विदं त्वा सादयामि भास्वतीं त्वा सादयामि ज्वलन्तीं त्वा सादयामि मल्मलाभवन्तीं त्वा सादयामि दीप्यमानां त्वा सादयामि रोचमानां त्वा सादयाम्यजस्रां त्वा सादयामि बृहज्ज्योतिषं त्वा सादयामि बोधयन्तीं त्वा सादयामि जाग्रतीं त्वा सादयामि ।। 50 ।। 19 ।। 20.1 प्रयासाय स्वाहाऽऽयासाय स्वाहा वियासाय स्वाहा सय्याँसाय स्वाहो□द्यासाय स्वाहाऽवयासाय स्वाहा शुचे स्वाहा शोकाय स्वाहा तप्यत्वै स्वाहा तपते स्वाहा□ ब्रह्महत्यायै स्वाहा सर्वस्मै स्वाहा□ । (51) । 20 । 21.1 चित्तꣳ सन्तानेन भवय्यँक्का रुद्रन्तनिम्ना पशुपतिरँ स्थूलहृदयेनाग्निꣳ हृदयेन रुद्रल्लौहितेन शर्वम्मतस्नाभ्यां महादेवमन्तः पा□र्श्वेनौषिष्ठहनꣳ

शिङ्गीनिकोश्या□भ्याम् । (52) । 21 ।

॥ चतुर्थः प्रश्नः ॥

।। तैत्तिरीयारण्यके सप्तमः प्रश्नप्रारम्भः ।। हरिः ओम् ।। 7.1.1 नमो॑ वा॒चे या चो॑दि॒ता या चानु॑दिता॒ तस्यै॑ वा॒चे नमो॒ नमो॑ वा॒चे नमो॑ वा॒चस्पत॑ये॒ नम॒ ऋषि॑भ्यो मन्त्र॒कृद्भ्यो॒ मन्त्र॑पतिभ्यो॒ मा मामृष॑यो मन्त्र॒कृतो॑ मन्त्र॒पत॑यः परा॑दुर्माहमृषी□न्मन्त्र॒कृतो॑ मन्त्र॒पती॒न्परा॑दाव्वैँश्वदे॒वीव्वाँच॑मुद्यासꣳ शि॒वामद॑स्तां॒ जुष्टा□न्दे॒वेभ्यः॒ शर्म॑ मे॒ द्यौश्शर्म॑ पृथि॒वी शर्म॒ विश्व॑मि॒दं जग॑त् । शर्म॑ च॒न्द्रश्च॒ सूर्य॑श्च॒ शर्म॑ ब्रह्मप्रजाप॒ती । भू॒तव्वँदिष्ये॒ भुव॑नव्वँदिष्ये॒ तेजो॑ वदिष्ये॒ यशो॑ वदिष्ये॒ तपो॑ वदिष्ये॒ ब्रह्म॑ वदिष्ये स॒त्यव्वँदिष्ये॒ तस्मा॑ अ॒हमि॒दमु॑प॒स्तर॑ण॒मुप॑स्तृण उप॒स्तर॑णं मे प्र॒जायै॑ पशू॒नां भू॑यादुप॒स्तर॑णम॒हं प्र॒जायै॑ पशू॒नां भू॑यासं॒ प्राणा॑पानौ मृ॒त्योर्मा॑ पात॒ं प्राणा॑पानौ॒ मा मा॑ हासिष्टं॒ मधु॑ मनिष्ये॒ मधु॑ जनिष्ये॒ मधु॑ वक्ष्यामि॒ मधु॑ वदिष्यामि॒ मधु॑मतीं दे॒वेभ्यो॒ वाच॑मुद्यासꣳ शुश्रूषेण्यां□ मनु॒ष्ये□भ्य॒स्तं मा॑ दे॒वा अ॑वन्तु शो॒भायै॑ पि॒तरोऽनु॑मदन्तु । ओं शान्ति॒श्शान्ति॒श्शान्तिः॑ ।। 1 । - । 1 । 7.2.0 प॒ते शिर॑ ऋतावरीर् ऋ॒द्ध्यास॑म॒द्य म॒खस्य॒ शिर॒श्शिर॒श्शिरो॑ऽसि॒ नव॑ च ।2। (इय॑ति॒ देवी॒रिन्द्र॒स्यौजो□ऽस्यग्नि॒जा अ॒स्यायु॑र्द्धेहि प्रा॒णं पञ्च॑ ।।) 7.2.1 यु॒ञ्जते॒ मन॑ उ॒त यु॑ञ्जते॒ धियः॑ । विप्रा॒ विप्र॑स्य बृह॒तो वि॑प॒श्चितः॑ । वि होत्रा॑ दधे वयुना॒विदेक॒ इत् । म॒ही दे॒वस्य॑ सवि॒तुः परि॑ष्टुतिः । दे॒वस्य॑ त्वा सवि॒तुः प्र॑स॒वे । अ॒श्विनो□र्बा॒हुभ्या□म् ।

पूष्णो हस्ता□भ्यामा ददे । अभ्रिरसि नारिरसि । अद्भुरकृद्देवेभ्यः । उत्तिष्ठ ब्रह्मणस्पते । (2) 7.2.2 देवयन्तस्त्वेमहे । उप प्रयन्तु मरुतस्सुदानवः । इन्द्र प्राशूर्भवा सचा□ । प्रैतु ब्रह्मणस्पतिः । प्र देव्येतु सूनृता□ । अच्छा वीरन्नर्यं पङ्क्तिराधसम् । देवा यज्ञन्नयन्तु नः । देवी□ द्यावापृथिवी अनु मे मꣳसाथाम् । ऋध्यासमद्य । मखस्य शिरः । (3) 7.2.3 मखाय त्वा । मखस्य त्वा शीर्ष्णे । इयत्यग्र आसीः । ऋध्यासमद्य । मखस्य शिरः । मखाय त्वा । मखस्य त्वा शीर्ष्णे । देवी□र्वम्रीरस्य भूतस्य प्रथमजा ऋतावरीः । ऋध्यासमद्य । मखस्य शिरः । (4) 7.2.4 मखाय त्वा । मखस्य त्वा शीर्ष्णे । इन्द्रस्यौजोऽसि । ऋध्यासमद्य । मखस्य शिरः । मखाय त्वा । मखस्य त्वा शीर्ष्णे । अग्निजा असि प्रजापते रेतः । ऋध्यासमद्य । मखस्य शिरः । (5) 7.2.5 मखाय त्वा । मखस्य त्वा शीर्ष्णे । आयुर्धेहि प्राणन्धेहि । अपानन्धेहि व्यानन्धेहि । चक्षुर्धेहि श्रोत्रन्धेहि । मनो धेहि वाचन्धेहि । आत्मानन्धेहि प्रतिष्ठान्धेहि । मान्धेहि मयि धेहि । मधु त्वा मधुला करोतु । मखस्य शिरोऽसि । (6) 7.2.6 यज्ञस्य पदे स्थः । गायत्रेण त्वा छन्दसा करोमि । त्रैष्टुभेन त्वा छन्दसा करोमि । जागतेन त्वा छन्दसा करोमि । मखस्य रास्नाऽसि । अदितिस्ते बिलङ्गृह्णातु । पाङ्क्तेन छन्दसा । सूर्यस्य हरसा श्राय । मखोऽसि ।। (7) 7.3.0 पृथिवीं भव वाख्षड्ढ । 3 । 7.3.1 वृष्णो अश्वस्य निष्पदसि । वरुणस्त्वा धृतव्रत आधूपयतु । मित्रावरुणयोर्ध्रुवेण धर्मणा । अर्चिषे□ त्वा । शोचिषे□ त्वा । ज्योतिषे त्वा । तपसे त्वा । अभीमं

म॑हि॒ना दिव॒म् । मि॒त्रो ब॑भूव स॒प्रथाः॒ । उ॒त श्रव॑सा पृथि॒वीम् । (8) 7.3.2 मि॒त्रस्य॑ चर्ष॒णी॒धृतः॑ । श्रवो॑ दे॒वस्य॑ सान॒सिम् । द्यु॒म्नञ्चि॒त्रश्र॑वस्तमम् । सिद्ध्यै॒ त्वा । दे॒वस्त्वा॑ सवि॒तोद्व॑पतु । सु॒पा॒णिस्स्व॑ङ्गु॒रिः । सु॒बा॒हुरु॒त शक्त्या॒ । अप॑द्यमानः पृथि॒व्याम् । आशा॒ दिशा॒ आ पृ॑ण । उत्ति॑ष्ठ बृ॒हन्भ॑व । (9) 7.3.3 ऊ॒र्द्ध्वस्ति॑ष्ठ ध्रु॒वस्त्वम् । सूर्य॑स्य त्वा॒ चक्षु॒षाऽन्वी॒क्षे । ऋ॒जवे॒ त्वा । सा॒धवे॒ त्वा । सु॒क्षि॒त्यै त्वा॒ भूत्यै॒ त्वा । इ॒द॒म॒ह॒म॒मुमा॑मुष्याय॒णव्वि॑ँशा प॒शुभि॑र्ब्रह्मवर्च॒सेन॒ पर्यू॑हामि । गा॒य॒त्रेण॑ त्वा॒ छन्द॒सा च्छृ॑णद्मि । त्रैष्टु॑भेन त्वा॒ छन्द॒सा च्छृ॑णद्मि । जाग॑तेन त्वा॒ छन्द॒सा च्छृ॑णद्मि । छृ॒णत्तु॑ त्वा॒ वाक् । छृ॒णत्तु॒ त्वोर्क् । छृ॒णत्तु॑ त्वा ह॒विः । छृ॒न्धि वाच॒म् । छृ॒न्ध्यूर्ज॒म् । छृ॒न्धि ह॒विः । देव॑ पुरश्चर स॒ग्घ्यास॑न्त्वा । (10) 7.4.0 अह्र॑णीयमानो॒ द्वे च॑ ।। 4 । 7.4.1 ब्रह्म॑न् प्रव॒र्ग्येण॒ प्रच॑रिष्यामः । होत॑र्घ॒र्मम॒भिष्टु॑हि । अग्नी॒द्रौहि॑णौ पुरो॒डाशा॒वधि॑श्रय । प्रति॑प्रस्थात॒र्विह॑र । प्रस्तो॑त॒स्सामा॑नि गाय । यजु॑र्युक्त॒ꣳ सामा॑भि॒राक्त॑खन्त्वा । विश्वै॒र्दे॒वैरनु॑मतं म॒रुद्भिः॑ । दक्षि॑णाभिः प्रत॑तं पारयि॒ष्णुम् । स्तुभो॑ वहन्तु सुमन॒स्यमा॑नम् । स नो॒ रुच॑न्धे॒ह्यह्र॑णीयमानः । भूर्भु॑वस्सुवः॑ । ओमिन्द्र॑वन्तः॒ प्रच॑रत । (11) 7.5.0 अ॒न॒क्त्व॒सा॒दी॒दु॒त्त॒रतः॒ पा॑हि प्रति॒मा अ॑सि यज॒तन्ते॑ अ॒न्यज्जाग॑तम॒स्येक॑ञ्च ।। 5 ।। 7.5.1 ब्रह्म॒न्प्रच॑रिष्यामः । होत॑र्घ॒र्मम॒भिष्टु॑हि । य॒माय॑ त्वा म॒खाय॑ त्वा । सूर्य॑स्य॒ हर॑से त्वा । प्रा॒णाय॒ स्वाहा॒ व्या॒नाय॒ स्वाहा॑ऽपा॒नाय॒ स्वाहा॒ । चक्षु॑षे॒ स्वाहा॒ श्रोत्रा॑य॒ स्वाहा॒ । मन॑से॒ स्वाहा॑ वा॒चे सर॑स्वत्यै॒ स्वाहा॒ ।

दक्षा॑य॒ स्वाहा॒ क्रत॑वे॒ स्वाहा॑□ । ओज॑से॒ स्वाहा॒ बला॑य॒ स्वाहा॑□ । दे॒वस्त्वा॑ सवि॒ता मध्वा॑ऽनक्तु । (12) 7.5.2 पृ॒थि॒वीन्तप॑सस्त्रायस्व । अ॒र्चिर॑सि शो॒चिर॑सि॒ ज्योति॑रसि॒ तपो॑ऽसि । सꣳसी॑दस्व म॒हाꣳ अ॑सि । शोच॑स्व देव॒वीत॑मः । विधू॒मम॑ग्ने अरु॒षं मि॑येध्य । सृ॒ज प्र॑शस्तद॒ꣳशतम् । अ॒ञ्जन्ति॒ यं प्र॒थय॑न्तो॒ न विप्राः॑□ । व॒पाव॑न्त॒न्नाग्निना॒ तप॑न्तः । पि॒तुर्न पु॒त्र उप॑सि॒ प्रेष्ठः॑ । आ घ॒र्मो अ॒ग्निमृ॒तय॑न्नसादीत् । (13) 7.5.3 अ॒ना॒धृ॒ष्या पु॒रस्ता॑□त् । अ॒ग्नेराधि॑पत्ये । आयु॑र्मे दाः । पु॒त्रव॑ती दक्षिण॒तः । इन्द्र॒स्याधि॑पत्ये । प्र॒जां मे॑ दाः । सु॒षदा॑ प॒श्चात् । दे॒वस्य॑ सवि॒तुराधि॑पत्ये । प्रा॒णं मे॑ दाः । आश्रु॑तिरुत्तर॒तः । (14) 7.5.4 मि॒त्रावरु॑णयो॒राधि॑पत्ये । श्रोत्रं॑ मे दाः । विधृ॑तिरु॒परि॑ष्टात् । बृह॒स्पते॒राधि॑पत्ये । ब्रह्म॑ मे दाः क्ष॒त्रं मे॑ दाः । तेजो॑ मे धा॒ वर्चो॑ मे धाः । यशो॑ मे धा॒स्तपो॑ मे धाः । मनो॑ मे धाः । मनो॒रश्वो॑ऽसि॒ भूरि॑पुत्रा । विश्वा॑□भ्यो मा नाष्ट्राभ्यः॑ पाहि । (15) 7.5.5 सू॒प॒सदा॑ मे भूया॒ मा मा॑ हिꣳसीः । तपो॒ष्व॑ग्ने अन्त॑राꣳ अ॒मित्रान् । तपा॒शꣳस॑मर॒रुषः॒ पर॑स्य । तपा॑वसो चिकिता॒नो अ॒चित्तान् । वि ते॑ तिष्ठन्ताम॒जरा॑ अ॒यासः॑ । चित॑स्स्थ परि॒चितः॑ । स्वाहा॑ म॒रुद्भिः॒ परि॑श्रयस्व । मा अ॑सि । प्र॒मा अ॑सि । प्र॒ति॒मा अ॑सि । (16) 7.5.6 स॒म्मा अ॑सि । वि॒मा अ॑सि । उ॒न्मा अ॑सि । अ॒न्तरि॑क्षस्यान्त॒र्द्धिर॑सि । दिव॒न्तप॑सस्त्रायस्व । आ॒भिर्गी॒र्भिर्यदतो॑ न ऊ॒नम् । आप्या॑यय हरिवो॒ वर्द्ध॑मानः । य॒दा स्तो॒तृभ्यो॒ महि॑ गो॒त्रा रु॒जासि॑ । भूयि॒ष्ठभाजो॒ अध॑ ते स्याम । शु॒क्रन्ते॑ अ॒न्यद्य॑ज॒तन्ते॑ अ॒न्यत् । (17) 7.5.7 विषु॑रूपे॒ अह॑नी॒ द्यौरि॑वासि

। विश्वा॒ हि मा॒या अव॑सि स्वधावः । भ॒द्रा ते॑ पूषन्नि॒ह रा॒तिर॑स्तु । अऱ्ह॑न्बिभऱ्षि॒ साय॑कानि॒ धन्व॑ । अऱ्ह॑न्नि॒ष्कय्यँ॑ज॒तव्वि॒ँश्वरू॑पम् । अऱ्ह॑न्नि॒दन्द॑यसे॒ विश्व॒मब्भु॑वम् । न वा ओजी॑यो रुद्र॒ त्वद॑स्ति । गा॒य॒त्रम॑सि । त्रैष्टु॑भमसि । जाग॑तमसि । मधु॒ मधु॒ मधु॑ ।। (18) 7.6.0 रो॒च॒य॒ धे॒हि॒ नव॑ च । 6 । 7.6.1 दश॒ प्राची॒र्दश॑ भासि दक्षि॒णा । दश॑ प्र॒तीची॒र्दश॑ भा॒स्युदी॑चीः । दशो॒र्ध्वा भा॑सि सुमन॒स्यमा॑नः । स नो॒ रुच॑न्धे॒ह्यहृ॑णीयमानः । अ॒ग्निष्ट्वा॒ वसु॑भिः पु॒रस्ता□द्रोचयतु गाय॒त्रेण॒ छन्द॑सा । स मा॑ रुचि॒तो रो॑चय । इन्द्र॑स्त्वा रु॒द्रैर्द॑क्षिण॒तो रो॑चयतु॒ त्रैष्टु॑भेन॒ छन्द॑सा । स मा॑ रुचि॒तो रो॑चय । वरु॑णस्त्वादि॒त्यैः प॒श्चाद्रो॑चयतु॒ जाग॑तेन॒ छन्द॑सा । स मा॑ रुचि॒तो रो॑चय । (19) 7.6.2 द्यु॒ता॒नस्त्वा॑ मारु॒तो म॒रुद्भि॑रुत्तर॒तो रो॑चय॒त्वानु॑ष्टुभेन॒ छन्द॑सा । स मा॑ रुचि॒तो रो॑चय । बृह॒स्पति॑स्त्वा॒ विश्वै□र्दे॒वैरु॒परि॑ष्टाद्रोचयतु॒ पाङ्क्ते॑न॒ छन्द॑सा । स मा॑ रुचि॒तो रो॑चय । रो॒चि॒तस्त्वन्दे॑व घर्म दे॒वेष्वसि॑ । रो॒चि॒षी॒याहं म॑नु॒ष्ये॑षु । सम्रा□ड्घर्म रुचि॒तस्त्वन्दे॒वेष्वायु॑ष्माꣳस्तेज॒स्वी ब्र॑ह्मवर्च॒स्य॑सि । रु॒चि॒तो॑ऽहं म॑नु॒ष्ये□ष्वायु॑ष्माꣳस्तेज॒स्वी ब्र॑ह्मवर्च॒सी भू॑यासम् । रुग॑सि । रुचं॒ मयि॑ धेहि । (20) 7.6.3 मयि॒ रुक् । दश॑ पु॒रस्ता□द्रोचसे । दश॑ दक्षि॒णा । दश॑ प्र॒त्यङ्ङ् । दशोदङ्ङ् । दशो॒र्द्ध्वो भा॑सि सुमन॒स्यमा॑नः । स न॑स्सम्रा॒डिष॒मूर्ज॑न्धेहि । वा॒जी वा॒जिने॑ पवस्व । रो॒चि॒तो घ॒र्मो रु॑ची॒य । (21) 7.7.0 रो॒च॒ते॒ सूर्या॑य त्वा देवा॒युव॑न्द्रविणो॒दा दधा॑ना॒ द्वे च॑ ।। 7 ।। 7.7.1 अप॑श्यङ्गो॒पामनि॑पद्यमानम् । आ च॒ परा॑ च प॒थिभि॒श्चर॑न्तम् ।

स सद्ध्रीचीस्स विषूचीर्वसानः । आ वरीवर्ति भुवनेष्वन्तः । अत्र प्रावीः । मधु माद्ध्री□भ्यां मधु माधूचीभ्याम् । अनु वान्देववीतये । समग्निरग्निना गत । सन्देवेन सवित्रा । सꣳ सूर्येण रोचते । (22) 7.7.2 स्वाहा समग्निस्तपसा गत । सन्देवेन सवित्रा । सꣳ सूर्येणारोचिष्ट । धर्ता दिवो विभासि रजसः । पृथिव्या धर्ता । उरोरन्तरिक्षस्य धर्ता । धर्ता देवो देवाना□म् । अमर्त्यस्तपोजाः । हृदे त्वा मनसे त्वा । दिवे त्वा सूर्याय त्वा । (23) 7.7.3 ऊर्द्ध्वमिमद्धरङ्कृधि । दिवि देवेषु होत्रा यच्छ । विश्वासां भुवां पते । विश्वस्य भुवनस्पते । विश्वस्य मनसस्पते । विश्वस्य वचसस्पते । विश्वस्य तपसस्पते । विश्वस्य ब्रह्मणस्पते । देवश्रूस्त्वन्देव घर्म देवान्पाहि । तपोजाव्वाँचमस्मे नियच्छ देवायुव□म् । (24) 7.7.4 गर्भो देवाना□म् । पिता मतीनाम् । पतिः प्रजाना□म् । मतिः कवीनाम् । सन्देवो देवेन सवित्रा यतिष्ट । सꣳ सूर्येणारुक्त । आयुर्दास्त्वमस्मभ्यङ्घर्म वर्चोदा असि । पिता नोऽसि पिता नो बोध । आयुर्द्धास्तनूधाः पयोधाः । वर्चोदा वरिवोदा द्रविणोदाः । (25) 7.7.5 अन्तरिक्षप्र उरोर्वरीयान् । अशीमहि त्वा मा मा हिꣳसीः । त्वमग्ने गृहपतिर्विशामसि । विश्वासां मानुषीणाम् । शतं पूर्भिर्यविष्ठ पाह्यꣳहसः । समेद्धारꣳ शतꣳ हिमाः□ । तन्द्राविणꣳ हार्दिवानम् । इहैव रातयस्सन्तु । त्वष्टीमती ते सपेय । सुरेता रेतो दधाना । वीरव्विँदेय तव सन्दृशि । माऽहꣳ रायस्पोषेण वि यौषम् । (26) 7.8.0 एहि पाहि पिन्वस्व गृह्णामि नव च ।। 8 ।। 7.8.1 देवस्य त्वा सवितुः प्रसवे । अश्विनो□र्बाहुभ्या□म्

। पूष्णो हस्ता□भ्यामा ददे । अदित्यै रास्नासि । इड एहि । अदित एहि । सरस्वत्येहि । असावेहि । असावेहि । असावेहि । (27) 7.8.2 अदित्या उष्णीषमसि । वायुरस्यैडः । पूषा त्वोपावसृजतु । अश्विभ्यां प्र दापय । यस्ते स्तनश्शशयो यो मयोभूः । येन विश्वा पुष्यसि वार्याणि । यो रत्नधा वसुविद्यस्सुदत्रः । सरस्वति तमिह धातवेकः । उस्र घर्मꣳ शिꣳष । उस्र घर्म पाहि । (28) 7.8.3 घर्माय शिꣳष । बृहस्पतिस्त्वोपसीदतु । दानवस्स्थ पेरवः । विष्वग्वृतो लोहितेन । अश्विभ्यां□ पिन्वस्व । सरस्वत्यै पिन्वस्व । पूष्णे पिन्वस्व । बृहस्पतये पिन्वस्व । इन्द्राय पिन्वस्व । इन्द्राय पिन्वस्व । (29) 7.8.4 गायत्रोऽसि । त्रैष्टुभोऽसि । जागतमसि । सहोर्जो भागेनोपमेहि । इन्द्रा□श्विना मधुनस्सारघस्य । घर्म पात वसवो यजता वट् । स्वाहा□ त्वा सूर्यस्य रश्मये वृष्टिवनये जुहोमि । मधु हविरसि । सूर्यस्य तपस्तप । द्यावापृथिवीभ्या□न्त्वा परिगृह्णामि । (30) 7.8.5 अन्तरिक्षेण त्वोपयच्छामि । देवाना□न्त्वा पितृणामनुमतो भर्तुꣳ शकेयम् । तेजोऽसि । तेजोऽनु प्रेहि । दिविस्पृङ्मा मा हिꣳसीः । अन्तरिक्षस्पृङ्मा मा हिꣳसीः । पृथिविस्पृङ्मा मा हिꣳसीः । सुवरसि सुवर्मे यच्छ । दिवय्यँच्छ दिवो मा पाहि । (31) 7.9.0 आदित्यवते स्वाहा हार्दिवानं पृथिव्या अष्टौ च ।। 9 ।। 7.9.1 समुद्राय त्वा वाताय स्वाहा□ । सलिलाय त्वा वाताय स्वाहा□ । अनाधृष्याय त्वा वाताय स्वाहा□ । अप्रतिधृष्याय त्वा वाताय स्वाहा□ । अवस्यवे□ त्वा वाताय स्वाहा□ । दुवस्वते त्वा वाताय

स्वाहा□ । शिमिद्वते त्वा वाताय स्वाहा□ । अग्नये□ त्वा वसुमते स्वाहा□ । सोमाय त्वा रुद्रवते स्वाहा□ । वरुणाय त्वाऽऽदित्यवते स्वाहा□ । (32) 7.9.2 बृहस्पतये त्वा विश्वदे□व्यावते स्वाहा□ । सवित्रे त्वर्भुमते विभुमते□ प्रभुमते वाजवते स्वाहा□ । यमाय त्वाऽङ्गिरस्वते पितृमते स्वाहा□ । विश्वा आशा दक्षिणसत् । विश्वा□न्देवानयाडिह । स्वाहाकृतस्य घर्मस्य । मधोः□ पिबतमश्विना । स्वाहाऽग्नये यज्ञियाय । शय्यँजुर्भिः । अश्विना घर्मं पातꣳ हार्दिवानम् । (33) 7.9.3 अहर्दिवाभिरूतिभिः । अनुवान्द्यावापृथिवी मꣳसाताम् । स्वाहेन्द्राय । स्वाहेन्द्रावट् । घर्ममपातमश्विना हार्दिवानम् । अहर्दिवाभिरूतिभिः । अनुवान्द्यावापृथिवी अमꣳसाताम् । तं प्राव्यय्यँथा वट् । नमो दिवे । नमः पृथिव्यै । (34) 7.9.4 दिविधा इमय्यँज्ञम् । यज्ञमिमन्दिविधाः□ । दिवङ्गच्छ । अन्तरिक्षङ्गच्छ । पृथिवीङ्गच्छ । पञ्च प्रदिशो गच्छ । देवान्घर्मपान्गच्छ । पितृन्घर्मपान्गच्छ । (35) 7.10.0 ब्रह्मवर्चसाय पीपिहि स्कन्दया□द्रुद्राय रुद्रहो□त्रे स्वाहाऽह्नो मा पाह्यग्नौ सप्त च ।। 10 ।। 7.10.1 इषे पीपिहि । ऊर्जे पीपिहि । ब्रह्मणे पीपिहि । क्षत्राय पीपिहि । अद्भ्यः पीपिहि । ओषधीभ्यः पीपिहि । वनस्पतिभ्यः पीपिहि । द्यावापृथिवीभ्यां□ पीपिहि । सुभूताय पीपिहि । ब्रह्मवर्चसाय पीपिहि । (36) 7.10.2 यजमानाय पीपिहि । मह्यञ्ज्यैष्ठ्याय पीपिहि । त्विष्यै□ त्वा । द्युम्नाय त्वा । इन्द्रियाय त्वा भूत्यै□ त्वा । धर्मासि सुधर्मा मे□न्यस्मे । ब्रह्माणि धारय । क्षत्राणि धारय । विशन्धारय

। नेत्त्वा वातस्स्कन्दया□त् । (37) 7.10.3 अमुष्य त्वा प्राणे सादयामि । अमुना सह निरर्त्थङ्गच्छ । यो□ऽस्मान्द्वेष्टि । यञ्च वयन्द्विष्मः । पूष्णे शरसे स्वाहा□ । ग्रावभ्यः स्वाहा□ । प्रतिरेभ्यः स्वाहा□ । द्यावापृथिवीभ्याꣳ स्वाहा□ । पितृभ्यो घर्मपेभ्यः स्वाहा□ । रुद्राय रुद्रहो□त्रे स्वाहा□ । (38) 7.10.4 अहर्ज्योतिः केतुना जुषताम् । सुज्योतिर्ज्योतिषाꣳ स्वाहा□ । रात्रिर्ज्योतिः केतुना जुषताम् । सुज्योतिर्ज्योतिषाꣳ स्वाहा□ । अपीपरो माऽह्नो रात्रियै मा पाहि । एषा ते अग्ने समित् । तया समिद्ध्यस्व । आयुर्मे दाः । वर्चसा माञ्जीः । अपीपरो मा रात्रिया अह्नो मा पाहि । (39) 7.10.5 एषा ते अग्ने समित् । तया समिद्ध्यस्व । आयुर्मे दाः । वर्चसा माञ्जीः । अग्निर्ज्योतिर्ज्योतिरग्निः स्वाहा□ । सूर्यो ज्योतिर्ज्योतिः सूर्यः स्वाहा□ । भूः स्वाहा□ । हुतꣳ हविः । मधु हविः । इन्द्रतमेऽग्नौ । (40) 7.10.6 पिता नोऽसि मा मा हिꣳसीः । अश्याम ते देवघर्म । मधुमतो वाजवतः पितुमतः । अङ्गिरस्वतस्स्वधाविनः । अशीमहि त्वा मा मा हिꣳसीः । स्वाहा□ त्वा सूर्यस्य रश्मिभ्यः । स्वाहा□ त्वा नक्षत्रेभ्यः । (41) 7.11.0 याऽऽग्नी□द्धे तान्त एतेनाव यजे स्वाहा धर्मणा शय्युँधायाः प्यासिषीमहि पोषेण निषत्तो विद्म सन्त्वष्टौ 7.11.1 घर्म या ते दिवि शुक् । या गायत्रे छन्दसि । या ब्रा□ह्मणे । या हविर्द्धाने□ । तान्त एतेनाव यजे स्वाहा□ । घर्म या तेऽन्तरिक्षे शुक् । या त्रैष्टुभे छन्दसि । या राजन्ये□ । याऽऽग्नी□द्धे । तान्त एतेनाव यजे स्वाहा□ । (42) 7.11.2 घर्म या ते पृथिव्याꣳ शुक् । या जागते

छन्दसि । या वैश्ये□ । या सदसि । तान्त एतेनाव यजे स्वाहा□ । अनुनोऽद्यानुमतिः । अन्विदनुमते त्वम् । दिवस्त्वा परस्पायाः□ । अन्तरिक्षस्य तनुवः पाहि । पृथिव्यास्त्वा धर्मणा । (43) 7.11.3 वयमनुक्रामाम सुविताय नव्यसे । ब्रह्मणस्त्वा परस्पायाः□ । क्षत्रस्य तनुवः पाहि । विशस्त्वा धर्मणा । वयमनुक्रामाम सुविताय नव्यसे । प्राणस्य त्वा परस्पायै□ । चक्षुषस्तनुवः पाहि । श्रोत्रस्य त्वा धर्मणा । वयमनुक्रामाम सुविताय नव्यसे । वल्गुरसि शाय्युँधायाः । (44) 7.11.4 शिशुर्जनधायाः । शञ्च वक्षि परि च वक्षि । चतुस्स्रक्तिर्नाभिः ऋतस्य । सदो विश्वायुश्शर्म सप्रथाः□ । अप द्वेषो अपह्वरः । अन्यद्व्रतस्य सश्चिम । घर्मैतत्तेऽन्नमेतत्पुरीषम् । तेन वर्द्धस्व चा च प्यायस्व । वर्द्धिषीमहि च वयम् । आ च प्यासिषीमहि । (45) 7.11.5 रन्तिर्नामासि दिव्यो गन्धर्वः । तस्य ते पद्वर्द्धविर्द्धान□म् । अग्निरध्यक्षाः । रुद्रोऽधिपतिः । समहमायुषा । सं प्राणेन । सव्वँर्चसा । सं पयसा । सङ्गौपत्येन । सꣳ रायस्पोषेण । (46) 7.11.6 व्यसौ । यो□ऽस्मान्द्वेष्टि । यञ्च वयन्द्विष्मः । अचिक्रदद्वृषा हरिः । महान्मित्रो न दन्शतः । सꣳ सूर्येण रोचते । चिदसि समुद्रयोनिः । इन्दुर्दक्षश्श्येन ऋतावा□ । हिरण्यपक्षश्शकुनो भुरण्युः । महान्थ्सधस्थे□ ध्रुव आनिषत्तः । (47) 7.11.7 नमस्ते अस्तु मा मा हिꣳसीः । विश्वावसुꣳ सोम गन्धर्वम् । आपो ददृशुषीः□ । तदृतेनाव्यायन्न् । तदन्ववै□त् । इन्द्रो रारहाण आसाम् । परि सूर्यस्य परिधीꣳ रपश्यत् । विश्वावसुरभि तन्नो गृणातु । दिव्यो गन्धर्वो रजसो

वि॒मानः॑ । यद्वा॑ घा स॒त्यमु॒त यन्न वि॒द्म । (47) 7.11.8 धियो॑ हिन्वा॒नो धिय॒ इन्नो॑ अव्यात् । सन्नि॑मविन्द॒च्चर॑णे न॒दीना॒म् । अपा॑वृणो॒द्दुरो॒ अश्म॑व्रजानाम् । प्रासा॒न्गन्ध॒र्वो अ॒मृता॑नि वोचत् । इन्द्रो॒ दक्षं॒ परि॑जानाद॒हीन॒म् । ए॒तत्त्वन्दे॑व घर्म दे॒वो दे॒वानुपा॑गाः । इ॒दम॒हं म॑नु॒ष्यो॑ मनु॒ष्यान् । सोम॑पी॒थानु॒मेहि॑ । स॒ह प्र॒जया॑ स॒ह रा॒यस्पोषे॑ण । सु॒मि॒त्रा न॒ आप॒ ओष॑धयस्सन्तु । (49) 7.11.9 दु॒र्मि॒त्रास्तस्मै॑ भूयासुः । यो॒ऽस्मान्द्वेष्टि॑ । यञ्च॑ व॒यन्द्वि॒ष्मः । उद्व॒यन्तम॑स॒स्परि॑ । उदु॒त्यञ्चि॒त्रम् । इ॒ममू॒षु त्यम॒स्मभ्यꣳ॑ स॒निम् । गा॒य॒त्रन्नवी॑याꣳसम् । अग्ने॑ दे॒वेषु॒ प्रवो॑चः ।। (50) 7.12.0 – । 12 ।। 7.12.1 म॒ही॒नां पयो॑ऽसि॒ विहि॑तन्देव॒त्रा । ज्योति॒र्भा अ॑सि॒ वन॒स्पती॑ना॒मोष॑धीनाꣳ॒ रसः॑ । वा॒जिन॑न्त्वा वा॒जिनोऽव॑ नयामः । ऊ॒र्द्ध्वं मन॑स्सुव॒र्गम् । (51) 7.13.0 - । 13 । 7.13.1 अस्का॒न्द्यौः पृ॑थि॒वीम् । अस्का॑नृष॒भो युवा॒गाः । स्क॒न्नेमा विश्वा॒ भुव॑ना । स्क॒न्नो य॒ज्ञः प्रज॑नयतु । अस्का॒नज॑नि॒ प्राज॑नि । आ स्क॒न्नाज्जा॑यते॒ वृषा॒ । स्क॒न्नात् प्रज॑निषीमहि । (52) 7.14.0 - । 14 । 7.14.1 या पु॒रस्ता॒द्वि॒द्युदाप॑तत् । तान्त॑ ए॒तेनाव॑ यजे॒ स्वाहा॒ । या द॑क्षिण॒तः । या प॒श्चात् । योत्त॑र॒तः । योपरि॑ष्टाद्वि॒द्युदाप॑तत् । तान्त॑ ए॒तेनाव॑ यजे॒ स्वाहा॒ । (53) 7.15.0 - । 15 । 7.15.1 प्रा॒णाय॒ स्वाहा॒ व्या॒नाय॒ स्वाहा॑ऽपा॒नाय॒ स्वाहा॒ । चक्षु॑षे॒ स्वाहा॒ श्रोत्रा॑य॒ स्वाहा॒ । मन॑से॒ स्वाहा॑ वा॒चे सर॑स्वत्यै॒ स्वाहा॒ । (54) 7.16.0 - । 16 । 7.16.1 पू॒ष्णे स्वाहा॑ पू॒ष्णे शर॑से॒ स्वाहा॒ । पू॒ष्णे प्र॑प॒त्थ्या॑य॒ स्वाहा॑ पू॒ष्णे न॒रन्धि॑षाय॒ स्वाहा॒ । पू॒ष्णेऽङ्घृ॑णये

स्वाहा॑ पू॒ष्णे न॒रुणा॑य॒ स्वाहा॒□ । पू॒ष्णे सा॑के॒ताय॒ स्वाहा॒□ । (55) 7.17.0 - । 17 । 7.17.1 उद॑स्य॒ शुष्मा॒□द्भा॒नुर्नार्त॒ बिभ॑र्ति । भा॒रं पृ॑थि॒वी न भूम॑ । प्र शु॒क्रैतु॑ दे॒वी म॑नी॒षा । अ॒स्मथ्सुत॑ष्टो॒ रथो॒ न वा॒जी । अर्च॑न्त॒ एके॒ महि॒ साम॑मन्वत । तेन॒ सूर्य॑मधारयन्न् । तेन॒ सूर्य॑मरोचयन्न् । घ॒र्मश्शिर॒स्तद॒यम॒ग्निः । पुरी॑षमसि॒ संप्रि॑यं प्र॒जया॑ प॒शुभि॑र्भुवत् । प्र॒जाप॑तिस्त्वा सादयतु । तया॑ दे॒वत॑याऽङ्गिर॒स्वद्ध्रु॒वा सी॑द । (56) 7.18.0 - । 18 । 7.18.1 यास्ते॑ अग्न आ॒द्रा योन॑यो॒ याः कु॑ला॒यिनीः॒□ । ये ते॑ अग्न॒ इन्द॑वो॒ या उ॒ नाभ॑यः । यास्ते॑ अग्ने त॒नुव॒ ऊर्जो॒ नाम॑ । ताभि॒स्त्वमु॒भयी॑भिस्सव्विँदा॒नः । प्र॒जाभि॑रग्ने द्रवि॑णे॒ह सी॑द । प्र॒जाप॑तिस्त्वा सादयतु । तया॑ दे॒वत॑याऽङ्गिर॒स्वद्ध्रु॒वा सी॑द । (57) 7.19.0 चित॑यो॒ नव॑ च ।। 19 । 7.19.1 अ॒ग्निर॑सि वैश्वान॒रो॑ऽसि । स॒व्व॒ँथ्स॒रो॑ऽसि परिवथ्स॒रो॑ऽसि । इ॒दा॒व॒थ्स॒रो॑ऽसीदुवथ्स॒रो॑ऽसि । इ॒द्व॒थ्स॒रो॑ऽसि वथ्स॒रो॑ऽसि । तस्य॑ ते वस॒न्तश्शिरः॑ । ग्री॒ष्मो द॑क्षि॒णः प॒क्षः । व॒र्ष्षाः पुच्छ॒□म् । श॒रदुत्त॑रः प॒क्षः । हे॒म॒न्तो मध्य॒□म् । पू॒र्व॒प॒क्षाश्चित॑यः । अ॒प॒र॒प॒क्षाः पुरी॑षम् । अ॒हो॒रा॒त्राणीष्ट॑काः । तस्य॑ ते॒ मासा॒□श्चार्द्ध॑मा॒साश्च॑ कल्पन्ताम् । ऋ॒तव॑स्ते कल्पन्ताम् । स॒व्व॒ँथ्स॒रस्ते॑ कल्पताम् । अ॒हो॒रा॒त्राणि॑ ते कल्पन्ताम् । एति॒ प्रेति॒ वीति॒ समित्युदिति॑ । प्र॒जाप॑तिस्त्वा सादयतु । तया॑ दे॒वत॑याऽङ्गिर॒स्वद्ध्रु॒वा सी॑द । (58) 7.20.0 पु॒रो॒वसु॑न्हीडिषाताꣳ सुप॒र्णाः ।। 20 ।। 7.20.1 भूर्भु॒वस्सुवः॑ । ऊ॒र्द्ध्व ऊ॒षुण॑ ऊ॒तये॒□ । ऊ॒र्द्ध्वो नः॑ पा॒ह्यꣳह॑सः । वि॒धुन्द्र॑द्रा॒णꣳ सम॑ने बहू॒नाम् । युवा॑न॒ꣳ॒ सन्तं॑ पलि॒तो ज॑गार

। देवस्य पश्य काव्यं महित्वाद्या ममार । सह्यस्समान । यदृते चिदभिश्रिषः । पुरा जर्तृभ्य आतृदः । सन्धाता सन्धिं मघवा पुरोवसुः । (59) 7.20.2 निष्कर्ता विह्रुतं पुनः । पुनरूर्जा सह रय्या । मा नो घर्म व्यथितो विव्यथो नः । मा नः परमधरम्मा रजोनैः । मोष्वस्माꣳ स्तमस्यन्तरा धाः□ । मा रुद्रियासो अभिगुर्वृधानः । मा नः क्रतुभिर्ह्रीडितेभिरस्मान् । द्विषासुनीते मा परा दाः । मा नो रुद्रो निर्ऋतिर्मा नो अस्ता□ । मा द्यावापृथिवी हीडिषाताम् । (60) 7.20.3 उप नो मित्रावरुणाविहावतम् । अन्वादी□ध्याथामिह नस्सखाया । आदित्यानां प्रसितिर्हेतिः । उग्रा शतापा□ष्ठा घविषा परि णो वृणक्तु । इमं मे वरुण तत्त्वा यामि । त्वन्नो अग्ने स त्वन्नो अग्ने । त्वमग्ने अयासि । उद्वयन्तमसस्परि । उदुत्यञ्चित्रम् । वयस्सुपर्णाः ।। (61) 7.21.0 यशसा सह षड्ढ ।। 21 ।। 7.21.1 भूर्भुवस्सुवः । मयि त्यदिन्द्रियं महत् । मयि दक्षो मयि क्रतुः । मयि धायि सुवीर्य□म् । त्रिशुग्घर्मो विभातु मे । आकू□त्या मनसा सह । विराजा ज्योतिषा सह । यज्ञेन पयसा सह । ब्रह्मणा तेजसा सह । क्षत्रेण यशसा सह । सत्येन तपसा सह । तस्य दोहमशीमहि । तस्य सुम्नमशीमहि । तस्य भक्षमशीमहि । तस्य त इन्द्रेण पीतस्य मधुमतः । उपहूतस्योपहूतो भक्षयामि । (62) 7.22.0 - । 22 । 7.22.1 यास्ते अग्ने घोरास्तनुवः । क्षुच्च तृष्णा च । अस्नुक्कानाहुतिश्च । अशनया च पिपासा च । सेदिश्चामतिश्च । एतास्ते अग्ने घोरास्तनुवः । ताभिरमुङ्गच्छ । यो□ऽस्मान्द्वेष्टि । यञ्च वयन्द्विष्मः

।। (63) 7.23.0 - । 23 । 7.23.1 स्निक्क॒ स्नीहि॑तिश्च॒ स्निहि॑तिश्च । उ॒ष्णा च॑ शी॒ता च॑ । उ॒ग्रा च॑ भी॒मा च॑ । स॒दाम्नी॑ से॒दिरनि॑रा । ए॒तास्ते॑ अग्ने घो॒रास्त॒नुवः॑ । ताभि॑र॒मुङ्ग॑च्छ । यो□ऽस्मान्द्वेष्टि॑ । यञ्च॑ व॒यन्द्वि॒ष्मः ।। (64) 7.24.0 - । 24 । 7.24.1 धुनि॑श्च द्धा॒न्तश्च॑ द्ध॒नश्च॑ द्ध॒नयŘ॑श्च । नि॒लिं॒पश्च॑ विलिं॒पश्च॑ विक्षि॒पः । (65) 7.25.0 - । 25 । 7.25.1 उ॒ग्रश्च॒ धुनि॑श्च द्धा॒न्तश्च॑ द्ध॒नश्च॑ द्ध॒नयŘ॑श्च । स॒ह॒स॒ह्वाꣳश्च॒ सह॑मानश्च॒ सह॑स्वाꣳश्च॒ सही॑याꣳश्च । एत्य॒ प्रेत्य॑ विक्षि॒पः । (66) 7.26.0 - । 26 । 7.26.1 अ॒हो॒रा॒त्रे त्वोदी॑रयताम् । अ॒र्द्ध॒मा॒सास्त्वोदी□ञ्जयन्तु । मासा□स्त्वा श्रपयन्तु । ऋ॒तव॑स्त्वा पचन्तु । स॒व्वँ॒थ्स॒रस्त्वा॑ हन्त्वसौ । (67) 7.27.0 - । 27 । 7.27.1 खट् फट् ज॒हि । छि॒न्धी भि॒न्धी ह॒न्धी कट् । इति॒ वाचः॑ क्रूरा॒णि । (68) 7.28.0 त्रिस्ते॒ नम॑स्स॒प्त च॑ । 28 । 7.28.1 विगा इ॑न्द्र वि॒चर□न्थ्स्पाशयस्व । स्व॒पन्त॑मिन्द्र पशु॒मन्त॑मिच्छ । वज्रे॑णा॒मुं बो॑धय दुर्वि॒दत्र□म् । स्व॒प॒तो□ऽस्य॒ प्रह॑र॒ भोज॑नेभ्यः । अग्ने॑ अ॒ग्निना॒ सव्वँ॑दस्व । मृत्यो॑ मृ॒त्युना॒ सव्वँ॑दस्व । नम॑स्ते अस्तु भगवः । स॒कृत्ते॑ अग्ने॒ नमः॑ । द्विस्ते॒ नमः॑ । त्रिस्ते॒ नमः॑ । च॒तुस्ते॒ नमः॑ । प॒ञ्च॒कृत्व॑स्ते॒ नमः॑ । द॒श॒कृत्व॑स्ते॒ नमः॑ । श॒त॒कृत्व॑स्ते॒ नमः॑ । आ॒स॒ह॒स्र॒कृत्व॑स्ते॒ नमः॑ । अ॒प॒रि॒मि॒त॒कृत्व॑स्ते॒ नमः॑ । नम॑स्ते अस्तु॒ मा मा॑ हिꣳसीः ।। (69) 7.29.0 - । 29 । 7.29.1 असृ॑न्मुखो रुधि॒रेणा॒व्य॑क्तः । य॒मस्य॑ दू॒तश्श्वपा॒द्विधा॑वसि । गृद्ध्र॑स्सुप॒र्णः कु॒णप॒न्निषे॑वसे । य॒मस्य॑ दू॒तः प्रहि॑तो भ॒वस्य॑ चो॒भयोः□ । (70) 7.30.0 - । 30 । 7.30.1 यदे॒तद्वृ॑क॒सो

भूत्वा । वाग्दे□व्यभिरायसि । द्विषन्तं मेऽभिराय । तं मृत्यो मृत्यवे नय । स आर्त्यार्तिमार्च्छतु । (71) 7.31.0 - । 31 । 7.31.1 यदीषितो यदि वा स्वकामी । भयेऽको वदति वाचमेताम् । तामिन्द्राग्नी ब्रह्मणा सव्विँदानौ । शिवामस्मभ्यङ्कृणुतङ्गृहेषु । (72) 7.32.0 - । 32 । 7.32.1 दीर्घमुखि दुर्ह्णु । मा स्म दक्षिणतो वदः । यदि दक्षिणतो वदा□द्विषन्तं मेऽव बाधासै । (73) 7.33.0 - । 33 । 7.33.1 इत्थादुलूक आपप्तत् । हिरण्याक्षो अयोमुखः । रक्षसान्दूत आगतः । तमितो नाशयाग्ने । (74) 7.34.0 - । 34 । 7.34.1 यदेतद्दूतान्यन्वाविश्य । दैवीव्वाँचव्वँदसि । द्विषतो नः परावद । तान्मृत्यो मृत्यवे नय । त आर्त्याऽऽर्तिमार्च्छन्तु । अग्निनाऽग्निस्सव्वँदताम् । (75) 7.35.0 - । 35 । 7.35.1 प्रसार्य सक्थ्यौ पतसि । सव्यमक्षि निपेपि च । मेहकस्य चनाममत् ।। (76) 7.36.0 - । 36 । 7.36.1 अत्रिणा त्वा क्रिमे हन्मि । कण्वेन जमदग्निना । विश्वावसोर्ब्रह्मणा हतः । क्रिमीणाꣳ राजा□ । अप्येषाꣳ स्थपतिर्हतः । अथो माताऽथो पिता । अथो□ स्थूरा अथो□ क्षुद्राः । अथो कृष्णा अथो□ श्वेताः । अथो आशार्तिका हताः । श्वेताभिस्सह सवे हताः । (77) 7.37.0 - । 37 । 7.37.1 आहरावद्य । श्रृतस्य हविषो यथा□ । तथ्सत्यम् । यदमुय्यँमस्य जम्भयोः । आदधामि तथा हि तत् । खण्फण्म्रसि । (78) 7.38.0 - । 38 । 7.38.1 ब्रह्मणा त्वा शपामि । ब्रह्मणस्त्वा शपथेन शपामि । घोरेण त्वा भृगूणाञ्चक्षुषा प्रेक्षे□ । रौद्रेण त्वाङ्गिरसां मनसा च्यायामि । अघस्य त्वा धारया

विद्यामि । अधरो मत्पद्यस्वाऽसौ । (79) 7.39.0 - । 39 । 7.39.1 उत्तुद शिमिजावरि । तल्पेजे तल्प उत्तुद । गिरीꣳ रनु प्रवेशय । मरीचीरुप सन्नुद । यावदितः पुरस्तादुदयाति सूर्यः । तावदितोऽमुन्नाशय । यो□ऽस्मान्द्वेष्टि । यञ्च वयन्द्विष्मः । (80) 7.40.0 - । 40 । 7.40.1 भूर्भुवस्सुवो भूर्भुवस्सुवो भूर्भुवस्सुवः । भुवो□ऽद्धायि भुवो□ऽद्धायि भुवो□ऽद्धायि । नृम्णायि नृम्णं नृम्णायि नृम्णं नृम्णायि नृम्णम् । निधाय्यौ वायि निधाय्यौ वायि निधाय्यौ वायि । ए अस्मे अस्मे । सुवर्न ज्योतीः□ । (81) 7.41.0 समिथ्समिन्धे व्रतञ्चरिष्याम्यायुषा तेजसा वर्चसा श्रिया यशसा ब्रह्मवर्चसेनाष्टौ च । 41 । 7.41.1 पृथिवी समित् । तामग्निस्समिन्धे । साऽग्निꣳ समिन्धे । तामहꣳ समिन्धे । सा मा समिद्धा । आयुषा तेजसा । वर्चसा श्रिया । यशसा ब्रह्मवर्चसेन । अन्नाद्येन समिन्ताꣳ स्वाहा□ । अन्तरिक्षꣳ समित् । (82) 7.41.2 ताव्वाँयुस्समिन्धे । सा वायुꣳ समिन्धे । तामहꣳ समिन्धे । सा मा समिद्धा । आयुषा तेजसा । वर्चसा श्रिया । यशसा ब्रह्मवर्चसेन । अन्नाद्येन समिन्ताꣳ स्वाहा□ । द्यौस्समित् । तामादित्यस्समिन्धे । (83) 7.41.3 साऽऽदित्यꣳ समिन्धे । तामहꣳ समिन्धे । सा मा समिद्धा । आयुषा तेजसा । वर्चसा श्रिया । यशसा ब्रह्मवर्चसेन । अन्नाद्येन समिन्ताꣳ स्वाहा□ । प्राजापत्या मे समिदसि सपत्नक्षयणी । भ्रातृव्यहा मेऽसि स्वाहा□ । अग्ने□ व्रतपते व्रतञ्चरिष्यामि । (84) 7.41.4 तच्छकेयन्तन्मे राध्यताम् । वायो□ व्रतपत आदित्य व्रतपते । व्रताना□व्व्रँतपते

व्रतञ्चरिष्यामि । तच्छकेयन्तन्मे राध्यताम् । द्यौस्समित् । तामादित्यस्समिन्धे । साऽऽदित्यꣳ समिन्धे । तामहꣳ समिन्धे । सा मा समिद्धा । आयुषा तेजसा । (85) 7.41.5 वर्चसा श्रिया । यशसा ब्रह्मवर्चसेन । अन्नाद्येन समिन्ताꣳ स्वाहा□ । अन्तरिक्षꣳ समित् । ताव्वाँयुस्समिन्धे । सा वायुꣳ समिन्धे । तामहꣳ समिन्धे । सा मा समिद्धा । आयुषा तेजसा । वर्चसा श्रिया । (86) 7.41.6 यशसा ब्रह्मवर्चसेन । अन्नाद्येन समिन्ताꣳ स्वाहा□ । पृथिवी समित् । तामग्निस्समिन्धे । साऽग्निꣳ समिन्धे । तामहꣳ समिन्धे । सा मा समिद्धा । आयुषा तेजसा । वर्चसा श्रिया । यशसा ब्रह्मवर्चसेन । (87) 7.41.7 अन्नाद्येन समिन्ताꣳ स्वाहा□ । प्राजापत्या मे समिदसि सपत्नक्षयणी । भ्रातृव्यहा मेऽसि स्वाहा□ । आदित्य व्रतपते व्रतमचारिषम् । तदशकन्तन्मेऽराधि । वायो□ व्रतपतेऽग्ने□ व्रतपते । व्रताना□व्व्रँतपते व्रतमचारिषम् । तदशकन्तन्मेऽराधि ।। (88) 7.42.0 परावतो दधातु बद्धाञ्जिन्वथ दृशे सप्त च ।। 42 ।। 7.42.1 शन्नो वातः पवतां मातरिश्वा शन्नस्तपतु सूर्यः । अहानि शं भवन्तु नश्शꣳ रात्रिः प्रतिधीयताम् । शमुषा नो व्युच्छतु शमादित्य उदेतु नः । शिवा नश्शन्तमा भव सुमृडीका सरस्वति । मा ते व्योम सन्दृशि । इडायै वास्त्वसि वास्तुमद्वा□स्तुमन्तौ भूयास्म मा वास्तो□श्छिथ्स्मह्यवास्तुः स भूयाद्यो□ऽस्मान्द्वेष्टि यञ्च वयन्द्विष्मः । प्रतिष्ठासि प्रतिष्ठावन्तो भूयास्म मा प्रतिष्ठाया□श्छिथ्स्मह्यप्रतिष्ठः स भूयाद्यो□ऽस्मान्द्वेष्टि यञ्च वयन्द्विष्मः । आ वात वाहि भेषजं वि वात वाहि यद्रपः ।

त्वꣳ हि विश्वभेषजो देवाना□न्दूत ईयसे । द्वाविमौ वातौ वात आ सिन्धोरा परावतः । (89) 7.42.2 दक्षं मे अन्य आवातु परान्यो वातु यद्रपः । यददो वातते गृहेऽमृतस्य निधिर्हितः । ततो नो देहि जीवसे ततो नो धेहि भेषजम् । ततो नो मह आवह वात आवातु भेषजम् । शंभूर्मयोभूर्नो हृदे प्र ण आयूꣳषि तारिषत् । इन्द्रस्य गृहोऽसि तं त्वा प्रपद्ये सगुस्साश्वः । सह यन्मे अस्ति तेन । भूः प्रपद्ये भुवः प्रपद्ये सुवः प्रपद्ये भूर्भुवस्सुवः प्रपद्ये वायुं प्रपद्येऽना□र्तां देवतां प्रपद्येऽश्मानमाखणं प्रपद्ये प्रजापतेर्ब्रह्मकोशं ब्रह्म प्रपद्य ओं प्रपद्ये । अन्तरिक्षं म उर्वन्तरं बृहदग्नयः पर्वताश्च यया वातः स्वस्त्या स्वस्तिमान्तया□ स्वस्त्या स्वस्तिमानसानि । प्राणापानौ मृत्योर्मा पातं प्राणापानौ मा मा हासिष्टं मयि मेधां मयि प्रजां मय्यग्निस्तेजो दधातु मयि मेधां मयि प्रजां मयीन्द्र इन्द्रियं दधातु मयि मेधां मयि प्रजां मयि सूर्यो भ्राजो दधातु । (90) 7.42.3 द्युभिरक्तुभिः परिपातमस्मानरिष्टेभिरश्विना सौभगेभिः । तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्तामदितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः । कया नश्चित्र आ भुवदूती सदावृधः सखा□ । कया शचिष्ठया वृता । कस्त्वा सत्यो मदानां मꣳहिष्ठो मत्सदन्धसः । दृढाचिदारुजे वसु । अभी षु णः सखीनामविता जरितॄणाम् । शतं भवास्यूतिभिः । वयस्सुपर्णा उपसेदुरिन्द्रं प्रियमेधा ऋषयो नाधमानाः । अप ध्वान्तमू□र्णुहि पूर्धि चक्षुर्मुमुग्ध्यस्मान्निधयेव बद्धान् । (91) 7.42.4 शन्नो देवीरभिष्टय आपो भवन्तु पीतये□ । शय्योरभिस्रवन्तु नः । ईशाना वार्याणां क्षयन्तीश्चर्षणीनाम्

। अपो याचामि भेषजम् । सुमित्रा न आप ओषधयः सन्तु दुर्मित्रास्तस्मै भूयासुर्यो□ऽस्मान्द्वेष्टि यञ्च वयन्द्विष्मः । आपो हि ष्ठा मयोभुवस्ता न ऊर्जे दधातन । महे रणाय चक्षसे । यो वश्शिवतमो रसस्तस्य भाजयतेह नः । उशतीरिव मातरः । तस्मा अरं गमाम वो यस्य क्षयाय जिन्वथ । (92) 7.42.5 आपो जनयथा च नः । पृथिवी शान्ता साग्निना शान्ता सा मे शान्ता शुचꣳ शमयतु । अन्तरिक्षꣳ शान्तन्तद्वायुना शान्तन्तन्मे शान्तꣳ शुचꣳ शमयतु । द्यौश्शान्ता सादित्येन शान्ता सा मे शान्ता शुचꣳ शमयतु । पृथिवी शान्तिरन्तरिक्षꣳ शान्तिर्द्यौश्शान्तिर्दिशश्शान्तिरवान्तरदिशाश्शान्तिरग्निश्शान्तिर्वायुश्शान्तिरादित्यश्शान्तिश्चन्द्रमाश्शान्तिर्नक्षत्राणि शान्तिरापश्शान्तिरोषधयश्शान्तिः शान्तिरश्वश्शान्ति□ पुरुषश्शान्तिर्ब्रह्म शान्तिर्ब्राह्मणश्शान्तिश्शान्तिरेव शान्तिश्शान्तिर्मे अस्तु शान्तिः । तयाहꣳ शान्त्या सर्वशान्त्या मह्यन्द्विपदे चतुष्पदे च शान्तिं करोमि शान्तिर्मे अस्तु शान्तिः । एह श्रीश्च ह्रीश्च धृतिश्च तपो मेधा प्रतिष्ठा श्रद्धा सत्यन्धर्मश्चैतानि मोत्तिष्ठन्तमनूत्तिष्ठन्तु मा माꣳ श्रीश्च ह्रीश्च धृतिश्च तपो मेधा प्रतिष्ठा श्रद्धा सत्यन्धर्मश्चैतानि मा मा हासिषुः । उदायुषा स्वायुषोदोषधीनाꣳ रसेनोत्पर्जन्यस्य शुष्मेणोदस्थाममृताꣳ अनु । तच्चक्षुर्देवहितं पुरस्ता□च्छुक्रमुच्चरत् । पश्येम शरदश्शतं जीवेम शरदश्शतं नन्दाम शरदश्शतं मोदाम शरदश्शतं भवाम शरदश्शतꣳ शृणवाम शरदश्शतं प्रब्रवाम शरदश्शतमजीताः स्याम शरदश्शतं ज्योक्च सूर्यं दृशे । य

उद्गान्महतोऽर्णवा□द्विभ्राजमानः सरिरस्य मध्यात्स मा□ वृषभो लोहिताक्षः सूर्यो विपश्चिन्मनसा पुनातु । ब्रह्मणश्चोतन्यसि ब्रह्मण आणी स्थो ब्रह्मण आवपनमसि धारितेयं पृथिवी ब्रह्मणा मही धारितमेनेन महदन्तरिक्षं दिवं दाधार पृथिवीꣳ सदेवाय्यँदहव्वेँद तदहन्धारयाणि मा मद्वेदोऽधिविस्रसत् । मेधामनीषे माविशताꣳ समीची भूतस्य भव्यस्यावरुध्यै सर्वमायुरयाणि सर्वमायुरयाणि । आभिर्गीर्भिर्यदतो न ऊनमाप्यायय हरिवो वर्धमानः । यदा स्तोतृभ्यो महि गोत्रा रुजासि भूयिष्ठभाजो अध ते स्याम । ब्रह्म प्रावादिष्म तन्नो मा हासीत् । ओं शान्तिश्शान्तिश्शान्तिः ।। (93)

॥ पञ्चमः प्रश्नः ॥

ॐ शं नस्तन्नो मा हासीत्॥ ॐ शान्तिः शान्तिःशान्तिः॥

देवा वै सत्रमासत । ऋद्धिपरिमितय्यँशस्कामाः । ते□ऽब्रुवन् । यन्नः प्रथमय्यँश ऋच्छात् । सर्वेषान्नस्तथ्सहासदिति । तेषा□ङ्कुरुक्षेत्रव्वेँदिरासीत् । तस्यै खाण्डवो दक्षिणार्द्ध आसीत् । तूघ्नमुत्तरार्द्धः । परीणज्जघनार्द्धः । मरव उत्करः । (1) 8.1.2 तेषा□म्मखव्वैँ□ष्णवय्यँश आर्च्छत् । तन्न्यकामयत । तेनापा□क्रामत् । तन्देवा अन्वायन्न् । यशोऽवरुरुथ्समानाः । तस्यान्वागतस्य । सव्याद्धनुरजायत । दक्षिणादिषवः । तस्मादिषुधन्वं पुण्यजन्म । यज्ञजन्मा हि । (2) 8.1.3 तमेकꣳ सन्त□म् । बहवो नाभ्यधृष्णुवन्न् । तस्मादेकमिषुधन्विन□म् ।

बहवोऽनिषुधन्वा नाभिधृष्णुवन्ति । सो□ऽस्मयत । एकं मा सन्तं बहवो नाभ्यधृषिषुरिति । तस्य सिष्मियाणस्य तेजोऽपा□क्रामत् । तद्देवा ओषधीषु न्यमृजुः । ते श्यामाका अभवन्न् । स्मयाका वै नामैते । (3) 8.1.4 तथ्स्मयाकानाꣳ स्मयाकत्वम् । तस्मा□द्दीक्षितेनापिगृह्य स्मेतव्य□म् । तेजसो धृत्यै□ । स धनुः प्रतिष्कभ्यातिष्ठत् । ता उपदीका अब्रुवन्वरंव्वृँणामहै । अथ व इमꣳ रन्धयाम । यत्र क्व च खनाम । तदपोऽभितृणदामेति । तस्मादुपदीका यत्र क्व च खनन्ति । तदपोऽभितृन्दन्ति । (4) 8.1.5 वारेवृतŘ ह्यासाम् । तस्य ज्यामप्यादन्न् । तस्य धनुर्विप्रवमाणꣳ शिर उदवर्तयत् । तद्यावापृथिवी अनुप्रावर्तत । यत् प्रावर्तत । तत्प्रवर्ग्यस्य प्रवर्ग्यत्वम् । यद्भ्राँ (4) इत्यपतत् । तद्घर्मस्य घर्मत्वम् । महतो वीर्यमपप्तदिति । तन्महावीरस्य महावीरत्वम् । (5) 8.1.6 यदस्यास्समभरन्न् । तथ्सम्राज्ञस्सम्राट्त्वम् । तŘ स्तृतन्देवता□स्त्रेधा व्यगृह्णत । अग्निः प्रातस्सवनम् । इन्द्रो माध्यन्दिनꣳ सवनम् । विश्वेदेवास्तृतीयसवनम् । तेनापशीर्ष्णा यज्ञेन यजमानाः । नाशिषोऽवारुन्धत । न सुवर्गल्लोँकमभ्यजयन्न् । ते देवा अश्विनावब्रुवन्न् । (6) 8.1.7 भिषजौ वै स्थः । इदय्यँज्ञस्य शिरः प्रतिधत्तमिति । तावब्रूताव्वँरंव्वृँणावहै । ग्रह एव नावत्रापि गृह्यतामिति । ताभ्यामेतमा□श्विनमगृह्णन्न् । तावेतद्यज्ञस्य शिरः प्रत्यधत्ताम् । यत्प्रवर्ग्यः । तेन सशी□र्ष्णा यज्ञेन यजमानाः । अवाशिषोऽरुन्धत । अभि सुवर्गल्लोँकमजयन्न् । यत्प्रवर्ग्यं

प्रवृणक्ति । यज्ञस्यैव तच्छिरः प्रतिदधाति । तेन सशी□र्ष्णा यज्ञेन यजमानः । अवाशिषो रुन्धे । अभि सुवर्गल्लोँकञ्जयति । तस्मादेष आ□श्विनप्रवया इव । यत्प्रवर्ग्यः ।। (7) 8.2.0 याज्यायै न जुहुयादविशद्वेणुश्शान्त्यै पङ्क्तिराधसमित्याह हरति दिहन्ति पराक्रमताविशत् प्रजायमानानाꣳ सृजति शान्त्वायाष्टौ च ।। 2 ।। 8.2.1 सावित्रञ्जुहोति प्रतिष्ठित्यै । चतुर्गृहीतेन जुहोति । चतुष्पादः पशवः । पशूनेवावरुन्धे । चतस्रो दिशः । दिक्ष्वेव प्रतितिष्ठति । छन्दाꣳसि देवेभ्योऽपा□क्रामन्न् । न वोऽभागानि हव्यव्वँक्ष्याम इति । तेभ्य एतच्चतुर्गृहीतमधारयन्न् । पुरोनुवाक्यायै याज्यायै । (8) 8.2.2 देवतायै वषट्काराय । यच्चतुर्गृहीतञ्जुहोति । छन्दाꣳस्येव तत् प्रीणाति । तान्यस्य प्रीतानि देवेभ्यो हव्यव्वँहन्ति । ब्रह्मवादिनो वदन्ति । होतव्यन्दीक्षितस्य गृहा (३) इ न होतव्या (३) मिति । हविर्वै दी□क्षितः । यज्जुहुयात् । हविष्कृतय्यँजमानमग्नौ प्रदध्यात् । यन्न जुहुयात् । (9) 8.2.3 यज्ञपरुरन्तरियात् । यजुरेव वदेत् । न हविष्कृतय्यँजमानमग्नौ प्रदधाति । न यज्ञपरुरन्तरेति । गायत्री छन्दाꣳस्यत्यमन्यत । तस्यै वषट्कारो□ऽभ्यय्य शिरो□ऽच्छिनत् । तस्यै□ द्वेधा रसः परापतत् । पृथिवीमर्द्धः प्राविशत् । पशूनर्द्धः । यः पृथिवीं प्राविशत् । (10) 8.2.4 स खदिरोऽभवत् । यः पशून् । सोऽजाम् । यत्खादिर्यभ्रिर्भवति । छन्दसामेव रसेन यज्ञस्य शिरस्संभरति । यदौदुंबरी । ऊग्वा उदुंबरः । ऊर्जैव यज्ञस्य शिरस्संभरति । यद्वैणवी । तेजो वै वेणुः । (11) 8.2.5 तेजसैव यज्ञस्य

शिरस्संभरति । यद्वैकङ्कती । भा एवावरुन्धे । देवस्य त्वा सवितुः प्रसव इत्यभ्रिमादत्ते प्रसू□त्यै । अश्विनो□र्बाहुभ्यामित्याह । अश्विनौ हि देवानामध्वर्यू आस्ता□म् । पूष्णो हस्ता□भ्यामित्याह यत्यै□ । वज्र इव वा एषा । यदभ्रिः । अभ्रिरसि नारिरसीत्याह शान्त्यै□ । (12) 8.2.6 अध्वरकृद्देवेभ्य इत्याह । यज्ञो वा अध्वरः । यज्ञकृद्देवेभ्य इति वावैतदाह । उत्तिष्ठ ब्रह्मणस्पत इत्याह । ब्रह्मणैव यज्ञस्य शिरोऽच्छैति । प्रैतु ब्रह्मणस्पतिरित्याह । प्रेत्यैव यज्ञस्य शिरोऽच्छैति । प्र देव्येतु सूनृतेत्याह । यज्ञो वै सूनृता□ । अच्छा वीरन्नयं पङ्क्तिराधसमित्याह । (13) 8.2.7 पाङ्क्तो हि यज्ञः । देवा यज्ञन्नयन्तु न इत्याह । देवानेव यज्ञनियः कुरुते । देवी□ द्यावापृथिवी अनु मे मꣳसाथामित्याह । आभ्यामेवानुमतो यज्ञस्य शिरस्संभरति । ऋध्यासमद्य मखस्य शिर इत्याह । यज्ञो वै मखः । ऋध्यासमद्य यज्ञस्य शिर इति वावैतदाह । मखाय त्वा मखस्य त्वा शीर्ष्ण इत्याह । निर्दिश्यैवैनद्धरति । (14) 8.2.8 त्रिर्हरति । त्रय इमे लोकाः । एभ्य एव लोकेभ्यो यज्ञस्य शिरस्संभरति । तूष्णीञ्चतुर्थꣳ हरति । अपरिमितादेव यज्ञस्य शिरस्संभरति । मृत्खनादग्रे हरति । तस्मा□न्मृत्खनः करुण्यतरः । इयत्यग्र आसीरित्याह । अस्यामेवाछंबट्कारय्यँज्ञस्य शिरस्संभरति । ऊर्जंव्वाँ एतꣳ रसं पृथिव्या उपदीका उद्दिहन्ति । (15) 8.2.9 यद्वल्मीक□म् । यद्वल्मीकवपा संभारो भवति । ऊर्जमेव रसं पृथिव्या अवरुन्धे । अथो श्रोत्रमेव । श्रोत्रॅ□ ह्येतत्पृथिव्याः । यद्वल्मीकः । अबधिरो भवति । य एवव्वँद

। इन्द्रो॑ वृ॒त्राय॒ वज्र॒मुद॑यच्छत् । स यत्र॑यत्र प॒राक्र॑मत । (16) 8.2.10 तन्नाद्भि॑यत । स पू॑तीकस्त॒ंबे परा॒क्रमत । सो॒ऽद्भि॑यत । सो॒ऽब्रवीत् । ऊ॒तिर्वै॒ मे॑ धा॒ इति॑ । तदू॒तीका॑नामूतीक॒त्वम् । यदू॒तीका॒ भव॑न्ति । य॒ज्ञायै॒वोतिन्द॑धति । अ॒ग्नि॒जा अ॑सि प्र॒जाप॑ते॒ रेत॒ इत्या॑ह । य ए॒व रसः॑ प॒शून्प्रावि॑शत् । (17) 8.2.11 तमे॒वाव॑रुन्धे । पञ्चै॒ते सं॑भा॒रा भ॑वन्ति । पाङ्क्तो॑ य॒ज्ञः । यावा॑ने॒व य॒ज्ञः । तस्य॒ शिर॒स्संभ॑रति । यद्ग्रा॒म्याणां॒ पशू॒नाञ्चर्म॑णा सं॒भरे॒त् । ग्रा॒म्यान्प॒शूञ्छु॒चाऽप॑येत् । कृ॒ष्णा॒जि॒नेन॒ संभ॑रति । आ॒र॒ण्याने॒व प॒शूञ्छु॒चाप॑यति । तस्मा॒थ्स॒माव॑त्पशू॒नां प्र॒जाय॑मानानाम् । (18) 8.2.12 आ॒र॒ण्याः प॒शवः॒ कनी॑याꣳसः । शु॒चा ह्य॑ृताः । लो॒म॒तस्संभ॑रति । अतो॒ ह्य॑स्य॒ मेध्य॒म् । प॒रि॒गृह्या य॑न्ति । रक्ष॑सा॒मप॑हत्यै । ब॒हवो॑ हरन्ति । अप॑चितिमे॒वास्मि॑न्द॑धति । उद्ध॑ते॒ सिक॑तोपोप्ते॒ परि॑श्रिते॒ निद॑धति॒ शान्त्यै॒ । मद॑न्तीभि॒रुप॑ सृजति । (19) 8.2.13 तेज॑ ए॒वास्मि॑न्दधाति । मधु॑ त्वा मधु॒ला क॑रो॒त्वित्या॑ह । ब्रह्म॑णै॒वास्मि॒न्तेजो॑ दधाति । यद्ग्रा॒म्याणां॒ पात्रा॑णाङ्कपालै॒स्सꣳसृ॒जेत् । ग्रा॒म्याणि॒ पात्रा॑णि शु॒चाऽप॑येत् । अ॒र्म॒क॒पा॒लैस्सꣳसृ॑जति । ए॒तानि॒ वा अ॑नुपजीवनी॒यानि॑ । तान्ये॒व शु॒चाप॑यति । शर्क॑राभि॒स्सꣳसृ॑जति॒ धृत्यै॒ । अथो॑ श॒न्त्वाय॑ । अ॒ज॒लो॒मैस्सꣳसृ॑जति । ए॒षा वा अ॒ग्नेः प्रि॒या त॒नूः । यद॒जा । प्रि॒ययै॒वैन॑न्त॒नुवा॒ सꣳसृ॑जति । अथो॒ तेज॑सा । कृ॒ष्णा॒जि॒नस्य॒ लोम॑भिः सꣳसृ॑जति । य॒ज्ञो वै कृ॑ष्णाजि॒नम् । य॒ज्ञेने॒व यज्ञꣳ सꣳसृ॑जति ।। (20) 8.3.0 स्या॒द्यत्

प्रवर्ग्यैश्छन्दोभिः करोति वीर्यसम्मितञ्छन्दाꣳसि निष्पत्पृणेत्याह सुक्षितिरना□च्छृण्णञ्छन्दाꣳस्याच्छृणत्त्यष्टौ च ।। 3 ।। 8.3.1 परिश्रिते करोति । ब्रह्मवर्चसस्य परिगृहीत्यै । न कुर्वन्नभि प्रा□ण्यात् । यत्कुर्वन्नभि प्राण्यात् । प्राणाञ्छुचार्पयेत् । अपहाय प्राणिति । प्राणाना□ङ्गोपीथाय । न प्रवर्ग्यञ्चादित्यञ्चान्तरेयात् । यदन्तरेयात् । दुश्चर्मा□ स्यात् । (21) 8.3.2 तस्मान्नान्तराय्य□म् । आत्मनो गोपीथाय । वेणुना करोति । तेजो वै वेणुः । तेजः प्रवर्ग्यः । तेजसैव तेजस्समर्द्धयति । मखस्य शिरोऽसीत्याह । यज्ञो वै मखः । तस्यैतच्छिरः । यत्प्रवर्ग्यः । (22) 8.3.3 तस्मादेवमाह । यज्ञस्य पदे स्थ इत्याह । यज्ञस्य ह्येते पदे । अथो प्रतिष्ठित्यै । गायत्रेण त्वा छन्दसा करोमीत्याह । छन्दोभिरेवैनङ्करोति । त्र्युद्धिङ्करोति । त्रय इमे लोकाः । एषाल्लोँकानामाप्त्यै□ । छन्दोभिः करोति । (23) 8.3.4 वीर्यव्वै छन्दाꣳसि । वीर्येणैवैनङ्करोति । यजुषा बिलङ्करोति व्यावृत्यै । इयन्तङ्करोति । प्रजापतिना यज्ञमुखेन संमितम् । इयन्तङ्करोति । यज्ञपुरुषा संमितम् । इयन्तङ्करोति । एतावद्वै पुरुषे वीर्य□म् । वीर्यसंमितम् । (24) 8.3.5 अपरिमितङ्करोति । अपरिमितस्यावरुद्ध्यै । परिग्रीवङ्करोति धृत्यै□ । सूर्यस्य हरसा श्रायेत्याह । यथायजुरेवैतत् । अश्वशकेन धूपयति । प्राजापत्यो वा अश्वस्सयोनित्वाय । वृष्णो अश्वस्य निष्पदसीत्याह । असौ वा आदित्यो वृषाऽश्वः । तस्य छन्दाꣳसि निष्पत् । (25) 8.3.6 छन्दोभिरेवैनन्धूपयति । अर्चिषे□ त्वा शोचिषे त्वेत्याह । तेज एवास्मिन्दधाति । वारुणोऽभीद्धः ।

मैत्रियोपैति शान्त्यै□ । सिद्ध्यै त्वेत्याह । यथायजुरेवैतत् । देवस्त्वा सवितोद्वपत्वित्याह । सवितृप्रसूत एवैनं ब्रह्मणा देवताभिरुद्वपति । अपद्यमानः पृथिव्यामाशा दिश आपृणेत्याह । (26) 8.3.7 तस्मादग्निस्सर्वा दिशोऽनु विभाति । उत्तिष्ठ बृहन्भवोर्द्धस्तिष्ठ ध्रुवस्त्वमित्याह प्रतिष्ठित्यै । ईश्वरो वा एषो□ऽन्धो भवितोः । यः प्रवर्ग्यमन्वीक्षते । सूर्यस्य त्वा चक्षुषाऽन्वी□क्ष इत्याह । चक्षुषो गोपीथाय । ऋजवे□ त्वा साधवे□ त्वा सुक्षित्यै त्वा भूत्यै त्वेत्याह । इयव्वाँ ऋजुः । अन्तरिक्षꣳ साधु । असौ सुक्षितिः । (27) 8.3.8 दिशो भूतिः । इमानेवास्मै लोकान्कल्पयति । अथो प्रतिष्ठित्यै । इदमहममुमामुष्यायणव्विँशा पशुभिर्ब्रह्मवर्चसेन पर्यूहामीत्याह । विशैवैनं पशुभिर्ब्रह्मवर्चसेन पर्यूहति । विशेति राजन्यस्य ब्रूयात् । विशैवैनं पर्यूहति । पशुभिरिति वैश्यस्य । पशुभिरेवैनं पर्यूहति । असुर्यं पात्रमना□च्छृण्णम् । (28) 8.3.9 आच्छृणत्ति । देवत्राकः । अजक्षीरेणाच्छृणत्ति । परमव्वाँ एतत्पयः । यदजक्षीरम् । परमेणैवैनं पयसाच्छृणत्ति । यजुषा व्यावृत्त्यै । छन्दोभिराच्छृणत्ति । छन्दोभिर्वा एष क्रियते । छन्दोभिरेव छन्दाꣳस्याच्छृणत्ति । छृन्धि वाचमित्याह । वाचमेवावरुन्धे । छृन्ध्यूर्जमित्याह । ऊर्जमेवावरुन्धे । छृन्धि हविरित्याह । हविरेवाकः । देव पुरश्चर सघ्यासन्त्वेत्याह । यथायजुरेवैतत् ।। (29) 8.4.0 दधातीवान्वाह यज्ञस्याहैष उपरिष्टादाशीरन्यो व्या□स्थापयन्ति रश्मयो भवन्ति धन्वेत्याह यज्ञश्चक्राम समष्ट्यै द्वे च ।। 4 ।। 8.4.1 ब्रह्मन्प्रचरिष्यामो होतर्घर्ममभिष्टुहीत्याह

। एष वा एतꣳहि बृहस्पतिः । यद्ब्रह्मा । तस्मा एव प्रतिप्रोच्य प्रचरति । आत्मनोऽनाᳬत्यै । यमाय त्वा मखाय त्वेत्याह । एता वा एतस्य देवताः । ताभिरेवैनꣳ समर्द्धयति । मदन्तीभिः प्रोक्षति । तेज एवास्मिन्दधाति । (30) 8.4.2 अभिपूर्वं प्रोक्षति । अभिपूर्वमेवास्मिन्तेजो दधाति । त्रिः प्रोक्षति । त्र्यावृद्धि यज्ञः । अथो मेध्यत्वाय । होताऽन्वाह । रक्षसामपहत्यै । अनवानम् । प्राणानाꣳ सन्तत्यै । त्रिष्टुभस्सतीर्गायत्रीरिवान्वाह । (31) 8.4.3 गायत्रो हि प्राणः । प्राणमेव यजमाने दधाति । सन्ततमन्वाह । प्राणानामन्नाद्यस्य सन्तत्यै । अथो रक्षसामपहत्यै । यत्परिमिता अनुब्रूयात् । परिमितमवरुन्धीत । अपरिमिता अन्वाह । अपरिमितस्यावरुद्ध्यै । शिरो वा एतद्यज्ञस्य । (32) 8.4.4 यत्प्रवर्ग्यः । ऊर्ज्मुञ्जाः । यन्मौञ्जो वेदो भवति । ऊर्जैव यज्ञस्य शिरस्समर्द्धयति । प्राणाहुतीर्जुहोति । प्राणानेव यजमाने दधाति । सप्त जुहोति । सप्त वै शीर्षण्याः प्राणाः । प्राणानेवास्मिन्दधाति । देवस्त्वा सविता मध्वाऽनक्त्वित्याह । (33) 8.4.5 तेजसैवैनमनक्ति । पृथिवीन्तपसस्त्रायस्वेति हिरण्यमुपा□स्यति । अस्या अनतिदाहाय । शिरो वा एतद्यज्ञस्य । यत्प्रवर्ग्यः । अग्निस्सर्वा देवताः । प्रलवानादीप्योपा□स्यति । देवता□स्वेव यज्ञस्य शिरः प्रतिदधाति । अप्रतिशीर्णाग्रं भवति । एतद्वꣳहिꣳह्येषः । (34) 8.4.6 अर्चिरसि शोचिरसीत्याह । तेज एवास्मिन्ब्रह्मवर्चसन्दधाति । सꣳसीदस्व महाꣳ असीत्याह । महान् ह्येषः । ब्रह्मवादिनो वदन्ति । एते वाव त ऋत्विजः

। ये द॑र्शपूर्णमासयोः□ । अथ॑ कथा होता यज॑मानायाशिषो नाशा□स्त इति॑ । पुरस्ता॑दाशीः खलु वा अन्यो यज्ञः । उपरि॑ष्टादाशीरन्यः । (35) 8.4.7 अनाधृष्या पुरस्तादिति यदे॑तानि यजूꣳ॒ष्याह॑ । शीष॑त एव यज्ञस्य यज॑मान आशिषोऽव॑रुन्धे । आयुः॑ पुरस्ता॑दाह । प्रजान्द॑क्षिणतः । प्राणं पश्चात् । श्रोत्र॑मुत्तरतः । विधृ॑तिमुपरि॑ष्टात् । प्राणानेवास्मै॑ समीचौ॑ दधाति । ई॑श्वरो वा एष दिशोऽनून्म॑दितोः । यन्दिशोऽनु॑ व्यास्थापय॑न्ति । (36) 8.4.8 मनोरश्वा॑सि भूरि॑पुत्रेतीमामभिमृ॑शति । इयव्वै॑ मनोरश्वा भूरि॑पुत्रा । अस्यामेव प्रति॑तिष्ठत्यनु॑न्मादाय । सूपसदा॑ मे भूया मा मा॑ हिꣳसी॑रित्याहाहिꣳ॑सायै । चित॑स्स्थ परि॑चित इत्या॑ह । अप॑चितिमेवास्मि॑न्दधाति । शिरो वा एतद्यज्ञस्य॑ । यत्प्र॑वर्ग्यः॑ । असौ खलु वा आ॑दि॑त्यः प्र॑वर्ग्यः॑ । तस्य॑ मरुतो॑ रश्मयः॑ । (37) 8.4.9 स्वाहा॑ मरुद्भिः॑ परि॑श्रयस्वेत्या॑ह । अमुमेवादि॑त्यꣳ रश्मिभिः॑ पर्यू॑हति । तस्मा॑दसावा॑दि॑त्यो॑ऽमुष्मि॑ल्लो॑के रश्मिभिः॑ पर्यू॑ढः । तस्माद्राजा॑ विशा पर्यू॑ढः । तस्मा□द्ग्रामणीस्स॑जातैः पर्यू॑ढः । अग्नेस्सृष्टस्य॑ यतः । विक॑ङ्कतं भा आ□र्च्छत् । यद्वैक॑ङ्कताः परि॑धयो भव॑न्ति । भा एवाव॑रुन्धे । द्वाद॑श भवन्ति । (38) 8.4.10 द्वाद॑श मासा□स्सव्वँ॑त्सरः । सव्वँ॑त्सरमेवाव॑रुन्धे । अस्ति॑ त्रयोदशो मास इत्या॑हुः । यत्त्र॑योदशः प॑रि॑धिर्भव॑ति । तेनैव त्र॑योदशं मास॑मव॑रुन्धे । अन्तरि॑क्षस्यान्तर्द्धिरसीत्या॑ह व्यावृ॑त्त्यै । दिवन्तप॑सस्त्रायस्वेत्युपरि॑ष्टाद्धिर॑ण्यमधि निद॑धाति । अमुष्या अन॑तिदाहाय । अथो॑ आभ्यामेवैनमुभयतः॑ परि॑गृह्णाति । अ॒हन्

बिभृषि सायकानि धन्वेत्याह । (39) 8.4.11 स्तौत्येवैनमेतत् । गायत्रमसि त्रैष्टुभमसि जागतमसीति धवित्राण्यादत्ते । छन्दोभिरेवैनान्यादत्ते । मधु मध्विति धूनोति । प्राणो वै मधु । प्राणमेव यजमाने दधाति । त्रिः परियन्ति । त्रिवृद्धि प्राणः । त्रिः परियन्ति । त्र्यावृद्धि यज्ञः । (40) 8.4.12 अथो रक्षसामपहत्यै । त्रिः पुनः परियन्ति । षट्थ्संपद्यन्ते । षड्वा ऋतवः । ऋतुष्वेव प्रतितिष्ठन्ति । यो वै घर्मस्य प्रियान्तनुवमाक्रामति । दुश्चर्मा वै स भवति । एष ह वा अस्य प्रियान्तनुवमाक्रामति । यत् त्रिः परीत्य चतुर्थं पर्येति । एताꣳ ह वा अस्योग्रदेवो राजनिराचक्राम । (41) 8.4.13 ततो वै स दुश्चर्माऽभवत् । तस्मात्त्रिः परीत्य न चतुर्थं परीयात् । आत्मनो गोपीथाय । प्राणा वै धवित्राणि । अव्यतिषङ्गन्धून्वन्ति । प्राणानामव्यतिषङ्गाय क्लृप्त्यै□ । विनिषद्य धून्वन्ति । दिक्ष्वेव प्रतितिष्ठन्ति । ऊर्द्धन्धू□न्वन्ति । सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै । सर्वतो धून्वन्ति । तस्मादयꣳ सर्वतः पवते ।। (42) 8.5.0 पश्चाद्रोचयति जागतेन छन्दसा पाङ्क्तेन छन्दसा समारुचितो रोचयेत्याहाशिषमेवैतामाशा□स्ते शास्तेऽष्टौ च ।। 5 ।। 8.5.1 अग्निष्ट्वा वसुभिः पुरस्ता□द्रोचयतु गायत्रेण छन्दसेत्याह । अग्निरेवैनव्वँसुभिः पुरस्ता□द्रोचयति गायत्रेण छन्दसा । समारुचितो रोचयेत्याह । आशिषमेवैतामाशा□स्ते । इन्द्रस्त्वा रुद्रैर्दक्षिणतो रोचयतु त्रैष्टुभेन छन्दसेत्याह । इन्द्र एवैनꣳ रुद्रैर्दक्षिणतो रोचयति त्रैष्टुभेन छन्दसा । समारुचितो रोचयेत्याह । आशिषमेवैतामा शा□स्ते ।

वरुणस्त्वाऽऽदित्यैः पश्चाद्रोचयतु जागतेन छन्दसेत्याह । वरुण एवैनमादित्यैः पश्चाद्रोचयति जागतेन छन्दसा । (43) 8.5.2 समारुचितो रोचयेत्याह । आशिषमेवैतामाशा□स्ते । द्युतानस्त्वा मारुतो मरुद्भिरुत्तरतो रोचयत्वानुष्टुभेन छन्दसेत्याह । द्युतान एवैनं मारुतो मरुद्भिरुत्तरतो रोचयत्यानुष्टुभेन छन्दसा । समारुचितो रोचयेत्याह । आशिषमेवैतामा शा□स्ते । बृहस्पतिस्त्वा विश्वै□र्देवैरुपरिष्टाद्रोचयतु पाङ्क्तेन छन्दसेत्याह । बृहस्पतिरेवैनव्विँश्वै□र्देवैरुपरिष्टाद्रोचयति पाङ्क्तेन छन्दसा । समारुचितो रोचयेत्याह । आशिषमेवैतामाशा□स्ते । (44) 8.5.3 रोचितस्त्वन्देव घर्म देवेष्वसीत्याह । रोचितो ह्येष देवेषु । रोचिषीयाहं मनुष्ये□ष्वित्याह । रोचत एवैष मनुष्येषु । सम्रा□ड्घर्म रुचितस्त्वन्देवेष्वायुष्माꣳ स्तेजस्वी ब्रह्मवर्चस्यसीत्याह । रुचितो ह्येष देवेष्वायुष्माꣳस्तेजस्वी ब्रह्मवर्चसी । रुचितोऽहं मनुष्ये□ष्वायुष्माꣳस्तेजस्वी ब्रह्मवर्चसी भूयासमित्याह । रुचित एवैष मनुष्ये□ष्वायुष्माꣳस्तेजस्वी ब्रह्मवर्चसी भवति । रुगसि रुचं मयि धेहि मयि रुगित्याह । आशिषमेवैतामाशा□स्ते । तय्यँदेतैर्यजुर्भिररोचयित्वा । रुचितो घर्म इति प्रब्रूयात् । अरोचुकोऽध्वर्युस्स्यात् । अरोचुको यजमानः । अथ यदेनमेतैर्यजुर्भी रोचयित्वा । रुचितो घर्म इति प्राह । रोचुकोऽध्वर्युर्भवति । रोचुको यजमानः ।। (45) 8.6.0 ऋतवो हि शिरस्सर्वपृष्ठे प्रवृणक्त्यनिपद्यमानमित्याह गतेत्याह शारदावेवास्मा ऋतू कल्पयति रुन्धे कवीनामित्याह प्राणाः प्रतिदधाति भवन्ति

वाचयति चत्वारि च ।। 6 ।। 8.6.1 शिरो वा एतद्यज्ञस्य । यत् प्रवर्ग्यः । ग्रीवा उपसदः । पुरस्तादुपसदां□ प्रवर्ग्यं प्रवृणक्ति । ग्रीवास्वेव यज्ञस्य शिरः प्रतिदधाति । त्रिः प्रवृणक्ति । त्रय इमे लोकाः । एभ्य एव लोकेभ्यो यज्ञस्य शिरोऽवरुन्धे । षट्थ्संपद्यन्ते । षड्वा ऋतवः । (46) 8.6.2 ऋतुभ्य एव यज्ञस्य शिरोऽवरुन्धे । द्वादशकृत्वः प्रवृणक्ति । द्वादश मासा□स्सव्वँथ्सरः । सव्वँथ्सरादेव यज्ञस्य शिरोऽवरुन्धे । चतुर्विꣳशतिस्संपद्यन्ते । चतुर्विꣳशतिरर्द्धमासाः । अर्द्धमासेभ्य एव यज्ञस्य शिरोऽवरुन्धे । अथो खलु । सकृदेव प्रवृज्यः । एकꣳ हि शिरः । (47) 8.6.3 अग्निष्टोमे प्रवृणक्ति । एतावान् वै यज्ञः । यावानग्निष्टोमः । यावानेव यज्ञः । तस्य शिरः प्रतिदधाति । नोक्थ्ये□ प्रवृञ्ज्यात् । प्रजा वै पशव उक्थानि । यदुक्थ्ये□ प्रवृञ्ज्यात् । प्रजां पशूनस्य निर्दहेत् । विश्वजिति सर्वपृष्ठे प्रवृणक्ति । (48) 8.6.4 पृष्ठानि वा अच्युतञ्च्यावयन्ति । पृष्ठैरेवास्मा अच्युतञ्च्यावयित्वाऽवरुन्धे । अपश्यङ्गोपामित्याह । प्राणो वै गोपाः । प्राणमेव प्रजासु वियातयति । अपश्यङ्गोपामित्याह । असौ वा आदित्यो गोपाः । स हीमाः प्रजा गोपायति । तमेव प्रजाना□ङ्गोप्तारङ्करुते । अनिपद्यमानमित्याह । (49) 8.6.5 न ह्येष निपद्यते । आ च परा च पथिभिश्चरन्तमित्याह । आ च ह्येष परा च पथिभिश्चरति । स सद्ध्रीचीस्स विषूचीर्वसान इत्याह । सद्ध्रीची□श्च ह्येष विषूचीश्च वसानः प्रजा अभि विपश्यति । आवरीवर्ति भुवनेष्वन्तरित्याह । आ ह्येष वरीवर्ति भुवनेष्वन्तः । अत्र प्रावीर्मधु माद्ध्री□भ्यां

मधु माधूचीभ्यामित्याह । वासन्तिकावेवास्मा ऋतू कल्पयति । समग्निरग्निना गतेत्याह । (50) 8.6.6 ग्रैष्मावेवास्मा ऋतू कल्पयति । समग्निरग्निना गतेत्याह । अग्निर्ह्येवैषो□ऽग्निना सङ्गच्छते । स्वाहा समग्निस्तपसा गतेत्याह । पूर्वमेवादितम् । उत्तरेणाभिगृणाति । धर्ता दिवो विभासि रजसः पृथिव्या इत्याह । शारदावेवास्मा ऋतू कल्पयति । (51) 8.6.7 दिवि देवेषु होत्रा यच्छेत्याह । होत्राभिरेवेमाल्लोँकान्थ्सन्दधाति । विश्वासां भुवां पत इत्याह । हैमन्तिकावेवास्मा ऋतू कल्पयति । देवश्रूस्त्वन्देव घर्म देवान्पाहीत्याह । शैशिरावेवास्मा ऋतू कल्पयति । तपोजाव्वाँचमस्मे नियच्छ देवायुवमित्याह । या वै मेध्या वाक् । सा तपोजाः । तामेवावरुन्धे । (52) 8.6.8 गर्भौ देवानामित्याह । गर्भो ह्येष देवाना□म् । पिता मतीनामित्याह । प्रजा वै मतयः । तासामेष एव पिता । यत् प्रवर्ग्यः । तस्मादेवमाह । पतिः प्रजानामित्याह । पतिर्ह्येष प्रजाना□म् । मतिः कवीनामित्याह । (53) 8.6.9 मतिर्ह्येष कवीनाम् । सन्देवो देवेन सवित्रा यतिष्ट सꣳ सूर्येणारुक्तेत्याह । अमुञ्चैवादित्यं प्रवर्ग्यञ्च सꣳशा□स्ति । आयुर्दास्त्वमस्मभ्यङ्घर्म वर्चोदा असीत्याह । आशिषमेवैतामाशा□स्ते । पिता नोऽसि पिता नो बोधेत्याह । बोधयत्येवैन□म् । न वै तेऽवकाशा भवन्ति । पत्नियै दशमः । नव वै पुरुषे प्राणाः । (54) 8.6.10 नाभिर्दशमी । प्राणानेव यजमाने दधाति । अथो दशा□क्षरा विराट् । अन्नव्विँराट् । विराजैवान्नाद्यमवरुन्धे । यज्ञस्य

शिरो□ऽच्छिद्यत । तद्देवा होत्राभिः प्रत्यदधुः । ऋत्विजोऽवे□क्षन्ते । एता वै होत्राः□ । होत्राभिरेव यज्ञस्य शिरः प्रतिदधाति । (55) 8.6.11 रुचितमवे□क्षन्ते । रुचिताद्वै प्रजापतिः प्रजा असृजत । प्रजानाꣳ सृष्ट्यै□ । रुचितमवे□क्षन्ते । रुचिताद्वै पर्जन्यो वर्षति । वर्षुकः पर्जन्यो भवति । सं प्रजा एधन्ते । रुचितमवे□क्षन्ते । रुचितं वै ब्रह्मवर्चसम् । ब्रह्मवर्चसिनो भवन्ति । (56) 8.6.12 अधीयन्तोऽवे□क्षन्ते । सर्वमायुर्यन्ति । न पत्न्यवे□क्षेत । यत्पन्त्यवेक्षेत । प्रजायेत । प्रजान्त्वस्यै निर्दहेत् । यन्नावेक्षेत । न प्रजायेत । नास्यै□ प्रजान्निर्दहेत् । तिरस्कृत्य यजुर्वाचयति । प्रजायते । नास्यै□ प्रजान्निर्दहति । त्वष्टीमती ते सपेयेत्याह । सपाद्धि प्रजाः प्रजायन्ते ।। (57) 8.7.0 मनुष्यनामानि पशवस्सीदत्वित्याहेन्द्रायेत्याहार्द्धयति घ्नन्ति गृह्णात्यहिꣳसायै पञ्चाऽहादित्यवते स्वाहेत्याह पितृमानेति चत्वारि च । 7 । 8.7.1 देवस्य त्वा सवितुः प्रसव इति रशनामादत्ते प्रसू□त्यै । अश्विनो□र्बाहुभ्यामित्याह । अश्विनौ हि देवानामध्वर्यू आस्ता□म् । पूष्णो हस्ता□भ्यामित्याह यत्यै□ । आददेऽदित्यै रास्नाऽसीत्याह यजुष्कृत्यै । इड एह्यदित एहि सरस्वत्येहीत्याह । एतानि वा अस्यै देवनामानि । देवनामैरेवैनामा ह्वयति । असावेह्यसावेह्यसावेहीत्याह । एतानि वा अस्यै मनुष्यनामानि । (58) 8.7.2 मनुष्यनामैरेवैनामा ह्वयति । षट्थ्संपद्यन्ते । षड्वा ऋतवः । ऋतुभिरेवैनामा ह्वयति । अदित्या उष्णीषमसीत्याह । यथायजुरेवैतत् । वायुरस्यैड इत्याह । वायुदेवत्यो वै वथ्सः

। पूषा त्वोपावसृजत्वित्याह । पौष्णा वै देवतया पशवः । (59) 8.7.3 स्वयैवैनन्देवतयोपावसृजति । अश्विभ्यां प्रदापयेत्याह । अश्विनौ वै देवानां□ भिषजौ□ । ताभ्यामेवास्मै भेषजङ्करोति । यस्ते स्तनश्शशय इत्याह । स्तौत्येवैना□म् । उस्र घर्मꣳ शिꣳषोस्र घर्म पाहि घर्माय शिꣳषेत्याह । यथा□ ब्रूयादमुष्मै देहीति । तादृगेव तत् । बृहस्पतिस्त्वोप सीदत्वित्याह । (60) 8.7.4 ब्रह्म वै देवानां बृहस्पतिः । ब्रह्मणैवैनामुपसीदति । दानवस्स्थ पेरव इत्याह । मेध्यानेवैना□न्करोति । विष्वग्वृतो लोहितेनेत्याह व्यावृत्त्यै । अश्विभ्यां□ पिन्वस्व सरस्वत्यै पिन्वस्व पूष्णे पिन्वस्व बृहस्पतये पिन्वस्वेत्याह । एताभ्यो ह्येषा देवता□भ्यः पिन्वते । इन्द्राय पिन्वस्वेन्द्राय पिन्वस्वेत्याह । इन्द्रमेव भागधेयेन समर्द्धयति । द्विरिन्द्रायेत्याह । (61) 8.7.5 तस्मादिन्द्रो देवतानां भूयिष्ठभाक्तमः । गायत्रोऽसि त्रैष्टुभोऽसि जागतमसीति शफोपयमानादत्ते । छन्दोभिरेवैनानादत्ते । सहोर्जो भागेनोपमेहीत्याह । ऊर्ज एवैनं भागमकः । अश्विनौ वा एतद्यज्ञस्य शिरः प्रतिदधतावब्रूताम् । आवाभ्यामेव पूर्वा□भ्याव्वँषट्क्रियाता इति । इन्द्रा□श्विना मधुनस्सारघस्येत्याह । अश्विभ्यामेव पूर्वा□भ्याव्वँषट्करोति । अथो अश्विनावेव भागधेयेन समर्द्धयति । (62) 8.7.6 घर्म पात वसवो यजता वडित्याह । वसूनेव भागधेयेन समर्द्धयति । यद्वषट्कुर्यात् । यातयामाऽस्य वषट्कारः स्या□त् । यन्न वषट्कुर्यात् । रक्षाꣳसि यज्ञꣳ हन्युः । वडित्याह । परोक्षमेव वषट्करोति । नास्य यातयामा वषट्कारो भवति । न

यज्ञꣳ रक्षाꣳसि घ्नन्ति । (63) 8.7.7 स्वाहा□ त्वा सूर्यस्य रश्मये वृष्टिवनये जुहोमीत्याह । यो वा अस्य पुण्यो रश्मिः । स वृष्टिवनिः । तस्मा एवैनञ्जुहोति । मधु हविरसीत्याह । स्वदयत्येवैन□म् । सूर्यस्य तपस्तपेत्याह । यथायजुरेवैतत् । द्यावापृथिवीभ्या□न्त्वा परिगृह्णामीत्याह । द्यावापृथिवीभ्यामेवैनं परिगृह्णाति । (64) 8.7.8 अन्तरिक्षेण त्वोपयच्छामीत्याह । अन्तरिक्षेणैवैनमुपयच्छति । न वा एतं मनुष्यो भर्तुमर्हति । देवाना□न्त्वा पितृणामनुमतो भर्तुꣳ शकेयमित्याह । देवैरेवैनं पितृभिरनुमत आदत्ते । वि वा एनमेतदर्द्धयन्ति । यत्पश्चाप्रवृज्य पुरो जुह्वति । तेजोऽसि तेजोऽनु प्रेहीत्याह । तेज एवास्मिन्दधाति । दिविस्पृङ्भा मा हिꣳसीरन्तरिक्षस्पृङ्भा मा हिHꣳसीः पृथिविस्पृङ्भा मा हिꣳसीरित्याहाहिꣳसायै । (65) 8.7.9 सुवरसि सुवर्मे यच्छ दिवय्यँच्छ दिवो मा पाहीत्याह । आशिषमेवैतामाशा□स्ते । शिरो वा एतद्यज्ञस्य । यत्प्रवर्ग्यः । आत्मा वायुः । उद्यत्य वातनामान्याह । आत्मन्नेव यज्ञस्य शिरः प्रतिदधाति । अनवानम् । प्राणाना□ सन्तत्यै । पञ्चाह । (66) 8.7.10 पाङ्क्तो यज्ञः । यावानेव यज्ञः । तस्य शिरः प्रतिदधाति । अग्नये□ त्वा वसुमते स्वाहेत्याह । असौ वा आदित्यो□ऽग्निर्वसुमान् । तस्मा एवैनञ्जुहोति । सोमाय त्वा रुद्रवते स्वाहेत्याह । चन्द्रमा वै सोमो रुद्रवान् । तस्मा एवैनञ्जुहोति । वरुणाय त्वाऽऽदित्यवते स्वाहेत्याह । (67) 8.7.11 अप्सु वै वरुण आदित्यवान् । तस्मा एवैनञ्जुहोति । बृहस्पतये त्वा विश्वदे□व्यावते स्वाहेत्याह

। ब्रह्म वै देवानां बृहस्पतिः । ब्रह्मणैवैनञ्जुहोति । सवित्रे त्वर्भुमते विभुमते□ प्रभुमते वाजवते स्वाहेत्याह । सव्वँथ्सरो वै सवितर्भुमान्् विभुमान्प्रभुमान्् वाजवान् । तस्मा एवैनञ्जुहोति । यमाय त्वाऽङ्गिरस्वते पितृमते स्वाहेत्याह । प्राणो वै यमोऽङ्गिरस्वान्पितृमान् । (68) 8.7.12 तस्मा एवैनञ्जुहोति । एताभ्य एवैनन्देवता□भ्यो जुहोति । दश संपद्यन्ते । दशा□क्षरा विराट् । अन्नव्विँराट् । विराजैवान्नाद्यमवरुन्धे । रौहिणाभ्याव्वैँ देवास्सुवर्गल्लोँकमायन्न् । तद्रौहिणयो रौहिणत्वम् । यद्रौहिणौ भवतः । रौहिणाभ्यामेव तद्यजमानस्सुवर्गल्लोँकमेति । अहर्ज्योतिः केतुना जुषताꣳ सुज्योतिर्ज्योतिषाꣳ्ं स्वाहा रात्रिर्ज्योतिः केतुना जुषताꣳ सुज्योतिर्ज्योतिषाꣳ्ं स्वाहेत्याह । आदित्यमेव तदमुष्मिल्लोँकेऽह्ना परस्ता□द्दाधार । रात्रिया अवस्ता□त् । तस्मादसावादित्योऽमुष्मिल्लोँकेऽहोरात्राभ्या□न्धृतः ।। (69) 8.8.0 अकरश्विनेत्याह प्रदिशो गच्छेत्याह पितृणामन्तःपरिधि पिन्वयति धारयेत्याह वाचो घर्मपास्तेभ्य एवैनञ्जुहोत्यन्वीक्षेत होतव्या (३) मित्यग्नावित्याह दधतेऽगोपायथ्सप्त च ।। 8 ।। 8.8.1 विश्वा आशा दक्षिणसदित्याह । विश्वानेव देवान्प्रीणाति । अथो दुरिष्ट्या एवैनं पाति । विश्वा□न्देवानयाडिहेत्याह । विश्वानेव देवान्भागधेयेन समर्द्धयति । स्वाहाकृतस्य घर्मस्य मधोः□ पिबतमश्विनेत्याह । अश्विनावेव भागधेयेन समर्द्धयति । स्वाहाऽग्नये यज्ञियाय शय्यँजुर्भिरित्याह । अभ्येवैनङ्गारयति । अथो हविरेवाकः । (70) 8.8.2 अश्विना घर्मं पातꣳ

हार्दिवानमहर्दिवाभिरूतिभिरित्याह । अश्विनावेव भागधेयेन समर्द्धयति । अनु वान्द्यावापृथिवी मꣳसातामित्याहानुमत्यै । स्वाहेन्द्राय स्वाहेन्द्रावडित्याह । इन्द्राय हि पुरो हूयते□ । आश्राव्याह घर्मस्य यजेति । वषट्कृते जुहोति । रक्षसामपहत्यै । अनुयजति स्वगाकृत्यै । घर्ममपातमश्विनेत्याह । (71) 8.8.3 पूर्वमेवोदितम् । उत्तरेणाभिगृणाति । अनुवान्द्यावापृथिवी अमꣳसातामित्याहानुमत्यै । तं प्राव्यय्यँथावण्णमो दिवे नमः पृथिव्या इत्याह । यथायजुरेवैतत् । दिविधा इमय्यँज्ञय्यँज्ञमिमन्दिविधा इत्याह । सुवर्गमेवैनल्लोँकङ्गमयति । दिवङ्गच्छान्तरिक्षङ्गच्छ पृथिवीङ्गच्छेत्याह । एष्वेवैनल्लोँकेषु प्रतिष्ठापयति । पञ्च प्रदिशो गच्छेत्याह । (72) 8.8.4 दिक्ष्वेवैनं प्रतिष्ठापयति । देवान्घर्मपान्गच्छ पितृन्घर्मपान्गच्छेत्याह । उभये□ष्वेवैनं प्रतिष्ठापयति । यत्पिन्वते । वृषुकः पर्जन्यो भवति । तस्मात्पिन्वमानः पुण्यः । यत्प्राङ्पिन्वते । तद्देवाना□म् । यद्दक्षिणा । तत्पितृणाम् । (73) 8.8.5 यत्प्रत्यक् । तन्मनुष्याणाम् । यदुदङ्ङ् । तद्रुद्राणा□म् । प्राञ्चमुदञ्चं पिन्वयति । देवत्राकः । अथो खलु । सर्वा अनु दिशः पिन्वयति । सर्वा दिशस्समेधन्ते । अन्तःपरिधि पिन्वयति । (74) 8.8.6 तेजसोऽस्कन्दाय । इषे पीपिह्यूर्जे पीपिहीत्याह । इषमेवोर्जय्यँजमाने दधाति । यजमानाय पीपिहीत्याह । यजमानायैवैतामाशिषमा शा□स्ते । मह्यङ्ग्यैष्ठ्याय पीपिहीत्याह । आत्मन एवैतामाशिषमाशा□स्ते । त्विष्यै□ त्वा द्युम्नाय त्वेन्द्रियाय त्वा भूत्यै त्वेत्याह । यथायजुरेवैतत् । धर्मासि

सुधर्मा मे□न्यस्मे ब्रह्माणि धारयेत्याह । (75) 8.8.7 ब्रह्मन्नेवैनं प्रतिष्ठापयति । नेत्त्वा वातस्स्कन्दयादिति यद्यभिचरे□त् । अमुष्य त्वा प्राणे सादयाम्यमुना सह निरर्थङ्गच्छेति ब्रूयाद्यन्द्विष्यात् । यमेव द्वेष्टि । तेनैनꣳ सह निरर्थङ्गमयति । पूष्णे शरसे स्वाहेत्याह । या एव देवता हुतभागाः । ताभ्य एवैनञ्जुहोति । ग्रावभ्यः स्वाहेत्याह । या एवान्तरिक्षे वाचः । (76) 8.8.8 ताभ्य एवैनञ्जुहोति । प्रतिरेभ्यस्स्वाहेत्याह । प्राणा वै देवाः प्रतिराः । तेभ्य एवैनञ्जुहोति । द्यावापृथिवीभ्याꣳ स्वाहेत्याह । द्यावापृथिवीभ्यामेवैनञ्जुहोति । पितृभ्यो घर्मपेभ्यः स्वाहेत्याह । ये वै यज्वानः । ते पितरो घर्मपाः । तेभ्य एवैनञ्जुहोति । (77) 8.8.9 रुद्राय रुद्रहो□त्रे स्वाहेत्याह । रुद्रमेव भागधेयेन समर्द्धयति । सर्वतस्समनक्ति । सर्वत एव रुद्रन्निरवदयते । उदञ्चन्निरस्यति । एषा वै रुद्रस्य दिक् । स्वायामेव दिशि रुद्रन्निरवदयते । अप उपस्पृशति मेध्यत्वाय । नान्वी□क्षेत । यदन्वीक्षेत । (78) 8.8.10 चक्षुरस्य प्रमायुकꣳ स्यात् । तस्मान्नान्वीक्ष्यः । अपीपरो माऽह्नो रात्रियै मा पाह्येषा ते अग्ने समित्तया समिध्यस्वायुर्मे दा वर्चसा माञ्जीरित्याह । आयुरेवास्मिन्वर्चो दधाति । अपीपरो मा रात्रिया अह्नो मा पाह्येषा ते अग्ने समित्तया समिध्यस्वायुर्मे दा वर्चसा माञ्जीरित्याह । आयुरेवास्मिन्वर्चो दधाति । अग्निर्ज्योतिर्ज्योतिरग्निस्स्वाहा सूर्यो ज्योतिर्ज्योतिस्सूर्यस्स्वाहेत्याह । यथायजुरेवैतत् । ब्रह्मवादिनो वदन्ति । होतव्यमग्निहोत्रा (३) न्न होतव्या (३) मिति । (79) 8.8.11 यद्यजुषा जुहुयात् । अयथापूर्वमाहुती जुहुयात् । यन्न

जुहुयात् । अग्निः पराभवेत् । भूस्स्वाहेत्येव होतव्य□म् । यथापूर्वमाहुती जुहोति । नाग्निः पराभवति । हुतꣳ हविर्मधु हविरित्याह । स्वदयत्येवैन□म् । इन्द्रतमेऽग्नावित्याह । (80) 8.8.12 प्राणो वा इन्द्रतमोऽग्निः । प्राण एवैनमिन्द्रतमेऽग्नौ जुहोति । पिता नोऽसि मा मा हिꣳसीरित्याहाहिꣳसायै । अश्याम ते देव घर्म मधुमतो वाजवतः पितुमत इत्याह । आशिषमेवैतामाशा□स्ते । स्वधाविनोऽशीमहि त्वा मा मा हिꣳसीरित्याहाहिꣳसायै । तेजसा वा एते व्यृद्ध्यन्ते । ये प्रवर्ग्येण चरन्ति । प्राश्जन्ति । तेज एवात्मन्दधते । (81) 8.8.13 सव्वँथ्सरन्न माꣳसमश्जीयात् । न रामामुपेयात् । न मृन्मयेन पिबेत् । नास्य राम उच्छिष्टं पिबेत् । तेज एव तथ्सऱ्श्यति । देवासुरास्सय्यँत्ता आसन्न् । ते देवा विजयमुपयन्तः । विभ्राजि सौर्ये ब्रह्मसन्न्यदधत । यत्किञ्च दिवाकीर्त्य□म् । तदेतेनैव व्रतेनागोपायत् । तस्मादेतद्व्रतञ्चार्य□म् । तेजसो गोपीथाय । तस्मादेतानि यजूꣳषि विभ्राजस्सौर्यस्येत्याहुः । स्वाहा□ त्वा सूर्यस्य रश्मिभ्य इति प्रातस्सꣳसादयति । स्वाहा□ त्वा नक्षत्रेभ्य इति सायम् । एता वा एतस्य देवताः□ । ताभिरेवैनꣳ समर्द्धयति ।। (82) 8.9.0 ब्रह्मणस्त्वा परस्पाया इत्याह दधात्यन्वित्य रक्षस्वी रक्षसामपहत्यै वै हिरण्यमाहार्द्धयति ह्येष गृणात्वित्याह मनुष्यानित्याहास्यैषो□ऽष्टौ च ।। 9 ।। 8.9.1 घर्म या ते दिवि शुगिति तिस्र आहुतीर्जुहोति । छन्दोभिरेवास्यैभ्यो लोकेभ्यश्शुचमव यजते । इयत्यग्रे जुहोति । अथेयत्यथेयति ।

त्रय॑ इ॒मे लो॒काः । अनु॑ नो॒ऽद्यानु॑मति॒रित्या॒हानु॑मत्यै । दि॒वस्त्वा॑ पर॒स्पाया॒ इत्या॑ह । दि॒व ए॒वेमाँल्लो॒काँन्दा॑धार । ब्रह्म॑णस्त्वा पर॒स्पाया॒ इत्या॑ह । (83) 8.9.2 ए॒ष्वे॑व लो॒केषु॑ प्र॒जा दा॑धार । प्रा॒णस्य॑ त्वा पर॒स्पाया॒ इत्या॑ह । प्र॒जास्वे॒व प्रा॒णान्दा॑धार । शिरो॒ वा ए॒तद्य॒ज्ञस्य॑ । यत्प्र॑व॒र्ग्यः॑ । अ॒सौ खलु॒ वा आ॑दि॒त्यः प्र॑व॒र्ग्यः॑ । तय्यँद्द॑क्षि॒णा प्र॒त्यञ्च॒मुद॑ञ्च॒मुद्वा॒सये॒त् । जि॒ह्मय्यँ॒ज्ञस्य॒ शिरो॑ हरेत् । प्राञ्च॒मुद्वा॑सयति । पु॒रस्ता॑दे॒व य॒ज्ञस्य॒ शिरः॒ प्रति॑दधाति । (84) 8.9.3 प्राञ्च॒मुद्वा॑सयति । तस्मा॑द॒सावा॑दि॒त्यः पु॒रस्ता॒दुदे॑ति । श॒फो॒प॒य॒मान्य॒वित्रा॑णि॒ धृष्टी॒ इत्य॒न्वव॑हरन्ति । सात्मा॑नमे॒वैन॒ꣳ सत॑नुङ्करोति । सात्मा॒ऽमुष्मि॑ल्लो॒के भ॑वति । य ए॒वव्वँद॑ । औदु॑बराणि भवन्ति । ऊग्वा॑ उ॑दु॒म्बरः॑ । ऊर्ज॑मे॒वाव॑रुन्धे । वर्त्म॑ना॒ वा अ॒न्वित्य॑ । (85) 8.9.4 य॒ज्ञꣳ रक्षाꣳ॑सि जिघाꣳसन्ति । साम्ना॒ प्रस्तो॒ताऽन्ववै॑ति । साम॒ वै र॑क्षो॒हा । रक्ष॑सा॒मप॑हत्यै । त्रिर्नि॒ध॒न॒मुपै॑ति । त्रय॑ इ॒मे लो॒काः । ए॒भ्य ए॒व लो॒केभ्यो॒ रक्षा॒ꣳ॒स्यप॑हन्ति । पुरु॑षःपुरुषो नि॒ध॒न॒मुपै॑ति । पुरु॑षःपुरुषो॒ हि र॑क्ष॒स्वी । रक्ष॑सा॒मप॑हत्यै । (86) 8.9.5 यत्पृ॑थि॒व्यामु॑द्वा॒सये॒त् । पृ॒थि॒वीꣳ शु॒चाऽर्प॑येत् । यद॒फ्सु । अ॒पꣳशु॒चार्प॑येत् । यदोष॑धीषु । ओष॑धीꣳशु॒चाऽर्प॑येत् । यद्वन॒स्पति॑षु । वन॒स्पती॒ञ्छु॒चार्प॑येत् । हिर॑ण्यन्निधायोद्वा॑सयति । अ॒मृत॒व्वैँ हिर॑ण्यम् । (87) 8.9.6 अ॒मृत॑ ए॒वैनं॒ प्रति॑ष्ठापयति । व॒ल्गुर॑सि शा॒य्युँधा॑या॒ इति॒ त्रिः प॑रिषि॒ञ्चन्पर्ये॑ति । त्रि॒वृद्वा अ॒ग्निः । यावा॑ने॒वाग्निः । तस्य॒ शुचꣳ॑ शमयति । त्रिः पुनः॒ पर्ये॑ति । षट्थ्संप॑द्यन्ते । षड्वा ऋ॒तवः॑ । ऋ॒तुभि॑रे॒वास्य॒

शुचꣳ शमयति । चतुस्स्रक्तिर्नाभिरृतस्येत्याह । (88) 8.9.7 इयव्वाँ ऋतम् । तस्या एष एव नाभिः । यत् प्रवर्ग्यः । तस्मादेवमाह । सदो विश्वायुरित्याह । सदो हीयम् । अप द्वेषो अप ह्वर इत्याह भ्रातृव्यापनुत्त्यै । घर्मतत्तेऽन्नमेतत्पुरीषमिति दद्भ्या मधुमिश्रेण पूरयति । ऊर्ग्वा अन्नाद्यन्दधि । ऊर्जैवैनमन्नाद्येन समर्द्धयति । (89) 8.9.8 अनशनायुको भवति । य एवव्वँद । रन्तिर्नामासि दिव्यो गन्धर्व इत्याह । रूपमेवास्यैतन्महिमानꣳ रन्तिं बन्धुताव्व्याँचष्टे । समहमायुषा सं प्राणेनेत्याह । आशिषमेवैतामाशा□स्ते । व्यसौ यो□ऽस्मान्द्वेष्टि यञ्च वयन्द्विष्म इत्याह । अभिचार एवास्यैषः । अचिक्रदद्वृषा हरिरित्याह । वृषा ह्येषः । (90) 8.9.9 वृषा हरिः । महान्मित्रो न दꣳशत इत्याह । स्तौत्येवैनमेतत् । चिदसि समुद्रयोनिरित्याह । स्वामेवैनय्योनिङ्गमयति । नमस्ते अस्तु मा मा हिꣳसीरित्याहाहिꣳसायै । विश्वावसुꣳ सोम गन्धर्वमित्याह । यदेवास्य क्रियमाणस्यान्तर्यन्ति । तदेवास्यैतेनाप्यायति । विश्वावसुरभि तन्नो गृणात्वित्याह । (91) 8.9.10 पूर्वमेवोदितम् । उत्तरेणाभि गृणाति । धियो हिन्वानो धिय इन्नो अव्यादित्याह । ऋतूनेवास्मै कल्पयति । प्रासा□ङ्गन्धर्वो अमृतानि वोचदित्याह । प्राणा वा अमृताः□ । प्राणानेवास्मै कल्पयति । एतत्त्वन्देव घर्म देवो देवानुपागा इत्याह । देवो ह्येष सन्देवानुपैति । इदमहं मनुष्यो मनुष्यानित्याह । (92) 8.9.11 मनुष्यो हि । एष सन्मनुष्यानुपैति । ईश्वरो वै प्रवर्ग्यमुद्वासयन्न् । प्रजां पशून्थसोमपीथमनूद्वासस्सोम पीथानुमेहि । सह प्रजया

सह रायस्पोषेणेत्याह । प्रजामेव पशून्थ्सोमपीथमात्मन्धत्ते । सुमित्रा न आप ओषधयस्सन्त्वित्याह । आशिषमेवैतामा शा□स्ते । दुर्मित्रास्तस्मै भूयासुर्यो□ऽस्मान्द्वेष्टि यञ्च वयन्द्विष्म इत्याह । अभिचार एवास्यैषः । प्र वा एषो□ऽस्माल्लोकाच्च्यवते । यः प्रवर्ग्यमुद्वासयति । उदुत्यञ्चित्रमिति सौरीभ्यामृग्भ्यां पुनरेत्य गार्हपत्ये जुहोति । अयव्वै लोको गार्हपत्यः । अस्मिन्नेव लोके प्रतितिष्ठति । असौ खलु वा आदित्यस्सुवर्गो लोकः । यथ्सौरी भवतः । तेनैव सुवर्गाल्लोकान्नैति ।। (93) 8.10.0 गोः पय उत्तरवेदिरासते स्थापयति घर्मो यन्ति ।। 10 ।। 8.10.1 प्रजापतिव्वै देवाश्शुक्रं पयोऽदुह्रन् । तदे□भ्यो न व्यभवत् । तदग्निर्व्यकरोत् । तानि शुक्रियाणि सामा□न्यभवन् । तेषाय्यो रसोऽत्यक्षरत् । तानि शुक्रयजूꣳष्यभवन् । शुक्रियाणाव्वाँ एतानि शुक्रियाणि । सामपयसव्वाँ एतयोरन्यत् । देवानामन्यत्पयः । यद्गोः पयः । (94) 8.10.2 तथ्साम्नः पयः । यदजायै पयः । तद्देवानां पयः । तस्माद्यत्रैतैर्यजुर्भिश्चरन्ति । तत्पयसा चरन्ति । प्रजापतिमेव तत्पयसाऽन्नाद्येन समर्द्धयन्ति । एष ह त्वै साक्षात्प्रवर्ग्यं भक्षयति । यस्यैवव्विँदुषः प्रवर्ग्यः प्रवृज्यते□ । उत्तरवेद्यामुद्वासयेत्तेजस्कामस्य । तेजो वा उत्तरवेदिः । (95) 8.10.3 तेजः प्रवर्ग्यः । तेजसैव तेजस्समर्द्धयति । उत्तरवेद्यामुद्वासयेदन्नकामस्य । शिरो वा एतद्यज्ञस्य । यत्प्रवर्ग्यः । मुखमुत्तरवेदिः । शीर्ष्णैव मुखꣳ सन्दधात्यन्नाद्याय । अन्नाद एव भवति । यत्र खलु वा एतमुद्वासितव्वँयाꣳसि

पर्यासते । परि वै ताꣳ समां□ प्रजा वयाꣳस्यासते । (96) 8.10.4 तस्मादुत्तरवेद्यामेवोद्वासयेत् । प्रजाना□ङ्गोपीथाय । पुरो वा पश्चाद्वोद्वासयेत् । पुरस्ताद्वा एतज्ज्योतिरुदेति । तत्पश्चान्निम्रोचति । स्वामेवैनय्योनिमनूद्वासयति । अपां मध्य उद्वासयेत् । अपाव्वाँ एतन्मध्याज्ज्योतिरजायत । ज्योतिः प्रवर्ग्यः । स्वयैवैनय्योनौ प्रतिष्ठापयति । (97) 8.10.5 यन्द्विष्यात् । यत्र स स्यात् । तस्या□न्दिश्युद्वासयेत् । एष वा अग्निर्वै□श्वानरः । यत्प्रवर्ग्यः । अग्निनैवैनव्वैँश्वानरेणाभि प्रवर्तयति । औदुम्बर्याꣳ शाखायामुद्वासयेत् । ऊग्वा उदुंबरः । अन्नं प्राणः । शुग्घर्मः । (98) 8.10.6 इदमहममुष्यामुष्यायणस्य शुचा प्राणमपि दहामीत्याह । शुचैवास्य प्राणमपि दहति । ताजगार्तिमार्च्छति । यत्र दर्भा उपदीकसन्ततास्स्युः । तदुद्वासयेद्वृष्टिकामस्य । एता वा अपामनूज्झावर्यो नाम । यद्दर्भाः । असौ खलु वा आदित्य इतो वृष्टिमुदीरयति । असावेवास्मा आदित्यो वृष्टिन्नियच्छति । ता आपो नियता धन्वना यन्ति ।। (99) 8.11.0 वदन्ति तनुवा सꣳसन्नो हूयमानो ब्रूयादन्नं प्रजापतिरेकञ्च ।। 11 ।। 8.11.1 प्रजापतिस्संभ्रियमाणः । सम्राट्थसंभृतः । घर्मः प्रवृक्तः । महावीर उद्वासितः । असौ खलु वावैष आदित्यः । यत्प्रवर्ग्यः । स एतानि नामा□न्यकुरुत । य एवव्वेँद । विदुरेनन्नाम्ना□ । ब्रह्मवादिनो वदन्ति । (100) 8.11.2 यो वै वसीयाꣳसय्यँथानाममुपचरति । पुण्या□र्तिव्वैँ स तस्मै कामयते । पुण्या□र्तिमस्मै कामयन्ते । य एवव्वेँद । तस्मादेवव्विँद्वान् ।

घर्म इति दिवाऽऽचक्षीत । सम्राडिति नक्त□म् । एते वा एतस्य प्रिये तनुवौ□ । एते अस्य प्रिये नामनी । प्रिययैवैनन्तनुवा□ । (101) 8.11.3 प्रियेण नाम्ना समर्द्धयति । कीर्तिरस्य पूर्वागच्छति जनतामायतः । गायत्री देवेभ्योऽपा□क्रामत् । तान्देवाः प्रवर्ग्येणैवानु व्यभवन्न् । प्रवर्ग्येणाप्नुवन्न् । यच्चतुर्विꣳशतिकृत्वः प्रवर्ग्यं प्रवृणक्ति । गायत्रीमेव तदनु विभवति । गायत्रीमा□प्नोति । पूर्वा□ऽस्य जनय्यँतः कीर्तिर्गच्छति । वैश्वदेवः सꣳसन्नः । (102) 8.11.4 वसवः प्रवृक्तः । सोमोऽभिकीर्यमाणः । आश्विनः पयस्यानीयमाने । मारुतः क्वथन्न् । पौष्ण उदन्तः । सारस्वतो विष्यन्दमानः । मैत्रश्शरो गृहीतः । तेज उद्यतः । वायुर्ह्रियमाणः । प्रजापतिर्हूयमानः । (103) 8.11.5 वाग्घुतः । असौ खलु वावैष आदित्यः । यत्प्रवर्ग्यः । स एतानि नामा□न्यकुरुत । य एवव्वँद । विदुरेनन्नाम्ना□ । ब्रह्मवादिनो वदन्ति । यन्मृन्मयमाहुतिन्नाश्नुतेऽथ । कस्मादेषो□ऽश्नुत इति । वागेष इति ब्रूयात् । (104) 8.11.6 वाच्येव वाचन्दधाति । तस्मादश्नुते । प्रजापतिर्वा एष द्वादशधा विहितः । यत्प्रवर्ग्यः । यत्प्रागवकाशेभ्यः । तेन प्रजा असृजत । अवकाशैर्देवासुरानसृजत । यदूर्द्ध्वमवकाशेभ्यः । तेनान्नमसृजत । अन्नं प्रजापतिः । प्रजापतिर्वावैषः ।। (105) 8.12.0 नक्षत्राण्येति विराजमेति तपति ।। 12 ।। देवा वै सत्रꣳ सावित्रं परिश्रिते ब्रह्मन् प्रचरिष्यामोऽग्निष्ट्वा शिरो□ ग्रीवा देवस्य रशनाव्विँश्वा आशा घर्म या ते□ प्रजापतिꣳ शु□क्रं प्रजापतिस्संभ्रियमाणस्सविता भूत्वा

द्वादश ।। 12 ।। देवा वै सत्रꣳ स खदिरः परिश्रितेऽभिपूर्वमथो रक्षसाङ्घ्रैष्मावेवास्मै ब्रह्म वै देवानामश्विना घर्मं पातं प्राणो वै वृषा हरिर्यो वै वसीयाꣳसय्यँथानाममष्टोत्तरशतम् ।। 108 ।। देवा वै सत्रमैव तपति ।। ओम् शान्तिश्शान्तिश्शान्तिः ।। हरिः ओम् । श्रीकृष्णार्पणमस्तु ।। 8.12.1 सविता भूत्वा प्रथमेऽहन्प्रवृज्यते । तेन कामाꣳ एति । यद्द्वितीयेऽहन्प्रवृज्यते□ । अग्निर्भूत्वा देवानेति । यत्तृतीयेऽहन्प्रवृज्यते□ । वायुर्भूत्वा प्राणानेति । यच्चतुर्थेऽहन्प्रवृज्यते□ । आदित्यो भूत्वा रश्मीनेति । यत्पञ्चमेऽहन्प्रवृज्यते□ । चन्द्रमा भूत्वा नक्षत्राण्येति । (106) 8.12.2 यथ्षष्ठेऽहन्प्रवृज्यते□ । ऋतुर्भूत्वा सव्वँथ्सरमेति । यथ्सप्तमेऽहन्प्रवृज्यते□ । धाता भूत्वा शक्करीमेति । यदष्टमेऽहन्प्रवृज्यते□ । बृहस्पतिर्भूत्वा गायत्रीमेति । यन्नवमेऽहन्प्रवृज्यते□ । मित्रो भूत्वा त्रिवृत इमाल्लोँकानेति । यद्दशमेऽहन्प्रवृज्यते□ । वरुणो भूत्वा विराजमेति । (107) 8.12.3 यदेकादशेऽहन्प्रवृज्यते□ । इन्द्रो भूत्वा त्रिष्टुभमेति । यद्द्वादशेऽहन्प्रवृज्यते□ । सोमो भूत्वा सुत्यामेति । यत्पुरस्तादुपसदां□ प्रवृज्यते□ । तस्मादितः पराङमूल्लोँकाꣳस्तपन्नेति । यदुपरिष्टादुपसदां□ प्रवृज्यते□ । तस्मादमुतोऽर्वाङिमाल्लोँकाꣳस्तपन्नेति । य एवव्वेँद । ऐव तपति ।। (108)

ॐ शं नस्तन्नो मा हासीत्॥ ॐ शान्तिः शान्तिःशान्तिः॥

॥ षष्ठः प्रश्नः ॥

4.0.0 4.0.0 ।। चतुर्थःप्रश्नःप्रारंभः ।। सन्त्वा सिञ्चामि यजुषा प्रजामायुर्धनञ्च ओम् शान्तिश्शान्तिश्शन्तिः 4.0.0 परेयुवाꣳसं प्रविद्वान्भुवनस्याभ्यावर्वृथ्स्वाजो भागौऽयव्वैँ चतुश्चत्वारिꣳशत् । य एतस्य त्वत्पञ्च । प्रकेतुनेदन्ते नाकै सुपर्णमपीहि यौ ते ये युर्ध्यन्ते तपसाऽश्मन्वती रेवतीस्सꣳरभध्वꣳ सहस्रधारमष्टाविꣳशतिः । यन्ते यत्त उत्तिष्ठात इदन्त उत्तिष्ठ प्रेह्यश्मन् यद्वा उद्वयमयं पञ्चविꣳशतिः । आयातु त्रिꣳशत् । वैश्वानरे तस्मिन्द्रफ्स इममपेताहौभिर्युज्यन्तामग्निया अदिते पारव्वँ आप्यायस्व सप्तविꣳशतिः । उत्ते गृहेऽक्षितिस्तेभ्यः पृथिवि षड्धौता परं मे शग्माः पृथिव्या अन्तरिक्षस्य द्वात्रिꣳशत् । अपूपवानसौ दश शत दश । एतास्ते ते दिशस्सर्वा इदमश्मन्विꣳशतिः । आरोहत तनुवै□ ि्क्रूरञ्चकार पुनर्मृत्यवे मा नोनुगाद्दद्मह इमा नारीः परि त्रयोविꣳशतिः । अपनस्सुक्षेत्रिया प्रयद्धन्दिष्ठः प्रयदग्नेः प्रयत्ते अग्ने त्वꣳ हि द्विषस्सनस्सिन्धुमापः प्रवणादुद्वनादानन्दाय न वै तत्र यत्रेदञ्चर्तुर्विꣳशतिः । अपश्यामावृणीहि द्वादश द्वादश । 12 परेयुवाꣳसमाया□त्वेतास्ते सप्तविꣳशतिः । 27 परेयुवाꣳसमोमुथ्सृजत । 4.1.0 विद्वानभ्यावर्वृथ्स्वाभिमातीर्जयेम शरीरैश्चत्वारि च ।। 1 ।। 4.1.1 परेयुवाꣳसं प्रवतो महीरनु बहुभ्यः पन्थामनपस्पशानम् । वैवस्वतꣳ सङ्गमनञ्जनानाय्यँमꣳ राजानꣳ हविषा दुवस्यत । इदन्त्वा वस्त्रं प्रथमन्वागन्नपैतदूह यदिहाबिभः पुरा । इष्टापूर्तमनु संपश्य दक्षिणाय्यँथा ते दत्तं

ब॑हु॒धा विब॑न्धुषु । इ॒मौ यु॑नज्मि ते व॒ह्नी असु॑नीथाय वो॒ढवे॑ । याभ्या॑ य्यँ॒मस्य॒ साद॑नꣳ सु॒कृता॒ञ्चापि॑ गच्छतात् । पू॒षा त्वे॒तश्च्या॑वयतु॒ प्रवि॒द्वानन॑ष्टपशु॒र्भुव॑नस्य गो॒पाः । स त्वै॒तेभ्यः॒ परि॑ददात्पि॒तृभ्यो॒ऽग्निर्दे॒वेभ्य॑ स्सुवि॒दत्रे॑भ्यः । पू॒षेमा आशा॒ अनु॑वेद॒ सर्वा॒स्सो अ॒स्माꣳ अभ॑यतमेन नेषत् । स्व॒स्ति॒दा अघृ॑णि॒स्सर्व॑वी॒रोऽप्र॑युच्छन्पु॒र ए॑तु॒ प्रवि॒द्वान् । (1) 4.1.2 आयु॑र्वि॒श्वायुः॒ परि॑पासति त्वा पू॒षा त्वा॑ पातु॒ प्रप॑थे पु॒रस्ता॑त् । यत्रास॑ते सु॒कृतो॒ यत्र॒ ते य॒युस्तत्र॑ त्वा दे॒वस्स॑वि॒ता द॑धातु । भुव॑नस्य पत इ॒दꣳ ह॒विः । अ॒ग्नये॑ रयि॒मते॒ स्वाहा॑ । पुरु॑षस्य सयाव॒र्यपे॑द॒घानि॑ मृज्महे । यथा॑ नो॒ अत्र॒ नाप॑रः पु॒रा ज॒रस॒ आय॑ति । पुरु॑षस्य सयावरि वि ते॑ प्रा॒णम॑सि स्र॒सम् । शरी॑रेण म॒हीमिहि॑ स्व॒धयेहि॑ पि॒तॄनुप॑ प्र॒जया॒ऽस्मानि॒हाव॑ह । मैव॑म्मा॒ꣳस्ता प्रि॑ये॒ऽहन्दे॒वी स॒ती पि॑तृलो॒कय्यँदैषि॑ । वि॒श्ववा॑रा॒ नभ॑सा॒ सव्व्यँयन्त्युभौ नौ॑ लो॒कौ पय॑सा॒ऽभ्याव॑वृथस्व । (2) 4.1.3 इ॒यन्नारी॑ पतिलो॒कव्वृँणा॒ना निप॑द्यत॒ उप॑ त्वा मर्त्य॒ प्रेत॑म् । विश्वं॑ पुरा॒णमनु॑ पा॒लय॑न्ती॒ तस्यै॑ प्र॒जान्द्रवि॑णञ्चेह धे॑हि । उदी॑र्ष्व नार्य॒भि जी॑वलो॒कमि॒तासु॑मे॒तमुप॑शेष॒ एहि॑ । ह॒स्त॒ग्रा॒भस्य॑ दिधि॒षोस्त्वमे॒तत्पत्यु॑र्जनि॒त्वम॒भि संब॑भूव । सु॒वर्णꣳ॑ हस्ता॑दा॒दद॑ाना मृ॒तस्य॑ श्रि॒यै ब्रह्म॑णे॒ तेज॑से॒ बला॑य । अत्रै॒व त्वमि॒ह व॒यꣳ सु॒शेवा॒ विश्वा॒स्स्पृधो॑ अ॒भिमा॑तीर्जयेम । धनु॒र्हस्ता॑दा॒दद॑ाना मृ॒तस्य॑ श्रि॒यै क्ष॒त्रायौज॑से॒ बला॑य । अत्रै॒व त्वमि॒ह व॒यꣳ सु॒शेवा॒ विश्वा॒स्स्पृधो॑ अ॒भिमा॑तीर्जयेम । मणि॒ꣳ हस्ता॑दा॒दद॑ाना मृ॒तस्य॒

श्रियै विशे पुष्ट्यै बलाय । अत्रैव त्वमिह वयꣳ सुशेवा विश्वास्स्पृधो अभिमातीर्जयेम । (3) 4.1.4 इममग्ने चमसं मा विजी□ह्वरः प्रियो देवानामुत सोम्याना□म् । एष यश्चमसो देवपानस्तस्मिन्देवा अमृता मादयन्ताम् । अग्नेर्वर्म परि गोभिर्व्ययस्व सं प्रोर्णुष्व मेदसा पीवसा च । नेत्त्वा धृष्णुर् हरसा जर्हृषाणो दधद्विधक्ष्यन्पर्यङ्खयातै । मैनमग्ने विदहो माऽभिशोचो माऽस्य त्वचञ्चिक्षिपो मा शरीरम् । यदा शृतङ्करवो जातवेदोऽथेमेनं प्रहिणुतात्पितृभ्यः । शृतय्यँदा करसि जातवेदोऽथेमेनं परिदत्तात्पितृभ्यः । यदा गच्छात्यसुनीतिमेतामथा देवाना□व्वँशनीर्भवाति । सूर्यन्ते चक्षुर्गच्छतु वातमात्माH द्याञ्च गच्छ पृथिवीञ्च धर्मणा । अपो वा गच्छ यदि तत्र ते हितमोषधीषु प्रतितिष्ठा शरीरैः । अजो भागस्तपसा तन्तपस्व तन्ते शोचिस्तपतु तन्ते अर्चिः । यास्ते शिवास्तनुवो जातवेदस्ताभिर्वहेमꣳ सुकृताय्यँत्र लोकाः । अयव्वैं त्वमस्मादधि त्वमेतदयव्वैं तदस्य योनिरसि । वैश्वानरः पुत्रः पित्रे लोककृज्जातवेदो वहेमꣳ सुकृताय्यँत्र लोकाः । (4) 4.2.0 य एतस्य त्वत्पञ्च ।। 2 ।। 4.2.1 य एतस्य पथो गोप्तारस्तेभ्यस्स्वाहा य एतस्य पथो रक्षितारस्तेभ्यस्स्वाहा य एतस्य पथोभिऽरक्षितारस्तेभ्यस्स्वाहा□ऽऽख्यात्रे स्वाहाऽपाख्यात्रे स्वाहाऽभिलालपते स्वाहाऽपलालपते स्वाहाऽग्नये कर्मकृते स्वाहा यमत्र नाधीमस्तस्मै स्वाहा□ । यस्त इध्मञ्जभरथिसष्विदानो मूर्धानव्वाँत तपते त्वाया । दिवो विश्वस्माथ्सीमघायत उरुष्यः । अस्मात्त्वमधि जातोऽसि त्वदयञ्जायतां पुनः । अग्नये वैश्वानराय

सुवर्गाय लोकाय स्वाहा□ ।। (5) 4.3.0 धेह्युत्तरेमाष्टौ च ।। 3 ।
4.3.1 प्र केतुना बृहता भा□त्यग्निराविर्विश्वानि वृषभो रोरवीति ।
दिवश्चिदन्तादुप मामुदानडपामुपस्थे महिषो ववर्ध । इदन्त एकं पर
ऊत एकन्तृतीयेन ज्योतिषा संविशस्व । सव्वेँशनस्तनुवै चारुरेधि
प्रियो देवानां□ परमे सधस्थे□ । नाके सुपर्णमुप यत्पतन्तꣳ
हृदा वेनन्तो अभ्यचक्षत त्वा । हिरण्यपक्षव्वँरुणस्य दूतय्यँमस्य
योनौ शकुनं भुरण्युम् । अतिद्रव सारमेयौ श्वानौ चतुरक्षौ शबलौ
साधुना पथा । अथा पितृन्थ्सुविदत्राꣳ अपीहि यमेन ये सधमादं
मदन्ति । यौ ते श्वानौ यमरक्षितारौ चतुरक्षौ पथिरक्षी नृचक्षसा
। ताभ्याꣳ राजन्परि देह्येनऱ् स्वस्ति चा□स्मा अनमीवञ्च धेहि
। (6) 4.3.2 उरुणसावसुतृपावुलुम्बलौ यमस्य दूतौ चरतो
वशाꣳ अनु । तावस्मभ्यन्दृशये सूर्याय पुनर्दत्ता वसुमद्येह
भद्रम् । सोम एके□भ्यः पवते घृतमेक उपासते । येभ्यो मधु
प्रधावति ताꣳश्चिदेवापि गच्छतात् । ये युद्ध्यन्ते प्रधनेषु शूरासो
ये तनुत्यजः । ये वा सहस्रदक्षिणास्ताꣳ श्चिदेवापि गच्छतात्
। तपसा ये अनाधृष्यास्तपसा ये सुवर्गताः । तपो ये चक्रिरे
महत्ताꣳश्चिदेवापि गच्छतात् । अश्मन्वती रेवतीस्सꣳ रभध्व
मुत्तिष्ठत प्रतरता सखायः । अत्रा जहाम ये असन्नशेवाशिवान्
वयमभि वाजानुत्तरेम । (7) 4.3.3 यद्वै देवस्य सवितुः पवित्रꣳ
सहस्रधारव्विँततमन्तरिक्षे । येनापुनादिन्द्रमनार्तमार्त्यै तेनाहं
माꣳ सर्वतनुं पुनामि । या राष्ट्रात्पन्नादप यन्ति शाखा अभिमृता
नृपतिमिच्छमानाः । धातुस्तास्सर्वाः पवनेन पूताः प्रजयास्मान्रय्या

वर्चसा सꣳसृजाथ । उद्वयन्तमसस्परि पश्यन्तो ज्योतिरुत्तरम् । देवन्देवत्रा सूर्यमगन्म ज्योतिरुत्तमम् । धाता पुनातु सविता पुनातु । अग्नेस्तेजसा सूर्यस्य वर्चसा ।। (8) 4.4.0 अवशीयताꣳ सधस्थे पञ्च च ।। 4 । 4.4.1 यन्ते अग्निममन्थाम वृषभायेव पक्तवे । इमन्तꣳ शमयामसि क्षीरेण चोदकेन च । यन्त्वमग्ने समदहस्त्वमु निर्वापया पुनः । क्याम्बूरत्र जायतां पाकदूर्वा व्यल्कशा । शीतिके शीतिकावति ह्लादुके ह्लादुकावति । मण्डूक्या सुसङ्गमयेमꣳ स्वग्निꣳ शमय । शन्ते धन्वन्या आपश्शमु ते सन्त्वनूक्याः□ । शन्ते समुद्रिया आपश्शमु ते सन्तु वर्ष्याः□ । शन्ते स्रवन्तीस्तनुवे शमु ते सन्तु कूप्याः□ । शन्ते नीहारो वञ्षतु शमु पृष्वाऽवशीयताम् । (9) 4.4.2 अव सृज पुनरग्ने पितृभ्यो यस्त आहुतश्चरति स्वधाभिः । आयुर्वसान उप यातु शेषꣳ सङ्गच्छतान्तनुवा जातवेदः । सङ्गच्छस्व पितृभिस्सꣳ स्वधाभिस्समिष्टापूर्तेन परमे व्योमन्न् । यत्र भूम्यै वृणसे तत्र गच्छ तत्र त्वा देवस्सविता दधातु । यत्ते कृष्णश्शकुन आतुतोद पिपीलस्सर्प उत वा श्वापदः । अग्निष्टद्विश्वादनृणङ्कृणोतु सोमश्च यो ब्रा□ह्मणमाविवेश । उत्तिष्ठातस्तनुवꣳ संभरस्व मेह गात्रमवहा मा शरीरम् । यत्र भूम्यै वृणसे तत्र गच्छ तत्र त्वा देवस्सविता दधातु । इदन्त एकं पर ऊत एकन्तृतीयेन ज्योतिषा संविशस्व । सव्वँशनस्तनुवै चारुरेधि प्रियो देवानां□ परमे सधस्थे□ । उत्तिष्ठ प्रेहि प्रद्रवौकः कृणुष्व परमे व्योमन्न् । यमेन त्वय्यँम्या सव्विँदानोत्तमन्नाकमधि रोहेमम् । अश्मन्वती रेवतीर्यद्वै देवस्य सवितुःH पवित्रय्याँ

राष्ट्रात्पन्नादुद्वयन्तमसस्परि धाता पुनातु । अस्मात्त्वमधि जातोऽसि त्वदयञ्जायतां पुनः । अग्नये वैश्वानराय सुवर्गाय लोकाय स्वाहा□ ।। (10) 4.5.0 पथिकृद्भ्यो विजानतेऽनु वेनति ।। 5 ।। 4.5.1 आयातु देवस्सुमनाभिरूतिभिर्यमो हवेह प्रयताभिरक्ता । आसीदताꣳ सुप्रयतेह बर्हिष्यूर्जायजात्यै मम शत्रुहत्यै□ । यमे इव यतमाने यदैतं प्रवा□म्भरन्मानुषा देवयन्तः । आसीदतꣳ स्वमु लोकव्विँदाने स्वासस्थे भवतमिन्दवे नः । यमाय सोमꣳ सुनुत यमाय जुहुता हविः । यमꣳ ह यज्ञो गच्छत्यग्निदूतो अरङ्कृतः । यमाय घृतवद्धविर्जुहोत प्र च तिष्ठत । स नो देवेष्वायमद्दीर्घमायुः प्र जीवसे□ । यमाय मधुमत्तमꣳ राज्ञे हव्यञ्जुहोतन । इदन्नम ऋषिभ्यः पूर्वजेभ्यः पूर्वे□भ्यः पथिकृद्भ्यः । (11) 4.5.2 योऽस्य कौष्ठ्य जगतः पार्थिवस्यैक इद्वशी । यमं भङ्ग्यश्रवो गाय यो राजानपरोद्ध्यः । यमङ्गाय भङ्ग्यश्रवो यो राजानपरोद्ध्यः । येनापो नद्यो धन्वानि येन द्यौः पृथिवी दृढा । हिरण्यकक्ष्यान् सुधुरान् हिरण्याक्षानयश्शफान् । अश्वाननश्यतो दानय्यँमो राजाभि तिष्ठति । यमो दाधार पृथिवीय्यँमो विश्वमिदञ्जगत् । यमाय सर्वमित्रस्थे यत् प्राणद्वायुरक्षितम् । यथा पञ्च यथा षड्यथा पञ्च दशाऽषयः । यमय्याँ विद्याथ्स ब्रूयाद्यथैक ऋषिर्विजानते । (12) 4.5.3 त्रिकद्रुकेभिः पतति षडुर्वीरेकमिद्बृहत् । गायत्री त्रिष्टुप्छन्दाꣳसि सर्वा ता यम आहिता । अहरहर्नयमानो गामश्वं पुरुषञ्जगत् । वैवस्वतो न तृप्यति पञ्चभिर्मानवैर्यमः । वैवस्वते विविच्यन्ते यमे राजनि ते जनाः । ये चेह सत्येनेच्छन्ते य उ चानृतवादिनः । ते

राजन्निह विविच्यन्तेऽथा यन्ति त्वामुप । देवाꣳश्च ये नमस्यन्ति ब्राह्मणाꣳश्चापचित्यति । यस्मिन्वृक्षे सुपलाशे देवैस्संपिबते यमः । अत्रा नो विश्पतिः पिता पुराणा अनुवेनति ।। (13) 4.6.0 अग्निया अगन्म सप्त च ।। 6 ।। 4.6.1 वैश्वानरे हविरिदञ्जुहोमि साहस्रमुथ्सꣳ शतधारमेतम् । तस्मिन्नेष पितरं पितामहं प्रपितामहं बिभरत्पिन्वमाने । द्रप्सश्चस्कन्द पृथिवीमनु द्यामिमञ्च योनिमनु यश्च पूर्वः । तृतीयय्योनिमनु सञ्चरन्तन्द्रप्सञ्जुहोम्यनु सप्त होत्राः□ । इमꣳ समुद्रꣳ शतधारमुथ्सव्व्यँच्यमानं भुवनस्य मध्ये□ । घृतन्दुहानामदितिञ्जनायाग्ने मा हिꣳसीः परमे व्योमन् । अपेत वीत वि च सर्पतातो येऽत्र स्थ पुराणा ये च नूतनाः । अहोभिरद्भिरक्तुभि र्व्यक्तय्यँमो ददात्ववसानमस्मै । सवितैतानि शरीराणि पृथिव्यै मातुरुपस्थ आदधे । तेभिर्युज्यन्तामग्नियाः । (14) 4.6.2 शुनव्वाँहाश्शुनन्नाराश्शुनङ्कृषतु लाङ्गलम् । शुनव्वँरत्रा बध्यन्ताꣳ शुनमष्ट्रामुदिङ्गय शुनासीरा शुनमस्मासु धत्तम् । शुनासीरा विमाव्वाँचय्यँद्दिवि चक्रथुः पयः । तेनेमामुप सिञ्चतम् । सीते वन्दामहे त्वाऽर्वाची सुभगे भव । यथा नस्सुभगा ससि यथा नस्सुफला ससि । सवितैतानि शरीराणि पृथिव्यै मातुरुपस्थ आदधे । तेभिरदिते शं भव । विमुच्यध्वमग्निया देवयाना अतारिष्म तमसस्पारमस्य । ज्योतिरापाम सुवरगन्म । (15) 4.6.3 प्र वाता वान्ति पतयन्ति विद्युत उदोषधीर्जिहते पिन्वते सुवः । इरा विश्वस्मै भुवनाय जायते यत्पर्जन्यः पृथिवीꣳ रेतसाऽवति । यथा यमाय हार्म्यमवपन्पञ्च मानवाः ।

एवव्वँपामि हार्म्यय्यँथासाम जीवलोके भूरयः । चितस्स्थ परिचित ऊर्ध्वचितश्श्रयध्वं पितरौ देवता□ । प्रजापतिर्वस्सादयतु तया देवतया । आप्यायस्व सन्ते□ ।। (16) 4.7.0 अनपस्फुरन्तीरुत्तर देवतया द्वे च ।। 7 । 4.7.1 उत्ते तभ्नोमि पृथिवीन्त्वत्परीमल्लोकन्निदधन्मो अहꣳ रिषम् । एताꣳ स्थूणां□ पितरौ धारयन्तु तेऽत्रा यमस्सादनात्ते मिनोतु । उपसर्प मातरं भूमिमेतामुरुव्यचसं पृथिवीꣳ सुशेवा□म् । ऊर्णम्रदा युवतिर्दक्षिणावत्येषा त्वा पातु निर्ऋत्या उपस्थे□ । उछ्मञ्चस्व पृथिवि मा विबाधिथा स्सूपायनास्मै भव सूपवञ्चना । माता पुत्रय्यँथासिचाभ्येनं भूमि वृणु । उछ्मञ्चमाना पृथिवी हि तिष्ठसि सहस्रं मित उप हि श्रयन्ताम् । ते गृहासौ मधुश्चुतो विश्वाहा□स्मै शरणास्सन्त्वत्र । एणी□धाना हरिणीरर्जुनीस्सन्तु धेनवः । तिलवथ्सा ऊर्जमस्मै दुहाना विश्वाहा सन्त्वनपस्फुरन्तीः । (17) 4.7.2 एषा ते यमसादने स्वधा निधीयते गृहे । अक्षितिर्नाम ते असौ । इदं पितृभ्यः प्रभरेम बर्हिर्देवेभ्यो जीवन्त उत्तरं भरेम । तत्त्वमारोहासो मेघ्यो भवय्यँमेन त्वय्यँम्या सव्विंदानः । मा त्वा वृक्षौ संबाधिष्टाम्मा माता पृथिवि त्वम् । पितॄन् ह्यत्र गच्छास्येधासय्यँमराज्ये□ । मा त्वा वृक्षौ संबाधेथां मा माता पृथिवी मही । वैवस्वतꣳ हि गच्छासि यमराज्ये विराजसि । नळं प्लवमारोहैतन्नळेन पथोऽन्विहि । स त्वन्नळप्लवो भूत्वा सन्तर प्रतरोत्तर । (18) 4.7.3 सवितैतानि शरीराणि पृथिव्यै मातुरुपस्थ आदधे । तेभ्यः पृथिवि शं भव । षड्होता सूर्यन्ते चक्षुर्गच्छतु

वातमात्मा द्याञ्च गच्छ पृथिवीञ्च धर्मणा । अपो वा गच्छ यदि तत्र ते हितमोषधीषु प्रतितिष्ठा शरीरैः । परं मृत्यो अनुपरेहि पन्थाय्यँस्ते स्व इतरो देवयाना□त् । चक्षुष्मते शृण्वते ते□ ब्रवीमि मा नः प्रजाꣳ रीरिषो मोत वीरान् । शव्वाँतश्शꣳ हि ते घृणिश्शमु ते सन्त्वोषधीः । कल्पन्ताम्मे दिशश्शग्माः । पृथिव्यास्त्वा लोके सादयाम्यमुष्य शर्मासि पितरो देवता□ । प्रजापतिस्त्वा सादयतु तया देवतया । अन्तरिक्षस्य त्वा दिवस्त्वा दिशान्त्वा नाकस्य त्वा पृष्ठे ब्रध्नस्य त्वा विष्टपे सादयाम्यमुष्य शर्मासि पितरो देवता□ । प्रजापतिस्त्वा सादयतु तया देवतया ।। (19) 4.8.1 अपूपवा□न्घृतवाꣳश्चरुरेह सीदतूत्तभ्नुवन्पृथिवीन्द्यामुतोपरि । योनिकृतः पथिकृतस्सपर्यत ये देवाना□ङ्घृतभागा इह स्थ । एषा ते यमसादने स्वधा निधीयते गृहेऽसौ । दशा□क्षरा ताꣳ रक्षस्व ताङ्गोपायस्व तान्ते परिददामि तस्या□न्त्वा मा दभन्पितरो देवता□ । प्रजापतिस्त्वा सादयतु तया देवतया । अपूपवा□ञ्छृतवा□न्क्षीरवान्दधिवान्मधुमाꣳश्चरुरेह सीदतूत्तभ्नुवन्पृथिवीन्द्यामुतोपरि । योनिकृतः पथिकृतस्सपर्यत ये देवानाꣳ श्रृतभागाः क्षीरभागा दधिभागा मधुभागा इह स्थ । एषा ते यमसादने स्वधा निधीयते गृहेऽसौ । शताक्षरा सहस्रा□क्षरायुता□क्षराऽच्युताक्षरा ताꣳ रक्षस्व ताङ्गोपायस्व तान्ते परिददामि तस्या□न्त्वा मा दभन्पितरो देवता□ । प्रजापतिस्त्वा सादयतु तया देवतया ।। (20) ।। 8 ।। 4.9.0 फलं पुनातु ।। 9 । 4.9.1 एतास्ते□ स्वधा अमृताः□ करोमि यास्ते धानाः परिकिराम्यत्र । तास्ते यमः पितृभिस्सव्विँदानोऽत्र धेनूः

कामदुघाः□ करोतु । त्वामर्जुनौषधीनां पयो□ ब्रह्माण इद्विदुः । तासा□न्त्वा मध्यादा ददे चरुभ्यो अपिधातवे । दूर्वाणाꣳ स्तंबमाहरैतां प्रियतमां मम । इमान्दिशं मनुष्याणां भूयिष्ठानु वि रोहतु । काशानाꣳ स्तंबमाहर रक्षसामपहत्यै । य एतस्यै दिशः पराभवन्नघायवो यथा तेनाभवान्पुनः । दर्भाणाꣳ स्तंबमाहर पितृणा मोषधीं प्रियाम् । अन्वस्यै मूलञ्जीवादनु काण्डमथो फल□म् । (21) 4.9.2 लोकं पृण ता अस्य सूददोहसः । शव्वाँतश्शँहि ते घृणिश्शमु ते सन्त्वोषधीः । कल्पन्तान्ते दिशस्सर्वाः□ । इदमेव मेतोपरा मार्तिमाराम काञ्चन । तथा तदश्विभ्या□ङ्कृतं मित्रेण वरुणेन च । वरणो वारयादिदन्देवो वनस्पतिः । आत्यै निर्ऋत्यै द्वेषा□च्च वनस्पतिः । विधृतिरसि विधारयास्मदघा द्वेषाꣳसि शमि शमयास्मदघा द्वेषाꣳसि यव यवयास्मदघा द्वेषाꣳसि । पृथिवीङ्गच्छान्तरिक्षङ्गच्छ दिवङ्गच्छ दिशो गच्छ सुवर्गच्छ सुवर्गच्छ दिशो गच्छ दिवङ्गच्छान्तरिक्षङ्गच्छ पृथिवीङ्गच्छापो वा गच्छ यदि तत्र ते हितमोषधीषु प्रतितिष्ठा शरीरैः । अश्मन्वती रेवतीर्यद्वै देवस्य सवितुः पवित्रय्याँ राष्ट्रात्पन्नादुद्वयन्तमसस्परि धाता पुनातु ।। (22) 4.10.0 भव जंभयामसि त्रीणि च । 10 । 4.10.1 आ रोहतायुर्जरसङ्गृणाना अनुपूर्वयँतमाना यतिष्ट । इह त्वष्टा सुजनिमा सुरत्नो दीर्घमायुः करतु जीवसे वः । यथाहा□न्यनुपूर्वं भवन्ति यथर्तव ऋतुभिर्यन्ति क्लृप्ताः । यथा न पूर्वमपरो जहा□त्येवा धातरायूꣳषि कल्पयैषाम् । न हि ते अग्ने तनुवै□ क्रूरञ्चकार मर्त्यः । कपिर्बभस्ति तेजनं पुनर्जरायु गौरिव

। अप॑ न॒श्शोशु॑चद॒घमग्ने॑ शुशु॒ध्या र॒यिम् । अप॑ न॒श्शोशु॑चद॒घं मृ॒त्यवे॒ स्वाहा॒ । अ॒न॒ड्वाह॑म॒न्वार॑भामहे स्व॒स्तये॒ । स न॒ इन्द्र॑ इव दे॒वेभ्यो॒ वह्नि॑स्सं॒पार॑णो भव । (23) 4.10.2 इ॒मे जी॒वा वि॑मृ॒तैराव॑वर्ति॒न्नभू॒द्भद्रा दे॒वहू॑तिन्नो अ॒द्य । प्राञ्चो॑गामानृ॒तये॒ हसा॑य॒ द्राघी॑य॒ आयुः॑ प्रत॒रान्दधा॑नाः । मृ॒त्योः प॒दय्यो॑पयन्तो॒ यदैम॒ द्राघी॑य॒ आयुः॑ प्रत॒रान्दधा॑नाःH । आ॒प्याय॑मानाः प्र॒जया॒ धने॑न शु॒द्धाः पू॒ता भ॑वथ यज्ञियासः । इ॒मञ्जी॒वेभ्यः॑ परि॒धिन्द॑धामि॒ मा नोऽनु॑ गा॒दप॑रो॒ अर्ध॑मे॒तम् । श॒तञ्जी॑वन्तु श॒रदः॑ पुरू॒चीस्ति॒रो मृ॒त्युन्द॑द्मह॒े पर्व॑तेन । इ॒मा नारी॑रविध॒वास्सु॒पत्नी॒राञ्ज॑नेन स॒र्पिषा॒ संमृ॑शन्ताम् । अ॒न॒श्रवो॑ अनमी॒वा स्सु॒शेवा॒ आरो॑हन्तु॒ जन॑यो॒ योनि॒मग्रे॒ । यदाञ्ज॑नन्त्रैककु॒दञ्जा॒तꣳ हि॒मव॑त॒स्परि॑ । तेना॒मृत॑स्य॒ मूले॒नारा॑तीर्जभयामसि । यथा॒ त्वमु॑द्भि॒नथ्स्यौ॑षधे पृथि॒व्या अधि॑ । ए॒वमि॒म उद्भि॑न्दन्तु की॒र्त्या यशा॑सा ब्रह्मवर्च॒सेन॑ । अ॒जो॒ऽस्यजा॒स्मद॒घा द्वेषाꣳ॑सि य॒वो॑ऽसि य॒वया॒स्मद॒घा द्वेषाꣳ॑सि ।। (24) 4.11.0 अ॒घम॒घञ्च॒त्वारि॑ च ।। 11 । 4.11.1 अप॑ न॒श्शोशु॑चद॒घमग्ने॑ शुशु॒ध्या र॒यिम् । अप॑ न॒श्शोशु॑चद॒घम् । सु॒क्षे॒त्रि॒या सु॑गातु॒या व॑सू॒या च॑ यजामहे । अप॑ न॒श्शोशु॑चद॒घम् । प्रयद्भन्दि॑ष्ठ एषां॒ प्रास्माका॑सश्च सू॒रयः॑ । अप॑ न॒श्शोशु॑चद॒घम् । प्रयद॒ग्नेस्सह॑स्वतो वि॒श्वतो॒ यन्ति॑ सू॒रयः॑ । अप॒ न॒श्शोशु॑चद॒घम् । प्रयत्ते॑ अग्ने सू॒रयो॒ जाये॑महि॒ प्र ते॑ व॒यम् । अप॑ न॒श्शोशु॑चद॒घम् । (25) 4.11.2 त्वꣳ हि वि॑श्वतोमुख वि॒श्वतः॑ परि॒भूरसि॑ । अप॑ न॒श्शोशु॑चद॒घम् । द्विषो॑

नो विश्वतोमुखाऽति नावेव पारय । अप नश्शोशुचदघम् । स नस्सिन्धुमिव नावयाति पञ्चा स्वस्तये□ । अप नश्शोशुचदघम् । आपः प्रवणादिव यतीरपास्मथ्स्यन्दतामघम् । अप नश्शोशुचदघम् । उद्वनादुदकानीवापास्मथ्स्यन्दतामघम् । अप नश्शोशुचदघम् । आनन्दाय प्रमोदाय पुनरागाꣳ स्वान्गृहान् । अप नश्शोशुचदघम् । न वै तत्र प्रमीयते गौरश्वः पुरुषः पशुः । यत्रेदं ब्रह्म क्रियते परिधिर्जीवनायकमप नश्शोशुचदघम् ।। (26) 4.12.0 वधिष्ट द्वे च ।। 12 । 4.12.1 अपश्याम युवतिमाचरन्तीं मृताय जीवां परिणीयमानाम् । अन्धेन या तमसा प्रावृताऽसि प्राचीमवाचीमवयन्नरिष्ट्यै । मयैतां माꣳस्तां भ्रियमाणा देवी सती पितृलोकय्यँदैषि । विश्ववारा नभसा सव्व्यँयन्त्युभौ नौ लोकौ पयसाऽऽवृणीहि । रयिष्ठामग्निं मधुमन्तमूर्मिणमूर्जस्सन्तन्त्वा पयसोप सꣳसदेम । सꣳ रय्या समु वर्चसा सचस्वा नस्स्वस्तये□ । ये जीवा ये च मृता ये जाता ये च जन्त्याः□ । तेभ्यो घृतस्य धारयितुं मधुधारा व्युन्दती । माता रुद्राणा□न्दुहिता वसूनाꣳ स्वसादित्यानाममृतस्य नाभिः । प्रणुवोचञ्चिकितुषे जनाय मागामनागामदितिव्वँधिष्ट । पिबतूदकन्तृणा□न्यत्तु । ओमुथ्सृजत ।। (27)

॥ सप्तमः प्रश्नः ॥

5.0.0 ।। तैत्तिरीयीरण्यके पञ्चमप्रश्नः प्रारंभः ।। ।। तैत्तिरीयोपनिषत् ।। 5.0.0 शन्नश्शीक्षाꣳ सह नौ यश्छन्दसां

भूः स यः पृथिव्योमित्यृतञ्चाहव्वेँदमनूच्य शन्नस्सह नाववतु ब्रह्मविद्भृगुः पञ्चदश ।। 15 ।। शन्नो मह इति ये तत्र भीषाऽस्मादन्नं बहु कुर्वीत द्विचत्वारिꣳशत् ।। 42 ।। शन्न इत्युपनिषत् ।। ओं शान्तिश्शान्तिश्शान्तिः ।। हरिः ओम् । श्रीकृष्णार्पणमस्तु ।। तैत्तिरीयारण्यके पञ्चमप्रश्नः समाप्तः । 5.1.0 सत्यव्वँदिष्यामि पञ्च च ।। 1 ।। 5.1.1 शन्नो मित्रश्शाव्वँरुणः । शन्नो भवत्वर्यमा । शन्न इन्द्रो बृहस्पतिः । शन्नो विष्णुरुरुक्रमः । नमो ब्रह्मणे । नमस्ते वायो । त्वमेव प्रत्यक्षं ब्रह्मासि । त्वामेव प्रत्यक्षं ब्रह्म वदिष्यामि । ऋतव्वँदिष्यामि । सत्यव्वँदिष्यामि । तन्मामवतु । तद्वक्तारमवतु । अवतु माम् । अवतु वक्तार□म् । ओम् शान्तिश्शान्तिश्शान्तिः ।। (1) 5.2.0 शीक्षां पञ्च ।। 2 ।। 5.2.1 शीक्षाव्व्याँ□ख्यास्यामः । वर्णः स्वरः । मात्रा बलम् । साम सन्तानः । इत्युक्तश्शी□क्षाध्यायः ।। (2) 5.3.0 सन्धिराचार्यः पू□र्वरूपमित्यधिप्रजल्लौँकेन ।। 3 ।। 5.3.1 सह नौ यशः । सह नौ ब्रह्मवर्चसम् । अथातस्सꣳहिताया उपनिषदव्व्याँ□ख्यास्यामः । पञ्चस्वधिकरणेषु । अधिलोकमधिज्यौतिषमधिविद्यमधिप्रजमध्यात्मम् । ता महासꣳहिता इत्याचक्षते । अथाधिलोकम् । पृथिवी पू□र्वरूपम् । द्यौरुत्तररूपम् । आकाशस्सन्धिः । (3) 5.3.2 वायुस्सन्धानम् । इत्यधिलोकम् । अथाधिज्यौतिषम् । अग्निः पू□र्वरूपम् । आदित्य उत्तररूपम् । आपस्सन्धिः । वैद्युतस्सन्धानम् । इत्यधिज्यौतिषम् । अथाधिविद्यम् । आचार्यः पू□र्वरूपम् । (4) 5.3.3 अन्तेवास्युत्तररूपम् । विद्या सन्धिः । प्रवचनꣳ

सन्धानम् । इत्यधिविद्यम् । अथाधिप्रजम् । माता पू□र्वरूपम् । पितोत्तररूपम् । प्रजा सन्धिः । प्रजननꣳ सन्धानम् । इत्यधिप्रजम् । (5) 5.3.4 अथाध्यात्मम् । अधराहनुः पू□र्वरूपम् । उत्तराहनुरुत्तररूपम् । वाक्सन्धिः । जिह्वा सन्धानम् । इत्यध्यात्मम् । इतीमा महासꣳहिताः । य एवमेता महासꣳहिता व्याख्याता वेद । सन्धीयते प्रजया पशुभिः । ब्रह्मवर्चसेनान्नाद्येन सुवर्ग्येण लोकेन ।। (6) 5.4.0 वितन्वाना विश स्वाहा सप्त च ।। 4 ।। 5.4.1 यश्छन्दसामृषभो विश्वरूपः । छन्दोभ्योऽध्यमृता□त्सम्बभूव । स मेन्द्रो मेधया□ स्पृणोतु । अमृतस्य देव धारणो भूयासम् । शरीरं मे विचर्षणम् । जिह्वा मे मधुमत्तमा । कर्णा□भ्यां भूरि विश्रुवम् । ब्रह्मणः कोशोऽसि मेधयापिहितः । श्रुतं मे गोपाय । आवहन्ती वितन्वाना । (7) 5.4.2 कुर्वाणा चीरमात्मनः । वासाꣳसि मम गावश्च । अन्नपाने च सर्वदा । ततो मे श्रियमावह । लोमशां पशुभिस्सह स्वाहा□ । आ मा यन्तु ब्रह्मचारिणस्स्वाहा□ । यशो जनेऽसानि स्वाहा□ । श्रेयान् वस्यसोऽसानि स्वाहा□ । तन्त्वा भग प्रविशानि स्वाहा□ । स मा भग प्रविश स्वाहा□ । तस्मि□न्थ्सहस्रशाखे । निभगाहन्त्वयि मृजे स्वाहा□ । यथापः प्रवता यन्ति । यथा मासा अहर्जरम् । एवं मां ब्रह्मचारिणः । धातरायन्तु सर्वतस्स्वाहा□ । प्रतिवेशोऽसि प्र मा भाहि प्र मा पद्यस्व ।। (8) 5.5.0 असौ लोको यजूꣳषि वेद द्वे च ।। 5 ।। 5.5.1 भूर्भुवस्सुवरिति वा एतास्तिस्रो व्याहृतयः । तासामुहस्मै ताश्चतुर्थीम् । माहाचमस्यः

प्रवेदयते । मह इति । तद्ब्रह्म । स आत्मा । अङ्गा□न्यन्या देवताः□ । भूरिति वा अयल्लोँकः । भुव इत्यन्तरिक्षम् । सुवरित्यसौ लोकः । (9) 5.5.2 मह इत्यादित्यः । आदित्येन वाव सर्वे लोका महीयन्ते । भूरिति वा अग्निः । भुव इति वायुः । सुवरित्यादित्यः । मह इति चन्द्रमाः□ । चन्द्रमसा वाव सर्वाणि ज्योतीꣳषि महीयन्ते । भूरिति वा ऋचः । भुव इति सामानि । सुवरिति यजूꣳषि । (10) 5.5.3 मह इति ब्रह्म । ब्रह्मणा वाव सर्वे वेदा महीयन्ते । भूरिति वै प्राणः । भुव इत्यपानः । सुवरिति व्यानः । मह इत्यन्न□म् । अन्नेन वाव सर्वे□ प्राणा महीयन्ते । ता वा एताश्चतस्रश्चतुर्धा । चतस्रश्चतस्रो व्याहृतयः । ता यो वेद । स वेद ब्रह्म । सर्वे□ऽस्मै देवा बलिमावहन्ति ।। (11) 5.6.0 वायावमृतमेकञ्च ।। 6 ।। 5.6.1 स य एषो□ऽन्तर्हृदय आकाशः । तस्मिन्नयं पुरुषो मनोमयः । अमृतो हिरण्मयः । अन्तरेण तालुके । य एष स्तन इवावलंबते । से□न्द्रयोनिः । यत्रासौ केशान्तो विवर्तते । व्यपोह्य शीर्षकपाले । भूरित्यग्नौ प्रतितिष्ठति । भुव इति वायौ । (12) 5.6.2 सुवरित्यादित्ये । मह इति ब्रह्मणि । आप्नोति स्वारा□ज्यम् । आप्नोति मनसस्पति□म् । वाक्पतिश्चक्षुष्पतिः । श्रोत्रपतिर्विज्ञानपतिः । एतत्ततो भवति । आकाशशरीरं ब्रह्म । सत्यात्मप्राणारामं मन आनन्दम् । शान्तिसमृद्धममृत□म् । इति प्राचीनयोग्योपा□स्व । (13) 5.7.0 सर्वमेकञ्च ।। 7 ।। 5.7.1 पृथिव्यन्तरिक्षन्द्यौर्दिशोऽवान्तरदिशाः । अग्निर्वायुरादित्यश्चन्द्रमा नक्षत्राणि । आप ओषधयो वनस्पतय

आका॒श आ॒त्मा । इत्य॑धिभू॒तम् । अथाध्या॒त्मम् । प्रा॒णो व्या॒नो॑ऽपा॒न उ॑दा॒नस्स॑मा॒नः । चक्षुः॒ श्रोत्रं॒ मनो॒ वाक्त्वक् । चर्म॑ मा॒ꣳ॒सꣳ स्नावास्थि॑ म॒ज्जा । ए॒तद॑धि वि॒धाय॒ऽषि॒रवो॑चत् । पाङ्क्त॒व्वाँ इ॒दꣳ सर्व□म् । पाङ्क्ते॑नै॒व पाङ्क्तꣳ स्पृणो॒तीति॑ । (14) 5.8.0 ओन्दश॑ ।। 8 ।। 5.8.1 ओमिति॒ ब्रह्म॑ । ओमिती॒दꣳ सर्व□म् । ओमित्ये॒तद॑नुकृति ह स्म॒ वा अ॒प्योश्रा॑व॒येत्याश्रा॑वयन्ति । ओमिति॒ सामा॑नि गायन्ति । ओꣳशोमिति॑ श॒स्त्राणि॑ शꣳसन्ति । ओमित्य॑द्ध्व॒र्युः प्र॑तिग॒रं प्रति॑गृणाति । ओमिति॒ ब्रह्मा॒ प्रसौ॑ति । ओमित्य॑ग्निहो॒त्रमनु॑जानाति । ओमिति॑ ब्राह्म॒णः प्र॑व॒क्ष्यन्ना॑ह॒ ब्रह्मोपा□प्नवा॒नीति॑ । ब्रह्मै॒वोपा□प्नोति । (15) 5.9.0 प्रजा च स्वाध्यायप्रव॑चने॒ च षट्च॑ ।। 9 ।। 5.9.1 ऋतञ्च स्वाध्यायप्रव॑चने॒ च । सत्यञ्च स्वाध्यायप्रव॑चने॒ च । तपश्च स्वाध्यायप्रव॑चने॒ च । दमश्च स्वाध्यायप्रव॑चने॒ च । शमश्च स्वाध्यायप्रव॑चने॒ च । अग्नयश्च स्वाध्यायप्रव॑चने॒ च । अग्निहोत्रञ्च स्वाध्यायप्रव॑चने॒ च । अतिथयश्च स्वाध्यायप्रव॑चने॒ च । मानुषञ्च स्वाध्यायप्रव॑चने॒ च । प्रजा च स्वाध्यायप्रव॑चने॒ च । प्रजनश्च स्वाध्यायप्रव॑चने॒ च । प्रजातिश्च स्वाध्यायप्रव॑चने॒ च । सत्यमिति सत्यवचा॑ राथी॒तरः । तप इति तपोनित्यः पौ॑रुशि॒ष्टिः । स्वाध्यायप्रवचने एवेति नाको॑ मौद्ग॒ल्यः । तद्धि तप॑स्तद्धि॒ तपः । (16) 5.10.0 अ॒हꣳ षट् ।। 10 ।। 5.10.1 अ॒हव्वृँ॒क्षस्य॒ रेरि॑वा । की॒र्तिः पृ॒ष्ठङ्गि॒रेरि॑व । ऊ॒र्द्ध्वप॑वित्रो वा॒जिनी॑व स्व॒मृत॑मस्मि । द्रवि॑ण॒ꣳ॒ सव॑र्चसम् । सुमेधा अ॑मृतो॒क्षितः । इति त्रिशङ्कोर्वेदा॑नुव॒चनम् । (17) 5.11.0 स्वाध्यायप्रवचनाभ्यान्न

प्रमदितव्यन्तानि त्वयोपास्यानि स्यात्तेषु वर्तेरन्थ्सप्त च । 11 । 5.11.1 वेदमनूच्याचार्योऽन्तेवासिनमनुशास्ति । सत्यव्वँद । धर्मञ्चर । स्वाध्याया□न्मा प्रमदः । आचार्याय प्रियन्धनमाहृत्य प्रजातन्तुं मा व्यवच्छेथ्सीः । सत्यान्न प्रमदितव्यम् । धर्मान्न प्रमदितव्यम् । कुशलान्न प्रमदितव्यम् । भूत्यै न प्रमदितव्यम् । स्वाध्यायप्रवचनाभ्यान्न प्रमदितव्यम् । (18) 5.11.2 देवपितृकार्याभ्यान्न प्रमदितव्यम् । मातृदेवो भव । पितृदेवो भव । आचार्यदेवो भव । अतिथिदेवो भव । यान्यनवद्यानि कर्माणि । तानि सेवितव्यानि । नो इतराणि । यान्यस्माकꣳ सुचरितानि । तानि त्वयोपास्यानि । (19) 5.11.3 नो इतराणि । ये के चास्मच्छ्रेयाꣳसो ब्राह्मणाः । तेषान्त्वयाऽऽसनेन प्रश्वसितव्यम् । श्रद्धया देयम् । अश्रद्धयाऽदेयम् । श्रिया देयम् । ह्रिया देयम् । भिया देयम् । संविदा देयम् । अथ यदि ते कर्मविचिकित्सा वा वृत्तविचिकित्सा वा स्यात् । (20) 5.11.4 ये तत्र ब्राह्मणा□स्संमर्शिनः । युक्ता आयुक्ताः । अलूक्षा धर्मकामास्स्युः । यथा ते तत्र वर्तेरन् । तथा तत्र वर्तेथाः । अथाभ्या□ख्यातेषु । ये तत्र ब्राह्मणा□स्संमर्शिनः । युक्ता आयुक्ताः । अलूक्षा धर्मकामास्स्युः । यथा ते तेषु वर्तेरन् । तथा तेषु वर्तेथाः । एष आदेशः । एष उपदेशः । एषा वेदोपनिषत् । एतदनुशासनम् । एवमुपासितव्यम् । एवमु चैतदुपास्यम् ।। (21) 5.12.0 सत्यमवादिषं पञ्च च ।। 1 2 ।। 5.12.1 शन्नो मित्रश्शाव्वँरुणः । शन्नो भवत्वर्यमा । शन्न इन्द्रो बृहस्पतिः ।

शन्नो विष्णुरुरुक्रमः । नमो ब्रह्मणे । नमस्ते वायो । त्वमेव प्रत्यक्षं ब्रह्मासि । त्वामेव प्रत्यक्षं ब्रह्मावादिषम् । ऋतमवादिषम् । सत्यमवादिषम् । तन्मामावीत् । तद्वक्तारमावीत् । आवीन्माम् । आवी□द्वक्तार□म् । ओं शान्तिश्शान्तिश्शान्तिः ।। (22)

॥ अष्टमः प्रश्नः ॥

5.13.0 सह नाववतु पञ्च ।। 13 ।। 5.13.1 सहनाववतु । सह नौ भुनक्तु । सह वीर्यं करवावहै । तेजस्वि नावधीतमस्तु मा विद्विषावहै□ । ओं शान्तिश्शान्तिश्शान्तिः ।। (23) 5.14.0 (ब्रह्मविदिदमयमिदमेकविꣳशतिः । अन्नादन्नरसमयात् प्राणो व्यानोऽपान आकाशः पृथिवी पुच्छꣳ षड्विꣳशतिः । प्राणं प्राणमयान्मनो यजुर् ऋग्सामादेशोऽथर्वाङ्गिरसः पुच्छन्द्वाविꣳशतिः । यतः श्रद्धर्त्तꣳ सत्यय्यौगो महो□ऽष्टादश । विज्ञानं प्रियं मोदः प्रमोद आनन्दो ब्रह्म पुच्छन्द्वाविꣳशतिः । असन्नेवाथाष्टाविꣳशतिः । असथषोडश । भीषाऽस्मान्मानुषो मनुष्यगन्धर्वाणान्देवगन्धर्वाणां पितृणाञ्चिरलोकलोकानामाजानजानाङ्कर्मदे कर्मणा देवानामिन्द्रस्य बृहस्पतेः प्रजापतेर्ब्रह्मणस्स यश्च सङ्क्रामत्येकपञ्चाशत् । यतः कुतश्चनैतमेकादश नव ।। 9 ।।) 5.14.1 ब्रह्मविदा□प्नोति पर□म् । तदेषाभ्युक्ता । सत्यं ज्ञानमनन्तं ब्रह्म । यो वेद निहितङ्गुहायां परमे व्योमन् । सो□ऽश्नुते सर्वान्कामा□न्थ्सह । ब्रह्मणा विपश्चितेति । तस्माद्वा एतस्मादात्मन आकाशस्संभूतः । आकाशाद्वायुः ।

वा॒योर॒ग्निः । अ॒ग्नेरापः॑ । अ॒द्भ्यः पृ॑थि॒वी । पृ॒थि॒व्या ओष॑धयः । ओष॑धी॒भ्योऽन्न॒म् । अन्ना॒त्पुरु॑षः । स वा एष पुरुषोऽन्न॑रस॒मयः । तस्येद॑मेव॒ शिरः । अयन्दक्षि॑णः प॒क्षः । अयमुत्त॑रः प॒क्षः । अयमात्मा॒ । इदं पुच्छं॑ प्रति॒ष्ठा । तदप्येष श्लो॑को भ॒वति । (24) 5.14.2 अन्ना॒द्वै प्र॒जाः प्र॒जाय॑न्ते । याः काश्च॑ पृथि॒वीꣳ श्रि॒ताः । अथो॒ अन्ने॑नै॒व जी॑वन्ति । अथै॑न॒दपि॑ यन्त्यन्त॒तः । अन्न॒ꣳ हि भू॒ताना॒ञ्ज्येष्ठ॒म् । तस्मा॒त्सर्वौ॑ष॒धमु॑च्यते । सर्व॒व्वैँ तेऽन्न॑माप्नुवन्ति । येऽन्नं॒ ब्रह्मो॒पास॑ते । अन्न॒ꣳ हि भू॒ताना॒ञ्ज्येष्ठ॒म् । तस्मा॒त्सर्वौ॑ष॒धमु॑च्यते । अन्ना॒द्भूतानि॒ जाय॑न्ते । जाता॒न्यन्ने॑न वर्धन्ते । अद्यतेऽत्ति च॑ भूता॒नि । तस्मादन्नन्तदुच्य॑त इ॒ति । तस्माद्वा एतस्मादन्न॑रस॒मयात् । अन्योऽन्तर आत्मा॒ प्राण॒मयः । तेनै॑ष पू॒र्णः । स वा एष पुरुषवि॑ध ए॒व । तस्य पुरु॑षवि॒धताम् । अन्वयं॑ पुरुष॒विधः । तस्य प्राण॑ ए॒व शिरः । व्यानो दक्षि॑णः प॒क्षः । अपान उत्त॑रः प॒क्षः । आका॑श आ॒त्मा । पृथिवी पुच्छं॑ प्रति॒ष्ठा । तदप्येष श्लो॑को भ॒वति । (25) 5.14.3 प्रा॒णन्दे॒वा अनु॒ प्राण॑न्ति । म॒नु॒ष्याः॒ प॒शव॑श्च॒ ये । प्रा॒णो हि भू॒ताना॒मायुः॑ । तस्मा॒त्सर्वा॑यु॒षमु॑च्यते । सर्व॑मे॒व त॒ आयु॑र्यन्ति । ये प्रा॒णं ब्रह्मो॒पास॑ते । प्राणो हि भूता॑नामा॒युः । तस्मात्सर्वायुषमुच्य॑त इ॒ति । तस्यैष एव शारी॑र आ॒त्मा । यः॑ पूर्व॒स्य । तस्माद्वा एतस्मा॒त् प्राण॒मयात् । अन्योऽन्तर आत्मा॑ मनो॒मयः । तेनै॑ष पू॒र्णः । स वा एष पुरुषवि॑ध ए॒व । तस्य पुरु॑षवि॒धताम् । अन्वयं॑ पुरुष॒विधः । तस्य यजु॑रेव॒ शिरः । ऋग्दक्षि॑णः प॒क्षः । सामोत्त॑रः प॒क्षः ।

आदेश आत्मा । अथर्वाङ्गिरसः पुच्छं प्रतिष्ठा । तदप्येष श्लोको भवति । (26) 5.14.4 यतो वाचो निवर्तन्ते । अप्राप्य मनसा सह । आनन्दं ब्रह्मणो विद्वान् । न बिभेति कदाचनेति । तस्यैष एव शारीर आत्मा । यः पूर्वस्य । तस्माद्वा एतस्मान्मनोमयात् । अन्योऽन्तर आत्मा विज्ञानमयः । तेनैष पूर्णः । स वा एष पुरुषविध एव । तस्य पुरुषविधताम् । अन्वयं पुरुषविधः । तस्य श्रद्धैव शिरः । ऋतन्दक्षिणः पक्षः । सत्यमुत्तरः पक्षः । योग आत्मा । महः पुच्छं प्रतिष्ठा । तदप्येष श्लोको भवति । (27) 5.14.5 विज्ञानंय्यँज्ञन्तनुते । कर्माणि तनुतेऽपि च । विज्ञानन्देवास्सर्वे । ब्रह्म ज्येष्ठमुपासते । विज्ञानं ब्रह्म चेद्वेद । तस्माच्चेन्न प्रमाद्यति । शरीरे पाप्मनो हित्वा । सर्वान्कामान्थ्समश्नुत इति । तस्यैष एव शारीर आत्मा । यः पूर्वस्य । तस्माद्वा एतस्माद्विज्ञानमयात् । अन्योऽन्तर आत्माऽऽनन्दमयः । तेनैष पूर्णः । स वा एष पुरुषविध एव । तस्य पुरुषविधताम् । अन्वयं पुरुषविधः । तस्य प्रियमेव शिरः । मोदो दक्षिणः पक्षः । प्रमोद उत्तरः पक्षः । आनन्द आत्मा । ब्रह्म पुच्छं प्रतिष्ठा । तदप्येष श्लोको भवति । (28) 5.14.6 असन्नेव स भवति । असद्ब्रह्मेति वेद चेत् । अस्ति ब्रह्मेति चेद्वेद । सन्तमेनन्ततो विदुरिति । तस्यैष एव शारीर आत्मा । यः पूर्वस्य । अथातोऽनुप्रश्नाः । उता विद्वानमुल्लोँकं प्रेत्य । कश्चन गच्छती (३) । आहो विद्वानमुल्लोँकं प्रेत्य । कश्चिथ्समश्नुता (३) उ । सोऽकामयत । बहु स्यां प्रजायेयेति । स तपोऽतप्यत । स तपस्तप्त्वा । इदꣳ सर्वमसृजत । यदिदङ्किञ्च ।

तथ्सृष्ट्वा । तदेवानु प्राविशत् । तदनुप्रविश्य । सच्च त्यच्चाभवत् । निरुक्तञ्चानिरुक्तञ्च । निलयनञ्चानिलयनञ्च । विज्ञानञ्चाविज्ञानञ्च । सत्यञ्चानृतञ्च सत्यमभवत् । यदिदङ्किञ्च । तथ्सत्यमित्याचक्षते । तदप्येष श्लोको भवति । (29) 5.14.7 असद्वा इदमग्र आसीत् । ततो वै सदजायत । तदात्मानꣳ स्वयमकुरुत । तस्मात्तथ्सुकृतमुच्यत इति । यद्वै तथ्सुकृतम् । रसो वै सः । रसꣳ ह्येवायल्लँब्ध्वाऽऽनन्दी भवति । को ह्येवान्या□त्कः प्राण्यात् । यदेष आकाश आनन्दो न स्यात् । एष ह्येवानन्दयाति । यदा ह्येवैष एतस्मिन्नदृश्येऽनात्म्येऽनिरुक्तेऽनिलयनेऽभयं प्रतिष्ठाविँन्दते । अथ सोऽभयङ्गतो भवति । यदा ह्येवैष एतस्मिन्नु दरमन्तरङ्कुरुते । अथ तस्य भयं भवति । तत्त्वेव भयविँदुषोऽमन्वानस्य । तदप्येष श्लोको भवति । (30) 5.14.8 भीषाऽस्माद्वातः पवते । भीषोदेति सूर्यः । भीषाऽस्मादग्निश्चेन्द्रश्च । मृत्युर्धावति पञ्चम इति । सैषाऽऽनन्दस्य मीमाꣳसा भवति । युवा स्याथ्साधु युवाऽध्यायकः । आशिष्ठो दृढिष्ठो बलिष्ठः । तस्येयं पृथिवी सर्वा वित्तस्य पूर्णा स्यात् । स एको मानुष आनन्दः । ते ये शतं मानुषा आनन्दाः । स एको मनुष्यगन्धर्वाणामानन्दः । श्रोत्रियस्य चाकामहतस्य । ते ये शतं मनुष्यगन्धर्वाणामानन्दाः । स एको देवगन्धर्वाणामानन्दः । श्रोत्रियस्य चाकामहतस्य । ते ये शतन्देवगन्धर्वाणामानन्दाः । स एकः पितृणाञ्चिरलोकलोकानामानन्दः । श्रोत्रियस्य चाकामहतस्य । ते ये शतं पितृणाञ्चिरलोकलोकानामानन्दाः

। स एक आजानजानान्देवानामानन्दः । श्रोत्रियस्य चाकामहतस्य । ते ये शतमाजानजानान्देवानामानन्दाः । स एकः कर्मदेवानान्देवानामानन्दः । ये कर्मणा देवानपियन्ति । श्रोत्रियस्य चाकामहतस्य । ते ये शतङ्कर्मदेवानान्देवानामानन्दाः । स एको देवानामानन्दः । श्रोत्रियस्य चाकामहतस्य । ते ये शतन्देवानामानन्दाः । स एक इन्द्रस्यानन्दः । श्रोत्रियस्य चाकामहतस्य । ते ये शतमिन्द्रस्यानन्दाः । स एको बृहस्पतेरानन्दः । श्रोत्रियस्य चाकामहतस्य । ते ये शतं बृहस्पतेरानन्दाः । स एकः प्रजापतेरानन्दः । श्रोत्रियस्य चाकामहतस्य । ते ये शतं प्रजापतेरानन्दाः । स एको ब्रह्मण आनन्दः । श्रोत्रियस्य चाकामहतस्य । स यश्चायं पुरुषे । यश्चासावादित्ये । स एकः । स य एवंविँत् । अस्माल्लोकात्प्रेत्य । एतमन्नमयमात्मानमुपसङ्क्रामति । एतं प्राणमयमात्मानमुपसङ्क्रामति । एतम्मनोमयमात्मानमुपसङ्क्रामति । एतं विज्ञानमयमात्मानमुपसङ्क्रामति । एतमानन्दमयमात्मानमुपसङ्क्रामति । तदप्येष श्लोको भवति । (31) 5.14.9 यतो वाचो निवर्तन्ते । अप्रा□प्य मनसा सह । आनन्दं ब्रह्मणो विद्वान् । न बिभेति कुतश्चनेति । एतꣳ ह वाव न तपति । किमहꣳ साधु नाकरवम् । किमहं पापमकरवमिति । स य एवंविँद्वानेते आत्मानꣳ स्पृणुते । उभे ह्येवैष एते आत्मानꣳ स्पृणुते । य एवंवेँद । इत्युपनिषत् । (32)

॥ नवमः प्रश्नः ॥

5.15.1 भृगुर्वै वारुणिः । वरुणं पितरमुपससार । अधीहि भगवो ब्रह्मेति । तस्मा एतत्प्रोवाच । अन्नं प्राणश्चक्षुः श्रोत्रं मनो वाचमिति । तꣳ होवाच । यतो वा इमानि भूतानि जायन्ते । येन जातानि जीवन्ति । यत्प्रयन्त्यभिसंविशन्ति । तद्विजिज्ञासस्व । तद्ब्रह्मेति । स तपोऽतप्यत । स तपस्तप्त्वा । (33) 5.15.2 अन्नं ब्रह्मेति व्यजानात् । अन्नाद्ध्येव खल्विमानि भूतानि जायन्ते । अन्नेन जातानि जीवन्ति । अन्नं प्रयन्त्यभिसंविशन्तीति । तद्विज्ञाय । पुनरेव वरुणं पितरमुपससार । अधीहि भगवो ब्रह्मेति । तꣳ होवाच । तपसा ब्रह्म विजिज्ञासस्व । तपो ब्रह्मेति । स तपोऽतप्यत । स तपस्तप्त्वा । (34) 5.15.3 प्राणो ब्रह्मेति व्यजानात् । प्राणाद्ध्येव खल्विमानि भूतानि जायन्ते । प्राणेन जातानि जीवन्ति । प्राणं प्रयन्त्यभिसंविशन्तीति । तद्विज्ञाय । पुनरेव वरुणं पितरमुपससार । अधीहि भगवो ब्रह्मेति । तꣳ होवाच । तपसा ब्रह्म विजिज्ञासस्व । तपो ब्रह्मेति । स तपोऽतप्यत । स तपस्तप्त्वा । (35) 5.15.4 मनो ब्रह्मेति व्यजानात् । मनसो ह्येव खल्विमानि भूतानि जायन्ते । मनसा जातानि जीवन्ति । मनः प्रयन्त्यभिसंविशन्तीति । तद्विज्ञाय । पुनरेव वरुणं पितरमुपससार । अधीहि भगवो ब्रह्मेति । तꣳ होवाच । तपसा ब्रह्म विजिज्ञासस्व । तपो ब्रह्मेति । स तपोऽतप्यत । स तपस्तप्त्वा । (36) 5.15.5 विज्ञानं ब्रह्मेति व्यजानात् । विज्ञानाद्ध्येव खल्विमानि भूतानि जायन्ते । विज्ञानेन जातानि जीवन्ति । विज्ञानं प्रयन्त्यभि संविशन्तीति । तद्विज्ञाय

। पुनरेव वरुणं पितरमुपससार । अधीहि भगवो ब्रह्मेति । तꣳ होवाच । तपसा ब्रह्म विजिज्ञासस्व । तपो ब्रह्मेति । स तपोऽतप्यत । स तपस्तप्त्वा । (37) 5.15.6 आनन्दो ब्रह्मेति व्यजानात् । आनन्दाद्ध्येव खल्विमानि भूतानि जायन्ते । आनन्देन जातानि जीवन्ति । आनन्दं प्रयन्त्यभि सꣳविशन्तीति । सैषा भा□र्गवी वारुणी विद्या । परमे व्योमन् प्रतिष्ठिता । य एवꣳवेद प्रतितिष्ठति । अन्नवानन्नादो भवति । महान्भवति प्रजया पशुभिर्ब्रह्मवर्चसेन । महान्कीर्त्या । (38) 5.15.7 अन्नन्न निन्द्यात् । तद्व्रतम् । प्राणो वा अन्न□म् । शरीरमन्नादम् । प्राणे शरीरं प्रतिष्ठितम् । शरीरे प्राणः प्रतिष्ठितः । तदेतदन्नमन्ने प्रतिष्ठितम् । स य एतदन्नमन्ने प्रतिष्ठितꣳवेद प्रतितिष्ठति । अन्नवानन्नादो भवति । महान्भवति प्रजया पशुभिर्ब्रह्मवर्चसेन । महान्कीर्त्या । (39) 5.15.8 अन्नन्न परिचक्षीत । तद्व्रतम् । आपो वा अन्न□म् । ज्योतिरन्नादम् । अप्सु ज्योतिः प्रतिष्ठितम् । ज्योतिष्यापः प्रतिष्ठिताः । तदेतदन्नमन्ने प्रतिष्ठितम् । स य एतदन्नमन्ने प्रतिष्ठितꣳवेद प्रतितिष्ठति । अन्नवानन्नादो भवति । महान्भवति प्रजया पशुभिर्ब्रह्मवर्चसेन । महान्कीर्त्या । (40) 5.15.9 अन्नं बहु कुर्वीत । तद्व्रतम् । पृथिवी वा अन्न□म् । आकाशो□ऽन्नादः । पृथिव्यामाकाशः प्रतिष्ठितः । आकाशे पृथिवी प्रतिष्ठिता । तदेतदन्नमन्ने प्रतिष्ठितम् । स य एतदन्नमन्ने प्रतिष्ठितꣳवेद प्रतितिष्ठति । अन्नवानन्नादो भवति । महान्भवति प्रजया पशुभिर्ब्रह्मवर्चसेन । महान्कीर्त्या । (41) 5.15.10 न कञ्चन वसतौ प्रत्याचक्षीत । तद्व्रतम् । तस्माद्यया कया च विधया बह्वन्नं प्राप्नुयात् । अराद्यस्मा अन्नमित्याचक्षते

। एतद्वै मुखतो□ऽन्नꣳ रा॒द्धम् । मुखतोऽस्मा अ॑न्नꣳ रा॒ध्यते । एतद्वै मध्यतो□ऽन्नꣳ रा॒द्धम् । मध्यतोऽस्मा अ॑न्नꣳ रा॒ध्यते । एतद्वा अन्ततो□ऽन्नꣳ रा॒द्धम् । अन्ततोऽस्मा अ॑न्नꣳ रा॒ध्यते । य ए॑वꣳवि॒द । क्षेम इ॑ति वा॒चि । योगक्षेम इति प्रा॑णापा॒नयोः । कर्मे॑ति ह॒स्तयोः । गतिरि॑ति पा॒दयोः । विमुक्तिरि॑ति पा॒यौ । इति मानुषी□स्समा॒ज्ञाः । अथ दै॒वीः । तृप्तिरि॑ति वृ॒ष्टौ । बलमि॑ति वि॒द्युति । यश इ॑ति प॒शुषु । ज्योतिरिति न॑क्षत्रे॒षु । प्रजातिरमृतमानन्द इ॑त्युप॒स्थे । सर्वमि॑त्याका॒शे । तत्प्रतिष्ठेत्यु॑पासी॒त । प्रतिष्ठा॑वान्भ॒वति । तन्महइत्यु॑पासी॒त । म॑हान्भ॒वति । तन्मन इत्यु॑पासी॒त । मान॑वान्भ॒वति । तन्नम इत्यु॑पासी॒त । नम्यन्ते□ऽस्मै का॒माः । तद्ब्रह्मेत्यु॑पासी॒त । ब्रह्म॑वान्भ॒वति । तद्ब्रह्मणः परिमर इत्यु॑पासी॒त । पर्ये॑णं म्रियन्ते द्विषन्त॑स्सप॒त्नाः । परि ये□ऽप्रिया□ भ्रातृ॒व्याः । स यश्चा॑यं पु॒रुषे । यश्चासा॑वादि॒त्ये । स एकः॑ । स य॑ एवꣳवि॒त् । अस्माल्लो॑कात्प्रे॒त्य । एतमन्नमयमात्मानमुप॑सङ्क्रम्य । एतं प्राणमयमात्मानमुप॑सङ्क्रम्य । एतं मनोमयमात्मानमुप॑सङ्क्रम्य । एतं विज्ञानमयमात्मानमुप॑सङ्क्रम्य । एतमानन्दमयमात्मानमुप॑सङ्क्रम्य । इमाल्लो॑कान्कामान्नी कामरूप्य॑नुस॒ञ्चरन् । एतथ्साम गा॑यन्ना॒स्ते । हा (३) वु॒ हा (३) वु॒ हा (३) वु॑ । अ॒हमन्नम॒हमन्नम॒हमन्नम् । अ॒हमन्ना॒दोऽ□ हमन्ना॒दोऽ□ हमन्ना॒दः । अ॒हꣳ श्लोक॒कृद॒हꣳ श्लोक॒कृद॒हꣳ श्लोक॒कृत् । अहमस्मि प्रथमजा ऋता (३) स्य॒ । पूर्वन्देवेभ्यो अमृतस्य ना (३) भा॒इ॒ । यो मा ददाति स इदेवमा (३) वाः॒ । अ॒हमन्न॒मन्न॑म॒दन्त॒मा (३) द्मि॒ । अ॒हव्विँश्वं॒ भुव॑न॒मभ्य॑भ॒वाम् ।

सुवर्न ज्योतीः□ । य एवव्वँद । इत्युपनिषत् । (42)

॥ दशमः प्रश्नः ॥

6.0.0 तैत्तिरीयारण्यके षष्ठप्रश्नप्रारम्भः । तैत्तिरीयोपनिषत् (- महानारायणोपनिषत्) 6.0.0 अंभसि भूरग्नये भूरन्नं भूरग्नयेँ च पाहि नो यश्छन्दसान्नमो ब्रह्मण ऋतन्तपो यथा वृक्षस्याणोरणीयान्थ्सहस्रशीर्ष्षमृतमादित्यो वा एष आदित्यो वै तेज ओजो घृणिस्सर्वो वै कद्रुद्राय नमो हिरण्यबाहवे यस्य वैकङ्कती कृणुष्व पाजोऽदितिरापो वा इदꣳ सर्वमापः पुनन्त्वग्निश्च सूर्यश्चायात्वों भूरों भूर्भुवस्सुवरो□न्तदुत्तम ओमन्तश्चरत्यमृतोपस्तरणमसि प्राणे निविष्टः प्राणे निविष्टश्शिवोऽमृतापिधा श्रद्धायां□ प्राणे निविश्य प्राणानामङ्गुष्ठमात्रो मेधा देवी मेधां म इन्द्रो ददात्वफ्सरास्वामां□ मेधा सद्यो वामदेवायाघोरे□भ्यस्तत्पुरुषायेशानो ब्रह्म मेतु ब्रह्म मेधया ब्रह्म मेधवा प्राणापानवाङ्मनश्शिरःपाणित्वक्कर्मशब्दस्प विविट्टि घषो□क्तायोत्तिष्ठोꣳ सत्यं परं प्राजापत्यस्तस्यैवञ्चतुष्षष्टिः ।। 64 । अंभसि वृषा हꣳसस्सर्वो वा आयातु श्रद्धायान्तत्पुरुषाय पृथिव्यप्तेजो नवसप्ततिः ।। 79 । अम्भसीत्युपनिषत् ।। हरिः ओम् । श्रीकृष्णार्पणमस्तु ।। षष्ठः प्रश्नः समाप्तः । 6.1.0 परस्ताद्यशो गुहासु मम सुवर्णपक्षाय धीमहि शतबाहुना पुनः पुनरजायत सुवो राजा सधस्थात्त्रीणि च । 1 । 6.1.1 अंभस्यपारे भुवनस्य मध्ये नाकस्य पृष्ठे महतो महीयान् । शुक्रेण ज्योतीꣳषि समनुप्रविष्टः प्रजापतिश्चरति गर्भे अन्तः ।। यस्मिन्निदꣳ सञ्च

विचैति सर्वय्यँस्मिन्देवा अधि विश्वे निषेदुः । तदेव भूतन्तदु भव्यमा इदन्तदक्षरे परमे व्योमन्न् ।। येनावृतञ्चञ्च दिवं महीञ्च येनादित्यस्तपति तेजसा भ्राजसा च । यमन्तस्समुद्रे कवयो वयन्ति यदक्षरे परमे प्रजाः ।। यतः प्रसूता जगतः प्रसूती तोयेन जीवान्व्यसंसर्ज भूम्या□म् । यदोषधीभिः पुरुषा□न्पशूꣳश्च विवेश भूतानि चराचराणि ।। अतः परन्नान्यदणीयसꣳ हि परा□त्परय्यँन्महतो महान्त□म् । यदेकमव्यक्तमनन्तरूपव्विँश्वं पुराणन्तमसः परस्तात् ।। (1) 6.1.2 तदेवर्तन्तदु सत्यमाहुस्तदेव ब्रह्म परमङ्कवीनाम् । इष्टापूर्तं बहुधा जातञ्जायमानव्विँश्वं बिभर्ति भुवनस्य नाभिः ।। तदेवाग्निस्तद्वायुस्तथ्सूर्यस्तदु चन्द्रमाः□ । तदेव शुक्रममृतन्तद्ब्रह्म तदापस्स प्रजापतिः ।। सर्वे निमेषा जज्ञिरे विद्युतः पुरुषादधि । कला मुहूर्ताः काष्ठा□श्चाहोरात्राश्च सर्वशः ।। अर्द्धमासा मासा ऋतवस्सव्वँथ्सरश्च कल्पताम् । स आपः प्रदुघे उभे इमे अन्तरिक्षमथो सुवः ।। नैनमूर्ध्वन्न तिर्यञ्चन्न मध्ये परिजग्रभत् । न तस्येशे कश्चन तस्य नाम महद्यशः । (2) 6.1.3 न सन्दृशे तिष्ठति रूपमस्य न चक्षुषा पश्यति कश्चनैन□म् । हृदा मनीषा मनसाऽभिक्लृप्तो य एनव्विँदुरमृतास्ते भवन्ति ।। अद्भ्यस्संभूतो हिरण्यगर्भ इत्यष्टौ ।। एष हि देवः प्रदिशोनु सर्वाः पूर्वो हि जातस्स उ गर्भे अन्तः । स विजायमानस्स जनिष्यमाणः प्रत्यङ्मुखा□स्तिष्ठति विश्वतोमुखः ।। विश्वतश्चक्षुरुत विश्वतोमुखो विश्वतोहस्त उत विश्वतस्पात् । सं बाहुभ्यान्नमति सं पतत्रैर्द्यावापृथिवी जनयन्देव एकः ।।

वेनस्तत्पश्यन्विश्वा भुवनानि विद्वान् यत्र विश्वं भवत्येकनीळम् । यस्मिन्निदꣳ सञ्च विचैकꣳ स ओतः प्रोतश्च विभुः प्रजासु । प्र तद्वोचे अमृतन्नु विद्वान्गन्धर्वो नाम निहितङ्गुहासु । (3) 6.1.4 त्रीणि पदा निहिता गुहासु यस्तद्वेद सवितुः पिताऽसत् । स नो बन्धुर्जनिता स विधाता धामानि वेद भुवनानि विश्वा□ । यत्र देवा अमृतमानशानास्तृतीये धामा□न्यभ्यैरयन्त । परि द्यावापृथिवी यन्ति सद्यः परि लोकान् परि दिशः परि सुवः । ऋतस्य तन्तुर्विततञ्चिँचृत्य तदपश्यत्तदभवत् प्रजासु । परीत्य लोकान्परीत्य भूतानि परीत्य सर्वाः□ प्रदिशो दिशश्च । प्रजापतिः प्रथमजा ऋतस्यात्मनाऽऽत्मानमभिसंबभूव । सदसस्पतिमद्भुतं प्रियमिन्द्रस्य काम्य□म् । सनिं मेधामयासिषम् । उद्दी□प्यस्व जातवेदोऽपघ्नन्निर्ऋतिं मम । (4) 6.1.5 पशूꣳश्च मह्यमावह जीवनञ्च दिशो दिश । मा नो हिꣳसीज्जातवेदो गामश्वं पुरुषञ्जगत् । अबिभ्रदग्न आगहि श्रिया मा परिपातय । पुरुषस्य विद्म सहस्राक्षस्य महादेवस्य धीमहि । तन्नो रुद्रः प्रचोदया□त् । तत्पुरुषाय विद्महे महादेवाय धीमहि । तन्नो रुद्रः प्रचोदया□त् । तत्पुरुषाय विद्महे वक्रतुण्डाय धीमहि । तन्नो दन्तिः प्रचोदया□त् । तत्पुरुषाय विद्महे सुवर्णपक्षाय धीमहि । (5) 6.1.6 तन्नो गरुडः प्रचोदया□त् । कात्यायनाय विद्महे कन्यकुमारि धीमहि । तन्नो दुर्गिः प्रचोदया□त् । नारायणाय विद्महे वासुदेवाय धीमहि । तन्नो विष्णुः प्रचोदया□त् । सहस्रपरमा देवी शतमूला शताङ्कुरा । सर्वꣳ हरतु मे पापन्दूर्वा दुस्वप्ननाशिनी । अश्वक्रान्ते रथक्रान्ते

वि॒ष्णुक्रा॒न्ते व॒सुन्ध॑रा । शिरसा॑ धारि॑ता दे॒वी र॒क्षस्व मां॒ पदे॒ पदे ।
उ॒द्धृता॑सि व॑राहे॒ण कृ॒ष्णे॒न श॑तबा॒हुना । (6) 6.1.7 भूमिर्द्धेनुर्धरणी
लो॑कधा॒रिणी । मृ॒त्तिके॑ हन॑ मे पा॒प॒य्यँन्म॒या दु॑ष्कृत॒ङ्कृतम् । त्वया॑
ह॒तेन॑ पापे॒न जी॒वा॒मि श॑रद॒श्शतम् । मृ॒त्तिके॑ देहि॑ मे पु॒ष्टि॒न्त्व॒यि
स॑र्वं प्र॒तिष्ठि॑तम् । ग॒न्ध॒द्वा॒रान्दु॑राध॒र्ष्षान्नि॒त्यपु॑ष्टाङ्करी॒षिणी॒म् ।
ई॒श्वरीꣳ॑ सर्व॑भूता॒ना॒न्त्वामि॒होप॑ह्वये श्रियम् । हिर॑ण्यश्रृङ्ग॒व्वँरु॑णं
प्रप॑द्ये ती॒र्थं मे देहि॒ याचि॑तः । य॒न्मया॑ भु॒क्तम॒साधू॑नां पा॒पेभ्य॑श्च
प्र॒तिग्र॑हः । यन्मे॒ मन॑सा वा॒चा क॒र्म॒णा वा दु॑ष्कृत॒ङ्कृतम् । तन्न इन्द्रो॒
वरु॑णो॒ बृह॒स्पति॑स्सवि॒ता च॑ पुनन्तु॒ पुनः॑ पुनः । (7) 6.1.8 सु॒मि॒त्रा
न॒ आप॒ ओष॑धयस्सन्तु दुर्मि॒त्रास्तस्मै॑ भूयासु॒र्यो॒ऽस्मान्द्वेष्टि॒ यञ्च॑
व॒यन्द्वि॒ष्मः । नमो॒ऽग्नये॒ऽफ्सु॒मते॒ नम॒ इन्द्रा॑य॒ नमो॒ वरु॑णाय॒ नमो
वारुण्यै॑ नमो॒ऽद्भ्यः । यद॒पाङ्क्रू॒रय्यँद॑मे॒द्ध्यय्यँद॑शा॒न्तन्तदप॑गच्छतात्
। अ॒त्या॒श॒नाद॑तीपा॒ना॒द्य॒च्च उ॒ग्रात् प्र॑ति॒ग्रहा॒त् । तन्मे॒ वरु॑णो
रा॒जा॒ पा॒णिना॒ ह्यव॒मर्श॑तु । सो॑ऽहम॑पा॒पो वि॒रजो॒ निर्मु॒क्तो
मु॑क्तकि॒ल्बिषः । नाक॑स्य पृ॒ष्ठमारु॑ह्य॒ गच्छे॒द्ब्रह्म॑सलो॒कताम् ।
इ॒मं मे॑ गङ्गे यमुने सरस्वति॒ शुतु॑द्रि स्तोमꣳ॑ सचता॒ परु॒ष्णिया
। अ॒सि॒क्नि॒या म॑रुद्वृधे वि॒तस्त॒याऽऽर्जी॑कीये शृणु॒ह्या सु॒षोम॑या
। ऋ॒तञ्च॑ स॒त्यञ्चा॒भी॒द्धा॒त्तप॒सोऽध्य॑जायत । (8) 6.1.9
ततो॒ रात्रि॑रजायत॒ तत॑स्समु॒द्रो अ॑र्ण॒वः । स॒मु॒द्रादर्ण॒वादधि॑
सव्वँथ्स॒रो अ॑जायत । अ॒हो॒रा॒त्राणि॑ वि॒दध॒द्विश्व॑स्य मिष॒तो
व॒शी । सू॒र्या॒च॒न्द्र॒मसौ॑ धा॒ता य॑थापू॒र्वम॑कल्पयत् । दिव॑ञ्च
पृथि॒वीञ्चा॒न्तरि॑क्ष॒मथो॒ सुवः॑ । यत्पृ॑थि॒व्याꣳ रज॑स्व॒ मान्तरि॑क्षे

विरोदसी । इमाꣳस्तदापो वरुणः पुनात्वघमञ्षणः । एष भूतस्य भव्ये भुवनस्य गोप्ता । एष पुण्यकृताल्लोँकानेष मृत्योर्ऽहिरण्मय□म् । द्यावापृथिव्योर्ऽहिरण्मयꣳ सॐश्रितꣳ सुवः । (9) 6.1.10 स नस्सुवस्सꣳशिशाधि । आर्द्रञ्ज्वलति ज्योतिरहमस्मि । ज्योतिर्ज्वलति ब्रह्माहमस्मि । योऽहमस्मि ब्रह्माहमस्मि । अहमेवाहं माञ्जुहोमि स्वाहा□ । अकार्यकार्यवकीर्णी स्तेनो भ्रूणहा गुरुतल्पगः । वरुणोऽपामघमञ्षणस्तस्मा□त्पापात् प्रमुच्यते । रजो भूमिस्त्वमाꣳ रोदयस्व प्रवदन्ति धीराः□ । पुनन्तु ऋषयः पुनन्तु वसवः पुनातु वरुणः पुनात्वघमञ्षणः । आक्रा□न्थ्समुद्रः प्रथमे विधर्मञ्जनयन्प्रजा भुवनस्य राजा□ । (10) 6.1.11 वृषा पवित्रे अधि सानो अव्ये बृहथ्सोमो वावृधे सुवान इन्दुः । जातवेदसे सुनवाम सोममरातीयतो निजहाति वेदः । स नः पञ्षदति दुर्गाणि विश्वा नावेव सिन्धुन्दुरिताऽत्यग्निः । तामग्निवर्णान्तपसा ज्वलन्तीर्व्वैरोचनीङ्कर्मफलेषु जुष्टा□म् । दुर्गान्देवीꣳ शरणमहं प्रपद्ये सुतरसि तरसे नमः । अग्ने त्वं पारया नव्यो अस्मान्थ्स्वस्तिभिरति दुर्गाणि विश्वा□ । पूश्च पृथ्वी बहुला न उर्वी भवा तोकाय तनयाय शँय्योः । विश्वानि नो दुर्गहा जातवेदस्सिन्धुन्न नावा दुरितातिं पञ्षि । अग्ने अत्रिवन्मनसा गृणानो□ऽस्माकं बोध्यविता तनूना□म् । पृतनाजितꣳ सहमानमग्निमुग्रꣳ हुवेम परमाथ्सधस्था□त् । स नः पञ्षदति दुर्गाणि विश्वा क्षामद्देवो अति दुरिताऽत्यग्निः

। प्रत्नोषि कमीड्यो अध्वरेषु सनाच्च होता नव्यश्च सत्सि । स्वाञ्चा□ग्ने तनुवं पिप्रयस्वास्मभ्यञ्च सौभगमायजस्व ।। (11) 6.2.1 भूरग्नये पृथिव्यै स्वाहा भुवो वायवेऽन्तरिक्षाय स्वाहा सुवरादित्याय दिवे स्वाहा भूर्भुवस्सुवश्चन्द्रमसे दिग्भ्यस्स्वाहा नमो देवेभ्यस्स्वधा पितृभ्यो भूर्भुवस्सुवरोम् । (12) - । 2 । 6.3.1 भूरन्नमग्नये पृथिव्यै स्वाहा भुवोऽन्नव्वाँयवेऽन्तरिक्षाय स्वाहा सुवरन्नमादित्याय दिवे स्वाहा भूर्भुवस्सुवरन्नञ्चन्द्रमसे दिग्भ्यस्स्वाहा नमो देवेभ्यस्स्वधा पितृभ्यो भूर्भुवस्सुवरन्नमोम् । (13) - । 3 । 6.4.1 भूरग्नये च पृथिव्यै च महते च स्वाहा भुवो वायवे चान्तरिक्षाय च महते च स्वाहा सुवरादित्याय च दिवे च महते च स्वाहा भूर्भुवस्सुवश्चन्द्रमसे च नक्षत्रेभ्यश्च दिग्भ्यश्च महते च स्वाहा नमो देवेभ्यस्स्वधा पितृभ्यो भूर्भुवस्सुवर्महरोम् । (14) - । 4 । 6.5.0 - । 5 । 6.5.1 पाहि नो अग्न एनसे स्वाहा । पाहि नो विश्ववेदसे स्वाहा । यज्ञं पाहि विभावसो स्वाहा । सर्वं पाहि शतक्रतो स्वाहा । (15) 6.6.0 - । 6 । 6.6.1 यश्छन्दसामृषभो विश्वरूपश्छन्दो□भ्यश्छन्दाꣳस्याविवेश । सताꣳ शिक्यः पुरोवाचोपनिषदिन्द्रो□ ज्येष्ठ इन्द्रियाय ऋषिभ्यो नमो देवेभ्यस्स्वधा पितृभ्यो भूर्भुवस्सुवरोम् । (16) 6.7.0 - । 7 । 6.7.1 नमो ब्रह्मणे धारणं मे अस्त्वनिराकरणन्धारयिता भूयासङ्कर्णयोश्श्रुतं मा च्यो□ढ्वं ममामुष्य ओम् । (17) 6.8.0 - । 8 । 6.8.1 ऋतन्तपस्सत्यन्तपः श्रुतन्तपश्शान्तन्तपो दानन्तपो यज्ञस्तपो भूर्भुवस्सुवर्ब्रह्मैतदुपा□स्यैतत्तपः । (18) 6.9.0 - । 9 ।

6.9.1 यथा॑ वृ॒क्षस्य॑ सं॒पुष्पि॑तस्य दू॒राद्ग॒न्धो वा॒ऽत्ये॒वं पुण्य॑स्य क॒र्मणो॑ दू॒राद्ग॒न्धो वा॑ति॒ यथा॑ऽसिधा॒राङ्कर्ते॑ऽव॑हितामव॒- क्रामे॒द्यद्यु॒वे युवे॒ ह वा॑ वि॒ह्वदि॑ष्यामि क॒र्तं प॑तिष्या॒मीत्ये॒वम॒नृता॑दा॒त्मान॑ञ्जुगुप्से॒त् । (19) 6.10.0 अजो॒न्यस्सुव॒ नाभि॒स्सर्व॑म॒ष्टौ च॑ ।। 10 । 6.10.1 अ॒णोरणी॑यान्महत॒तो मही॑याना॒त्मा गुहा॑या॒न्निहि॑तोऽस्य ज॒न्तोः । तम॑क्रतुं पश्यति वीतशो॒को धा॒तुः प्र॒सादा॒न्महि॒मान॑मीशम् । स॒प्त प्रा॒णाः प्र॒भव॑न्ति॒ तस्मा॒थ्स॒प्तार्चिष॑स्स॒मिध॑स्स॒प्त जि॒ह्वाः । स॒प्त इ॒मे लो॒का येषु॒ चर॑न्ति प्रा॒णा गु॒हाश॑या॒न्निहि॑तास्स॒प्तस॑प्त । अत॑स्समु॒द्रा गि॒रय॑श्च॒ सर्वे॑ऽस्माथ्स्यन्द॑न्ते॒ सिन्ध॑व॒स्सर्व॑रूपाः । अत॑श्च॒ विश्वा॒ ओष॑धयो॒ रसा॒श्च येनै॑ष भू॒तस्ति॑ष्ठत्यन्तरा॒त्मा । ब्र॒ह्मा दे॒वानां॒ पद॒वीः क॑वी॒नामृषि॒र्विप्रा॑णां महि॒षो मृ॒गाणा॒म् । श्ये॒नो गृद्धा॑णा॒ꣳ स्वधि॑ति॒र्वना॑ना॒ꣳ सोमः॑ प॒वित्र॒मत्ये॑ति॒ रेभन्न् । अ॒जामेका॒ल्लोँहि॑तशुक्लकृ॒ष्णां ब॒ह्वीं प्र॒जाञ्जन॑य॒न्तीꣳ॒ सरू॑पाम् । अ॒जो ह्येको॑ जु॒षमा॑णोऽनु॒शेते॒ जहा॒त्येनां॑ भु॒क्तभो॑गा॒मजो॒ऽन्यः । (20) 6.10.2 ह॒ꣳसश्शु॑चि॒षद्वसु॑रन्तरिक्ष॒सद्धोता॑ वेदि॒षदति॑थिर्दुरोण॒सत् । नृ॒षद्व॑र॒सदृ॑त॒सद्व्यो॑म॒सद॒ब्जा गो॒जा ऋ॑त॒जा अ॑द्रि॒जा ऋ॒तं बृ॒हत् । यस्मा॒ज्जा॒ता न प॒रा नैव॒ किञ्च॒नास॒ य आ॑वि॒वेश॒ भुव॑नानि॒ विश्वा॒ । प्र॒जाप॑तिः प्र॒जया॑ सव्विँदा॒नस्त्रीणि॒ ज्योतीꣳ॑षि सचते॒ स षो॑ड॒शी । वि॒ध॒र्तारꣳ॑ हवामहे॒ वसोः॒ कु॒विद्व॒नाति॑ नः । स॒वि॒तार॑न्नृचक्ष॑सम् । अ॒द्या नो॑ देव सवितः प्र॒जाव॑थ्सावी॒स्सौभ॑गम् । परा॑ दु॒ष्वप्न्ि॑यꣳ सुव । विश्वा॑नि देव सवितर्दुरि॒तानि॒ परा॑ सुव । यद्भ॒द्रन्तन्म॒ आ सु॑व । (21) 6.10.3

मधु वाता ऋतायते मधु क्षरन्ति सिन्धवः । माध्वी□र्नस्सन्त्वोषधीः । मधु नक्तमुतोषसि मधुमत्पार्थिवꣳ रजः । मधु द्यौरस्तु नः पिता । मधुमान्नो वनस्पतिर्मधुमाꣳ अस्तु सूर्यः । माध्वीर्गावो भवन्तु नः । घृतं मिमिक्षे घृतमस्य योनिर्घृते श्रितो घृतमुवस्य धाम । अनुष्वधमावह मादयस्व स्वाहाकृतव्वृँषभ वक्षि हव्यम् । समुद्रादूर्मिमधुमाꣳ उदारदुपाꣳशुना सममृतत्वमानट् । घृतस्य नाम गुह्यय्यँदस्ति जिह्वा देवानाममृतस्य नाभिः । (22)
6.10.4 वयन्नाम प्रब्रवामा घृतेनास्मिन् यज्ञे धारयामा नमोभिः । उप ब्रह्माश्रृणवच्छस्यमानञ्चतुश्शृङ्गोवमीद्गौर एतत् । चत्वारि शृङ्गा त्रयो अस्य पादा द्वे शीर्ष्णे सप्त हस्तासो अस्य । त्रिधा बद्धो वृषभो रौरवीति महो देवो मर्त्याꣳ आविवेश । त्रिधा हितं पणिभिर्गुह्यमानङ्गवि देवासो घृतमन्वविन्दन्न् । इन्द्र एकꣳ सूर्य एकञ्जजान वेनादेकॅꣳ स्वधया निष्टतक्षुः । यो देवानां□ प्रथमं पुरस्ताद्विश्वाधिको रुद्रो महर्ष्षिः । हिरण्यगर्भं पश्यत जायमानꣳ स नो देवश्शुभया स्मृत्या सय्युँनक्तु । यस्मात्परन्नापरमस्ति किञ्चिद्यस्मान्नाणीयो न ज्यायो□ऽस्ति कश्चित् । वृक्ष इव स्तब्धो दिवि तिष्ठत्येकस्तेनेदं पूर्णं पुरुषेण सर्व□म् । (23)
6.10.5 न कर्मणा न प्रजया धनेन त्यागेनैके अमृतत्वमानशुः । परेण नाकन्निहितङ्गुहायाव्विँभ्राजते यद्यतयो विशन्ति । वेदान्तविज्ञानसुनिश्चितार्थास्सन्न्यासयोगाद्यतयश्शुद्धसत्वाः□ । ते ब्रह्मलोके तु परा□न्तकाले परामृतात्परिमुच्यन्ति सर्वे□

। द॒ह्र॒व्विँ॒पा॒प्मं प॒रवे□श्मभूत॒य्यँत्पु॑ण्डरी॒कं पु॒रम॑द्ध्यस॒Ṙ॒स्थम् । त॒त्रा॒पि द॒ह्रङ्ग॒गन॑व्विँशोक॒स्तस्मि॑न् यद॒न्तस्तदुपा॑सित॒व्यम् । यद्वेदादौ स्व॑रः प्रो॒क्तो॒ वे॒दान्ते॑ च प्र॒तिष्ठि॑तः । तस्य॑ प्र॒कृति॑लीन॒स्य॒ यः॒ पर॑स्स म॒हेश्व॑रः । (24) 6.11.0 ना॒रा॒य॒णस्स्थि॑तो व्य॒वस्थि॑तश्च॒त्वारि॑ च ।। 11 ।। 6.11.1 स॒ह॒स्र॒शीर्॑षन्दे॒व॒व्विँ॒श्वाक्ष॑व्विँ॒श्वशं॑भुवम् । विश्व॑न्ना॒राय॑णन्दे॒व॒म॒क्षरं॑ पर॒मं प्र॒भुम् । वि॒श्वतः॒ पर॑मन्नि॒त्य॒व्विँ॒श्वन्ना॑राय॒णꣳ ह॑रिम् । विश्व॑मे॒वेदं पुरु॑ष॒स्तद्विश्व॒मुप॑जीवति । पति॒व्विँश्व॑स्या॒त्मेश्व॑र॒ꣳ॒ शाश्व॑तꣳ शि॒वम॑च्युतम् । ना॒रा॒य॒णं म॑हाज्ञे॒य॒व्विँ॒श्वात्मा॑नं प॒राय॑णम् । ना॒रा॒य॒णप॑रं ब्र॒ह्म॒ त॒त्वन्ना॑राय॒णः प॑रः । ना॒रा॒य॒णप॑रो ज्यो॒ति॒रा॒त्मा ना॑राय॒णः प॑रः । यच्च॑ कि॒ञ्चिज्ज॑गत्य॒स्मि॒न्दृ॒श्यते□ श्रू॒य॒तेऽपि॑ वा । अन्त॑र्ब॒हिश्च॑ तथ्स॒र्व॒व्व्याँ॒प्य ना॑राय॒णस्स्थि॑तः । (25) 6.11.2 अन॑न्त॒मव्य॑यङ्क॒विꣳ स॑मु॒द्रेन्त॑व्विँ॒श्वशं॑भुवम् । प॒द्म॒को॒शप्र॑तीका॒श॒ꣳ॒ हृ॒दय॑ञ्चाप्य॒धोमु॑खम् । अधो॑ नि॒ष्ट्या वि॑तस्त्या॒न्तु॒ ना॒भ्यामु॑परि॒ तिष्ठ॑ति । हृ॒दय॑न्तद्वि॑जानी॒या॒द्वि॒श्वस्या॑यत॒नं म॑हत् । सन्त॑तꣳ सि॒राभि॑स्तु॒ लंब॑त्याकोश॒सन्नि॑भम् । तस्यान्ते॑ सुषि॒रꣳ सू॒क्ष्मं तस्मि□न्थ्स॒र्वं प्रति॑ष्ठितम् । तस्य॒ मद्ध्ये॑ म॒हान॑ग्निर्वि॒श्वार्चि॑र्वि॒श्वतो॑मुखः । सोऽग्र॑भु॒ग्विभ॑जन्ति॒ष्ठ॒न्नाहा॑रमज॒रः क॒विः । स॒न्ता॒पय॑ति स्वन्दे॒हमापा॑दतल॒मस्त॑कम् । तस्य॒ मद्ध्ये॒ वह्नि॑शिखा अ॒णीयो□र्द्ध्वा व्य॒वस्थि॑तः । नी॒लतो॑यद॑मद्ध्य॒स्था॒ वि॒द्युल्ले॑खेव॒ भास्व॑रा । नी॒वार॒शूक॑वत्त॒न्वी॒ पी॒ताभा□स्यात्त॒नूप॑मा । तस्या□श्शिखा॒या म॑द्ध्ये प॒रमा□त्मा व्य॒वस्थि॑तः । स ब्रह्मा॒

स शिवस्सेन्द्रस्सोऽक्षरः परमस्स्वराट् ।। (26) 6.12.1 ऋतꣳ सत्यं परं ब्रह्म पुरुषङ्कृष्णपिङ्गलम् । ऊर्द्ध्वरेतव्विँरूपाक्षव्विँश्वरूपाय वै नमः ।। (27) ।12। 6.13.0 - । 13 । 6.13.1 आदित्यो वा एष एतन्मण्डलन्तपति तत्र ता ऋचस्तद्दृचां मण्डलꣳ स ऋचाल्लोँकोऽथ य एष एतस्मिन्मण्डलेऽर्चिर्दीप्यते तानि सामानि स साम्नाम्मण्डलꣳ स साम्नाल्लोँकोऽथ य एष एतस्मिन्मण्डलेऽर्चिषि पुरुषस्तानि यजूꣳषि स यजुषां मण्डलꣳ स यजुषाल्लोँकस्सैषा त्रय्येव विद्या तपति य एषोऽन्तरादित्ये हिरण्मयः पुरुषः । (28) 6.14.0 - । 14 । 6.14.1 आदित्यो वै तेज ओजो बलय्यँशश्चक्षुश्श्रोत्रमात्मा मनो मन्युर्मनुर्मृत्युस्सत्यो मित्रो वायुराकाशः प्राणो लोकपालः कः किङ्कन्तथ्सत्यमन्नमायुरमृतो जीवो विश्वः कतमस्स्वयंभुः प्रजापतिस्सव्वँथ्सर इति सव्वँथ्सरोऽसावादित्यो य एष पुरुष एष भूतानामधिपतिर्ब्रह्मणस्सायुज्यꣳ सलोकतामाप्नोत्येतासामेव देवतानाꣳ सायुज्यꣳ सार्ष्टिताꣳ समानलोकतामाप्नोति य एवव्वेँदेत्युपनिषत् । (29) 6.15.0 - । 15 । 6.15.1 घृणिस्सूर्य आदित्योमर्चयन्ति तपस्सत्यं मधु क्षरन्ति तद्ब्रह्म तदाप आपो ज्योतीरसोऽमृतं ब्रह्म भूर्भुवस्सुवरोम् । (30) 6.16.0 - । 16 । 6.16.0 - । 17 । 6.16.1 सर्वो वै रुद्रस्तस्मै रुद्राय नमो अस्तु । पुरुषो वै रुद्रस्सन्महो नमो नमः । विश्वं भूतं भुवनञ्चित्रं बहुधा जातञ्जायमानञ्च यत् । सर्वो ह्येष रुद्रस्तस्मै रुद्राय नमो अस्तु । (31) 6.17.1 कद्रुद्राय प्रचेतसे मीढुष्टमाय

तव्यसे । वोचेम शन्तमꣳ हृदे । सर्वो ह्येष रुद्रस्तस्मै रुद्राय नमो अस्तु । (32) 6.18.0 - । 18 । 6.18.1 नमो हिरण्यबाहवे हिरण्यपतयेऽम्बिकापतय उमापतये नमो नमः । (33) 6.19.0 - । 19 । 6.19.1 यस्य वैकङ्कत्यग्निहोत्रहवणी भवति प्रतिष्ठिताः प्रत्येवास्याहुतयस्तिष्ठन्त्यथो प्रतिष्ठित्यै । (34) 6.20.0 । 20 । 6.20.1 कृणुष्व पाज इति पञ्च । (35) 6.21.0 - । 21 । 6.21.1 अदितिर्देवा गन्धर्वा मनुष्याः□ पितरोऽसुरास्तेषाꣳ सर्वभूतानां□ माता मेदिनी महती मही सावित्री गायत्री जगत्युर्वी पृथ्वी बहुला विश्वा भूता कतमा का या सा सत्येत्यमृतेति वसिष्ठः । (36) 6.22.0 - । 22 । 6.22.1 आपो वा इदꣳ सर्वविँश्वा भूतान्यापः प्राणा वा आपः पशव आपोऽमृतमापोऽन्नमापस्सम्राडापो विराडापस्स्वराडापश्छन्दाꣳस्यापो ज्योतीꣳष्यापस्सत्यमापस्सर्वा देवता आपो भूर्भुवस्सुवराप ओम् । (37) 6.23.0 । 23 । 6.23.1 आपः पुनन्तु पृथिवीं पृथिवी पूता पुनातु माम् । पुनन्तु ब्रह्मणस्पतिर्ब्रह्मपूता पुनातु माम् । यदुच्छिष्टमभो□ज्यꣳयँद्वा दुश्चरितं मम । सर्वं पुनन्तु मामापोऽसताञ्च प्रतिग्रहँ स्वाहा□ । (38□) 6.24.0 - । 24 । 6.24.0 - । 34 । 6.24.1 अग्निश्च मा मन्युश्च मन्युपतयश्च मन्युकृतेभ्यः । पापेभ्यो रक्षन्ताम् । यदह्ना पापमकाऱ्षम् । मनसा वाचा हस्ताभ्याम् । पद्भ्यामुदरेण शिश्ना । अहस्तदवलुम्पतु । यत्किञ्च दुरितं मयि । इदमहं माममृतयोनौ । सत्ये ज्योतिषि जुहोमि स्वाहा । (39) 6.25.0 - । 25 । 6.25.1 सूर्यश्च मा मन्युश्च मन्युपतयश्च मन्युकृतेभ्यः । पापेभ्यो

रक्षन्ताम् । यद्रात्रिया पापमकाऱ्षम् । मनसा वाचा हस्ताभ्याम् । पद्भ्यामुदरेण शिश्ऱ्ना । रात्रिस्तदवलुम्पतु । यत्किञ्च दुरितं मयि । इदमहं माममृतयोनौ । सूर्ये ज्योतिषि जुहोमि स्वाहा । (40) 6.26.0 - । 26 । 6.26.1 आयातु वरदा देवी अक्षरं ब्रह्मसंमितम् । गायत्री□ञ्छन्दसां मातेदं ब्रह्म जुषस्व नः । ओजोऽसि सहोऽसि बलमसि भ्राजोऽसि देवानान्धाम नामासि विश्वमसि विश्वायुस्सर्वमसि सर्वायुरभिभूरोङ्गायत्रीमावाहयामि । (41) 6.27.0 - । 27 । 6.27.1 ओं भूः । ओं भुवः । ओꣳ सुवः । ओं महः । ओञ्जनः । ओं तपः । ओꣳ सत्यम् । ओन्तथ्सवितुर्वरे□ण्यं भर्गो देवस्य धीमहि । धियो यो नः प्रचोदया□त् । ओमापो ज्योतीरसोऽमृतं ब्रह्म भूर्भुवस्सुवरोम् । (42) 6.28.0 । 28 । 6.28.1 ओं भूर्भुवस्सुवर्महर्जनस्तपस्सत्यन्तद्ब्रह्म तदाप आपो ज्योतीरसोऽमृतं ब्रह्म भूर्भुवस्सुवरोम् । (43) 6.29.0 - । 29 । 6.29.1 ओ□न्तद्ब्रह्म । ओ□न्तद्वायुः । ओ□न्तदात्मा । ओ□न्तथ्सर्व□म् । ओ□न्तत्पुरोर्नमः । (44) 6.30.0 - । 30 । 6.30.1 उत्तमे शिखरे देवी भूम्यां पर्वतमूर्धनि । ब्राह्मणे□भ्यो ह्यनुज्ञानञ्च्छ देवि यथासुखम् । (45) 6.31.0 । 31 । 6.31.1 ओमन्तश्चरति भूतेषु गुहायां विश्वमूर्तिषु । त्वय्यँज्ञस्त्वय्विँष्णुस्त्वय्वँषट्कारस्त्वꣳ रुद्रस्त्वं ब्रह्मा त्वं प्रजापतिः । (46) 6.32.0 - । 32 । 6.32.1 अमृतोपस्तरणमसि । (47) 6.33.0 - । 33 । 6.33.1 प्राणे निविष्टोऽमृतञ्जुहोमि । प्राणाय स्वाहा□ । अपाने निविष्टोऽमृतञ्जुहोमि । अपानाय

स्वाहा□ । व्याने निविष्टोऽमृतञ्जुहोमि । व्यानाय स्वाहा□ । उदाने निविष्टोऽमृतञ्जुहोमि । उदानाय स्वाहा□ । समाने निविष्टोऽमृतञ्जुहोमि । समानाय स्वाहा□ । ब्रह्मणि म आत्माऽमृतत्वाय । (48) 6.34.1 प्राणे निविष्टोऽमृतञ्जुहोमि शिवो मा विशा प्रदाहाय प्राणाय स्वाहा□ । अपाने निविष्टोऽमृतञ्जुहोमि शिवो मा विशा प्रदाहायापानाय स्वाहा□ । व्याने निविष्टोऽमृतञ्जुहोमि शिवो मा विशा प्रदाहाय व्यानाय स्वाहा□ । उदाने निविष्टोऽमृतञ्जुहोमि शिवो मा विशा प्रदाहायोदानाय स्वाहा□ । समाने निविष्टोऽमृतञ्जुहोमि शिवो मा विशा प्रदाहाय समानाय स्वाहा□ । ब्रह्मणि म आत्माऽमृतत्वाय । (49) 6.35.0 - । 35 । 6.35.1 अमृतापिधानमसि । (50) 6.36.0 - । 36 । 6.36.1 श्रद्धायां□ प्राणे निविश्यामृतꣳ हुतम्प्राणमन्नेनाप्यायस्व । अपाने निविश्यामृतꣳ हुतमपानमन्नेनाप्यायस्व । व्याने निविश्यामृतꣳ हुतव्व्याँनमन्नेनाप्यायस्व । उदाने निविश्यामृतꣳ हुतमुदानमन्नेनाप्यायस्व । समाने निविश्यामृतꣳ हुतꣳ समानमन्नेनाप्यायस्व । ब्रह्मणि म आत्माऽमृतत्वाय । (51) 6.37.0 । 37 । 6.37.1 प्राणानाङ्ग्रन्थिरसि रुद्रो माऽऽविशान्तकस्तेनान्नेना□प्यायस्व । (52) 6.38.0 - । 38 । 6.38.1 अङ्गुष्ठमात्रः पुरुषोऽङ्गुष्ठञ्च समाश्रितः । ईशस्सर्वस्य जगतः प्रभुः प्रीणाति विश्वभुक् । (53) 6.39.0 - । 39 । 6.39.1 मेधा देवी जुषमाणा न आगा□द्विश्वाची भद्रा सुमनस्यमाना । त्वया जुष्टा जुषमाणा दुरुक्ता□न्बृहद्वदेम विदथे सुवीराः□ ।। त्वया

जुष्ट ऋषिर्भवति देवि त्वया ब्रह्माऽऽगतश्रीरुत त्वया□ । त्वया जुष्टश्चित्रव्विँन्दते वसु सा नो जुषस्व द्रविणेन मेधे । (54) 6.40.0 - । 40 । 6.40.1 मेधां म इन्द्रो ददातु मेधान्देवी सरस्वती । मेधां मे अश्विनौ देवावाधत्तां पुष्करस्रजा । (55) 6.41.0 - । 41 । 6.41.1 अप्सरासु च या मेधा गन्धर्वेषु च यन्मनः । दैवी मेधा मनुष्यजा सा मां□ मेधा सुरभिर्जुषताम् । (56) 6.42.0 - । 42 । 6.42.1 आ मां□ मेधा सुरभिर्विश्वरूपा हिरण्यवर्णा जगती जगम्या । ऊर्जस्वती पयसा पिन्वमाना सा मां□ मेधा सुप्रतीका जुषताम् । (57) 6.43.0 - । 43 । 6.43.1 सद्योजातं प्रपद्यामि सद्योजाताय वै नमः । भवेभवे नातिभवे भजस्व मां भवोद्भवाय नमः । (58) 6.44.0 - । 44 । 6.44.1 वामदेवाय नमो□ ज्येष्ठाय नमो रुद्राय नमः कालाय नमः कलविकरणाय नमो बलविकरणाय नमो बलप्रमथनाय नमस्सर्वभूतदमनाय नमो मनोन्मनाय नमः । (59) 6.45.0 - । 45 । 6.45.1 अघोरे□भ्योऽथ घोरे□भ्यो घोरघोरतरेभ्यस्सर्वतश्शर्व सर्वे□भ्यो नमस्ते अस्तु रुद्ररूपेभ्यः । (60) 6.46.0 - । 46 । 6.46.1 तत्पुरुषाय विद्महे महादेवाय धीमहि । तन्नो रुद्रः प्रचोदया□त् । (61) 6.47.0 । 47 । 6.47.1 ईशानस्सर्वविद्यानामीश्वरस्सर्वभूतानां ब्रह्माधिपतिर्ब्रह्मणोऽधिपतिर्ब्रह्मा शिवो मे अस्तु सदाशिवोम् । (62) 6.48.0 - । 48 । 6.48.1 ब्रह्ममेतु माम् । मधुमेतु माम् । ब्रह्ममेव मधुमेतु माम् । यास्ते सोम प्रजावत्सोभि सो अहम् । दुस्वप्नहन्दुरुष्वहा । यास्ते सोम प्राणाꣳस्ताञ्जुहोमि ।

त्रिसुपर्णमयाचितं ब्राह्मणाय दद्यात् । ब्रह्महत्याव्वाँ एते घ्नन्ति । ये ब्रा□ह्मणास्त्रिसुपर्णं पठन्ति । ते सोमं प्राप्नुवन्ति । आसहस्रात्पङ्क्तिं पुनन्ति । ओम् । (63) 6.49.0 । 49 । 6.49.1 ब्रह्म मेधया□ । मधु मेधया□ । ब्रह्ममेव मधु मेधया□ । अद्या नो देव सवितः प्रजावत्सावीस्सौभगम् । परा दुष्वप्नियꣳ सुव । विश्वानि देव सवितर्दुरितानि परा सुव । यद्भद्रन्तन्म आ सुव । मधु वाता ऋतायते मधु क्षरन्ति सिन्धवः । माध्वी□र्नस्सन्त्वोषधीः । मधु नक्तमुतोषसि मधुमत्पार्थिवꣳ रजः । मधु द्यौरस्तु नः पिता । मधुमान्नो वनस्पतिर्मधुमाꣳ अस्तु सूर्यः । माध्वीर्गावो भवन्तु नः । य इमन्त्रिसुपर्णमयाचितं ब्राह्मणाय दद्यात् । भ्रूणहत्याव्वाँ एते घ्नन्ति । ये ब्रा□ह्मणास्त्रिसुपर्णं पठन्ति । ते सोमं प्राप्नुवन्ति । आसहस्रात्पङ्क्तिं पुनन्ति । ओम् । (64) 6.50.0 - । 50 । 6.50.1 ब्रह्म मेधवा□ । मधु मेधवा□ । ब्रह्ममेव मधु मेधवा□ । ब्रह्मा देवानां□ पदवीः कवीनामृषिर्विप्राणां महिषो मृगाणा□म् । श्येनो गृद्धाणाꣳ स्वधितिर्वनानाꣳ सोमः पवित्रमत्येति रेभन्न् । हꣳसश्शुचिषद्वसुरन्तरिक्षसद्धोता वेदिषदतिथिर्दुरोणसत् । नृषद्वरसदृतसद्व्योमसदब्जा गोजा ऋतजा अद्रिजा ऋतं बृहत् । य इमन्त्रिसुपर्णमयाचितं ब्राह्मणाय दद्यात् । वीरहत्याव्वाँ एते घ्नन्ति । ये ब्रा□ह्मणास्त्रिसुपर्णं पठन्ति । ते सोमं प्राप्नुवन्ति । आसहस्रात्पङ्क्तिं पुनन्ति । ओम् । (65) 6.51.0 । 51 । 6.51.1 प्राणापानव्यानोदानसमाना मे शुध्यन्ताञ्ज्योतिरहव्विँरजा विपाप्मा भूयासꣳ स्वाहा□ । (66) 6.52.0 - । 52 ।

6.52.1 वाङ्मनश्चक्षुःश्रोत्रजिह्वाघ्राणरेतोबुद्ध्याकूतिसङ्कल्पा मे शुध्यन्ताञ्ज्योतिरहर्विरजा विपाप्मा भूयासꣳ स्वाहा□ । (67) 6.53.0 - । 53 । 6.53.1 शिरःपाणिपादपार्श्वपृष्ठोदरजङ्घशिश्नोपस्थपायवो मे शुध्यन्ताञ्ज्योतिरहर्विरजा विपाप्मा भूयासꣳ स्वाहा□ । (68) 6.54.0 - । 54 । 6.54.1 त्वक्कर्ममाꣳसरुधिरमेदोऽस्थिमज्जा मे शुध्यन्ताञ्ज्योतिरहर्विरजा विपाप्मा भूयासꣳ स्वाहा□ । (69) 6.55.0 - । 55 । 6.55.1 शब्दस्पर्शरूपरसगन्धा मे शुध्यन्ताञ्ज्योतिरहर्विरजा विपाप्मा भूयासꣳ स्वाहा□ । (70) 6.56.0 - । 56 । 6.56.1 पृथिव्यप्तेजोवाय्वाकाशा मे शुध्यन्ताञ्ज्योतिरहर्विरजा विपाप्मा भूयासꣳ स्वाहा□ । (71) 6.57.0 - । 57 । 6.57.1 अन्नमयप्राणमयमनोमयविज्ञानमयानन्दमया मे शुध्यन्ताञ्ज्योतिरहर्विरजा विपाप्मा भूयासꣳ स्वाहा□ । (72) 6.58.0 - । 58 । 6.58.1 विविट्टि स्वाहा□ । (73) 6.59.0 - । 59 । 6.59.1 घषो□त्काय स्वाहा□ । (74) 6.60.0 । 60 । 6.60.1 उत्तिष्ठ पुरुषा हरी लोहितपिङ्गलाक्षि देहि देहि ददापयिता मे शुध्यन्ताञ्ज्योतिरहर्विरजा विपाप्मा भूयासꣳ स्वाहा□ । (75) 6.61.0 - । 61 । 6.61.1 ओꣳ स्वाहा□ । (76) 6.62.0 - । 62 । 6.62.1 सत्यं परं परꣳ सत्यꣳ सत्येन न सुवर्गाल्लोकाच्च्यवन्ते कदाचन सताꣳ हि सत्यन्तस्मा□त्सत्ये रमन्ते तप इति तपो नानशानात्परय्यँद्धि परन्तपस्तदुद्धँ्षन्तदुराधꣳषन्तस्मात्तपसि रमन्ते दम इति नियतं ब्रह्मचारिणस्तस्माद्दमे रमन्ते शम इत्यरण्ये मुनयस्तस्माच्छमे रमन्ते दानमिति सर्वाणि भूतानि

प्रशꣳसन्ति दानान्नाति दुष्करन्तस्मा□द्दाने रमन्ते धर्म इति धर्मेण सर्वमिदं परिगृहीतन्धर्मान्नाति दुश्चरन्तस्मा□द्धर्मे रमन्ते प्रजन इति भूयाꣳसस्तस्माद्भूयिष्ठाः प्रजायन्ते तस्माद्भूयिष्ठाः प्रजनने रमन्तेऽग्नय इत्याह तस्मादग्नय आधातव्या अग्निहोत्रमित्याह तस्मादग्निहोत्रे रमन्ते यज्ञ इति यज्ञो हि देवाना□य्यँज्ञेन हि देवा दिवङ्गतास्तस्मा□द्यज्ञे रमन्ते मानसमिति विद्वाꣳसस्तस्माद्विद्वाꣳस एव मानसे रमन्ते न्यास इति ब्रह्मा ब्रह्मा हि परः परो हि ब्रह्मा तानि वा एतान्यवराणि तपाꣳसि न्यास एवात्यरेचयद्य एवव्वँदे□त्युपनिषत् । (77) 6.63.0 - । 63 । 6.63.1 प्राजापत्यो हारुणिस्सुपर्णेयः प्रजापतिं पितरमुपससार किं भगवन्तः परमव्वँदन्तीति तस्मै प्रोवाच सत्येन वायुरावाति सत्येनादित्यो रोचते दिवि सत्यव्वाँचः प्रतिष्ठा सत्ये सर्वं प्रतिष्ठितन्तस्मा□थ्सत्यं परमव्वँदन्ति तपसा देवा देवतामग्र आयन्तपसऱ्षयस्सुवरन्वविन्दन्तपसा सपत्नाप्रणुदामारातीस्तपसि सर्वं प्रतिष्ठितन्तस्मात्तपः परमव्वँदन्ति दमेन दान्ताः किल्बिषमवधून्वन्ति दमेन ब्रह्मचारिणस्सुवरगच्छन्दमो भूताना□न्दुराधऱ्षन्दमे सर्वं प्रतिष्ठितन्तस्माद्दमः परमव्वँदन्ति शमेन शान्ताश्शिवमाचरन्ति शमेन नाकं मुनयोऽन्वविन्दञ्छमो भूताना□न्दुराधऱ्षञ्छमे सर्वं प्रतिष्ठितन्तस्माच्छमः परमव्वँदन्ति दानय्यँज्ञानाव्वँरूथन्दक्षिणा लोके दातारꣳ सर्वभूतान्युपजीवन्ति दानेनारातीरपानुदन्त दानेन द्विषन्तो मित्रा भवन्ति दाने सर्वं प्रतिष्ठितन्तस्मा□द्दानं परमव्वँदन्ति धर्मो विश्वस्य जगतः

प्रतिष्ठा लोके धर्मिष्ठं प्रजा उपसर्पन्ति धर्मेण पापमपनुदति धर्मे सर्वं प्रतिष्ठितन्तस्मा॒द्धर्मं परमव्वँदन्ति प्रजनन॒व्वैँ प्रतिष्ठा लोके साधु प्रजाया॒स्तन्तुन्तन्वानः पितृणाम॒नृणो भवति तदेव तस्यानृणन्तस्मा॒त् प्रजनन॒ं परमव्वँदन्त्यग्नयो वै त्रयी विद्या देवयानः पन्था गार्हपत्य ऋक्पृथिवी रथन्तरमन्वाहार्यपचनो यजुरन्तरिक्षव्वाँमदेव्यमाहवनीयस्साम सुवर्गो लोको बृहत्तस्मा॒दग्नीन्परमव्वँदन्त्यग्निहोत्रꣳ सायंप्रातर्गृहाणा॒न्निष्कृति सुहुतय्यँज्ञक्रतूनां प्रायणꣳ सुवर्गस्य लोकस्य ज्योतिस्तस्मा॒दग्निहोत्रं परमव्वँदन्ति यज्ञ इति यज्ञो हि देवाना॒य्यँज्ञेन हि देवा दिवङ्गता यज्ञेनासुरानपानुदन्त यज्ञेन द्विषन्तो मित्रा भवन्ति यज्ञे सर्वं प्रतिष्ठितन्तस्मा॒द्यज्ञं परमव्वँदन्ति मानसव्वैँ प्राजापत्यं पवित्रं मानसेन मनसा साधु पश्यति मानसा ऋषयः प्रजा असृजन्त मानसे सर्वं प्रतिष्ठितन्तस्मा॒न्मानसं परमव्वँदन्ति न्यास इत्याहुर्मनीषिणो॒ ब्रह्माणं ब्रह्मा विश्वः कतमस्स्वयंभुः प्रजापतिस्सव्वँथ्सर इति सव्वँथ्सरो॑ऽसावादित्यो य एष आदित्ये पुरुषस्स परमेष्ठी ब्रह्मात्मा याभिरादित्यस्तपति रश्मिभिस्ताभिः पर्जन्यो वर्षति पर्जन्येनौषधिवनस्पतयः प्रजायन्त ओषधिवनस्पतिभिरन्नं भवत्यन्नेन प्राणाः प्राणैर्बलं बलेन तपस्तपसा श्रद्धा श्रद्धया मेधा मेधया मनीषा मनीषया मनो मनसा शान्तिश्शान्त्या चित्तञ्चित्तेन स्मृतिर्॒ स्मृत्या स्मारर्॒ स्मारेण विज्ञानव्विँज्ञानेनात्मानव्वँदयति तस्मा॒दन्नन्दद॒न्थ्सर्वा॒ण्येतानि ददात्यन्ना॒त् प्राणा भवन्ति

भूतानां□ प्राणैर्मनो मनसश्च विज्ञानंविँज्ञानादानन्दो ब्रह्मयोनिस्स वा एष पुरुषः पञ्चधा पञ्चात्मा येन सर्वमिदं प्रोतं पृथिवी चान्तरिक्षञ्च द्यौश्च दिशश्चावान्तरदिशाश्च स वै सर्वमिदञ्जगथ्स च भूतꣳ स भव्यञ्जिज्ञासक्कृप्त ऋतजा रयिष्ठाश्श्रद्धा सत्यो महस्वान्तमसोपरिष्टाद्ज्ञात्वा तमेवं मनसा हृदा च भूयो न मृत्युमुपयाहि विद्वान्तस्मा□न्न्यासमेषान्तपसामतिरिक्तमाहुर्वसुरण्यो विभूरसि प्राणे त्वमसि सन्धाता ब्रह्मन्त्वमसि विश्वसृक्तेजोदास्त्वमस्यग्नेर्वर्चोद सूर्यस्य द्युम्नोदास्त्वमसि चन्द्रमस उपयामगृहीतोऽसि ब्रह्मणे□ त्वा महस ओमित्यात्मानंय्युँञ्जीतैतद्वै महोपनिषदन्देवानाङ्गुह्यय्यँ एवव्वेँद ब्रह्मणो महिमानमाप्नोति तस्मा□द्ब्रह्मणो महिमानमित्युपनिषत् । (78) 6.64.1 तस्यैवव्विँदुषो यज्ञस्यात्मा यजमानः श्रद्धा पत्नी शरीरमिध्ममुरो वेदिर्लोमानि बर्हिर्वेदशिखा हृदयय्यूँपः काम आज्यं मन्युः पशुस्तपोऽग्निश्शमयिता दक्षिणा वाग्घोता□ प्राण उद्गाता चक्षुरध्वर्युर्मनो ब्रह्मा श्रोत्रमग्नीद्यावद्भियते सा दीक्षा यदश्नाति यत्पिबति तदस्य सोमपानय्यँद्रमते तदुपसदो यथ्सञ्चरत्युपविशत्युत्तिष्ठते च स प्रवर्ग्यो यन्मुखन्तदाहवनीयो यदस्य विज्ञानन्तज्जुहोति यथ्सायं प्रातरत्ति तथ्समिधो यथ्सायंप्रातर्मध्यन्दिनञ्च तानि सवनानि ये अहोरात्रे ते दर्शपूर्णमासौ ये□ऽर्द्धमासाश्च मासा□श्च ते चातुर्मास्यानि य ऋतवस्ते पशुबन्धा ये सव्वँथ्सराश्च परिवथ्सराश्च तेऽहर्गणास्सर्ववेदसव्वाँ एतथ्सत्रय्यँन्मरणन्तदवभृथ एतद्वै जरामर्यमग्निहोत्रꣳ सत्रय्यँ एवव्विँद्वानुदगयने प्रमीयते

देवानामेव महिमानङ्गत्वाऽऽदित्यस्य सायुज्यङ्गच्छत्यथ यो दक्षिणे प्रमीयते पितृणामेव महिमानङ्गत्वा चन्द्रमसस्सायुज्यङ्गच्छत्येतौ वै सू□र्याचन्द्रमसो□र्महिमानौ□ ब्राह्मणो विद्वानभिजयति तस्मा□द्ब्रह्मणो महिमानमाप्नोति तस्मा□द्ब्रह्मणो महिमानमित्युपनिषत् । (79) - । 64 ।

॥ ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥

॥ कृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीय-काठकम् ॥

॥ प्रथमः प्रश्नः ॥

संज्ञानं विज्ञानं प्रज्ञानं जानदभिजानत्। सङ्कल्पमानं प्रकल्पमानमुप-कल्पमानमुपक्लृप्तं क्लृप्तम्। श्रेयो वसीय आयत्सम्भूतं भूतम्। चित्रः केतुः प्रभानाभान्त्सम्भान्। ज्योतिष्माꣳस्तेजस्वानातपꣳस्तपन्नभितपन्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः। दर्शा दृष्टा दर्शता विश्वरूपा सुदर्शना। आप्यायमाना प्यायमाना प्याया सूनृतेरा। आपूर्यमाणा पूर्यमाणा पूरयन्ती पूर्णा पौर्णमासी। दाता प्रदाताऽऽनन्दो मोदः प्रमोदः ॥ १ ॥

आवेशयन्निवेशयन्त्संवेशनः सꣳशान्तः शान्तः। आभवन्प्रभवन्त्-सम्भवन्त्सम्भूतो भूतः। प्रस्तुतं विष्टुतꣳ सꣳस्तुतं कल्याणं विश्वरूपम्। शुक्रममृतं तेजस्वि तेजः समिद्धम्। अरुणं भानुमन्मरीचिमदभितपत्तपस्वत्। सविता प्रसविता दीप्तो दीपयन्दीप्यमानः। ज्वलञ्ज्वलिता तपन्वितपन्त्सन्तपन्। रोचनो रोचमानः शुम्भूः शुम्भमानो वामः। सुता सुन्वती प्रसुता सूयमानाऽभिषूयमाणा। पीती प्रपा सम्पा तृप्तिस्तर्पयन्ती ॥ २ ॥

कान्ता काम्या कामजाताऽऽयुष्मती कामदुघा। अभिशास्ताऽ-नुमन्ताऽऽनन्दो मोदः प्रमोदः। आसादयन्निषादयन्त्सꣳसादनः सꣳसन्नः सन्नः। आभूर्विभूः प्रभूः शम्भूर्भुवः। पवित्रं पवियिष्यन्पूतो मेध्यः। यशो यशस्वानायुरमृतः। जीवो जीविष्यन्त्स्वर्गो लोकः। सहस्वान्त्सहीयानोजस्वान्त्सहमानः। जयन्नभिजयन्त्सुद्रविणो

द्रविणोदाः। आर्द्रपवित्रो हरिकेशो मोदः प्रमोदः॥३॥

अरुणोऽरुणरजाः पुण्डरीको विश्वजिदभिजित्। आर्द्रः पिन्वमानोऽन्नवात्रसवानिरावान्। सर्वौषधः सम्भरो महस्वान्। एजत्का जोवत्काः। क्षुल्लुकाः शिपिविष्टकाः। सरिस्त्राः सुशेरवः। अजिरासो गमिष्णवः। इदानीं तदानीमेतर्हि क्षिप्रमजिरम्। आशुर्निमेषः फणो द्रवन्नतिद्रवन्। त्वरꣳस्त्वरमाण आशुराशीयाञ्जवः। अग्निष्टोम उक्थ्योऽतिरात्रो द्विरात्रस्त्रिरात्रश्चतूरात्रः। अग्निरृतुः सूर्य ऋतुश्चन्द्रमा ऋतुः। प्रजापतिः संवत्सरो महान्कः॥४॥

[१]

भूरग्निं च पृथिवीं च मां च। त्रीꣳश्च लोकान्त्संवत्सरं च। प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद। भुवो वायुं चान्तरिक्षं च मां च। त्रीꣳश्च लोकान्त्संवत्सरं च। प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद। स्वरादित्यं च दिवं च मां च। त्रीꣳश्च लोकान्त्संवत्सरं च। प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद। भूर्भुवः स्वश्चन्द्रमसं च दिशश्च मां च। त्रीꣳश्च लोकान्त्संवत्सरं च। प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद॥५॥

[२]

त्वमेव त्वां वेत्थ योऽसि सोऽसि। त्वमेव त्वामचैषीः। चितश्चासि सञ्चितश्चास्यग्ने। एतावाꣳश्चासि भूयाꣳश्चास्यग्ने। यत्ते अग्ने न्यूनं यदु तेऽतिरिक्तम्। आदित्यास्तदङ्गिरसश्चिन्वन्तु। विश्वे ते

देवाश्चितिमापूरयन्तु। चितश्चासि सञ्चितश्चास्यग्ने। एतावाꣳश्चासि भूयाꣳश्चास्यग्ने। मा ते अग्ने च येन माऽति च येनाऽऽयुरावृक्षि। सर्वेषां ज्योतिषां ज्योतिर्यददावुदेति । तपसो जातमनिभृष्टमोजः। तत्ते ज्योतिरिष्टके। तेन मे तप। तेन मे ज्वल। तेन मे दीदिहि। यावद्देवाः। यावदसाति सूर्यः। यावदुतापि ब्रह्म॥ ६॥

[३]

संवत्सरोऽसि परिवत्सरोऽसि। इदावत्सरोऽसीदुवत्सरोऽसि। इद्वत्सरोऽसि वत्सरोऽसि। तस्य ते वसन्तः शिरः। ग्रीष्मो दक्षिणः पक्षः। वर्षाः पुच्छम्। शरदुत्तरः पक्षः। हेमन्तो मध्यम्। पूर्वपक्षाश्चितयः। अपरपक्षाः पुरीषम्॥ ७॥

अहोरात्राणीष्टकाः। ऋषभोऽसि स्वर्गो लोकः। यस्यां दिशि महीयसे। ततो नो मह आवह। वायुर्भूत्वा सर्वा दिश आवाहि। सर्वा दिशोऽनुविवाहि। सर्वा दिशोऽनुसंवाहि। चित्त्या चितिमापृण। अचित्त्या चितिमापृण। चिदसि समुद्रयोनिः॥ ८॥

इन्दुर्दक्षः श्येन ऋतावा। हिरण्यपक्षः शकुनो भुरण्युः। महान्त्सधस्थे ध्रुव आनिषत्तः। नमस्ते अस्तु मा मा हिꣳसीः। एति प्रेति वीति समित्युदिति। दिवं मे यच्छ। अन्तरिक्षं मे यच्छ। पृथिवीं मे यच्छ। पृथिवीं मे यच्छ। अन्तरिक्षं मे यच्छ। दिवं मे यच्छ। अह्ना प्रसारय। रात्र्या समच। रात्र्या प्रसारय। अह्ना समच। कामं प्रसारय। कामꣳ समच॥ ९॥

[४]

भूर्भुवः स्वः। ओजो बलम्। ब्रह्म क्षत्रम्। यशो महत्। सत्यं तपो

नाम। रूपममृतम्। चक्षुः श्रोत्रम्। मन आयुः। विश्वं यशो महः। समं तपो हरो भाः। जातवेदा यदि वा पावकोऽसि। वैश्वानरो यदि वा वैद्युतोऽसि। शं प्रजाभ्यो यजमानाय लोकम्। ऊर्जं पुष्टिं ददद्भ्यावववृत्स्व॥ १०॥

[५]

राज्ञी विराज्ञी। सम्राज्ञी स्वराज्ञी। अर्चिः शोचिः। तपो हरो भाः। अग्निरिन्द्रो बृहस्पतिः। विश्वे देवा भुवनस्य गोपाः। ते मा सर्वे यशसा सꣳसृजन्तु॥ ११॥

[६]

असवे स्वाहा वसवे स्वाहा। विभुवे स्वाहा विवस्वते स्वाहा। अभिभुवे स्वाहाऽधिपतये स्वाहा। दिवां पतये स्वाहाऽꣳहस्पत्याय स्वाहा। चाक्षुष्मत्याय स्वाहा ज्योतिष्मत्याय स्वाहा। राज्ञे स्वाहा विराज्ञे स्वाहा। सम्राज्ञे स्वाहा स्वराज्ञे स्वाहा। शूषाय स्वाहा सूर्याय स्वाहा। चन्द्रमसे स्वाहा ज्योतिषे स्वाहा। सꣳसर्पाय स्वाहा कल्याणाय स्वाहा। अर्जुनाय स्वाहा॥ १२॥

[७]

विपश्चिते पवमानाय गायत। मही न धाराऽत्यन्धो अर्षति। अहिर्ह जीर्णामतिसर्पति त्वचम्। अत्यो न क्रीडन्नसरद्वृषा हरिः। उपयामगृहीतोऽसि मृत्यवे त्वा जुष्टं गृह्णामि। एष ते योनिर्मृत्यवे त्वा। अपमृत्युमपक्षुधम्। अपेतः शपथं जहि। अधा नो अन्न आवह। रायस्पोषꣳ सहस्रिणम्॥ १३॥

ये ते सहस्रमयुतं पाशाः। मृत्यो मर्त्याय हन्तवे। तान् यज्ञस्य

मा॒यया॑। सर्वा॒नव॑यजामहे। भ॒क्षौ॑ऽस्यमृतभ॒क्षः। तस्य॑ ते मृ॒त्युपी॑तस्या॒मृत॑वतः। स्व॒गाकृ॑तस्य॒ मधु॑मतः। उप॑हूत॒स्योप॑हूतो भक्षयामि। म॒न्द्राऽभिभू॑तिः के॒तुर्य॒ज्ञानां॒ वाक्। असा॒वेहि॑॥ १४॥

अ॒न्धो जागृ॑विः प्राण। असा॒वेहि॑। ब॒धि॒र आ॑क्रन्दयितरपान। असा॒वेहि॑। अ॒ह॒स्तोस्त्वा॒ चक्षुः॑। असा॒वेहि॑। अ॒पा॒दाशो॒ मनः॑। असा॒वेहि॑। कवे॒ विप्र॑चित्ते॒ श्रोत्र॑। असा॒वेहि॑॥ १५॥

सु॒ह॒स्तः सु॑वा॒सासः॑। शू॒षो नामा॑स्य॒मृतो॒ मर्त्ये॑षु। तं त्वा॒ऽहं तथा॒ वेद॑। असा॒वेहि॑। अ॒ग्निर्मे॑ वा॒चि श्रि॒तः। वाग्घृद॑ये। हृद॑यं॒ मयि॑। अ॒ह॒म॒मृते॑। अ॒मृतं॒ ब्रह्म॑णि। वा॒युर्मे॑ प्रा॒णे श्रि॒तः॥ १६॥

प्रा॒णो हृद॑ये। हृद॑यं॒ मयि॑। अ॒ह॒म॒मृते॑। अ॒मृतं॒ ब्रह्म॑णि। सूर्यो॑ मे॒ चक्षु॑षि श्रि॒तः। चक्षु॒र्हृद॑ये। हृद॑यं॒ मयि॑। अ॒ह॒म॒मृते॑। अ॒मृतं॒ ब्रह्म॑णि। च॒न्द्रमा॑ मे॒ मन॑सि श्रि॒तः॥ १७॥

मनो॒ हृद॑ये। हृद॑यं॒ मयि॑। अ॒ह॒म॒मृते॑। अ॒मृतं॒ ब्रह्म॑णि। दिशो॑ मे॒ श्रोत्रे॑ श्रि॒ताः। श्रोत्र॒ꣳ हृद॑ये। हृद॑यं॒ मयि॑। अ॒ह॒म॒मृते॑। अ॒मृतं॒ ब्रह्म॑णि। आपो॑ मे॒ रेत॑सि श्रि॒ताः॥ १८॥

रेतो॒ हृद॑ये। हृद॑यं॒ मयि॑। अ॒ह॒म॒मृते॑। अ॒मृतं॒ ब्रह्म॑णि। पृ॒थि॒वी मे॒ शरी॑रे श्रि॒ता। शरी॑र॒ꣳ हृद॑ये। हृद॑यं॒ मयि॑। अ॒ह॒म॒मृते॑। अ॒मृतं॒ ब्रह्म॑णि। ओ॒ष॒धि॒व॒न॒स्प॒तयो॑ मे॒ लोम॑सु श्रि॒ताः॥ १९॥

लोमा॑नि॒ हृद॑ये। हृद॑यं॒ मयि॑। अ॒ह॒म॒मृते॑। अ॒मृतं॒ ब्रह्म॑णि। इन्द्रो॑ मे॒ बले॑ श्रि॒तः। बल॒ꣳ हृद॑ये। हृद॑यं॒ मयि॑। अ॒ह॒म॒मृते॑। अ॒मृतं॒ ब्रह्म॑णि। प॒र्जन्यो॑ मे मू॒र्ध्नि श्रि॒तः॥ २०॥

मूर्धा हृदये। हृदयं मयि। अहममृते। अमृतं ब्रह्मणि। ईशानो मे मन्यौ श्रितः। मन्युर्हृदये। हृदयं मयि। अहममृते। अमृतं ब्रह्मणि। आत्मा म आत्मनि श्रितः॥२१॥ आत्मा हृदये। हृदयं मयि। अहममृते। अमृतं ब्रह्मणि। पुनर्म आत्मा पुनरायुरागात्। पुनः प्राणः पुनराकूतमागात्। वैश्वानरो रश्मिभिर्वावृधानः। अन्तस्तिष्ठत्वमृतस्य गोपाः॥२२॥

[८]

प्रजापतिर्देवानसृजत। ते पाप्मना सन्दिता अजायन्त। तान्व्यद्यत्। यद्व्यद्यत्। तस्माद्विद्युत्। तमवृश्चत्। यदवृश्चत्। तस्माद्वृष्टिः। तस्माद्यत्रैते देवते अभिप्राप्नुतः । वि च हैवास्य तत्र पाप्मानं द्यतः॥२३॥

वृश्चतश्च। सैषा मीमाꣳसाऽग्निहोत्र एव संपन्ना। अथो आहुः। सर्वेषु यज्ञक्रतुष्विति। होष्यन्नप उपस्पृशेत्। विद्युदसि विद्य मे पाप्मानमिति। अथ हुत्वोपस्पृशेत्। वृष्टिरसि वृश्च मे पाप्मानमिति। यक्ष्यमाणो वेष्ट्वा वा। वि च हैवास्यैते देवते पाप्मानं द्यतः॥२४॥

वृश्चतश्च। अत्यꣳहो हाऽऽरुणिः। ब्रह्मचारिणौ प्रश्नान्प्रोच्य प्रजिघाय। परेहि। प्लक्षं दय्यापातिं पृच्छ। वेत्थ सावित्रा(३)न्न वेत्था(३) इति। तमागत्य पप्रच्छ। आचार्यो मा प्राहैषीत्। वेत्थ सावित्रा(३)न्न वेत्था(३) इति। स होवाच वेदेति॥२५॥

स कस्मिन्प्रतिष्ठित इति। परोरजसीति। कस्तद्यत्परोरजा इति। एष वाव स परोरजा इति होवाच। य एष तपति। एषोऽर्वाग्रजा इति। स कस्मिन्त्वेष इति। सत्य इति। किं तत्सत्यमिति। तप इति॥२६॥

कस्मिन्नु तप इति। बल इति। किं तद्बलमिति। प्राण इति। मा स्म प्राणमतिपृच्छ इति माऽऽचार्योऽब्रवीदिति होवाच ब्रह्मचारी। स होवाच प्लक्षो दय्यापातिः। यद्वै ब्रह्मचारिन्प्राणमत्यप्रक्ष्यः। मूर्धा ते व्यपतिष्यत्। अहमुत आचार्याच्छ्रेयान्भविष्यामि। यो मा सावित्रे समवादिष्टेति॥ २७॥

तस्मात्सावित्रे न संवदेत। स यो ह वै सावित्रं विदुषा सावित्रे संवदते। सहास्मिञ्छ्रियं दधाति। अनु ह वा अस्मा असौ तपञ्छ्रियं मन्यते। अन्वस्मै श्रीस्तपो मन्यते। अन्वस्मै तपो बलं मन्यते। अन्वस्मै बलं प्राणं मन्यते। स यदाह। संज्ञानं विज्ञानं दर्शा दृष्टेति। एष एव तत्॥ २८॥

अथ यदाह। प्रस्तुतं विष्टुतꣳ सुता सुन्वतीति। एष एव तत्। एष ह्येव तान्यहानि। एष रात्रयः। अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताऽभिशास्ताऽनुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव तेऽह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः॥ २९॥

अथ यदाह। पवित्रं पवयिष्यन्त्सहस्वान्त्सहीयानरुणोऽरुणरजा इति। एष एव तत्। एष ह्येव तेऽर्धमासाः। एष मासाः। अथ यदाह। अग्निष्टोम उक्थ्योऽग्निरृतुः प्रजापतिः संवत्सर इति। एष एव तत्। एष ह्येव ते यज्ञक्रतवः। एष ऋतवः॥ ३०॥

एष संवत्सरः। अथ यदाह। इदानीं तदानीमिति। एष एव तत्। एष ह्येव ते मुहूर्तानां मुहूर्ताः। जनको ह वैदेहः। अहोरात्रैः समाजगाम। तꣳ होचुः। यो वा अस्मान् वेद। विजहत्पाप्मानमेति॥ ३१॥

सर्वमायुरेति। अभि स्वर्गं लोकं जयति। नास्यामुष्मिँल्लोकेऽन्नं क्षीयत इति। विजहद्ध वै पाप्मानमेति। सर्वमायुरेति। अभि स्वर्गं लोकं जयति। नास्यामुष्मिँल्लोकेऽन्नं क्षीयते। य एवं वेद। अहीना हाऽऽश्वथ्यः। सावित्रं विदाञ्चकार॥ ३२॥

स ह हꣳसो हिरण्मयो भूत्वा। स्वर्गं लोकमियाय। आदित्यस्य सायुज्यम्। हꣳसो ह वै हिरण्मयो भूत्वा। स्वर्गं लोकमेति। आदित्यस्य सायुज्यम्। य एवं वेद। देवभागो ह श्रौतर्षः। सावित्रं विदाञ्चकार। तꣳ ह वागदृश्यमानाऽभ्युवाच॥ ३३॥

सर्वं बत गौतमो वेद। यः सावित्रं वेदेति। स होवाच। कैषा वागसीति। अयमहꣳ सावित्रः। देवानामुत्तमो लोकः। गुह्यं महो बिभ्रदिति। एतावति ह गौतमः। यज्ञोपवीतं कृत्वाऽधो निपपात। नमो नम इति॥ ३४॥

स होवाच। मा भैषीर्गौतम। जितो वै ते लोक इति। तस्माद्ये के च सावित्रं विदुः। सर्वे ते जितलोकाः। स यो ह वै सावित्रस्याष्टाक्षरं पदꣳ श्रियाऽभिषिक्तं वेद। श्रिया हैवाभिषिच्यते। घृणिरिति द्वे अक्षरे। सूर्य इति त्रीणि। आदित्य इति त्रीणि॥ ३५॥

एतद्वै सावित्रस्याष्टाक्षरं पदꣳ श्रियाऽभिषिक्तम्। य एवं वेद। श्रिया हैवाभिषिच्यते। तदेतदृचाऽभ्युक्तम्। ऋचो अक्षरे परमे व्योमन्। यस्मिन्देवा अधि विश्वे निषेदुः। यस्तं न वेद किमृचा करिष्यति। य इत्तद्विदुस्त इमे समासत इति। न ह वा एतस्यर्चा न यजुषा न साम्नाऽर्थोऽस्ति। यः सावित्रं वेद॥ ३६॥

तदेतत्परि यद्देवचक्रम्। आर्द्रं पिन्वमानꣳ स्वर्गे लोक एति। विजहद्विश्वा भूतानि सम्पश्यत्। आर्द्रो ह वै पिन्वमानः। स्वर्गे लोक एति। विजहन्विश्वा भूतानि सम्पश्यन्। य एवं वेद। शूषो ह वै वार्ष्णेयः। आदित्येन समाजगाम। तꣳ होवाच। एहि सावित्रं विद्धि। अयं वै स्वर्ग्योऽग्निः पारयिष्णुरमृतात्सम्भूत इति। एष वाव स सावित्रः। य एष तपति। एहि मां विद्धि। इति हैवैनं तदुवाच॥ ३७॥

[९]

इयं वाव सरघा। तस्या अग्निरेव सारघं मधु। या एताः पूर्वपक्षापरपक्षयो रात्रयः। ता मधुकृतः। यान्यहानि। ते मधुवृषाः। स यो ह वा एता मधुकृतश्च मधुवृषाꣳश्च वेद। कुर्वन्ति हास्यैता अग्नौ मधु। नास्येष्टापूर्तं धयन्ति। अथ यो न वेद॥ ३८॥

न हास्यैता अग्नौ मधु कुर्वन्ति। धयन्त्यस्येष्टापूर्तम्। यो ह वा अहोरात्राणां नामधेयानि वेद। नाहोरात्रेष्वार्तिमार्च्छति। संज्ञानं विज्ञानं दर्शं दृष्टेति। एतावनुवाकौ पूर्वपक्षस्याहोरात्राणां नामधेयानि। प्रस्तुतं विष्टुतꣳ सुता सुन्वतीति। एतावनुवाकावपर-पक्षस्याहोरात्राणां नामधेयानि। नाहोरात्रेष्वार्तिमार्च्छति। य एवं वेद॥ ३९॥

यो ह वै मुहूर्तानां नामधेयानि वेद। न मुहूर्तेष्वार्तिमार्च्छति। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताऽभिशास्ताऽनुमन्तेति। एतेऽनुवाका मुहूर्तानां नामधेयानि। न मुहूर्तेष्वार्तिमार्च्छति। य एवं वेद। यो ह वा अर्धमासानां च मासानां च नामधेयानि

वेद। नार्धमासेषु न मासेष्वार्तिमार्च्छति। पवित्रं पवियिष्यन्त्सहस्वान्त्सहीयानरुणोऽरुणरजा इति। एतेऽनुवाका अर्धमासानां च मासानां च नामधेयानि॥४०॥

नार्धमासेषु न मासेष्वार्तिमार्च्छति। य एवं वेद। यो ह वै यज्ञक्रतूनां चर्तूनां च संवत्सरस्य च नामधेयानि वेद। न यज्ञक्रतुषु नर्तुषु न संवत्सर आर्तिमार्च्छति। अग्निष्टोम उक्थ्योऽग्निरृतुः प्रजापतिः संवत्सर इति। एतेऽनुवाका यज्ञक्रतूनां चर्तूनां च संवत्सरस्य च नामधेयानि॥४१॥ न यज्ञक्रतुषु नर्तुषु न संवत्सर आर्तिमार्च्छति। य एवं वेद। यो ह वै मुहूर्तानां मुहूर्तान् वेद। न मुहूर्तानां मुहूर्तेष्वार्तिमार्च्छति। इदानीं तदानीमिति। एते वै मुहूर्तानां मुहूर्ताः। न मुहूर्तानां मुहूर्तेष्वार्तिमार्च्छति। य एवं वेद। अथो यथा क्षेत्रज्ञो भूत्वाऽनुप्रविश्यान्नमत्ति। एवमेवैतान्क्षेत्रज्ञो भूत्वाऽनुप्रविश्यान्नमत्ति। स एतेषामेव सलोकताꣳ सायुज्यमश्नुते। अप पुनर्मृत्युं जयति। य एवं वेद॥४२॥

[१०]

कश्चिद्ध वा अस्माल्लोकात्प्रेत्य। आत्मानं वेद। अयमहमस्मीति। कश्चित्स्वं लोकं न प्रतिप्रजानाति। अग्निमुग्धो हैव धूमतान्तः। स्वं लोकं न प्रतिप्रजानाति। अथ यो हैवैतमग्निꣳ सावित्रं वेद। स एवास्माल्लोकात्प्रेत्य। आत्मानं वेद। अयमहमस्मीति॥४३॥

स स्वं लोकं प्रतिप्रजानाति। एष उ चैवैनं तत्सावित्रः। स्वर्गं लोकमभिवहति। अहोरात्रैर्वा इदꣳ सयुग्भिः क्रियते।

इतिरात्रायादीक्षिषत। इतिरात्राय व्रतमुपागुरिति। तानिहानेवं विदुषः। अमुष्मिँल्लोके शेवधिं धयन्ति। धीतꣳ हैव स शेवधिमनु परैति। अथ यो हैवैतमग्निꣳ सावित्रं वेद॥ ४४॥

तस्य हैवाहौरात्राणि। अमुष्मिँल्लोके शेवधिं न धयन्ति। अधीतꣳ हैव स शेवधिमनु परैति। भरद्वाजो ह त्रिभिरायुर्भिर्ब्रह्मचर्यमुवास। तꣳ ह जीर्णिꣳ स्थविरꣳ शयानम्। इन्द्र उपव्रज्यौवाच। भरद्वाज। यत्ते चतुर्थमायुर्दद्याम्। किमनेन कुर्या इति। ब्रह्मचर्यमेवैनेन चरेयमिति होवाच॥ ४५॥

तꣳ ह त्रीन्गिरिरूपानविज्ञातानिव दर्शयां चकार। तेषाꣳ हैकैकस्मान्मुष्टिनाददे। स होवाच। भरद्वाजेत्यामन्त्र्य। वेदा वा एते। अनन्ता वै वेदाः। एतद्वा एतैस्त्रिभिरायुर्भिरन्ववोचथाः। अथ त इतरदनूक्तमेव। एहीमं विद्धि। अयं वै सर्वविद्येति॥ ४६॥

तस्मै हैतमग्निꣳ सावित्रमुवाच। तꣳ स विदित्वा। अमृतो भूत्वा। स्वर्गं लोकमियाय। आदित्यस्य सायुज्यम्। अमृतो हैव भूत्वा। स्वर्गं लोकमेति। आदित्यस्य सायुज्यम्। य एवं वेद। एषो एव त्रयी विद्या॥ ४७॥

यावन्तꣳ ह वै त्रय्या विद्यया लोकं जयति। तावन्तं लोकं जयति। य एवं वेद। अग्नेर्वा एतानि नामधेयानि। अग्नेरेव सायुज्यꣳ सलोकतामाप्नोति। य एवं वेद। वायोर्वा एतानि नामधेयानि। वायोरेव सायुज्यꣳ सलोकतामाप्नोति। य एवं वेद। इन्द्रस्य वा एतानि नामधेयानि॥ ४८॥

इन्द्रस्यैव सायुज्यꣳ सलोकतामाप्नोति। य एवं वेद। बृहस्पतेर्वा एतानि नामधेयानि। बृहस्पतेरेव सायुज्यꣳ सलोकतामाप्नोति। य एवं वेद। प्रजापतेर्वा एतानि नामधेयानि। प्रजापतेरेव सायुज्यꣳ सलोकतामाप्नोति। य एवं वेद। ब्रह्मणो वा एतानि नामधेयानि। ब्रह्मण एव सायुज्यꣳ सलोकतामाप्नोति। य एवं वेद। स वा एषोऽग्निरपक्षपुच्छो वायुरेव। तस्याग्निर्मुखम्। असावादित्यः शिरः। स यदेते देवते अन्तरेण। तत्सर्वꣳ सीव्यति। तस्मात्सावित्रः॥ ४९॥

[११]

॥ इति कृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयकाठके प्रथमः प्रश्नः समाप्तः॥ १॥

॥ द्वितीयः प्रश्नः ॥

लोकोऽसि स्वर्गोऽसि। अनन्तोऽस्यपारोऽसि। अक्षितोऽस्यक्षय्योऽसि। तपसः प्रतिष्ठा। त्वयीदमन्तः। विश्वं यक्षं विश्वं भूतं विश्वꣳ सुभूतम्। विश्वस्य भर्ता विश्वस्य जनयिता। तं त्वोपदधे कामदुघमक्षितम्। प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद॥ १॥

तपोऽसि लोके श्रितम्। तेजसः प्रतिष्ठा। त्वयीदमन्तः। विश्वं यक्षं विश्वं भूतं विश्वꣳ सुभूतम्। विश्वस्य भर्तृ विश्वस्य जनयितृ। तत्त्वोपदधे कामदुघमक्षितम्। प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद॥ २॥

तेजोऽसि तपसि श्रितम्। समुद्रस्य प्रतिष्ठा। त्वयीदमन्तः। विश्वं

यक्षं विश्वं भूतं विश्वꣳ सुभूतम्। विश्वस्य भर्तृ विश्वस्य जनयितृ। तत्त्वोपदधे कामदुघमक्षितम्। प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद॥ ३॥

समुद्रोऽसि तेजसि श्रितः। अपां प्रतिष्ठा। त्वयीदमन्तः। विश्वं यक्षं विश्वं भूतं विश्वꣳ सुभूतम्। विश्वस्य भर्ता विश्वस्य जनयिता। तं त्वोपदधे कामदुघमक्षितम्। प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद॥ ४॥

आपः स्थ समुद्रे श्रिताः। पृथिव्याः प्रतिष्ठा युष्मासु। इदमन्तः। विश्वं यक्षं विश्वं भूतं विश्वꣳ सुभूतम्। विश्वस्य भर्त्र्यो विश्वस्य जनयित्र्यः। ता व उपदधे कामदुघा अक्षिताः। प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद॥ ५॥

पृथिव्यस्यप्सु श्रिता। अग्नेः प्रतिष्ठा। त्वयीदमन्तः। विश्वं यक्षं विश्वं भूतं विश्वꣳ सुभूतम्। विश्वस्य भर्त्री विश्वस्य जनयित्री। तां त्वोपदधे कामदुघामक्षिताम्। प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद॥ ६॥

अग्निरसि पृथिव्याꣳ श्रितः। अन्तरिक्षस्य प्रतिष्ठा। त्वयीदमन्तः। विश्वं यक्षं विश्वं भूतं विश्वꣳ सुभूतम्। विश्वस्य भर्ता विश्वस्य जनयिता। तं त्वोपदधे कामदुघमक्षितम्। प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद॥ ७॥

अन्तरिक्षमस्यग्नौ श्रितम्। वायोः प्रतिष्ठा। त्वयीदमन्तः। विश्वं यक्षं विश्वं भूतं विश्वꣳ सुभूतम्। विश्वस्य भर्तृ विश्वस्य जनयितृ।

तत्त्वोपदधे कामदुघमक्षितम्। प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद॥८॥

वायुरस्यन्तरिक्षे श्रितः। दिवः प्रतिष्ठा। त्वयीदमन्तः। विश्वं यक्षं विश्वं भूतं विश्वꣳ सुभूतम्। विश्वस्य भर्ता विश्वस्य जनयिता। तं त्वोपदधे कामदुघमक्षितम्। प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद॥९॥

द्यौरसि वायौ श्रिता। आदित्यस्य प्रतिष्ठा। त्वयीदमन्तः। विश्वं यक्षं विश्वं भूतं विश्वꣳ सुभूतम्। विश्वस्य भर्त्री विश्वस्य जनयित्री। तां त्वोपदधे कामदुघामक्षिताम्। प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद॥१०॥

आदित्योऽसि दिवि श्रितः। चन्द्रमसः प्रतिष्ठा। त्वयीदमन्तः। विश्वं यक्षं विश्वं भूतं विश्वꣳ सुभूतम्। विश्वस्य भर्ता विश्वस्य जनयिता। तं त्वोपदधे कामदुघमक्षितम्। प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद॥११॥

चन्द्रमा अस्यादित्ये श्रितः। नक्षत्राणां प्रतिष्ठा। त्वयीदमन्तः। विश्वं यक्षं विश्वं भूतं विश्वꣳ सुभूतम्। विश्वस्य भर्ता विश्वस्य जनयिता। तं त्वोपदधे कामदुघमक्षितम्। प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद॥१२॥

नक्षत्राणि स्थ चन्द्रमसि श्रितानि। संवत्सरस्य प्रतिष्ठा युष्मासु। इदमन्तः। विश्वं यक्षं विश्वं भूतं विश्वꣳ सुभूतम्। विश्वस्य भर्तॄणि विश्वस्य जनयितॄणि। तानि व उपदधे कामदुघान्यक्षितानि।

प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद॥ १३॥

संवत्सरोऽसि नक्षत्रेषु श्रितः। ऋतूनां प्रतिष्ठा। त्वयीदमन्तः। विश्वं यक्षं विश्वं भूतं विश्वꣳ सुभूतम्। विश्वस्य भर्ता विश्वस्य जनयिता। तं त्वोपदधे कामदुघमक्षितम्। प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद॥ १४॥

ऋतवः स्थ संवत्सरे श्रिताः। मासानां प्रतिष्ठा युष्मासु। इदमन्तः। विश्वं यक्षं विश्वं भूतं विश्वꣳ सुभूतम्। विश्वस्य भर्तारो विश्वस्य जनयितारः। तान् व उपदधे कामदुघानक्षितान्। प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद॥ १५॥

मासाः स्थर्तषु श्रिताः। अर्धमासानां प्रतिष्ठा युष्मासु। इदमन्तः। विश्वं यक्षं विश्वं भूतं विश्वꣳ सुभूतम्। विश्वस्य भर्तारो विश्वस्य जनयितारः। तान् व उपदधे कामदुघानक्षितान्। प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद॥ १६॥

अर्धमासाः स्थ मासु श्रिताः। अहोरात्रयोः प्रतिष्ठा युष्मासु। इदमन्तः। विश्वं यक्षं विश्वं भूतं विश्वꣳ सुभूतम्। विश्वस्य भर्तारो विश्वस्य जनयितारः। तान् व उपदधे कामदुघानक्षितान्। प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद॥ १७॥

अहोरात्रे स्थोऽर्धमासेषु श्रिते। भूतस्य प्रतिष्ठे भव्यस्य प्रतिष्ठे। युवयोरिदमन्तः। विश्वं यक्षं विश्वं भूतं विश्वꣳ सुभूतम्। विश्वस्य भत्र्यौ विश्वस्य जनयित्र्यौ। ते वामुपदधे कामदुघे अक्षिते।

प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद॥ १८॥

पौर्णमास्यष्टकाऽमावास्या। अन्नादाः स्थान्नदुघौ युष्मासु। इदमन्तः। विश्वं यक्षं विश्वं भूतं विश्वꣳ सुभूतम्। विश्वस्य भर्त्र्यौ विश्वस्य जनयित्र्यः। ता व उपदधे कामदुघा अक्षिताः। प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद॥ १९॥

राडसि बृहती श्रीरसीन्द्रपत्नी धर्मपत्नी। विश्वं भूतमनुप्रभूता। त्वयीदमन्तः। विश्वं यक्षं विश्वं भूतं विश्वꣳ सुभूतम्। विश्वस्य भर्त्री विश्वस्य जनयित्री। तां त्वोपदधे कामदुघामक्षिताम्। प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद॥ २०॥

ओजोऽसि सहोऽसि। बलमसि भ्राजोऽसि। देवानां धामामृतम्। अमर्त्यस्तपोजाः। त्वयीदमन्तः। विश्वं यक्षं विश्वं भूतं विश्वꣳ सुभूतम्। विश्वस्य भर्ता विश्वस्य जनयिता। तं त्वोपदधे कामदुघमक्षितम्। प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद॥ २१॥

[१]

त्वमग्ने रुद्रो असुरो महो दिवः। त्वꣳ शर्धो मारुतं पृक्ष ईशिषे। त्वं वातैररुणैर्यासि शङ्गयः। त्वं पूषा विधतः पासि नु त्मना। देवा देवेषु श्रयध्वम्। प्रथमा द्वितीयेषु श्रयध्वम्। द्वितीयास्तृतीयेषु श्रयध्वम्। तृतीयाश्चतुर्थेषु श्रयध्वम्। चतुर्थाः पञ्चमेषु श्रयध्वम्। पञ्चमाः षष्ठेषु श्रयध्वम्॥ २२॥

षष्ठाः सप्तमेषु श्रयध्वम्। सप्तमा अष्टमेषु श्रयध्वम्। अष्टमा नवमेषु

श्रयध्वम्। नवमा दशमेषु श्रयध्वम्। दशमा एकादशेषु श्रयध्वम्। एकादशा द्वादशेषु श्रयध्वम्। द्वादशास्त्रयोदशेषु श्रयध्वम्। त्रयोदशाश्चतुर्दशेषु श्रयध्वम्। चतुर्दशाः पञ्चदशेषु श्रयध्वम्। पञ्चदशाः षोडशेषु श्रयध्वम्॥ २३॥

षोडशाः सप्तदशेषु श्रयध्वम्। सप्तदशा अष्टादशेषु श्रयध्वम्। अष्टादशा एकान्नविꣳशेषु श्रयध्वम्। एकान्नविꣳशा विꣳशेषु श्रयध्वम्। विꣳशा एकविꣳशेषु श्रयध्वम्। एकविꣳशा द्वाविꣳशेषु श्रयध्वम्। द्वाविꣳशास्त्रयोविꣳशेषु श्रयध्वम्। त्रयोविꣳशाश्चतुर्विꣳशेषु श्रयध्वम्। चतुर्विꣳशाः पञ्चविꣳशेषु श्रयध्वम्। पञ्चविꣳशाः षड्विꣳशेषु श्रयध्वम्॥ २४॥

षड्विꣳशाः सप्तविꣳशेषु श्रयध्वम्। सप्तविꣳशा अष्टाविꣳशेषु श्रयध्वम्। अष्टाविꣳशा एकान्नत्रिꣳशेषु श्रयध्वम्। एकान्नत्रिꣳशास्त्रिꣳशेषु श्रयध्वम्। त्रिꣳशा एकत्रिꣳशेषु श्रयध्वम्। एकत्रिꣳशा द्वात्रिꣳशेषु श्रयध्वम्। द्वात्रिꣳशास्त्रयस्त्रिꣳशेषु श्रयध्वम्। देवास्त्रिरेकादशास्त्रिस्त्रयस्त्रिꣳशाः। उत्तरे भवत। उत्तरवर्त्मान उत्तरसत्वानः। यत्काम इदं जुहोमि। तन्मे समृध्यताम्। वयꣳ स्याम पतयो रयीणाम्। भूर्भुवः स्वः स्वाहा॥ २५॥

[२]

अग्नाविष्णू सजोषसा। इमा वर्धन्तु वां गिरः। द्युम्नैर्वाजेभिरागतम्। राज्ञी विराज्ञी। सम्राज्ञी स्वराज्ञी। अर्चिः शोचिः। तपो हरो भाः। अग्निः सोमो बृहस्पतिः। विश्वे देवा भुवनस्य गोपाः। ते सर्वे सङ्गत्य। इदं मे प्रावता वचः। वयꣳ स्याम पतयो रयीणाम्। भूर्भुवः स्वः

स्वाहा॑॥ २६॥

[३]

अन्न॑प॒तेऽन्न॑स्य नो देहि। अ॒न॒मी॒वस्य॑ शु॒ष्मिण॑ः। प्र प्र॑दा॒तारं॑ तारिषः। ऊर्जं॑ नो धेहि द्वि॒पदे॒ चतु॑ष्पदे। अग्ने॑ पृथिवीपते। सोम॑ वीरुधां पते। त्वष्टः॑ समिधां पते। विष्ण॑वाशानां पते। मित्र॑ सत्यानां पते। वरु॑ण धर्मणां पते॥ २७॥

म॒रुतो॑ गणानां पतयः। रुद्र॑ पशूनां पते। इन्द्रौ॑जसां पते। बृह॑स्पते ब्रह्मणस्पते। आ रु॒चा रो॑चे॒ऽहꣳ स्व॒यम्। रु॒चा रु॑रुचे॒ रोच॑मानः। अ॒तीत्या॒दः स्व॑राभरे॒ह। तस्मि॒न् योनौ॑ प्रज॒नौ प्रजा॑येय। व॒यꣳ स्या॑म॒ पत॑यो रयी॒णाम्। भूर्भुव॒ः स्व॑ः स्वाहा॑॥ २८॥

[४]

स॒प्त ते॑ अग्ने स॒मिध॑ः स॒प्त जि॒ह्वाः। स॒प्तर्ष॑यः स॒प्त धाम॑ प्रि॒याणि॑। स॒प्त होत्रा॑ अनुवि॒द्वान्। स॒प्त योनी॒रापृ॑णस्वा घृ॒तेन॑। प्राची॒ दिक्। अ॒ग्निर्दे॒वता॑। अ॒ग्निꣳ स दि॒शां दे॒वं दे॒वता॑नामृच्छतु। यो मै॒तस्यै॑ दि॒शोऽभि॒दास॑ति। द॒क्षि॒णा दिक्। इन्द्रो॑ दे॒वता॑॥ २९॥

इन्द्र॒ꣳ स दि॒शां दे॒वं दे॒वता॑नामृच्छतु। यो मै॒तस्यै॑ दि॒शोऽभि॒दास॑ति। प्र॒तीची॒ दिक्। सोमो॑ दे॒वता॑। सोम॒ꣳ स दि॒शां दे॒वं दे॒वता॑नामृच्छतु। यो मै॒तस्यै॑ दि॒शोऽभि॒दास॑ति। उदी॑ची॒ दिक्। मि॒त्रावरु॑णौ दे॒वता॑। मि॒त्रावरु॑णौ॒ स दि॒शां दे॒वौ दे॒वता॑नामृच्छतु। यो मै॒तस्यै॑ दि॒शोऽभि॒दास॑ति॥ ३०॥

ऊ॒र्ध्वा दिक्। बृह॒स्पति॑र्दे॒वता॑। बृह॒स्पति॒ꣳ स दि॒शां दे॒वं दे॒वता॑नामृच्छतु। यो मै॒तस्यै॑ दि॒शोऽभि॒दास॑ति। इ॒यं दिक्।

अदितिर्देवता। अदितिꣳ स दिशां देवीं देवतानामृच्छतु। यो मैतस्यै दिशोऽभिदासति। पुरुषो दिक्। पुरुषो मे कामान्त्समर्धयतु॥ ३१॥

अन्धो जागृविः प्राण। असावेहि। बधिर आक्रन्दयितरपान। असावेहि। उषसमुषसमशीय। अहमसो ज्योतिरशीय। अहमसोऽपोऽशीय। वयꣳ स्याम पतयो रयीणाम्। भूर्भुवः स्वः स्वाहा॥ ३२॥

[५]

यत्तेऽचितं यदु चितं ते अग्ने। यत्त ऊनं यदु तेऽतिरिक्तम्। आदित्यास्तदङ्गिरसश्चिन्वन्तु। विश्वे ते देवाश्चितिमापूरयन्तु। चितश्चासि सञ्चितश्चास्यग्ने। एतावाꣳश्चासि भूयाꣳश्चास्यग्ने। लोकं पृण च्छिद्रं पृण। अथो सीद शिवा त्वम्। इन्द्राग्नी त्वा बृहस्पतिः। अस्मिन् योनावसीषदन्॥ ३३॥

तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद। ता अस्य सूददोहसः। सोमꣳ श्रीणन्ति पृश्नयः। जन्म देवानां विशः। त्रिष्वा रोचने दिवः। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद। अग्ने देवाꣳ इहाऽऽवह। जज्ञानो वृक्तबर्हिषे। असि होता न ईड्यः। अगन्म महा मनसा यविष्ठम्॥ ३४॥

यो दीदाय समिद्ध स्वे दुरोणे। चित्रभानू रोदसी अन्तरुर्वी। स्वाहुतं विश्वतः प्रत्यञ्चम्। मेधाकारं विदथस्य प्रसाधनम्। अग्निꣳ होतारं परिभूतमं मतिम्। त्वामभिस्य हविषः समानमित्। त्वां महो वृणते नरो नान्यं त्वत्। मनुष्वत्त्वा निधीमहि। मनुष्वत्समिधीमहि। अग्ने मनुष्वदङ्गिरः॥ ३५॥

देवान्देवायते यज। अग्निर्हि वाजिनं विशे। ददाति विश्वचर्षणिः। अग्नी राये स्वाभुवम्। स प्रीतो याति वार्यम्। इषꣳ स्तोतृभ्य आभर। पृष्टो दिवि पृष्टो अग्निः पृथिव्याम्। पृष्टो विश्वा ओषधीराविवेश। वैश्वानरः सहसा पृष्टो अग्निः। स नो दिवा स रिषः पातु नक्तम्॥ ३६॥

[६]

अयं वाव यः पवते। सोऽग्निर्नाचिकेतः। स यत्प्राङ् पवते। तदस्य शिरः। अथ यद्दक्षिणा। स दक्षिणः पक्षः। अथ यत्प्रत्यक्। तत्पुच्छम्। यदुदङ्ङ्। स उत्तरः पक्षः॥ ३७॥

अथ यत्संवाति। तदस्य समञ्चनं च प्रसारणं च। अथो सम्पदेवास्य सा। सꣳ ह वा अस्मै स कामः पद्यते। यत्कामो यजते। योऽग्निं नाचिकेतं चिनुते। य उ चैनमेवं वेद। यो ह वा अग्नेर्नाचिकेतस्याऽऽयतनं प्रतिष्ठां वेद। आयतनवान्भवति। गच्छति प्रतिष्ठाम्॥ ३८॥

हिरण्यं वा अग्नेर्नाचिकेतस्याऽऽयतनं प्रतिष्ठा। य एवं वेद। आयतनवान्भवति। गच्छति प्रतिष्ठाम्। यो ह वा अग्नेर्नाचिकेतस्य शरीरं वेद। सशरीर एव स्वर्गं लोकमेति। हिरण्यं वा अग्नेर्नाचिकेतस्य शरीरम्। य एवं वेद। सशरीर एव स्वर्गं लोकमेति। अथो यथा रुक्म उत्तप्तो भाय्यात्॥ ३९॥

एवमेव स तेजसा यशसा। अस्मिꣳश्च लोकेऽमुष्मिꣳश्च भाति। उरवो ह वै नामैते लोकाः। येऽवरेणाऽऽदित्यम्। अथ हैते वरीयाꣳसो लोकाः। ये परेणाऽऽदित्यम्। अन्तवन्तꣳ ह

वा एष क्षय्यं लोकं जयति। योऽवरेणाऽऽदित्यम्। अथ हैषोऽनन्तमपारमक्षय्यं लोकं जयति। यः परेणाऽऽदित्यम्॥ ४०॥ अनन्तꣳ ह वा अपारमक्षय्यं लोकं जयति। योऽग्निं नाचिकेतं चिनुते। य उ चैनमेवं वेद। अथो यथा रथे तिष्ठन्पक्षसी पर्यावर्तमाने प्रत्यपेक्षते। एवमहोरात्रे प्रत्यपेक्षते। नास्याहोरात्रे लोकमाप्नुतः। योऽग्निं नाचिकेतं चिनुते। य उ चैनमेवं वेद॥ ४१॥

[७]

उशन् ह वै वाजश्रवसः सर्ववेदसं ददौ। तस्य ह नचिकेता नाम पुत्र आस। तꣳ ह कुमारꣳ सन्तम्। दक्षिणासु नीयमानासु श्रद्धाऽऽविवेश। स होवाच। तत कस्मै मां दास्यसीति। द्वितीयं तृतीयम्। तꣳ ह परीत उवाच। मृत्यवे त्वा ददामीति। तꣳ ह स्मोत्थितं वागभिवदति॥ ४२॥

गौतम कुमारमिति। स होवाच। परेहि मृत्योर्गृहान्। मृत्यवे वै त्वाऽदामिति। तं वै प्रवसन्तं गन्तासीति होवाच। तस्य स्म तिस्रो रात्रीरनाश्वान्गृहे वसतात्। स यदि त्वा पृच्छेत्। कुमार कति रात्रीरवात्सीरिति। तिस्र इति प्रतिब्रूतात्। किं प्रथमाꣳ रात्रिमाश्ना इति॥ ४३॥

प्रजां त इति। किं द्वितीयामिति। पशूꣳस्त इति। किं तृतीयामिति। साधुकृत्यां त इति। तं वै प्रवसन्तं जगाम। तस्य ह तिस्रो रात्रीरनाश्वान्गृह उवास। तमागत्य पप्रच्छ। कुमार कति रात्रीरवात्सीरिति। तिस्र इति प्रत्युवाच॥ ४४॥

किं प्रथमाꣳ रात्रिमाश्ना इति। प्रजां त इति। किं द्वितीयामिति।

पशूꣳस्त इति। किं तृतीयामिति। साधुकृत्यां त इति। नमस्ते अस्तु भगव इति होवाच। वरं वृणीष्वेति। पितरमेव जीवन्नयानीति। द्वितीयं वृणीष्वेति॥४५॥

इष्टापूर्तयोर्मेऽक्षितिं ब्रूहीति होवाच। तस्मै हैतमग्निं नाचिकेतमुवाच। ततो वै तस्यैष्टापूर्ते ना क्षीयेते। नास्यैष्टापूर्ते क्षीयेते। योऽग्निं नाचिकेतं चिनुते। य उ चैनमेवं वेद। तृतीयं वृणीष्वेति। पुनर्मृत्योर्मेऽपचितिं ब्रूहीति होवाच। तस्मै हैतमग्निं नाचिकेतमुवाच। ततो वै सोऽप पुनर्मृत्युमजयत्॥४६॥

अप पुनर्मृत्युं जयति। योऽग्निं नाचिकेतं चिनुते। य उ चैनमेवं वेद। प्रजापतिर्वै प्रजाकामस्तपोऽतप्यत। स हिरण्यमुदास्यत्। तदग्नौ प्रास्यत्। तदस्मै नाच्छदयत्। तद्द्वितीयं प्रास्यत्। तदस्मै नैवाच्छदयत्। तत्तृतीयं प्रास्यत्॥४७॥

तदस्मै नैवाच्छदयत्। तदात्मन्नेव हृदय्येऽग्नौ वैश्वानरे प्रास्यत्। तदस्मा अच्छदयत्। तस्माद्धिरण्यं कनिष्ठं धनानाम्। भुञ्जत्प्रियतमम्। हृदयजꣳ हि। स वै तमेव नाविन्दत्। यस्मै तां दक्षिणामनैष्यत्। ताꣳ स्वायैव हस्तायै दक्षिणायानयत्। तां प्रत्यगृह्णात्॥४८॥

दक्षाय त्वा दक्षिणां प्रतिगृह्णामीति। सोऽदक्षत दक्षिणां प्रतिगृह्य। दक्षते ह वै दक्षिणां प्रतिगृह्य। य एवं वेद। एतद्ध स्म वै तद्विद्वाꣳसो वाजश्रवसा गोतमाः। अप्यनूदेश्यां दक्षिणां प्रतिगृह्णन्ति। उभयेन वयं दक्षिष्यामह एव दक्षिणां प्रतिगृह्येति। तेऽदक्षन्त दक्षिणां

प्रतिगृह्य। दक्षते ह वै दक्षिणां प्रतिगृह्य। य एवं वेद। प्र हान्यं ब्लीनाति॥४९॥

[८]

तꣳ हैतमेके पशुबन्ध एवोत्तरवेद्यां चिन्वते। उत्तरवेदिसम्मित एषोऽग्निरिति वदन्तः। तन्न तथा कुर्यात्। एतमग्निं कामेन व्यर्धयेत्। स एनं कामेन व्यृद्धः। कामेन व्यर्धयेत्। सौम्ये वावैनमध्वरे चिन्वीत। यत्र वा भूयिष्ठा आहुतयो हूयेरन्। एतमग्निं कामेन समर्धयति। स एनं कामेन समृद्धः॥५०॥

कामेन समर्धयति। अथ हैनं पुररृषयः। उत्तरवेद्यामेव सत्त्रियमचिन्वत। ततो वै तेऽविन्दन्त प्रजाम्। अभि स्वर्गं लोकमजयन्। विन्दत एव प्रजाम्। अभि स्वर्गं लोकं जयति। योऽग्निं नाचिकेतं चिनुते। य उ चैनमेवं वेद। अथ हैनं वायुरृद्धिकामः॥५१॥

यथान्युप्तमेवोपदधे। ततो वै स एतामृद्धिमाप्नोत्। यामिदं वायुरृद्धः। एतामृद्धिमृध्नोति। यामिदं वायुरृद्धः। योऽग्निं नाचिकेतं चिनुते। य उ चैनमेवं वेद। अथ हैनं गोबलो वार्ष्णिः पशुकामः। पाङ्क्तमेव चिक्ये। पञ्च पुरस्तात्॥५२॥

पञ्च दक्षिणतः। पञ्च पश्चात्। पञ्चोत्तरतः। एका मध्ये। ततो वै स सहस्रं पशून्प्राप्नोत्। प्र सहस्रं पशूनाप्नोति। योऽग्निं नाचिकेतं चिनुते। य उ चैनमेवं वेद। अथ हैनं प्रजापतिर्ज्यैष्ठ्यकामो यशस्कामः प्रजननकामः। त्रिवृतमेव चिक्ये॥५३॥

सप्त पुरस्ताँत्। तिस्रो दक्षिणतः। सप्त पश्चात्। तिस्र उत्तरतः। एकां मध्ये। ततो वै स प्र यशो ज्यैष्ठ्यमाप्नोत्। एतां प्रजातिं प्राजायत। यामिदं प्रजाः प्रजायन्ते। त्रिवृद्वै ज्यैष्ठ्यम्। माता पिता पुत्रः॥५४॥

त्रिवृत्प्रजननम्। उपस्थो योनिर्मध्यमा। प्र यशो ज्यैष्ठ्यमाप्नोति। एतां प्रजातिं प्रजायते। यामिदं प्रजाः प्रजायन्ते। योऽग्निं नाचिकेतं चिनुते। य उ चैनमेवं वेद। अथ हैनमिन्द्रो ज्यैष्ठ्यकामः। ऊर्ध्वा एवोपदधे। ततो वै स ज्यैष्ठ्यमगच्छत्॥५५॥

ज्यैष्ठ्यं गच्छति। योऽग्निं नाचिकेतं चिनुते। य उ चैनमेवं वेद। अथ हैनमसावादित्यः स्वर्गकामः। प्राचीरेवोपदधे। ततो वै सोऽभि स्वर्गं लोकमजयत्। अभि स्वर्गं लोकं जयति। योऽग्निं नाचिकेतं चिनुते। य उ चैनमेवं वेद। स यदीच्छेत्॥५६॥

तेजस्वी यशस्वी ब्रह्मवर्चसी स्यामिति। प्राङाहोतुर्धिष्ण्यादुत्सर्पेत्। येयं प्रागाद्यशस्वती। सा मा प्रोर्णोतु। तेजसा यशसा ब्रह्मवर्चसेनेति। तेजस्व्येव यशस्वी ब्रह्मवर्चसी भवति। अथ यदीच्छेत्। भूयिष्ठं मे श्रद्दधीरन्। भूयिष्ठा दक्षिणा नयेयुरिति। दक्षिणासु नीयमानासु प्राच्येहि प्राच्येहीति प्राचीं जुषाणा वेत्वाज्यस्य स्वाहेति स्रुवेणोपहत्याऽऽहवनीये जुहुयात्॥५७॥

भूयिष्ठमेवास्मै श्रद्दधते। भूयिष्ठा दक्षिणा नयन्ति। पुरीषमुपधाय। चितिक्लृप्तिभिरभिमृश्य। अग्निं प्रणीयोपसमाधाय। चतस्र एता आहुतीर्जुहोति। त्वमग्ने रुद्र इति शतरुद्रीयस्य रूपम्। अग्नाविष्णू इति वसोर्धारायाः। अन्नपत इत्यन्नहोमः। सप्त ते अग्ने समिधः

सप्त जिह्वा इति विश्वप्रीः ॥५८॥

[९]

यां प्रथमामिष्टकामुपदधाति। इमं तया लोकमभिजयति। अथो या अस्मिँल्लोके देवताः। तासाꣳ सायुज्यꣳ सलोकतामाप्नोति। यां द्वितीयामुपदधाति। अन्तरिक्षलोकं तयाऽभिजयति। अथो या अन्तरिक्षलोके देवताः। तासाꣳ सायुज्यꣳ सलोकतामाप्नोति। यां तृतीयामुपदधाति। अमुं तया लोकमभिजयति॥५९॥

अथो या अमुष्मिँल्लोके देवताः। तासाꣳ सायुज्यꣳ सलोकतामाप्नोति। अथो या अमूरितरा अष्टादश। य एवामी उरवश्च वरीयाꣳसश्च लोकाः। तानेव ताभिरभिजयति॥ कामचारो ह वा अस्योरुषु च वरीयःसु च लोकेषु भवति। योऽग्निं नाचिकेतं चिनुते। य उ चैनमेवं वेद। संवत्सरो वा अग्निर्नाचिकेतः। तस्य वसन्तः शिरः॥६०॥

ग्रीष्मो दक्षिणः पक्षः। वर्षा उत्तरः। शरत्पुच्छम्। मासाः कर्मकाराः। अहोरात्रे शतरुद्रीयम्। पर्जन्यो वसोर्धारा। यथा वै पर्जन्यः सुवृष्टं वृष्ट्वा। प्रजाभ्यः सर्वान्कामान्त्सम्पूरयति। एवमेव स तस्य सर्वान्कामान्त्सम्पूरयति। योऽग्निं नाचिकेतं चिनुते॥६१॥

य उ चैनमेवं वेद। संवत्सरो वा अग्निर्नाचिकेतः। तस्य वसन्तः शिरः। ग्रीष्मो दक्षिणः पक्षः। वर्षाः पुच्छम्। शरदुत्तरः पक्षः। हेमन्तो मध्यम्। पूर्वपक्षाश्चितयः। अपरपक्षाः पुरीषम्। अहोरात्राणीष्टकाः। एष वाव सोऽग्निरग्निमयः पुनर्णवः। अग्निमयो ह वै पुनर्णवो भूत्वा। स्वर्गं लोकमेति। आदित्यस्य सायुज्यम्।

योऽग्निं नाचिकेतं चिनुते। य उ चैनमेवं वेद॥ ६२॥

[१०]

॥इति कृष्णयजुर्वेदीयतैत्तितरीय काठके द्वितीयः प्रश्नः समाप्तः॥ २॥

॥ तृतीयः प्रश्नः ॥

तुभ्यं ता अङ्गिरस्तमाऽश्याम तं काममग्ने। आशानां त्वा विश्वा आशाः। अनु नोऽद्यानुमतिरन्विदनुमते त्वम्। कामो भूतस्य कामस्तदग्रे। ब्रह्म जज्ञानं पिता विराजाम्। यज्ञो रायोऽयं यज्ञः। आपो भद्रा आदित्पश्यामि। तुभ्यं भरन्ति यो देह्यः। पूर्वे देवा अपरेण प्राणापानौ। हव्यवाहꣳ स्विष्टम्॥ १॥

[१]

देवेभ्यो वै स्वर्गो लोकस्तिरोऽभवत्। ते प्रजापतिमब्रुवन्। प्रजापते स्वर्गो वै नो लोकस्तिरोऽभूत्। तमन्विच्छेति। तं यज्ञक्रतुभिरन्वैच्छत्। तं यज्ञक्रतुभिर्नान्वविन्दत्। तमिष्टिभिरन्वैच्छत्। तमिष्टिभिरन्वविन्दत्। तदिष्टीनामिष्टित्वम्। एष्टयो ह वै नाम। ता इष्टय इत्याचक्षते परोक्षेण। परोक्षप्रिया इव हि देवाः॥ २॥

तमाशाऽब्रवीत्। प्रजापत आशया वै श्राम्यसि। अहमु वा आशाऽस्मि। मां नु यजस्व। अथ ते सत्याऽऽशा भविष्यति। अनु स्वर्गं लोकं वेत्स्यसीति। स एतमग्नये कामाय पुरोडाशमष्टाकपालं निरवपत्। आशायै चरुम्। अनुमत्यै चरुम्। ततो वै तस्य सत्याऽऽशाऽभवत्। अनु स्वर्गं लोकमविन्दत्। सत्या ह वा

अस्यऽऽशा भवति। अनु स्वर्गं लोकं विन्दति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। अग्नये कामाय स्वाहाऽऽशायै स्वाहा। अनुमत्यै स्वाहा प्रजापतये स्वाहा। स्वर्गाय लोकाय स्वाहाऽग्नयै स्विष्टकृते स्वाहेति॥ ३॥

तं कामौऽब्रवीत्। प्रजापते कामेन वै श्राम्यसि। अहमु वै कामौऽस्मि। मां नु यजस्व। अथ ते सत्यः कामो भविष्यति। अनु स्वर्गं लोकं वेत्स्यसीति। स एतमग्नये कामाय पुरोडाशमष्टाकपालं निरवपत्। कामाय चरुम्। अनुमत्यै चरुम्। ततो वै तस्य सत्यः कामोऽभवत्। अनु स्वर्गं लोकमविन्दत्। सत्यो ह वा अस्य कामो भवति। अनु स्वर्गं लोकं विन्दति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। अग्नये कामाय स्वाहा कामाय स्वाहा। अनुमत्यै स्वाहा प्रजापतये स्वाहा। स्वर्गाय लोकाय स्वाहाऽग्नयै स्विष्टकृते स्वाहेति॥ ४॥

तं ब्रह्माब्रवीत्। प्रजापते ब्रह्मणा वै श्राम्यसि। अहमु वै ब्रह्माऽस्मि। मां नु यजस्व। अथ ते ब्रह्मण्वान् यज्ञो भविष्यति। अनु स्वर्गं लोकं वेत्स्यसीति। स एतमग्नये कामाय पुरोडाशमष्टाकपालं निरवपत्। ब्रह्मणे चरुम्। अनुमत्यै चरुम्। ततो वै तस्य ब्रह्मण्वान् यज्ञोऽभवत्। अनु स्वर्गं लोकमविन्दत्। ब्रह्मण्वान् ह वा अस्य यज्ञो भवति। अनु स्वर्गं लोकं विन्दति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। अग्नये कामाय स्वाहा ब्रह्मणे स्वाहा। अनुमत्यै स्वाहा प्रजापतये स्वाहा। स्वर्गाय लोकाय स्वाहाऽग्नयै स्विष्टकृते स्वाहेति॥ ५॥

तं यज्ञोऽब्रवीत्। प्रजापते यज्ञेन वै श्राम्यसि। अहमु वै यज्ञोऽस्मि। मां नु यजस्व। अथ ते सत्यो यज्ञो भवष्यति। अनु स्वर्गं लोकं वेत्स्यसीति। स एतमग्नये कामाय पुरोडाशमष्टाकपालं निरवपत्। यज्ञाय चरुम्। अनुमत्यै चरुम्। ततो वै तस्य सत्यो यज्ञोऽभवत्। अनु स्वर्गं लोकमविन्दत्। सत्यो ह वा अस्य यज्ञो भवति। अनु स्वर्गं लोकं विन्दति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। अग्नये कामाय स्वाहा। यज्ञाय स्वाहा। अनुमत्यै स्वाहा प्रजापतये स्वाहा। स्वर्गाय लोकाय स्वाहाऽग्नये स्विष्टकृते स्वाहेति॥ ६॥

तमापोऽब्रुवन्। प्रजापतेऽप्सु वै सर्वे कामाः श्रिताः। वयमु वा आपः स्मः। अस्मान्नु यजस्व। अथ त्वयि सर्वे कामाः श्रयिष्यन्ते। अनु स्वर्गं लोकं वेत्स्यसीति। स एतमग्नये कामाय पुरोडाशमष्टाकपालं निरवपत्। अद्भ्यश्चरुम्। अनुमत्यै चरुम्। ततो वै तस्मिन्त्सर्वे कामा अश्रयन्त। अनु स्वर्गं लोकमविन्दत्। सर्वे ह वा अस्मिन्कामाः श्रयन्ते। अनु स्वर्गं लोकं विन्दति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। अग्नये कामाय स्वाहाऽद्भ्यः स्वाहा। अनुमत्यै स्वाहा प्रजापतये स्वाहा। स्वर्गाय लोकाय स्वाहाऽग्नये स्विष्टकृते स्वाहेति॥ ७॥

तमग्निर्बलिमानब्रवीत्। प्रजापतेऽग्नये वै बलिमते सर्वाणि भूतानि बलिꣳ हरन्ति। अहमु वा अग्निर्बलिमानस्मि। मां नु यजस्व। अथ ते सर्वाणि भूतानि बलिꣳ हरिष्यन्ति। अनु स्वर्गं लोकं वेत्स्यसीति। स एतमग्नये कामाय पुरोडाशमष्टाकपालं निरवपत्।

अग्नये बलिमते चरुम्। अनुमत्यै चरुम्। ततो वै तस्मै सर्वाणि भूतानि बलिमहरन्। अनु स्वर्गं लोकमविन्दत्। सर्वाणि ह वा अस्मै भूतानि बलिꣳ हरन्ति। अनु स्वर्गं लोकं विन्दति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। अग्नये कामाय स्वाहाऽग्नये बलिमते स्वाहा। अनुमत्यै स्वाहा प्रजापतये स्वाहा। स्वर्गाय लोकाय स्वाहाऽग्नये स्विष्टकृते स्वाहेति॥८॥

तमनुवित्तिरब्रवीत्। प्रजापते स्वर्गं वै लोकमनुविवित्ससि। अहमु वा अनुवित्तिरस्मि। मां नु यजस्व। अथ ते सत्याऽनुवित्तिर्भविष्यति। अनु स्वर्गं लोकं वेत्स्यसीति। स एतमग्नये कामाय पुरोडाशमष्टाकपालं निरवपत्। अनुवित्त्यै चरुम्। अनुमत्यै चरुम्। ततो वै तस्य सत्याऽनुवित्तिरभवत्। अनु स्वर्गं लोकमविन्दत्। सत्या ह वा अस्यानुवित्तिर्भवति। अनु स्वर्गं लोकं विन्दति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। अग्नये कामाय स्वाहाऽनुवित्त्यै स्वाहा। अनुमत्यै स्वाहा प्रजापतये स्वाहा। स्वर्गाय लोकाय स्वाहाऽग्नये स्विष्टकृते स्वाहेति॥९॥

ता वा एताः सप्त स्वर्गस्य लोकस्य द्वारः। दिवःश्येनयोऽनुवित्तयो नाम। आशा प्रथमाꣳ रक्षति। कामौ द्वितीयाम्। ब्रह्म तृतीयाम्। यज्ञश्चतुर्थीम्। आपः पञ्चमीम्। अग्निर्बलिमान्त्षष्ठीम्। अनुवित्तिः सप्तमीम्। अनु ह वै स्वर्गं लोकं विन्दति। कामचारोऽस्य स्वर्गे लोके भवति। य एताभिरिष्टिभिर्यजते। य उ चैना एवं वेद। तास्वन्विष्टि। पष्ठौहीवरां दद्यात्कꣳसं च। स्त्रियै चाऽऽभारꣳ समृद्ध्यै॥१०॥

[२]

तपसा देवा देवतामग्र आयन्। तपसर्षयः स्वरन्वविन्दन्। तपसा सपत्नान्प्रणुदामारातीः। येनेदं विश्वं परिभूतं यदस्ति। प्रथमजं देवꣳ हविषा विधेम। स्वयम्भु ब्रह्म परमं तपो यत्। स एव पुत्रः स पिता स माता। तपो ह यक्षं प्रथमꣳ सम्बभूव। श्रद्धया देवो देवत्वमश्नुते। श्रद्धा प्रतिष्ठा लोकस्य देवी॥ ११॥

सा नो जुषाणोप यज्ञमागात्। कामवत्साऽमृतं दुहाना। श्रद्धा देवी प्रथमजा ऋतस्य। विश्वस्य भर्त्री जगतः प्रतिष्ठा। ताꣳ श्रद्धाꣳ हविषा यजामहे। सा नो लोकममृतं दधातु। ईशाना देवी भुवनस्याधिपत्नी। आगात्सत्यꣳ हविरिदं जुषाणम्। यस्माद्देवा जज्ञिरे भुवनं च विश्वे। तस्मै विधेम हविषा घृतेन॥ १२॥

यथा देवैः सधमादं मदेम। यस्य प्रतिष्ठोर्वन्तरिक्षम्। यस्माद्देवा जज्ञिरे भुवनं च सर्वे। तत्सत्यमर्चदुप यज्ञं न आगात्। ब्रह्माऽऽहुतीरुपमोदमानम्। मनसो वशे सर्वमिदं बभूव। नान्यस्य मनो वशमन्वियाय। भीष्मो हि देवः सहसः सहीयान्। स नो जुषाण उप यज्ञमागात्। आकूतीनामधिपतिं चेतसां च॥ १३॥

सङ्कल्पजूतिं देवं विपश्चिम्। मनो राजानमिह वर्धयन्तः। उपहवेऽस्य सुमतौ स्याम। चरणं पवित्रं विततं पुराणम्। येन पूतस्तरति दुष्कृतानि। तेन पवित्रेण शुद्धेन पूताः। अति पाप्मानमरातिं तरेम। लोकस्य द्वारमर्चिमत्पवित्रम्। ज्योतिष्मद्भ्राजमानं महस्वत्। अमृतस्य धारा बहुधा दोहमानम्। चरणं नो लोके सुधितां दधातु। अग्निर्मूर्धा भुवः। अनु

नोऽद्यानुमतिरन्विदनुमते त्वम्। हव्यवाहꣳ स्विष्टम्॥ १४॥

[३]

देवेभ्यो वै स्वर्गो लोकस्तिरोऽभवत्। ते प्रजापतिमब्रुवन्। प्रजापते स्वर्गो वै नो लोकस्तिरोऽभूत्। तमन्विच्छेति। तं यज्ञक्रतुभिरन्वैच्छत्। तं यज्ञक्रतुभिर्नान्वविन्दत्। तमिष्टिभिरन्वैच्छत्। तमिष्टिभिरन्वविन्दत्। तदिष्टीनामिष्टित्वम्। एष्टयो ह वै नाम। ता इष्टय इत्याचक्षते परोक्षेण। परोक्षप्रिया इव हि देवाः॥ १५॥

तं तपोऽब्रवीत्। प्रजापते तपसा वै श्राम्यसि। अहमु वै तपोऽस्मि। मां नु यजस्व। अथ ते सत्यं तपो भविष्यति। अनु स्वर्गं लोकं वेत्स्यसीति। स एतमाग्नेयमष्टाकपालं निरवपत्। तपसे चरुम्। अनुमत्यै चरुम्। ततो वै तस्य सत्यं तपोऽभवत्। अनु स्वर्गं लोकमविन्दत्। सत्यꣳ ह वा अस्य तपो भवति। अनु स्वर्गं लोकं विन्दति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। अग्नये स्वाहा तपसे स्वाहा। अनुमत्यै स्वाहा प्रजापतये स्वाहा। स्वर्गाय लोकाय स्वाहाऽग्नये स्विष्टकृते स्वाहेति॥ १६॥

तꣳ श्रद्धाऽब्रवीत्। प्रजापते श्रद्धया वै श्राम्यसि। अहमु वै श्रद्धाऽस्मि। मां नु यजस्व। अथ ते सत्या श्रद्धा भविष्यति। अनु स्वर्गं लोकं वेत्स्यसीति। स एतमाग्नेयमष्टाकपालं निरवपत्। श्रद्धायै चरुम्। अनुमत्यै चरुम्। ततो वै तस्य सत्या श्रद्धाऽभवत्। अनु स्वर्गं लोकमविन्दत्। सत्या ह वा अस्य श्रद्धा भवति। अनु स्वर्गं

लोकं विन्दति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। अग्नये स्वाहा श्रद्धायै स्वाहा। अनुमत्यै स्वाहा प्रजापतये स्वाहा। स्वर्गाय लोकाय स्वाहाऽग्नयै स्विष्टकृते स्वाहेति॥ १७॥

तꣳ सत्यमब्रवीत्। प्रजापते सत्येन वै श्राम्यसि। अहमु वै सत्यमस्मि। मां नु यजस्व । अथ ते सत्यꣳ सत्यं भविष्यति। अनु स्वर्गं लोकं वेत्स्यसीति। स एतमाग्नेयमष्टाकपालं निरवपत्। सत्याय चरुम्। अनुमत्यै चरुम्। ततो वै तस्य सत्यꣳ सत्यमभवत्। अनु स्वर्गं लोकमविन्दत्। सत्यꣳ ह वा अस्य सत्यं भवति। अनु स्वर्गं लोकं विन्दति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। अग्नये स्वाहा सत्याय स्वाहा। अनुमत्यै स्वाहा प्रजापतये स्वाहा। स्वर्गाय लोकाय स्वाहाऽग्नयै स्विष्टकृते स्वाहेति॥ १८॥

तं मनोऽब्रवीत्। प्रजापते मनसा वै श्राम्यसि। अहमु वै मनोऽस्मि। मां नु यजस्व। अथ ते सत्यं मनो भविष्यति। अनु स्वर्गं लोकं वेत्स्यसीति। स एतमाग्नेयमष्टाकपालं निरवपत्। मनसे चरुम्। अनुमत्यै चरुम्। ततो वै तस्य सत्यं मनोऽभवत्। अनु स्वर्गं लोकमविन्दत्। सत्यꣳ ह वा अस्य मनो भवति। अनु स्वर्गं लोकं विन्दति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। अग्नये स्वाहा मनसे स्वाहा। अनुमत्यै स्वाहा प्रजापतये स्वाहा। स्वर्गाय लोकाय स्वाहाऽग्नयै स्विष्टकृते स्वाहाति॥ १९॥

तं चरणमब्रवीत्। प्रजापते चरणेन वै श्राम्यसि। अहमु वै चरणमस्मि। मां नु यजस्व। अथ ते सत्यं चरणं भविष्यति।

अनु स्वर्गं लोकं वेत्स्यसीति। स एतमाग्नेयमष्टाकपालं निरवपत्। चरणाय चरुम्। अनुमत्यै चरुम्। ततो वै तस्य सत्यं चरणमभवत्। अनु स्वर्गं लोकमविन्दत्। सत्यꣳ ह वा अस्य चरणं भवति। अनु स्वर्गं लोकं विन्दति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। अग्नये स्वाहा चरणाय स्वाहा। अनुमत्यै स्वाहा प्रजापतये स्वाहा। स्वर्गाय लोकाय स्वाहाऽग्नये स्विष्टकृते स्वाहेति॥ २०॥

ता वा एताः पञ्च स्वर्गस्य लोकस्य द्वारः। अपाघा अनुवित्तयो नाम। तपः प्रथमाꣳ रक्षति। श्रद्धा द्वितीयाम्। सत्यं तृतीयाम्। मनश्चतुर्थीम्। चरणं पञ्चमीम्। अनु ह वै स्वर्गं लोकं विन्दति। कामचारोऽस्य स्वर्गे लोके भवति। य एताभिरिष्टिभिर्यजते। य उ चैना एवं वेद। तास्वन्विष्टि। पष्ठौहीवरां दद्यात्कꣳसं च। स्त्रियै चाऽऽभारꣳ समृद्ध्यै॥ २१॥

[४]

ब्रह्म वै चतुर्होतारः। चतुर्होतृभ्योऽधियज्ञो निर्मितः। नैनꣳ शप्तम्। नाभिचरितमागच्छति। य एवं वेद। यो ह वै चतुर्होतृणां चतुर्होतृत्वं वेद। अथो पञ्चहोतृत्वम्। सर्वा हास्मै दिशः कल्पन्ते। वाचस्पतिर्होता दशहोतृणाम्। पृथिवी होता चतुर्होतृणाम्॥ २२॥

अग्निर्होता पञ्चहोतृणाम्। वाग्घोता षड्होतृणाम्। महाहविर्होता सप्तहोतृणाम्। एतद्वै चतुर्होतृणां चतुर्होतृत्वम्। अथो पञ्चहोतृत्वम्। सर्वा हास्मै दिशः कल्पन्ते। य एवं वेद। एषा वै

सर्वविद्या। एतद्भेषजम्। एषा पङ्क्तिः स्वर्गस्य लोकस्याञ्जसाऽयनिः स्रुतिः॥२३॥

एतान् योऽध्यैत्यछदिर्दर्शे यावत्तरसम्। स्वरिति। अनपब्रवः सर्वमायुरिति। विन्दते प्रजाम्। रायस्पोषं गौपत्यम्। ब्रह्मवर्चसी भवति। एतान् योऽध्यैति। स्पृणोत्यात्मानम्। प्रजां पितॄन्। एतान् वा अरुण औपवेशिर्विदाञ्चकार॥२४॥

एतैरधिवादमपाजयत्। अथो विश्वं पाप्मानम्। स्वर्ययौ। एतान्योऽध्यैति। अधिवादं जयति। अथो विश्वं पाप्मानम्। स्वरिति। एतैरग्निं चिन्वीत स्वर्गकामः। एतैरायुष्कामः। प्रजापशुकामो वा॥२५॥

पुरस्ताद्दशहोतारमुदञ्चमुपदधाति यावत्पदम्। हृदयं यजुषी पत्न्यौ च। दक्षिणतः प्राञ्चं चतुर्होतारम्। पश्चादुदञ्चं पञ्चहोतारम्। उत्तरतः प्राञ्चꣳ षड्होतारम्। उपरिष्टात्प्राञ्चꣳ सप्तहोतारम्। हृदयं यजूꣳषि पत्न्यश्च । यथावकाशं ग्रहान्। यथावकाशं प्रतिग्रहाँल्लोकम्पृणाश्च। सर्वा हास्यैता देवताः प्रीता अभीष्टा भवन्ति॥२६॥

सदेवमग्निं चिनुते। रथसम्मितश्चेतव्यः। वज्रो वै रथः। वज्रेणैव पाप्मानं भ्रातृव्यꣳ स्तृणुते। पक्षः सम्मितश्चेतव्यः। एतावान् वै रथः। यावत्पक्षः। रथसम्मितमेव चिनुते। इममेव लोकं पशुबन्धेनाभिजयति। अथो अग्निष्टोमेन॥२७॥

अन्तरिक्षमुक्थ्येन। स्वरतिरात्रेण। सर्वाँल्लोकानहीनेन। अथो

स॒त्रेण॑। वरो॒ दक्षि॑णा। वरे॑णै॒व वरꣳ॒ स्पृणोति। आ॒त्मा हि वरः॑। एक॑विꣳशति॒र्दक्षि॑णा ददाति। एक॒विꣳ॒शो वा इ॒तः स्व॒र्गो लो॒कः। प्र स्व॒र्गं लो॒कमा॑प्नोति॥ २८॥

अ॒सावा॑दि॒त्य एक॑विꣳशः। अ॒मुमे॒वाऽऽदि॒त्यमा॑प्नोति। श॒तं ददा॑ति। श॒तायुः॒ पुरु॑षः श॒तेन्द्रि॑यः। आयु॑ष्ये॒वेन्द्रि॒ये प्रति॑तिष्ठति। स॒हस्रं॑ ददाति। स॒हस्र॑सम्मितः स्व॒र्गो लो॒कः। स्व॒र्गस्य॑ लो॒कस्या॒भिजि॑त्यै। अ॒न्विष्ट॒कं दक्षि॑णा ददाति। सर्वा॑णि॒ वयाꣳ॑सि॥ २९॥

सर्व॒स्याऽऽप्त्यै॑। सर्व॒स्याव॑रुद्ध्यै। यदि॒ न वि॒न्देत॑। म॒न्थाने॑ताव॒तो द॑द्यादोद॒नान् वा॑। अ॒श्नु॒ते तं कामम्॑। यस्मै॒ कामा॑या॒ग्निश्चीय॑ते। प॒ष्ठौ॒हीं त्व॒न्तर्व॑तीं दद्यात्। सा हि सर्वा॑णि॒ वयाꣳ॑सि। सर्व॒स्याऽऽप्त्यै॑। सर्व॒स्याव॑रुद्ध्यै॥ ३०॥

हिर॑ण्यं ददाति। हिर॑ण्यज्योतिरे॒व स्व॒र्गं लो॒कमे॑ति। वासो॑ ददाति। तेनऽऽयुः॒ प्रति॑रते। वे॒दि॒तृ॒तीये॑ य॑जेत। त्रिष॑त्या॒ हि दे॒वाः। स स॑त्यम॒ग्निं चि॑नुते। तदे॒तत्प॑शुब॒न्धे ब्राह्म॑णं ब्रूयात्। नेत॑रेषु य॒ज्ञेषु॑। यो ह॒ वै चतु॑र्होतृननुसव॒नं त॑र्पयित॒व्यान् वेद॑॥ ३१॥

तृप्य॑ति प्र॒जया॑ प॒शुभिः॑। उपै॑नꣳ सोमपी॒थो न॑मति। ए॒ते वै चतु॑र्होतारोऽनुसव॒नं त॑र्पयित॒व्याः॑। ये ब्रा॑ह्म॒णा ब॑हु॒विदः॑। तेभ्यो॒ यद्दक्षि॑णा॒ न नये॑त्। दुरि॑ष्टꣳ स्यात्। अ॒ग्निम॑स्य वृञ्जीरन्। तेभ्यो॑ यथाश्र॒द्धं द॑द्यात्। स्वि॑ष्टमे॒वैतत्क्रि॑यते। नास्या॒ग्निं वृ॑ञ्जते॥ ३२॥

हि॒र॒ण्ये॒ष्टको भ॑वति। याव॑दुत्त॒मम॑ङ्गुलिका॒ण्डं य॑ज्ञप॒रुषा॒ सम्मि॑तम्। तेजो॒ हिर॑ण्यम्। यदि॒ हिर॑ण्यं॒ न वि॒न्देत्। शर्क॑रा अ॒क्ता उप॑दध्यात्।

तेजो॑ घृ॒तम्। सते॑जसमे॒वाग्निं चि॑नुते। अ॒ग्निं चि॒त्वा सौ॑त्रामणया॒ यज॑ते मैत्रावरु॒ण्या वा॑। वी॒र्ये॑ण॒ वा ए॒ष व्यृ॑ध्यते। यो॑ऽग्निं चि॑नु॒ते॥ ३३॥ याव॑दे॒व वी॒र्यम्॑। तद॑स्मिन्दधाति। ब्रह्म॑णः सायु॒ज्यꣳ सलो॒कता॑माप्नोति। ए॒तासा॑मे॒व दे॒वता॑नाꣳ सायु॒ज्यम्। सा॒र्ष्टिताꣳ समानलो॒कता॑माप्नोति। य ए॒तम॒ग्निं चि॑नु॒ते। य उ॑ चैनमे॒वं वेद॑। ए॒तदे॒व सा॑वि॒त्रे ब्राह्म॑णम्। अथो॑ नाचिके॒ते॥ ३४॥

[५]

यच्चा॒मृतं॒ यच्च॒ मर्त्यम्॑। यच्च॒ प्राणि॑ति॒ यच्च॒ न। सर्वा॒स्ता इष्ट॑काः कृ॒त्वा। उप॑ काम॒दुघा॑ दधे। तेनर्षि॑णा॒ तेन॒ ब्रह्म॑णा। तया॑ दे॒वत॑याऽङ्गिर॒स्वद्ध्रु॒वा सी॑द। सर्वा॒ः स्त्रियः॒ सर्वा॑न्पुꣳसः। सर्वं॒ न स्त्री॑पुमं च॒ यत्। सर्वा॒स्ताः। याव॑न्तः पाꣳसवो॒ भूमीः॑॥ ३५॥

सङ्ख्या॑ता देवमा॒यया॑। सर्वा॒स्ताः। याव॑न्त॒ ऊषाः॑ पशू॒नाम्। पृ॒थि॒व्यां पुष्टि॑र्हि॒ताः। सर्वा॒स्ताः। याव॑ती॒ः सिक॑ता॒ः सर्वाः॑। अ॒प्स्व॑न्तश्च याः श्रि॒ताः। सर्वा॒स्ताः। याव॑ती॒ः शर्क॑रा॒ धृत्यै॑। अ॒स्यां पृ॑थि॒व्यामधि॑॥ ३६॥

सर्वा॒स्ताः। याव॒न्तोऽश्मा॑नो॒ऽस्यां पृ॑थि॒व्याम्। प्र॒ति॒ष्ठासु॒ प्रति॑ष्ठिताः। सर्वा॒स्ताः। याव॑तीर्वी॒रुधः॒ सर्वाः॑। विष्ठि॑ताः पृथि॒वीमनु॑। सर्वा॒स्ताः। याव॑ती॒रोष॑धी॒ः सर्वाः॑। विष्ठि॑ताः पृथि॒वीमनु॑। सर्वा॒स्ताः॥ ३७॥

याव॑न्तो॒ वन॒स्पत॑यः। अ॒स्यां पृ॑थि॒व्यामधि॑। सर्वा॒स्ताः। याव॑न्तो ग्रा॒म्याः प॒शवः॒ सर्वे॑। आ॒र॒ण्याश्च॒ ये। सर्वा॒स्ताः। ये द्वि॒पाद॒श्चतु॑ष्पादः। अ॒पाद॑ उदरस॒र्पिणः॑। सर्वा॒स्ताः।

यावदाञ्जनमुच्यते॥ ३८॥

देवत्रा यच्च मानुषम्। सर्वास्ताः॥ यावत्कृष्णायसꣳ सर्वम्। देवत्रा यच्च मानुषम्। सर्वास्ताः। यावल्लोहायसꣳ सर्वम्। देवत्रा यच्च मानुषम्। सर्वास्ताः। सर्वꣳ सीसꣳ सर्वं त्रपु। देवत्रा यच्च मानुषम्॥ ३९॥

सर्वास्ताः। सर्वꣳ हिरण्यꣳ रजतम्। देवत्रा यच्च मानुषम्। सर्वास्ताः। सर्वꣳ सुवर्णꣳ हरितम्। देवत्रा यच्च मानुषम्। सर्वास्ता इष्टकाः कृत्वा। उप कामदुघा दधे। तेनर्षिणा तेन ब्रह्मणा। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद॥ ४०॥

[६]

सर्वा दिशो दिक्षु। यच्चान्तर्भूतं प्रतिष्ठितम्। सर्वास्ता इष्टकाः कृत्वा। उप कामदुघा दधे। तेनर्षिणा तेन ब्रह्मणा। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद। अन्तरिक्षं च केवलम्। यच्चास्मिन्नन्तराहितम्। सर्वास्ताः। आन्तरिक्ष्यश्च याः प्रजाः॥ ४१॥

गन्धर्वाप्सरसश्च ये। सर्वास्ताः। सर्वानुदारान्त्सलिलान्। अन्तरिक्षे प्रतिष्ठितान्। सर्वास्ताः। सर्वानुदारान्त्सलिलान्। स्थावराः प्रोष्याश्च ये। सर्वास्ताः। सर्वा धुनिꣳ सर्वान्ध्वꣳसान्। हिमो यच्च शीयते॥ ४२॥

सर्वास्ताः। सर्वान्मरीचीन् वितितान्। नीहारो यच्च शीयते। सर्वास्ताः। सर्वा विद्युतः सर्वान्त्स्तनयित्नून्। ह्रादुनीर्यच्च शीयते।

सर्वास्ताः। सर्वाः स्रवन्तीः सरितः। सर्वमप्सुचरं च यत्। सर्वास्ताः॥४३॥

याश्च कूप्या याश्च नाद्याः समुद्रियाः। याश्च वैशन्तीरुत प्रासचीर्याः। सर्वास्ताः। ये चोत्तिष्ठन्ति जीमूताः। याश्च वर्षन्ति वृष्टयः। सर्वास्ताः। तपस्तेज आकाशम्। यच्चाऽऽकाशे प्रतिष्ठितम्। सर्वास्ताः। वायुं वयाꣳसि सर्वाणि॥४४॥

अन्तरिक्षचरं च यत्। सर्वास्ताः। अग्निꣳ सूर्यं चन्द्रम्। मित्रं वरुणं भगम्। सर्वास्ताः। सत्यꣳ श्रद्धां तपो दमम्। नाम रूपं च भूतानाम्। सर्वास्ता इष्टकाः कृत्वा। उप कामदुघा दधे। तेनर्षिणा तेन ब्रह्मणा। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद॥४५॥

[७]

सर्वान्दिवꣳ सर्वान्देवान्दिवि। यच्चान्तर्भूतं प्रतिष्ठितम्। सर्वास्ता इष्टकाः कृत्वा। उप कामदुघा दधे। तेनर्षिणा तेन ब्रह्मणा। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद। यावतीस्तारकाः सर्वाः। वितता रोचने दिवि। सर्वास्ताः। ऋचो यजूꣳषि सामानि॥४६॥

अथर्वाङ्गिरसश्च ये। सर्वास्ताः। इतिहासपुराणं च। सर्पदेवजनाश्च ये। सर्वास्ताः। ये च लोका ये चालोकाः। अन्तर्भूतं प्रतिष्ठितम्। सर्वास्ताः। यच्च ब्रह्म यच्चाब्रह्म। अन्तर्ब्रह्मन्प्रतिष्ठितम्॥४७॥

सर्वास्ताः। अहोरात्राणि सर्वाणि। अर्धमासाꣳश्च केवलान्। सर्वास्ताः। सर्वानृतून्त्सर्वान्मासान्। संवत्सरं च केवलम्। सर्वास्ताः। सर्वं भूतꣳ सर्वं भव्यम्। यच्चातोऽधिभविष्यति।

सर्वास्ता इष्टकाः कृत्वा। उप कामदुघा दधे। तेनर्षिणा तेन ब्रह्मणा। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद॥४८॥

[८]

ऋचां प्राची महती दिगुच्यते। दक्षिणामाहुर्यजुषामपाराम्। अथर्वणामङ्गिरसां प्रतीचीं। साम्नामुदीची महती दिगुच्यते। ऋग्भिः पूर्वाह्णे दिवि देव ईयते। यजुर्वेदे तिष्ठति मध्ये अह्नः। सामवेदेनाऽस्तमये महीयते । वेदैरशून्यस्त्रिभिरेति सूर्यः। ऋग्भ्यो जाताꣳ सर्वशो मूर्तिमाहुः। सर्वा गतिर्याजुषी हैव शश्वत्॥४९॥

सर्वं तेजः सामरूप्यꣳ ह शश्वत्। सर्वꣳ हेदं ब्रह्मणा हैव सृष्टम्। ऋग्भ्यो जातं वैश्यं वर्णमाहुः। यजुर्वेदं क्षत्रियस्याऽऽहुर्योनिम्। सामवेदो ब्राह्मणानां प्रसूतिः। पूर्वे पूर्वेभ्यो वच एतदूचुः। आदर्शमग्निं चिन्वानाः। पूर्वे विश्वसृजोऽमृताः। शतं वर्षसहस्राणि। दीक्षिताः सत्त्रमासत॥५०॥

तप आसीद्बृहपतिः। ब्रह्म ब्रह्माऽभवत्स्वयम्। सत्यꣳ ह होतैषामासीत्। यद्विश्वसृज आसत। अमृतमेभ्य उदगायत्। सहस्रं परिवत्सरान्। भूतꣳ ह प्रस्तोतैषामासीत्। भविष्यत्प्रति चाहरत्। प्राणो अध्वर्युरभवत्। इदꣳ सर्वꣳ सिषासताम्॥५१॥

अपानो विद्वानावृतः। प्रतिप्रातिष्ठदध्वरे। आर्तवा उपगातारः। सदस्या ऋतवोऽभवन्। अर्धमासाश्च मासाश्च। चमसाध्वर्यवोऽभवन्। अशꣳसद्ब्रह्मणस्तेजः। अच्छावाकोऽभवद्यशः। ऋतमेषां प्रशास्ताऽऽसीत्। यद्विश्वसृज आसत॥५२॥

ऊर्ग्जाजानमुदवहत्। ध्रुवगोपः सहोऽभवत्। ओजोऽभ्यष्टौद्राव्ण्णः। यद्विश्वसृज आसत। अपचितिः पोत्रीयामयजत्। नेष्ट्रीयाम-यजत्त्विषिः। आग्नीद्धाद्विदुषी सत्यम्। श्रद्धा हैवायजत्स्वयम्। इरा पत्नी विश्वसृजाम्। आकूतिरपिनद्धविः॥५३॥

इध्मꣳ ह क्षुच्चैभ्य उग्रे। तृष्णा चाऽऽवहतामुभे। वागेषाꣳ सुब्रह्मण्याऽऽसीत्। छन्दोयोगान् विजानती। कल्पतन्त्राणि तन्वानाऽहः। सꣳस्थाश्च सर्वशः । अहोरात्रे पशुपाल्यौ। मुहूर्ताः प्रेष्या अभवन्। मृत्युस्तदभवद्धाता। शमितोग्रो विशां पतिः॥५४॥

विश्वसृजः प्रथमाः सत्रमासत। सहस्रसमं प्रसुतेन यन्तः। ततो ह जज्ञे भुवनस्य गोपाः। हिरण्मयः शकुनिर्ब्रह्म नाम। येन सूर्यस्तपति तेजसेद्धः। पिता पुत्रेण पितृमान् योनियोनौ। नावेदविन्मनुते तं बृहन्तम्। सर्वानुभुमात्मानꣳ सम्पराये। एष नित्यो महिमा ब्राह्मणस्य। न कर्मणा वर्धते नो कनीयान्॥५५॥

तस्यैवाऽऽत्मा पदवित्तं विदित्वा। न कर्मणा लिप्यते पापकेन। पञ्चपञ्चाशतस्त्रिवृतः संवत्सराः। पञ्चपञ्चाशतः पञ्चदशाः। पञ्चपञ्चाशतः सप्तदशाः। पञ्चपञ्चाशत एकविꣳशाः। विश्वसृजाꣳ सहस्रसंवत्सरम्। एतेन वै विश्वसृज इदं विश्वमसृजन्त। यद्विश्वमसृजन्त। तस्माद्विश्वसृजः। विश्वमेनाननु प्रजायते। ब्रह्मणः सायुज्यꣳ सलोकताँ यन्ति। एतासामेव देवतानाꣳ सायुज्यम्। सार्ष्टिताꣳ समानलोकताँ यन्ति। य एतदुपयन्ति। ये चैनत्प्राहुः। येभ्यश्चैनत्प्राहुः॥५६॥

॥ ॐ ॥

॥ इति कृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयकाठके तृतीयः प्रश्नः समाप्तः ॥ ३ ॥

॥ इति कृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयकाठकं समाप्तम् ॥

हरिः ॐ ॥